

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ:
ΒΙ.ΠΕ., Τεχνολογικά Πάρκα, Τεχνοπόλεις
*Οι Περιπτώσεις των Νομών Λάρισας & Μαγνησίας***

Διπλωματική Εργασία

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΣΠΑΝΟΣ

Επιβλέποντες
Καθηγητής Σπύρος Βλιάμος
Καθηγητής Φίλιππος Λουκισσας

ΒΟΛΟΣ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1997

Αφιερώνεται στον Πατέρα μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η διπλωματική αυτή εργασία πραγματοποιήθηκε υπό την επίβλεψη των κ.κ. Σ. Βλιάμου και Φ. Λουκίσσα, Καθηγητών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, στους οποίους εκφράζω τις ευχαριστίες μου για τις κατευθύνσεις που μου έδωσαν, τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους στο κείμενο, καθώς και για την υποστήριξη που είχα από μέρους τους, σε όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον κ. Γ. Πετράκο, Επίκουρο καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για τα στοιχεία, τη βιβλιογραφία και τις μεθοδολογικές κατευθύνσεις που μου παρείχε, στο εμπειρικό μέρος της εργασίας.

Αισθάνομαι ακόμα την υποχρέωση να ευχαριστήσω τον κ. Α. Κότιο, Επίκουρο καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Οι συζητήσεις μας αποτέλεσαν πηγή ποιοτικών δεδομένων και βοήθησαν στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Για τη διάθεση άρθρων, μελετών και άλλου βιβλιογραφικού υλικού, οφείλω να ευχαριστήσω τον κ. Ι. Πυργιώτη από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, καθώς και τον κ. Ι. Καρκαζή, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τις ευχαριστίες μου θέλω να εκφράσω και στην κυρία Β. Παγκουλάκη από την ΕΤΒΑ, για τη συνέντευξη και το έντυπο υλικό που μου παραχώρησε.

Επίσης για τα στοιχεία και τις πληροφορίες που πρόθυμα μου παρείχαν, θέλω να απευθύνω τις ευχαριστίες μου στους υπαλλήλους του Επιμελητηρίου Λάρισας, του Συνδέσμου Βιομηχανιών Θεσσαλίας και Κεντρικής Ελλάδας, του Συνδέσμου Βιομηχανιών Λάρισας, καθώς και του υποκαταστήματος της ΕΤΒΑ στο Βόλο.

Οφείλω ακόμα να ευχαριστήσω τους κ.κ. Ι. Σαράτση και Κ. Χωματίδη, Υποψήφιους διδάκτορες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για τις πληροφορίες, τις συμβουλές, αλλά και την γενικότερη υποστήριξη που μου προσέφεραν.

Τελειώνοντας, θέλω να ευχαριστήσω την κυρία Κ. Μωραϊτάκη, για την καθοριστική συμβολή της στην επιμέλεια του κειμένου και των διαγραμμάτων.

Σεπτέμβριος 1997

Στυλιανός Σπανός

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	2
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1	
Θεωρίες για τη Χωροθέτηση της Βιομηχανίας και την Περιφερειακή Ανάπτυξη	10
1.1. Αρχικές Θεωρίες του Τόπου Εγκατάστασης	10
1.1.1. Κλασική Σχολή - Η Κανονιστική Θεωρία Χωροθέτησης	10
1.1.2. Συμπεριφορική Σχολή	13
1.1.3. Σχολή της Πολιτικής Οικονομίας	14
1.2. Μεταγενέστερες Θεωρίες του Τόπου Εγκατάστασης	16
1.2.1. Η Θεωρία της Πόλωσης	16
1.2.2. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη	25
Κεφάλαιο 2	
Περιφερειακή Ανάπτυξη και Βιομηχανική Πολιτική	34
2.1. Μικροοικονομικά Μέτρα Περιφερειακής Πολιτικής	35
2.2. Η Αναγκαιότητα Άσκησης Πολιτικής Επηρεασμού της Βιομηχανικής Χωροθέτησης και οι Οργανωμένες Χωρικές Μονάδες	39
2.3. Πρότυπα Περιφερειακής Ανάπτυξης και ο Ρόλος των Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων	44
2.4. Περιφερειακή και Βιομηχανική Πολιτική στην Ελλάδα	46
Κεφάλαιο 3	
Οι Βιομηχανικές Περιοχές ως Μέσα Άσκησης Περιφερειακής και Βιομηχανικής Πολιτικής	53
3.1. Έννοια και βασικά χαρακτηριστικά των ΒΙ.ΠΕ.	54
3.2. Τυπολογία των ΒΙ.ΠΕ.	56
3.3. Στόχοι των ΒΙ.ΠΕ.	59
3.4. Εκατό χρόνια από την εμφάνιση του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ.	61
3.5. Το Πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. της Ε.Τ.Β.Α.	63
3.5.1. Ιστορική Εξέλιξη	63
3.5.2. Αντικειμενικοί Σκοποί του Προγράμματος	64
3.5.3. Θεσμικό Πλαίσιο Οργάνωσης και Λειτουργίας των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα	68
3.5.4. Ο Φορέας Σχεδιασμού, Υλοποίησης και Διαχείρισης των ΒΙ.ΠΕ.: Η ΕΤΒΑ Α.Ε.	72
3.5.5. Η Χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. στον Ελληνικό Χώρο	75
3.5.6. Στοιχεία για το κόστος του Προγράμματος	78
3.5.7. Κοινωνική Αξιολόγηση των Αποτελεσμάτων	82
3.6. Η Χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. και οι Τοπικές Αναπτυξιακές Πολιτικές	85

Κεφάλαιο 4	
Τα Τεχνολογικά Πάρκα και οι Τεχνοπόλεις ως Μέσα Άσκησης Περιφερειακής και Βιομηχανικής Πολιτικής	86
4.1. Η Κρίση του Φορντισμού και η Ανάδειξη Νέων Μορφών Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων	87
4.2. Οι Νέες Οργανωμένες Χωρικές Μονάδες και οι Συνιστώσες τους: Τεχνολογικά Πάρκα - Τεχνοπόλεις	89
4.3. Η Διεθνής Εμπειρία	92
4.4. Τεχνολογικά Πάρκα στην Ελλάδα	96
4.5. Η Χωροθέτηση Τεχνολογικών Πάρκων - Τεχνοπόλεων και η Συνεισφορά τους στην Τοπική Ανάπτυξη	105
Κεφάλαιο 5	
Κριτήρια Χωροθέτησης και Αξιολόγησης Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων	108
5.1. Η Χωροθέτηση των Επιχειρήσεων	109
5.1.1. Έρευνα στην Ευρωπαϊκή Ένωση	110
5.1.2. Έρευνα στο Βόλο	120
5.1.3. Έρευνα στο Νομό Μαγνησίας	128
5.1.4. Σύνθεση των Αποτελεσμάτων	134
5.2. Η Χωροθέτηση των Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων	137
5.3. Η Αξιολόγηση των Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων	140
Κεφάλαιο 6	
Οι Περιπτώσεις των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας	144
6.1. Βασικά Οικονομικά Χαρακτηριστικά των Δύο Νομών	145
6.2. Η Βιομηχανία στους Νομούς Λάρισας και Μαγνησίας	152
6.3. Η Χωροθέτηση της Βιομηχανίας και οι ΒΙ.ΠΕ.	154
6.4. Διαπιστώσεις και Συμπεράσματα	165
Κεφάλαιο 7	
Γενικά Συμπεράσματα	168
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	172
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	178

Εισαγωγή

Η χωροθέτηση της βιομηχανίας αποτελεί αντικείμενο μελέτης για περισσότερο από έναν αιώνα. Διάφορες θεωρίες διατυπώθηκαν με στόχο να την ερμηνεύσουν, να προσδιορίσουν τη βέλτιστη επιλογή κάτω από δεδομένες συνθήκες ή ακόμα να αναδείξουν τους αποτελεσματικότερους μηχανισμούς παρέμβασης και ρύθμισης των επιλογών χωροθέτησης. Παράλληλα και από πολύ νωρίς έκαναν την εμφάνισή τους χωρικές μονάδες με οργανωμένη μορφή, που σαν στόχο τους είχαν τη συγκέντρωση δραστηριοτήτων, μεταποιητικών στην αρχή, ερευνητικών και άλλων αργότερα, μέσα σε ένα ελεγχόμενο, κατάλληλα διαμορφωμένο και λειτουργικά εξοπλισμένο περιβάλλον. Οι μονάδες αυτές επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση της χωρικής οργάνωσης της βιομηχανίας, επιδιώκοντας να συγκεντρώσουν τις λειτουργίες σε συγκεκριμένους χώρους, ενώ ταυτόχρονα έθεσαν εκ νέου ζήτημα επιλογής τόπου εγκατάστασης, αυτή τη φορά όχι για τη μεμονωμένη μεταποιητική μονάδα αλλά για την οργανωμένη συγκέντρωση που αποτελούσαν.

Στόχος αυτής της διπλωματικής εργασίας είναι η ανάδειξη των σημαντικότερων κριτηρίων, βάση των οποίων θα μπορεί να αποφασίζεται αλλά και να αξιολογείται η χωροθέτηση οργανωμένων χωρικών μονάδων και συγκεκριμένα βιομηχανικών περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.), Τεχνολογικών Πάρκων και Τεχνοπόλεων. Η χωροθέτηση, της οποίας τα κριτήρια διερευνώνται, αφορά τον προσδιορισμό του ευρύτερου χώρου εγκατάστασης των οργανωμένων χωρικών μονάδων και όχι την ακριβή τους θέση και τα όρια. Βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους δομείται η εργασία είναι οι στόχοι που επιδιώκονται με τη χωροθέτηση των Ο.Χ.Μ., στα της περιφερειακής πολιτικής, τα κύρια χαρακτηριστικά των Ο.Χ.Μ. και οι παράγοντες που επηρεάζουν τη χωροθέτηση των βιομηχανικών επιχειρήσεων. Οι Ο.Χ.Μ. είναι και χωρικοί υποδοχείς επιχειρήσεων. Έτσι η χωροθέτησή τους θα πρέπει να εντάσσεται και στη λογική χωροθέτησης της επιχείρησης, προκειμένου να μπορούν να προσελκύσουν το ιδιωτικό κεφάλαιο και μέσω αυτού επιτύχουν τους αναπτυξιακούς τους στόχους.

Στην αναζήτηση των κριτηρίων χωροθέτησης και αξιολόγησης για οργανωμένες χωρικές μονάδες (Ο.Χ.Μ.), η έρευνα θεμελιώνεται στο θεωρητικό

υπόβαθρο που ερμηνεύει τη χωροθέτηση της βιομηχανικής μονάδας, στα αρχικά αλλά και πιο πρόσφατα υποδείγματά του. Τα τελευταία, εντάσσουν το ζήτημα της χωροθέτησης των βιομηχανικών μονάδων στο πεδίο της περιφερειακής ανάπτυξης που αποτελεί και κεντρικό άξονα στην όλη προσέγγιση του θέματος.

Στη συνέχεια η ανάλυση των διαφόρων μορφών Ο.Χ.Μ. και παράλληλα η διερεύνηση εφαρμογών τους στην Ελλάδα και το εξωτερικό, προσπαθεί να αναδείξει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις αδυναμίες αλλά και τη λειτουργία τους στα πλαίσια της αναπτυξιακής διαδικασίας. Σε αυτό το σημείο μπορούν να φανούν σαφώς τα βασικά κριτήρια χωροθέτησης που επιβάλλουν οι στόχοι και τα χαρακτηριστικά των Ο.Χ.Μ.

Ωστόσο οι μονάδες αυτές προορίζονται να φιλοξενήσουν επιχειρήσεις μεταποιητικές, ερευνητικές και άλλες οι οποίες δεν είναι αυτονόητο ότι θα ιδρυθούν ή θα μετεγκατασταθούν εκεί. Η επιλογή τόπου εγκατάστασης αποτελεί διαδικασία που ρυθμίζεται από κάποιους παράγοντες οι οποίοι θα πρέπει να διερευνηθούν και να ενσωματωθούν στα κριτήρια που προκύπτουν από τη θεωρητική προσέγγιση, προκειμένου η θέση στην οποία χωροθετείται η Ο.Χ.Μ. να αποτελεί σημείο ικανοποιητικό για τις επιχειρήσεις και σε συνδυασμό με τις προσφερόμενες υπηρεσίες της να αποτελεί ελκυστικό χώρο για την εγκατάστασή τους. Οι παράγοντες αυτοί διερευνώνται με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από έρευνες ερωτηματολογίων στην Ευρώπη και στο Ν. Μαγνησίας. Η ενσωμάτωση των αποτελεσμάτων αυτών των ερευνών με τα θεωρητικά δεδομένα καταλήγει σε ένα σύνολο κριτηρίων, με τα οποία είναι δυνατή η ορθολογική επιλογή μακροσκοπικά του χώρου στον οποίο η εγκατάσταση μιας Ο.Χ.Μ. θα έχει θετικά αποτελέσματα. Ακόμα, με βάση τους στόχους των Ο.Χ.Μ. διερευνάται το ζήτημα της αξιολόγησής τους, πάντα ως μέσων περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής, και αναζητούνται τα κριτήρια με τα οποία μπορεί να γίνει αυτή η αξιολόγηση.

Με δεδομένα πλέον τα κριτήρια χωροθέτησης και αξιολόγησης, εξετάζονται οι περιπτώσεις των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας, ως τόπων εγκατάστασης ΒΙ.ΠΕ. Το τμήμα αυτό της εργασίας δεν αποτελεί μελέτη περίπτωσης (case study), αλλά συγκριτική ανάλυση των δύο νομών στους οποίους η χωροθέτηση ΒΙ.ΠΕ. δεν είχε τα εξίσου επιτυχημένα αποτελέσματα.

Μεθοδολογικά μελέτη χωρίζεται σε τρία μέρη:

Το Πρώτο Μέρος συντίθεται από τα τέσσερα πρώτα κεφάλαια. Σε αυτό αναλύονται θεωρητικά τα θέματα χωροθέτησης της βιομηχανίας, ανάπτυξης και

περιφερειακής πολιτικής, διατυπώνονται και αποσαφηνίζονται οι έννοιες που θεμελιώνουν τη μελέτη και ακόμα επιχειρείται μια ποιοτική και ποσοτική προσέγγιση στο πρόγραμμα Βιομηχανικών Περιοχών στην Ελλάδα.

Το Δεύτερο Μέρος ταυτίζεται με το πέμπτο κεφάλαιο. Αυτό είναι κατά κύριο λόγο το εμπειρικό κομμάτι της μελέτης, με αναφορά σε παλαιότερες δημοσιευμένες έρευνες, παρουσίαση στοιχείων από πρόσφατες έρευνες στο Νομό Μαγνησίας και στο Βόλο, σχετικά με τους παράγοντες χωροθέτησης βιομηχανικών επιχειρήσεων.

Τέλος στο Τρίτο Μέρος που είναι το έκτο και το έβδομο κεφάλαιο, αναλύονται συγκριτικά οι περιπτώσεις των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας και γίνεται αναφορά στα βασικά συμπεράσματα.

Πιο συγκεκριμένα, στο **Πρώτο Κεφάλαιο** γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των θεωριών του τόπου εγκατάστασης αλλά και δύο βασικών θεωριών περιφερειακής ανάπτυξης: της Πολικής και της Ολοκληρωμένης, που αποτελούν παράλληλα και τις νεότερες προσεγγίσεις στο θέμα της χωροθέτησης. Το κεφάλαιο αυτό επιχειρεί να θέσει το θεωρητικό υπόβαθρο για την ανάπτυξη της μελέτης και όπως απαιτεί το θέμα φέρνει σε επαφή τις θεωρίες χωροθέτησης με τις αναπτυξιακές θεωρίες, πάντα με επίκεντρο τη βιομηχανία.

Στο **Δεύτερο Κεφάλαιο** αναπτύσσεται το θέμα της Περιφερειακής και Βιομηχανικής Πολιτικής σε θεωρητικό επίπεδο, σε επίπεδο μικροοικονομικών μέτρων αλλά και σε ό,τι αφορά την Ελληνική πραγματικότητα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς επηρεάζουν οι πολιτικές επιλογές σε κεντρικό επίπεδο τη χωροθέτηση της βιομηχανίας αλλά και το ρόλο που παίζουν οι Οργανωμένες Χωρικές Μονάδες ανάλογα με τα πρότυπα ανάπτυξης που υιοθετούνται από την πολιτική ηγεσία στα πλαίσια μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου σχεδιασμού.

Στο **Τρίτο Κεφάλαιο** παρουσιάζονται και αναλύονται οι Βιομηχανικές Περιοχές. Τι ακριβώς σημαίνει αυτός ο όρος, τι εμπεριέχει και πως οριοθετείται από την περιρρέουσα πραγματικότητα. Τα θεωρητικά δεδομένα εμπλουτίζονται από την εμπειρία του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ.

Στο **Τέταρτο Κεφάλαιο** ξεπερνώντας τον περιορισμό της έννοιας της μεταποίησης, παρουσιάζονται οι νεότερες μορφές Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων, όπου η κύρια δραστηριότητα είναι η Έρευνα και η Ανάπτυξη. Κύριος στόχος πλέον δεν είναι η μαζική παραγωγή αλλά η μεταφορά της τεχνολογίας. Η αποσαφήνιση των εννοιών και ο καθορισμός του πλαισίου των στόχων θα

δώσει αργότερα τη δυνατότητα να προδιαγραφούν τα κριτήρια χωροθέτησης και αξιολόγησης των Μονάδων που αναλύονται.

Το Πέμπτο Κεφάλαιο συντίθεται από εμπειρικά και βιβλιογραφικά δεδομένα. Χωρίζεται σε τρία βασικά υποκεφάλαια από τα οποία το πρώτο αναφέρεται στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό χώρο¹ και παρουσιάζει τα αποτελέσματα δημοσιευμένης έρευνας Ευρωπαίων μελετητών σχετικά με τους παράγοντες που επηρέασαν την επιλογή χωροθέτησης επιχειρήσεων. Το δεύτερο και το τρίτο υποκεφάλαιο παρουσιάζουν αντίστοιχα περίπου στοιχεία με την προηγούμενη έρευνα αλλά εντοπισμένα στην πόλη του Βόλου και το Νομό Μαγνησίας, μετά από δύο πρωτογενείς έρευνες Εργαστηρίων του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η πρώτη κατά χρονολογική σειρά έγινε από το Εργαστήριο Περιφερειακών Οικονομικών Αναλύσεων. Τα δεδομένα που απέδωσε η έρευνα αυτή αναλύθηκαν κατά το πρώιμο στάδιο της συλλογής στοιχείων για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας, και έχουν ήδη δημοσιευτεί σε Ερευνητική Εργασία². Η δεύτερη έρευνα έγινε από το Εργαστήριο Τοπικού και Περιφερειακού Προγραμματισμού στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Leonardo Da Vinci με θέμα "Πρόβλεψη Αναγκών σε Ειδικότητες", από τα στοιχεία της οποίας αξιοποιείται σημαντικό μέρος³.

Η σύνθεση της εμπειρίας που προσφέρουν οι έρευνες στις επιχειρήσεις και της θεωρητικής ανάλυσης των Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων, καταλήγει στη διατύπωση κριτηρίων για την ορθολογική επιλογή τόπου εγκατάστασής τους καθώς και για την αξιολόγηση υπάρχουσών Μονάδων.

Στο Έκτο Κεφάλαιο εξετάζονται οι περιπτώσεις των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας, όπου η ανάλυση των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών τους, σε συνδυασμό με τη διερεύνηση των δεδομένων που αφορούν τις δύο αντίστοιχες ΒΙ.ΠΕ., καταλήγει στους λόγους για τους οποίους η ΒΙ.ΠΕ. του Βόλου εξάντλησε το χώρο της ενώ η αντίστοιχη της Λάρισας δεν κατάφερε μέχρι πρόσφατα να προσελκύσει σε αξιόλογο βαθμό το ενδιαφέρον των επενδυτών.

¹ CEC (1993)

² Πετρακος, Γ. και Σπανός, Σ. (1996)

³ Βλιάμος, Σ. (1997)

Τέλος, στο **Έβδομο Κεφάλαιο** γίνεται μια συνθετική παρουσίαση των βασικότερων συμπερασμάτων στα οποία καταλήγει η ανάλυση.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το **Παράρτημα**, όπου παρατίθενται στοιχεία που συμπληρώνουν και τεκμηριώνουν αναλύσεις της μελέτης.

Κεφάλαιο 1

Θεωρίες για τη Χωροθέτηση της Βιομηχανίας και την Περιφερειακή Ανάπτυξη

Στο πρώτο αυτό κεφάλαιο εξετάζονται οι βασικές αρχές και η εξελικτική πορεία της θεωρητικής σκέψης στο θέμα της χωροθέτησης της βιομηχανίας. Αντικειμενικός σκοπός είναι να τεθεί το θεωρητικό υπόβαθρο, με βάση το οποίο θα διερευνηθεί στη συνέχεια το θέμα των κριτηρίων χωροθέτησης και αξιολόγησης "Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων".

Αρχικά γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των απλουστευτικών κανονιστικών θεωριών των αρχών του αιώνα αλλά και των πιο σύγχρονων προσεγγίσεων που ερμηνεύουν την επιλογή του τόπου εγκατάστασης. Στη συνέχεια αναλύονται εκτενώς δύο μεταγενέστερες προσεγγίσεις, στα πλαίσια των οποίων η χωροθέτηση της βιομηχανίας εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης. Οι προσεγγίσεις αυτές είναι κατά σειρά, η Θεωρία της Πόλωσης και η στρατηγική της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Ειδικότερα η δεύτερη, αν και δεν ερμηνεύει τη χωροθέτηση, εισάγει μια νέα αντίληψη στον τομέα της ανάπτυξης του χώρου, στα πλαίσια της οποίας διαφοροποιείται ο αναπτυξιακός ρόλος των βιομηχανικών επενδύσεων.

1.1. Αρχικές Θεωρίες του Τόπου Εγκατάστασης

1.1.1. Κλασική Σχολή - Η Κανονιστική Θεωρία Χωροθέτησης

Η θεωρητική αυτή προσέγγιση που τεκμηρίωσε τον προβληματισμό της χωροθέτησης της μεμονωμένης επιχείρησης για περισσότερο από εβδομήντα χρόνια, εδράζεται σε σειρά απλουστευτικών υποθέσεων και παραδοχών, σημαντικότερες των οποίων είναι αφ' ενός ότι ο επιχειρηματίας δρά έχοντας πλήρη γνώση της πραγματικότητας και αφ' ετέρου λειτουργεί απολύτως ορθολογικά μεγιστοποιώντας την ωφέλειά του. Η τεχνητή αυτή πραγματικότητα

οδηγεί σε ένα σύστημα βασικών κανόνων που περιγράφουν τη συμπεριφορά της βιομηχανικής μονάδας, όσο αφορά την επιλογή του τόπου εγκατάστασής της.

Στα πλαίσια αυτής της θεώρησης θεμελιώθηκαν διάφορα μοντέλα, στηριζόμενα σε διαφορετικά συστήματα υποθέσεων και κριτήρια αριστοποίησης της απόφασης. Κοινό γνώρισμα όλων είναι ο κανονιστικός τους χαρακτήρας, δηλαδή η αποδοχή της ύπαρξης και η αναζήτηση της άριστης απόφασης, στο συγκεκριμένο περιβάλλον που προσδιορίζουν οι υποθέσεις. Στόχος των μοντέλων αυτών είναι η ανάδειξη του άριστου τόπου εγκατάστασης στη δεδομένη χρονική στιγμή.

Τα βασικά μοντέλα που δομήθηκαν στη βάση αυτής της θεώρησης είναι τα εξής¹:

- *Το ελάχιστο κόστος*

Το μοντέλο αυτό αναζητά τον τόπο εγκατάστασης στον οποίο ελαχιστοποιείται το συνολικό κόστος παραγωγής και λειτουργίας της επιχείρησης. Θεμελιώθηκε βασικά από τον A. Weber σε μελέτη του το 1909, στην οποία δομεί ένα θεωρητικό, απλοποιημένο κόσμο, με συνθήκες τέλει ανταγωνισμού, μέσα στον οποίο λειτουργεί η επιχείρηση έχοντας στη διάθεσή της απεριόριστου μεγέθους αγορά.

Στα πλαίσια του μοντέλου αυτού η χωροθέτηση της μεμονωμένης επιχείρησης βασίζεται σε τρεις παράγοντες: στην ελαχιστοποίηση του κόστους μεταφοράς, του εργατικού δυναμικού και των οικονομιών συγκέντρωσης.

- *Η χωροθετική αλληλεξάρτηση - Περιοχή αγοράς*

Σε μια αγορά όπου οι καταναλωτές θεωρούνται ομοιογενώς διασκορπισμένοι σε όλο το χώρο, κάθε παραγωγική μονάδα τείνει να καταλάβει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κομμάτι, πραγματοποιώντας πωλήσεις στο χώρο εκείνο όπου μπορεί να προσφέρει το προϊόν της φθηνότερα από άλλες ανταγωνίστριες μονάδες εγκαταστημένες μακρύτερα. Καθορίζει έτσι μια περιοχή αγοράς την οποία ελέγχει και εκεί εγκαθιστά χωρικό μονοπώλιο. Η εγκατάσταση μιας νέας επιχείρησης σε αυτό το σύστημα απαιτεί να ληφθεί υπόψη η θέση υπάρχουσών επιχειρήσεων καθώς και η μελλοντική προσέλκυση

---

¹ Λαμπριανίδης, Λ. (1990)

άλλων. Το θεωρητικό αυτό υπόδειγμα τεκμηρίωσαν με τις μελέτες τους ο Hotelling το 1929 και ο Losch το 1954.

- *Η γενική χωρική ισορροπία*

Το μοντέλο αυτό που αναπτύχθηκε αρχικά από το Losch το 1954, επιχειρεί σαν θεωρία να ερμηνεύσει την κατανομή όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο κατά αντιστοιχία με τη θεωρία της γενικής οικονομικής ισορροπίας.

Ο κόσμος αυτού του μοντέλου περιγράφεται σαν ένας ομοιογενής γεωγραφικός χώρος. Οι παραγωγικές μονάδες καλύπτουν με τη λειτουργία τους αυτό το χώρο σε τρία στάδια:

Στο πρώτο στάδιο κάθε επιχείρηση λειτουργεί σε μια περιορισμένη κυκλική αγορά. Οι αγορές αυτές δεν καλύπτουν όλο το χώρο παρά μόνο αν αλληλοεπικαλύπτονται, οπότε οι επιχειρήσεις στις επικαλύψεις αυτές χάνουν το μονοπώλιο, πράγμα ανεπιθύμητο.

Σε δεύτερο στάδιο οι ακάλυπτες περιοχές αγοράς προσελκύουν νέες επιχειρήσεις, που εγκαθίστανται και πραγματοποιούν πωλήσεις.

Τελικά στο τρίτο στάδιο όλος ο χώρος καλύπτεται από εξαγωνικού σχήματος αγορές, καθώς μόνο με εξάγωνα μπορεί να καλυφθεί τέλεια ο επίπεδος χώρος του μοντέλου. Μέσα στις αγορές αυτές οι επιχειρήσεις λειτουργούν με μονοπωλιακά πλεονεκτήματα.

- *Ο κύκλος ζωής του προϊόντος*

Πρόκειται για ένα μοντέλο που αρχικά διατυπώθηκε από τον Hoover το 1948, αναδιατυπώθηκε από το Vernon το 1966 και εξελίχτηκε με μελέτες πολλών άλλων συγγραφέων ως σήμερα. Η ερμηνευτικότητά του ξεπερνά τα όρια της παραδοσιακής βιομηχανίας και το εντάσει στον κύκλο των θεωριών που αφορούν την ανάπτυξη και χωροθέτηση βιομηχανιών υψηλής τεχνολογίας². Στα

² Thomson, C. (1996)

Θεωρίες Υψηλής Τεχνολογίας:

- Θεωρία των Παραγόντων Χωροθέτησης (Location Determinants)
- Θεωρία του Κύκλου Ζωής του Προϊόντος
- Θεωρία των Κύκλων Kondratiev
- Θεωρία του Κύκλου Προϊόντος-Κέρδους
- Θεωρία της Οργάνωσης της Παραγωγής
- Θεωρία του Κοινωνικοχωρικού Συστήματος (Social-spatial Theory)

πλαίσια του υποδείγματος αυτού, το ζήτημα της χωροθέτησης της επιχείρησης ανάγεται στο στάδιο του κύκλου ζωής του παραγόμενου προϊόντος.

Σύμφωνα με το Verbon κάθε νέο προϊόν έχει ένα κύκλο ζωής στα πλαίσια του οποίου διέρχεται τρία στάδια:

1ο στάδιο: Το προϊόν εμφανίζεται στην αγορά για πρώτη φορά. Δεν είναι ακόμα τυποποιημένο και επιδέχεται βελτιώσεις. Η αγορά του δεν είναι εξασφαλισμένη ενώ για την παραγωγή του απαιτείται εξειδικευμένο προσωπικό.

2ο στάδιο: Το προϊόν είναι πλέον τυποποιημένο και διακινείται ευρύτερα στην αγορά. Οι ανάγκες για εξειδικευμένο προσωπικό περιορίζονται.

3ο στάδιο: Το προϊόν παράγεται σε μεγάλη ποσότητα και εξαντλεί τις δυνατότητες εξάπλωσής του στην αγορά (ώριμο προϊόν), η οποία είναι πλέον σταθερή και προβλέψιμη.

Ανάλογα το στάδιο στο οποίο βρίσκεται κάποιο προϊόν, διαφοροποιούνται οι ανάγκες που καθορίζουν τη χωροθέτηση της επιχείρησης που το παράγει. Έτσι, επιχειρήσεις που παράγουν προϊόντα στο πρώτο στάδιο, τείνουν να εγκαθίστανται σε παγκόσμια μητροπολιτικά κέντρα. Στο δεύτερο στάδιο του κύκλου ζωής ενός προϊόντος η χωροθέτηση τείνει προς τα εθνικά και περιφερειακά κέντρα, που όμως διαθέτουν επάρκεια σε ειδικευμένο προσωπικό. Στο τρίτο στάδιο οι ανάγκες σε υποδομές, ερευνητική δραστηριότητα και ειδικευμένο προσωπικό ελαχιστοποιούνται και αυτό που απαιτείται πλέον είναι φθηνά εργατικά χέρια, οπότε οι επιχειρήσεις τείνουν να εγκαθίστανται σε υπανάπτυκτες περιοχές.

1.1.2. Συμπεριφορική Σχολή

Ως κριτική στον απόλυτο ορθολογισμό, την αδυναμία αντιμετώπισης μη ποσοτικοποιήσιμων παραγόντων και στην παραδοχή της τέλει πληροφόρησης που πρεσβεύουν τα μοντέλα της κλασικής σχολής, αναπτύχθηκε στη δεκαετία του '60 μια νέα προσέγγιση, που υποστήριξε ότι η χωροθέτηση της βιομηχανίας ερμηνεύεται ρεαλιστικότερα με βάση τη συμπεριφορά ατόμων και επιχειρήσεων. Είχε παρατηρηθεί σε εμπειρικό επίπεδο, ότι η συμπεριφορά των επιχειρηματιών, όσο αφορά την επιλογή του τόπου εγκατάστασης της επιχείρησης, διαμορφώνεται στα πλαίσια ενός προσωπικού κώδικα αξιών και κριτηρίων, που πολλές φορές απέχει αρκετά από αυτό που σε θεωρητικό επίπεδο χαρακτηρίζεται ορθολογικό.

Σύμφωνα με επιστήμονες που θεμελίωσαν τη σκέψη αυτής της σχολής, στη διαδικασία επιλογής του τόπου εγκατάστασης επιδρούν έντονα εξωτερικά ερεθίσματα και κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς, που τα μέχρι τότε επικρατούντα μοντέλα αγνοούσαν. Τα εξωτερικά αυτά ερεθίσματα, τελικά καθιστούν την έννοια της βέλτιστης επιλογής ουτοπία. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα συμβιβασμό που γίνεται υπό την επίδραση διαφόρων δυνάμεων, που πηγάζουν από κοινωνικούς και προσωπικούς παράγοντες. Το άτομο τελικά απέχει πολύ από αυτό που η κλασική σχολή ονομάζει οικονομικό, ενώ οι επιλογές δεν υπόκεινται πάντοτε στους κανόνες του ορθολογισμού.

Δύο βασικές κατευθύνσεις αναπτύχθηκαν στα πλαίσια αυτής της σχολής και είναι οι εξής:

α. *Η συμπεριφορική θεωρία της επιχείρησης*, βασισμένη σε μελέτες των Simon το 1959 και Pred το 1967, σύμφωνα με την οποία υφίστανται κάποια, έστω και ελάχιστα, πρότυπα που προκύπτουν από πληθώρα εμπειρικών ερευνών ικανά να ερμηνεύσουν τη συμπεριφορά ατόμων και επιχειρήσεων.

β. *Ο καθαρά περιγραφικός συμπεριφορισμός*, ο οποίος δεχόμενος την απέραντη ποικιλία της συμπεριφοράς, δεν ορίζει κανένα πρότυπο αλλά επιχειρεί να την προσεγγίσει με την εμπειρική έρευνα. Ωστόσο επειδή απουσιάζει η θεωρητική θεμελίωση, συχνά καταλήγει σε απλοϊκό εμπειρισμό.

1.1.3. Σχολή της Πολιτικής Οικονομίας

Η σχολή αυτή αντιμετωπίζει το ζήτημα της χωροθέτησης της βιομηχανίας σαν αναπόσπαστο κομμάτι μιας κοινωνικής πραγματικότητας. Υποστηρίζει δηλαδή, ότι οι αποφάσεις που αφορούν τη χωροθέτηση, καθορίζονται από τις υλικές παραγωγικές προτεραιότητες μιας κοινωνικής πραγματικότητας. Χαρακτηριστικό της σχολής, πέρα από την κριτική που άσκησε στις δύο προηγούμενες σχολές, είναι η εισαγωγή του μαρξισμού στην ανάλυση της χωροθέτησης της βιομηχανίας, κυρίως όσο αφορά την οικονομική θεωρία και την ιστορική διαλεκτική μεθοδολογία. Έτσι οι κοινωνικές δομές ανάγονται σε κυρίαρχο παράγοντα, που ρυθμίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων, οι οποίοι αδυνατούν να δράσουν ανεξάρτητα και να αλλάξουν τις συνθήκες της ζωής τους.

Το ενδιαφέρον της σχολής εστιάζεται στην οικονομία όπως άλλωστε και της κλασικής σχολής. Η βασική διαφορά είναι ότι για τη σχολή της πολιτικής

οικονομίας η διαδικασία που περιγράφει την οικονομία δεν είναι αμετάβλητη αλλά δυναμική. Ωστόσο, η δυναμική αυτή διαδικασία συχνά καταλήγει σε μια νομοτελειακή αντιμετώπιση, όπου αυστηροί νόμοι καθορίζουν τη λειτουργία της οικονομίας, τους οποίους ο άνθρωπος αδυνατεί να επηρεάσει. Ανάλογα δε με τις ισχύουσες κοινωνικές δομές διαφοροποιούνται και οι οικονομικές διαδικασίες. Έτσι και η χωροθέτηση της βιομηχανίας εντάσσεται μέσα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και διαμορφώνεται σύμφωνα με τις επιταγές του, πράγμα που έχει σαν αποτέλεσμα την αδυναμία τεκμηρίωσης μιας γενικής θεωρίας χωροθέτησης αλλά μόνο επιμέρους θεωριών που ερμηνεύουν το φαινόμενο στο συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

Στα πλαίσια αυτής της σχολής διαμορφώθηκαν τρεις επιμέρους κατευθύνσεις από διάφορους μελετητές:

α. *Έμφαση στην αναδιάρθρωση του κεφαλαίου και στους κύκλους επένδυσης.* Οι μελέτες των Dunford το 1977, Massey το 1978, Massey & Meegan το 1979 και το 1982 κ.ά. υποστηρίζουν ότι οι αλλαγές στη διαδικασία παραγωγής, καθώς και οι οργανωτικές αλλαγές, όπως άνοιγμα, κλείσιμο και συγχωνεύσεις εταιρειών, με άλλα λόγια η αναδιάρθρωση του κεφαλαίου, δημιουργούν νέες ανάγκες χωροθέτησης, άρα μεταβάλλουν τη διάρθρωση της βιομηχανίας στο χώρο.

β. *Έμφαση στο εργατικό δυναμικό και στην εργασιακή διαδικασία.* Ο Friedman το 1977, οι Walker & Storper το 1981 και το 1984 υποστήριξαν με μελέτες τους ότι η χωροθέτηση της βιομηχανίας συνδέεται άμεσα με την εργατική δύναμη που απασχολεί. Στα πλαίσια μιας διαρκώς αυξανόμενης τάσης παγκοσμιοποίησης της αγοράς, όπου τα προϊόντα παράγονται πανομοιότυπα οπουδήποτε στον κόσμο και όμοια καταναλώνονται, η εργασία είναι ο σημαντικότερος παράγοντας χωροθέτησης, καθώς εξακολουθεί να παρουσιάζει μεγάλες διαφορές από τόπο σε τόπο. Έτσι οι επιλογές στη χωροθέτηση αποσκοπούν στην άρση των ανισορροπιών της απασχόλησης και οι όποιες αλλαγές στη χωροθέτηση των επιχειρήσεων θα πρέπει να ερμηνευτούν με βάση τις αλλαγές στην εργασιακή διαδικασία.

γ. *Θεωρητική θεμελίωση των εμπειρικών ερευνών.* Πολλοί ερευνητές προσπαθώντας να διατυπώσουν μια νέα θεωρία που να ερμηνεύει ικανοποιητικότερα τη χωροθέτηση της βιομηχανίας, κατέφυγαν σε εμπειρικές έρευνες, πράγμα που σήμερα συνηθίζεται ολοένα και περισσότερο. Οι εμπειρικές αυτές έρευνες θεμελιώνονται θεωρητικά και αποτελούν την πλειοψηφία των μελετών της πολιτικής οικονομίας, χωρίς ωστόσο η θεωρητική

τους βάση να είναι ικανή να δομήσει ένα νέο υπόδειγμα ή να τις εντάξει σε κάποια από τις προηγούμενες κατευθύνσεις.

Η κριτική στην προσέγγιση της σχολής της πολιτικής οικονομίας και περισσότερο στις μελέτες που την τεκμηριώνουν εντοπίζει συνοπτικά τις εξής αδυναμίες:

1. Διακρίνονται από οικονομισμό, απουσιάζει ο ανθρώπινος παράγοντας.
2. Υποβιβάζουν τη σημασία μεμονωμένων παραγόντων υπερτονίζοντας τις κοινωνικές δομές.
3. Είναι συνήθως μονομερείς, και προσπαθούν να ερμηνεύσουν τη χωροθέτηση μονοαιτιακά.
4. Οι αναλύσεις τους είναι συνήθως αρκετά μηχανιστικές, βασιζόμενες σε γενικές μαρξιστικές κατηγορίες, χωρίς να εμβαθύνουν στη διαδικασία.

1.2. Μεταγενέστερες Θεωρίες του Τόπου Εγκατάστασης

1.2.1. Η Θεωρία της Πόλωσης

Η προσέγγιση που εξετάζεται στη συνέχεια διαφοροποιείται σημαντικά ως προς τις προηγούμενες, καθώς εντάσσει τη χωροθέτηση της βιομηχανίας στο πλαίσιο της περιφερειακής αναπτυξιακής στρατηγικής και δίνει έτσι στο ζήτημα συγκεκριμένη χωρική διάσταση. Η θεωρία αυτή που ονομάζεται θεωρία της πόλωσης³ αναλύεται εκτενώς καθώς παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για δύο κυρίως λόγους: ο ένας πηγάζει από τη σύνδεση που επιχειρείται στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης ανάμεσα στη χωροθέτηση της βιομηχανίας και στην αναπτυξιακή διαδικασία στο χώρο, ο άλλος λόγος έγκειται στο γεγονός ότι το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης αποτέλεσε στην Ελλάδα, αλλά και στα περισσότερα κράτη στον κόσμο, τη βάση για το σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος βιομηχανικών περιοχών.

³ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1990) σελ. 69-79

Η Έννοια του Πόλου Ανάπτυξης

Στα 1955 ο Γάλλος οικονομολόγος F. Ρεγρουξ διατύπωσε για πρώτη φορά σε άρθρο του την έννοια του *πόλου ανάπτυξης*. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο, η ανάπτυξη δεν εκδηλώνεται ομοιόμορφα στο χώρο, αλλά σε ορισμένα σημεία που ονομάζονται στο εξής πόλοι ανάπτυξης. Από τα σημεία αυτά ξεκινάει μια διαδικασία διάχυσης της ανάπτυξης μέσω δικτύων για να επηρεάσει τελικά το σύνολο της οικονομίας.

Χαρακτηριστικά των πόλων ανάπτυξης είναι η ύπαρξη ενός συνόλου βιομηχανιών με προωθητικό ρόλο για την ευρύτερη περιοχή. Οι βιομηχανίες αυτές έχουν την ιδιότητα να προκαλούν πολλαπλασιαστικά φαινόμενα μέσα από τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται δευτερογενώς, βασιζόμενες στις ροές προϊόντων και εισοδημάτων των βιομηχανιών, που καταλήγουν στην ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα και τη συγκέντρωση εισοδημάτων και δραστηριοτήτων.

Προϋπόθεση για την εγκατάσταση προωθητικών βιομηχανιών σε μία περιοχή είναι η ύπαρξη ορισμένων φυσικών πλεονεκτημάτων. Τέτοια μπορούν να θεωρηθούν οι πηγές ενέργειας, τα αποθέματα πρώτων υλών, το επαρκές συγκοινωνιακό και επικοινωνιακό δίκτυο, οι χρηματοδοτικοί φορείς και οι σύγχρονες υπηρεσίες τους και φυσικά το κατάλληλο εργατικό δυναμικό.

Επειδή όμως τα πλεονεκτήματα αυτά είναι σχεδόν αδύνατο να βρεθούν ταυτόχρονα στον ίδιο τόπο, οι προωθητικές βιομηχανίες συγκεντρώνονται σε πόλεις με ανεπτυγμένη βιομηχανική υποδομή και παράδοση ή σε ανεπτυγμένα επαρχιακά αστικά κέντρα, καθιστώντας τα έτσι πόλους ανάπτυξης, ενώ η ευρύτερη περιφέρεια γύρω τους που δέχεται την αναπτυξιακή τους επίδραση καλείται πολική περιφέρεια.

Η Ανάπτυξη Εξωτερικών Οικονομιών και Οικονομιών Αστικής Συγκέντρωσης

Με τη συγκέντρωση προωθητικών βιομηχανιών σε κάποιο αστικό κέντρο δημιουργείται κλίμα ευνοϊκό για την εγκατάσταση μεταποιητικών επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις αυτές συγκεντρώνονται στους πόλους ανάπτυξης, ακολουθώντας τις προωθητικές βιομηχανίες και εκμεταλλευόμενες αφ' ενός τις θετικές εξωτερικές οικονομίες και αφ' ετέρου τις οικονομίες αστικής συγκέντρωσης που δημιουργούνται.

Θετικές εξωτερικές οικονομίες ονομάζονται τα οφέλη που αποκομίζει μια επιχείρηση εξαιτίας της λειτουργίας άλλης ή άλλων επιχειρήσεων χωρίς να έχει συναφθεί καμία συμφωνία μεταξύ τους ή να υφίσταται οποιαδήποτε υποχρέωση αντιστάθμισης των οφελών εκ μέρους της ωφελούμενης επιχείρησης. Δηλαδή μια επιχείρηση επιλέγοντας να εγκατασταθεί και να παράγει στον πόλο ανάπτυξης, καρπώνεται οφέλη για τα οποία δεν οφείλει να καταβάλει κάποια τιμή.

Στους πόλους ανάπτυξης εξάλλου, δημιουργούνται και ισχυρές οικονομίες κλίμακας, αφ' ενός λόγω της ζήτησης των προωθητικών βιομηχανιών και αφ' ετέρου λόγω της σημαντικής προσφοράς γής, εργασίας και κεφαλαίου που λαμβάνει χώρα στα αστικά κέντρα με το χαρακτήρα του πόλου.

Όσον αφορά τις οικονομίες αστικής συγκέντρωσης, είναι αποτέλεσμα της λειτουργίας των αστικών υπηρεσιών και επιχειρήσεων που εξυπηρετούν τις μεταποιητικές επιχειρήσεις. Είναι ένα σύνολο κατασκευαστικών, χρηματοοικονομικών, ασφαλιστικών, εκπαιδευτικών και άλλων αστικών υπηρεσιών που δημιουργούν αυτές τις οικονομίες.

Πέρα βέβαια από τις θετικές εξωτερικές οικονομίες και τις οικονομίες αστικής συγκέντρωσης, και με αντίθετα αποτελέσματα, αναπτύσσονται πολλές φορές και αρνητικές εξωτερικές οικονομίες με αρνητικές επιδράσεις στην αναπτυξιακή λειτουργία του πόλου και στην επέκτασή της. Οι αρνητικές αυτές οικονομίες προκαλούνται απ' τη συσσώρευση πληθυσμού και δραστηριοτήτων σ'ένα χώρο με πεπερασμένες δυνατότητες, που φτάνει σε σημεία ανεξέλεγκτης ανάπτυξης, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής των ανθρώπων.

Οι Επιδράσεις του Πόλου στην Ανάπτυξη της Περιφέρειας

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι ανάμεσα στον πόλο και στην περιφέρεια αναπτύσσεται μια σχέση λειτουργικής αλληλεξάρτησης, που βασίζεται στις σημαντικές ροές που τους συνδέουν. Η σχέση αυτή οδήγησε πολλούς μελετητές στην αναζήτηση των επιδράσεων της ανάπτυξης του πόλου, στην ανάπτυξη της περιβάλλουσας περιφέρειας. Αν και η ορολογία, όπως φαίνεται στον πίνακα 1.1., διαφέρει από τον ένα συγγραφέα στον άλλο, οι απόψεις συγκλίνουν όσο αφορά τη φύση των επιδράσεων. Έτσι γενικά διακρίνονται θετικές επιδράσεις με τη μορφή της διάχυσης της ανάπτυξης και

των ειδικότερων ωφελειών από τον πόλο στην περιφέρεια, καθώς και αρνητικές επιδράσεις με την έννοια της ανάσχεσης, που ενδεχόμενα συνεπάγεται η ανάπτυξη του πόλου, για την ανάπτυξη της ευρύτερης περιφέρειας, οι οποίες τείνουν να αναιρέσουν τις θετικές.

Πίνακας 1.1. Προτεινόμενη Ορολογία

Συγγραφέας	Θετικές Επιδράσεις	Αρνητικές Επιδράσεις
Hoselitz (1955)	"Generative impact"	"Parasitic effects"
Perroux (1955)	"Effects d' entrainement"	"Effects de stoppage"
Myrdal (1957)	"Spread effects"	"Backwash effects"
Hirschman (1958)	"Trickling down effects"	"Polarisation effects"

Με όποιον όρο και αν περιγραφούν οι θετικές επιδράσεις του πόλου, η ουσία είναι ότι συντελούν στην αύξηση του περιφερειακού εισοδήματος και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, πράγματα που συνεπάγονται τη συγκράτηση του πληθυσμού και τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για τη διάχυση της ανάπτυξης από τον πόλο στην περιφέρεια. Οι επιδράσεις αυτές συνίστανται στην ανάπτυξη των παρακάτω δραστηριοτήτων:

- α) Στην αύξηση της παραγωγής πρώτων υλών ή και αγροτικών προϊόντων, των βιομηχανιών ειδών διατροφής και των βιομηχανιών εξοπλισμού και παραγωγής εργαλείων.
- β) Στην ανάπτυξη των βιομηχανιών επεξεργασίας και αξιοποίησης των ημικατεργασμένων προϊόντων καθώς και των βιομηχανιών καταναλωτικών προϊόντων.
- γ) Στην ανάπτυξη του τριτογενή τομέα και ιδιαίτερα του εμπορίου, των μεταφορών και της χρηματοδότησης.

Οι αρνητικές επιδράσεις του πόλου στην περιφέρεια εντοπίζονται με τη μορφή κεντρομόλων δυνάμεων οι οποίες αφ' ενός δημιουργούν καθεστώτα συσσώρευσης στον πόλο και αφ' ετέρου εμποδίζουν τη διάχυση της ανάπτυξης. Οι ελκτικές αυτές δυνάμεις συγκεντρώνουν στον πόλο τους εξής παράγοντες:

- α) Τα κεφάλαια, λόγω της δυνατότητας αποδοτικότερων επενδύσεων.
- β) Τον πληθυσμό, λόγω της δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης και υψηλότερων αμοιβών εργασίας.
- γ) Τις δραστηριότητες του τριτογενή τομέα και κύρια το εμπόριο, λόγω της αύξησης των εισοδημάτων, της επέκτασης των αγορών και της διαφοροποίησης της παραγωγής⁴.

Η επικράτηση των αρνητικών επί των θετικών επιδράσεων θα έχει ως αποτέλεσμα την ένταση των περιφερειακών ανισοτήτων, ενώ η παρασιτική ανάπτυξη του πόλου θα σημάνει την υποβάθμιση της περιφέρειας που τον περιβάλλει.

Προϋποθέσεις και Διαδικασία της Πολιτικής Ανάπτυξης

A. Η Συμβολή του Πόλου στην Ανάπτυξη της Περιφέρειας

Ανάμεσα στους συγγραφείς που μελέτησαν κατά καιρούς το θέμα των θετικών και αρνητικών επιδράσεων του πόλου ανάπτυξης στην περιφέρεια, εκείνοι που προηγήθηκαν χρονικά, όπως ο Hoselitz το 1955, ο Hirschman το 1958, ο Myrdal το 1969, εξέφρασαν αισιόδοξες απόψεις σχετικά με την επικράτηση σε τελικό στάδιο των θετικών έναντι των αρνητικών επιδράσεων. Άλλοι μελετητές, λίγο αργότερα, όπως ο Friedmann το 1972, ο Lipietz το 1975 και ο Amin το 1978, υποστήριξαν ο καθένας με τον τρόπο του ότι τελικά η ανάπτυξη του πόλου θα έχει σαν αποτέλεσμα την κυριαρχία του στην γύρω περιφέρεια και την ανασχεση της διάχυσης των ωφελειών.

Ωστόσο για τη διερεύνηση του ρόλου του πόλου στην αναπτυξιακή εξέλιξη της ευρύτερης περιοχής δεν αρκεί η θεωρητική προσέγγιση από μόνη της για να δώσει απάντηση. Γεγονός είναι ότι η ανάπτυξη στη βάση του πολιτικού μοντέλου είναι ένα μέσο περιφερειακής πολιτικής, στα πλαίσια του οποίου υποχρέωση του κράτους είναι η προώθηση και ενίσχυση των πόλων και για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, θα πρέπει να επιδιωχτεί η μεγιστοποίηση των θετικών επιπτώσεων του πόλου σε συνδυασμό με την ελαχιστοποίηση των αρνητικών. Η επιτυχία αυτού του στόχου εξαρτάται άμεσα από δύο βασικές προϋποθέσεις:

⁴ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1990) σελ.73

1. τη δυνατότητα της περιφέρειας να απορροφήσει την ανάπτυξη που διαχέει ο πόλος και
2. την καταλληλότητα του πόλου.

Στη συνέχεια θα εξεταστεί αναλυτικότερα ο τρόπος με τον οποίο ικανοποιούνται αυτές οι προϋποθέσεις.

Β. Η Απορρόφηση της Ανάπτυξης από την Περιφέρεια

Τη δυνατότητα της περιφέρειας να απορροφήσει την ανάπτυξη, πράγμα που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχία της πολιτικής πολιτικής ανάπτυξης, καθορίζουν δύο ομάδες παραγόντων: οικονομικοί και θεσμικοί.

α) *Οικονομικοί Παράγοντες*: τέτοιοι θεωρούνται η ύπαρξη αξιοποιήσιμων πόρων, στοιχειώδους οικονομικής ανάπτυξης, κατάλληλης οικονομοτεχνικής υποδομής και διασυνδέσεων ανάμεσα στους τομείς της οικονομίας, καθώς και η ύπαρξη νέου και δυναμικού πληθυσμού. Η απουσία ή ανεπάρκεια αυτών των στοιχείων εμποδίζει την ανάπτυξη της πολιτικής περιφέρειας όσο δυναμικός και αν είναι ο πόλος. Δεν είναι λοιπόν δυνατόν σε μια περιφέρεια που στερείται τέτοιων δυνατοτήτων να περιμένει κανείς η δημιουργία αναπτυξιακού πόλου να αρκέσει για την ανάπτυξή της.

β) *Κοινωνικοί και Θεσμικοί Παράγοντες*: είναι εκείνοι που κρατούν την περιφέρεια δέσμια προτιμήσεων σε παραδοσιακές δραστηριότητες, εμποδίζοντας οποιαδήποτε καινοτομία ή που εκφράζουν διοικητικές ή νομικές δυσκαμψίες και αποτελούν ανασχετικούς παράγοντες για αναγκαίες αλλαγές και μεταρρυθμίσεις. Περιφέρειες με αυτά τα στοιχεία έχουν σοβαρό πρόβλημα να αφομοιώσουν τις αναπτυξιακές "εκπομπές" του πόλου.

Γ. Η Καταλληλότητα του Πόλου Ανάπτυξης

Η καταλληλότητα του πόλου εξαρτάται κυρίως από: α. το είδος και το περιεχόμενο της προωθητικής βιομηχανίας, β. τη μορφή και την εμβέλεια του πόλου και γ. τη συγκέντρωση στον πόλο όλων των χαρακτηριστικών που απαιτούνται για να λειτουργήσει αποτελεσματικά.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικότερα οι τρεις αυτοί παράγοντες, από τους οποίους εξαρτάται η καταλληλότητα του πόλου. Από αυτούς προκύπτουν βασικά κριτήρια για την χωροθέτηση της βιομηχανικής υποδομής που στοχεύει στη δημιουργία πολιτικών συγκεντρώσεων.

α) Το είδος και το περιεχόμενο της προωθητικής βιομηχανίας

Το είδος της προωθητικής βιομηχανίας ή αλλιώς η φύση της περιγράφεται από διάφορους μελετητές μέσα από κάποιες ιδιότητες που παρουσιάζει. Συγκεκριμένα εντοπίζονται τα παρακάτω:

1. ανήκει σε ταχέως αναπτυσσόμενους και δυναμικούς κλάδους,
2. ανήκει σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας,
3. συμβάλλει στη διοχέτευση στην περιφέρεια τεχνολογικών και θεσμικών καινοτομιών,
4. προκαλεί ταχεία αύξηση των εισοδημάτων που προορίζονται στις επιχειρήσεις του τριτογενή και του πρωτογενή τομέα.

Σε γενικές γραμμές οι βιομηχανίες με προωθητικό ρόλο είναι συνήθως μεταποιητικές βιομηχανίες, χωρίς να αποκλείεται σε σπάνιες περιπτώσεις να ανήκουν στον τριτογενή τομέα, όπως ένα μεγάλης εμβέλειας πανεπιστημιακό σύμπλεγμα γύρω από το οποίο δραστηριοποιούνται ερευνητικά εργαστήρια.

β) Η μορφή και η εμβέλεια του πόλου

Μορφές πολικών συγκεντρώσεων υπάρχουν διάφορες και ανάλογα ποικίλει η επίδραση καθώς και η εμβέλεια του πόλου στο χώρο γύρω του. Οι μορφές αυτές στοιχειοθετούνται τόσο από τη φύση και το μέγεθος του πόλου όσο και από το μέγεθος της πολικής περιφέρειας. Οι βασικότερες από αυτές τις μορφές, τα χαρακτηριστικά τους και η εμβλείά τους παρουσιάζονται στη συνέχεια.

1. **Κέντρα Ανάπτυξης:** είναι οι μικρότερες μορφές πόλωσης με *ενδοπεριφερειακή εμβέλεια*, οι οποίες επιδρούν στις δομές και τις ροές στο εσωτερικό της περιορισμένης περιοχής τους.
2. **Πόλοι Ανάπτυξης:** είναι ανώτερου μεγέθους συγκεντρώσεις με *διαπεριφερειακή εμβέλεια*, των οποίων οι αναπτυξιακές επιδράσεις δεν εξαντλούνται στα όρια της περιοχής τους αλλά επεκτείνονται και στις γειτονικές περιφέρειες.
3. **Άξονες Ανάπτυξης:** αποτελούνται συνήθως από γειτονικά κέντρα ανάπτυξης και σπανιότερα από γειτονικούς πόλους ανάπτυξης, που συνδέονται μεταξύ τους με ανεπτυγμένα μεταφορικά δίκτυα ή ακόμα οι οικονομίες τους χαρακτηρίζονται από συμπληρωματικότητα, με συνέπεια τη δόμηση στενών σχέσεων.

4. **Μητροπολιτική Περιφέρεια:** είναι η μεγαλύτερη και ίσως η δυναμικότερη μορφή πολιτικής συγκέντρωσης, που αποτελείται από έναν κύριο πόλο ανάπτυξης ο οποίος περιβάλλεται από σημαντικά αστικά κέντρα - δορυφόρους. Η δομή της οικονομίας της μητρόπολης καθορίζει τη δραστηριότητα των δορυφόρων, ενώ η ανάπτυξή τους βασίζεται αφ' ενός στις αποκεντρωτικές τάσεις της μητρόπολης και αφ' ετέρου στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους για την ικανοποίηση των αναγκών των κατοίκων της μητρόπολης.

γ) Τα χαρακτηριστικά του πόλου

Οι πόλοι ανάπτυξης διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες: τους φυσικούς πόλους και τους πόλους με επίκτητα χαρακτηριστικά.

Φυσικοί πόλοι είναι εκείνοι που διαθέτουν πηγές ενέργειας, αποθέματα πρώτων υλών και βρίσκονται εγκαταστημένοι κοντά σε συγκοινωνιακούς κόμβους (οδικούς, σιδηροδρομικούς, παραποτάμιους), σε λιμάνια ή σε αεροδρόμια, στοιχεία που προσελκύουν τη μεταποιητική δραστηριότητα.

Τα επίκτητα χαρακτηριστικά που στοιχειοθετούν τη δεύτερη κατηγορία πόλων είναι τα εξής:

1. Σχετική βιομηχανική παράδοση και διαθέσιμο ειδικευμένο εργατικό δυναμικό.
2. Απαραίτητα έργα υποδομής κύρια στους τομείς των μεταφορών, των επικοινωνιών, της ηλεκτροδότησης και της υδροδότησης.
3. Συγκέντρωση διοικητικών υπηρεσιών.
4. Καλή οργάνωση στον τριτογενή τομέα.
5. Εξασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου στις υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και αναψυχής.

Είναι βέβαια γνωστό ότι οι φυσικοί πόλοι σπανίζουν. Αποτελούν προνόμιο λιγοστών προικισμένων περιφερειών και γι' αυτό το λόγο οι ασκούντες την περιφερειακή πολιτική επιδιώκουν τη δημιουργία πόλων με επίκτητα χαρακτηριστικά. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Γαλλίας όπου δημιουργήθηκαν 8 μητροπόλεις σε επιλεγμένες περιφέρειες, με στόχο την εξισορρόπηση της δυναμικής του Παρισιού και ταυτόχρονα την εκκίνηση μιας διαδικασίας πολιτικής ανάπτυξης.

Όσο αφορά στο ελάχιστο πληθυσμιακό μέγεθος ενός αστικού κέντρου προκειμένου να αποτελέσει πόλο ικανό να εκκινήσει την επιθυμητή

αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη, διατυπώνονται διάφορες απόψεις. Κατά πολλούς το ελάχιστο αυτό μέγεθος τοποθετείται σε 100.000 κατοίκους ενώ κατά άλλους σε 250.000. Το ίδιο όριο σχετικά με κέντρα ανάπτυξης είναι αρκετά μικρότερο και εκτιμάται σε 30.000 κατοίκους. Σε κάθε περίπτωση το μόνο βέβαιο είναι ότι το μέγεθος μιας πολιτικής συγκέντρωσης εξαρτάται από τις ειδικότερες συνθήκες της χώρας στην οποία βρίσκεται και συγκεκριμένα από τον πληθυσμό και το αστικό της δίκτυο. Εξάλλου όπως υποστηρίζει και ο H. Richardson, η πολιτική ανάπτυξη, ως μοντέλο, είναι απαραίτητο να προσαρμόζεται κάθε φορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χώρας, που επιλέγει να την εφαρμόσει στα πλαίσια άσκησης της περιφερειακής της πολιτικής⁵.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να τονιστεί ένα σημαντικό στοιχείο που σχετίζεται με το πρώτο από τα παραπάνω αναφερόμενα, επίκτητα χαρακτηριστικά που περιγράφουν ένα πόλο που δεν είναι φυσικός. Πρόκειται για τη βιομηχανική παράδοση μιας πόλης, πράγμα το οποίο δεν μπορεί βέβαια να συμπεριληφθεί στα φυσικά χαρακτηριστικά της, δεν είναι ωστόσο και επίκτητο, με την έννοια ότι δεν μπορεί να αποκτηθεί μέσο-βραχυπρόθεσμα στη βάση κάποιας πολιτικής. Στον όρο βιομηχανική παράδοση εμπεριέχεται η υπάρχουσα βιομηχανική υποδομή, η βιομηχανική συνείδηση και το κατάλληλο εργατικό δυναμικό. Είναι όλα αυτά στοιχεία ποιοτικής φύσης που δύσκολα αξιολογούνται αντικειμενικά και σίγουρα δεν αποκτώνται γρήγορα. Αποτελούν ωστόσο, θεμελιώδους σημασίας προϋποθέσεις για τη λειτουργία ενός αναπτυξιακού πόλου.

Ακόμα και μια μεγάλη βιομηχανική επένδυση δεν αρκεί για να εκκινήσει τη διαδικασία της συσσωρευτικής αυτοδύναμης βιομηχανικής ανάπτυξης σε ένα χώρο που δεν διαθέτει βιομηχανική υποδομή και βιομηχανική συνείδηση, αλλά η οικονομικοκοινωνική του δομή τον κατευθύνει σε άλλους τομείς⁶. Για παράδειγμα θα μπορούσε να αναφερθεί μια πόλη που κυριαρχεί σε μια παραδοσιακά αγροτική περιφέρεια και φυσικά ο πληθυσμός της, τα εισοδήματά της και γενικότερα η οικονομία της έχουν σαφώς αγροτική προέλευση. Το παράδειγμα αυτό ενδεχομένως σκιαγραφεί με αρκετή σαφήνεια τη Λάρισα της δεκαετίας του 1970, και κάτι τέτοιο δεν προέκυψε τυχαία.

Σε τελική ανάλυση θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι τα επίκτητα χαρακτηριστικά ενός πόλου δε σημαίνουν και την αναγωγή οποιουδήποτε

⁵ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1984)

⁶ Βλιάμος, Σ. (1988) σελ. 60

αστικού κέντρου σε πόλο ανάπτυξης. Η εξαρχής δημιουργία μιας πόλης είναι εγχείρημα υπερβολικά δαπανηρό και επισφαλές, σε σημείο που να θεωρείται αδύνατο. Από την άλλη δεν είναι δυνατός ο εξοπλισμός μιας οποιασδήποτε πόλης με όλα τα κατάλληλα χαρακτηριστικά ώστε να καταστεί λειτουργικός και επιτυχημένος πόλος ανάπτυξης για την περιβάλλουσα περιφέρεια. Η εμπειρική έρευνα έχει αποδείξει ότι όταν η επιλογή του αστικού κέντρου δεν είναι επιτυχημένη, οι περαιτέρω επενδύσεις για την ανάπτυξη και διατήρησή του θα αποτελούν μια διαρκή σπατάλη εθνικών πόρων χωρίς τα αναμενόμενα αποτελέσματα⁷.

1.2.2. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη

Τελευταίο σε σειρά αλλά όχι σε σπουδαιότητα εξετάζεται το πρότυπο της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης⁸. Στην πραγματικότητα δεν πρόκειται για ένα ακόμη θεωρητικό μοντέλο, αλλά για μια στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης. Η θέση της ανάμεσα στα άλλα μέσα προώθησης του περιφερειακού προγραμματισμού μπορεί να προσδιοριστεί έτσι όπως δείχνει το διάγραμμα 1.1. στη συνέχεια.

Διάγραμμα 1.1. Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και πολιτική

⁷ Βλιάμος, Σ. (1988) σελ. 58

⁸ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1990) σελ. 96-108

Το μοντέλο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης παρατίθεται στο τέλος μιας σειράς θεωριών που ερμηνεύουν τη χωροθέτηση της βιομηχανίας (αν και δεν αποτελεί θεωρητικό υπόδειγμα χωροθέτησης αλλά περισσότερο στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης) επειδή εισάγει μια σημαντική νέα αντίληψη στον τομέα της ανάπτυξης, την "από τη βάση ανάπτυξη" ή αλλιώς τοπική ή ενδογενής ανάπτυξη. Η προσέγγιση αυτή θέτει το ζήτημα της χωροθέτησης της βιομηχανίας σε διαφορετική βάση σε σχέση με την κλασική περιφερειακή πολιτική. Συγκεκριμένα, η χωροθέτηση της βιομηχανίας δεν παύει να αποτελεί μέσο άσκησης περιφερειακής πολιτικής, όπως ήδη έχει επισημανθεί και στην πολιτική ανάπτυξη. Η διαφορά είναι ότι σε τοπικό επίπεδο η βιομηχανική υποδομή δεν στοχεύει στην ανάπτυξη συγκεντρώσεων και στη δημιουργία πολλαπλασιαστικών φαινομένων, αλλά στην αξιοποίηση των τοπικών δυνατοτήτων με την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού της περιοχής. Είναι διεθνώς η πλέον σύγχρονη πρακτική που δίνει τη λύση στις περιπτώσεις όπου η πόλωση αποτυγχάνει, εκμεταλλευόμενη το σύνολο των τοπικών παραγόντων.

Η Έννοια της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Μέσα από την κριτική που άσκησε η ίδια η πραγματικότητα στη θεωρία της πολιτικής ανάπτυξης, προέκυψε μια νέα πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης που ονομάστηκε ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Στην πράξη αποδείχτηκε δύσκολη η εξασφάλιση της διάχυσης των αναπτυξιακών επιδράσεων από τον πόλο και η απορρόφησή τους από την περιφέρεια.

Εξάλλου δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου οι δαπάνες για τη δημιουργία πόλου όχι μόνο δεν είχαν τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα, αλλά λειτούργησαν και αρνητικά για την περιφέρεια μέσα από μια διαδικασία έντονου συγκεντρωτισμού. Αυτό συνέβη είτε γιατί δεν υπήρχε αστικό κέντρο κατάλληλο να αναδειχτεί σε πόλο ανάπτυξης, είτε γιατί η περιφέρεια γύρω του δεν ήταν ικανή να δεχτεί την ανάπτυξη που διαχέει ο πόλος. Παράλληλα, οι κλασικές πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης λειτουργούν αναγκαστικά σε κεντρικό επίπεδο, προκειμένου να εντοπίσουν και να αμβλύνουν τις περιφερειακές ανισότητες. Σε αυτό το επίπεδο όμως δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές οι τοπικές ανάγκες και οι ιδιαίτερες ικανότητες κάθε περιοχής.

Έτσι αναζητήθηκε και τεκμηριώθηκε ένα νέο μοντέλο περιφερειακής ανάπτυξης, η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη. Προκειμένου να διασαφηνιστεί η έννοιά της θα ήταν σκόπιμο να αναφερθεί αρχικά η τοποθέτηση του J. Boudeville, σύμφωνα με τον οποίο η έννοια της ολοκλήρωσης συνδέεται με τις έννοιες της μεγέθυνσης, της ανάπτυξης και της προόδου. Συγκεκριμένα οι έννοιες αυτές αποδίδονται ως εξής:

Μεγέθυνση: σύνολο ρυθμών οικονομικής, δημογραφικής και κοινωνικής ανόδου.

Ανάπτυξη: άνοδος ρυθμών που συνοδεύεται από μεταβολές τεχνικών και ψυχολογικών συμπεριφορών.

Πρόοδος: ανάπτυξη η οποία χάρη σε μια άριστη διάχυση της πληροφορίας, τείνει ταυτόχρονα σε μεγιστοποίηση της μεγέθυνσης και ελαχιστοποίηση των κοινωνικών και οικονομικών συγκρούσεων. Αυτή η μείωση των συγκρούσεων είναι μια κοινωνική ολοκλήρωση.

Όσο αφορά την ολοκλήρωση, σύμφωνα με τον Boudeville, είναι ταυτόχρονα κάθετη κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας και οριζόντια κατά χωρικές μονάδες. Έτσι *«ολοκληρωμένη ανάπτυξη είναι η διαδικασία ανάπτυξης με την οποία επιδιώκεται η προώθηση όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, στις οποίες η περιφέρεια παρουσιάζει τοπικά πλεονεκτήματα καθώς και η εκμετάλλευση και αξιοποίηση όλων των πλουτοπαραγωγικών πηγών της περιφέρειας. Παράλληλα επιδιώκεται η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων της περιφέρειας με τη διατήρηση του υπάρχοντος οικιστικού δικτύου χωρίς τη συγκέντρωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων σ' ένα ορισμένο αστικό κέντρο»*⁹.

Η οριζόντια χωρική δραστηριοποίηση αποβλέπει στην ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων της περιφέρειας, σε μια προσπάθεια διατήρησης του υφιστάμενου αστικού δικτύου χωρίς τη συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων σε ένα ορισμένο αστικό κέντρο και την αποδυνάμωση των υπολοίπων. Καθώς η διαδικασία αυτή διατρέχει τα επίπεδα του χώρου, επιτυγχάνεται ταυτόχρονα τόσο η τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη όσο και η συνολική ανάπτυξη της χώρας.

Η έννοια της Ολοκληρωμένης ανάπτυξης δε συνιστά ένα ξεχωριστό θεωρητικό υπόδειγμα αλλά πρακτική, που προέκυψε από την κριτική που άσκησε η πραγματικότητα πάνω στην εφαρμογή του μοντέλου της πολιτικής ανάπτυξης.

⁹ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1984) σελ. 46-47

Ωστόσο, ως στρατηγική για την περιφερειακή ανάπτυξη και τη βιομηχανική πολιτική, δεν αποσκοπεί να καταργήσει την πολιτική προσέγγιση αλλά να την συμπληρώσει στα πλαίσια του περιφερειακού προγραμματισμού και να την αντικαταστήσει εκεί που είναι ανεπαρκής ή και ζημιογόνα. Έτσι σε θεωρητικό επίπεδο η Πολιτική και η Ολοκληρωμένη ανάπτυξη μοιάζουν δυο αντίθετες προσεγγίσεις ενώ στην πράξη αποτελούν συμπληρωματικές πρακτικές πολιτικής για την κατά περίπτωση αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος και τη συνολική ανάπτυξη του χώρου.

Το Περιεχόμενο της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη όπως έγινε κατανοητό είναι μια μορφή περιφερειακής ανάπτυξης με διαφορετική προσέγγιση από την πολιτική. Είναι δηλαδή μια πρακτική, ένα μοντέλο που επιδιώκει την ανάπτυξη του χώρου, χρησιμοποιώντας σαν βασικούς αναπτυξιακούς μοχλούς όχι κάποιες ισχυρές συγκεντρώσεις προωθητικών βιομηχανιών κεντρικού χαρακτήρα, αλλά τους τοπικούς παράγοντες οποιουδήποτε χωρικού επιπέδου. Τέτοιοι είναι οι τοπικοί οργανισμοί, οι φορείς, οι επιχειρήσεις και γενικότερα η τοπική πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα¹⁰. Έτσι ο χώρος αντιμετωπίζεται σαν οργανικό και δυναμικό σύνολο και η ανάπτυξή του πραγματοποιείται αναπόσπαστα και αρμονικά σε σχέση με τις κοινωνικοπολιτικές του δομές, τον πολιτισμό και την παράδοση που ασφαλώς αποτελούν το σταθερό υπόβαθρο για τη δυναμική ενεργοποίηση μιας αυτοτροφοδοτούμενης αναπτυξιακής διαδικασίας.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ως αναπτυξιακή πολιτική, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιαδήποτε χωρική κλίμακα. Συναντάται δε με διαφορετικές ονομασίες που αντικατοπτρίζουν διαφορετικές πλευρές, χαρακτηριστικά και σκοπούς του μοντέλου. Συγκεκριμένα, εκτός από ολοκληρωμένη ανάπτυξη, απαντάται και ως “από τη βάση ανάπτυξη”, “ενδογενής ανάπτυξη”, “τοπική ανάπτυξη”. Οι όροι αυτοί, θα φανεί στη συνέχεια, πώς αποδίδουν το περιεχόμενο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης.

Όπως ορίστηκε στην προηγούμενη παράγραφο η έννοια της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, το ίδιο το όνομα αυτό εκφράζει τις βασικότερες από τις επιδιώξεις του μοντέλου. Συγκεκριμένα, εκφράζει την επιδίωξη για

¹⁰ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1984) σελ. 105

αξιοποίηση όλων των τοπικών πλεονεκτημάτων για την ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων κάθε περιφέρειας, για διατήρηση του υφιστάμενου αστικού δικτύου χωρίς την ανάπτυξη υπερσυγκεντρώσεων, για την προώθηση της επιλεκτικής τοπικής αυτάρκειας, για την επίτευξη του μεγαλύτερου βαθμού ολοκλήρωσης του παραγωγικού κυκλώματος της περιφέρειας και την προστασία της από τις αρνητικές επιδράσεις των πόλων.

Ο όρος ενδογενής ανάπτυξη ταιριάζει στην περιγραφή που δώθηκε στο μοντέλο στην αρχή αυτής της παραγράφου: ότι δηλαδή πρόκειται για μια στρατηγική ανάπτυξης που βασίζεται στους τοπικούς φορείς, κυβερνητικούς και μη, παραγωγικούς και άλλους. Όσο αφορά τα δύο άλλα ονόματα που αναφέρθηκαν, τοπική ανάπτυξη και από τη βάση ανάπτυξη, παραπέμπουν στον όρο ενδογενής με τη διαφορά ότι εμπεριέχουν την έννοια της συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό. Εκτός από τους φορείς στην κοινωνία ενός τόπου σημαντικό ρόλο θα πρέπει να έχουν και οι απλοί κάτοικοι που είναι και οι περισσότεροι αποδέκτες του περιφερειακού σχεδιασμού. Στο σύνολο τους οι κάτοικοι αυτοί, η βάση, θα πρέπει να είναι οι πλέον αρμόδιοι για να ρυθμίσουν την αναπτυξιακή πορεία της περιφέρειάς τους. Εξάλλου είναι βέβαιο ότι οι τοπικοί παράγοντες, κάτοικοι και φορείς, γνωρίζουν πολύ καλά τόσο τις δυνατότητες όσο και τα προβλήματα της περιοχής τους. Στα πλαίσια αυτού του μοντέλου επιδιώκεται η διασφάλιση της ενεργού συμμετοχής τους στη λήψη αποφάσεων για το σχεδιασμό της ανάπτυξης του τόπου τους. Είναι πράγματι πιθανότερο να εκκινηθεί μια διαδικασία αυτοδύναμης ανάπτυξης μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, οι οποίες θα ενεργοποιήσουν τον πληθυσμό και την τοπική επιχειρηματικότητα, παρά μέσα από κεντρικά αποφασιζόμενες δυναμικές επενδυτικές προσπάθειες σημειακού χαρακτήρα.

Οι βασικοί αντικειμενικοί σκοποί του προτύπου της ολοκληρωμένης ανάπτυξης συνοψίζονται ως εξής¹¹:

- *Η ενεργοποίηση του πληθυσμού στην αναπτυξιακή προσπάθεια.*

Περισσότερο από τον κεντρικό φορέα, οι κάτοικοι κάθε περιφέρειας είναι αρμόδιοι και υπεύθυνοι να επιλέξουν το είδος και το ρυθμό ανάπτυξης του τόπου τους. Είναι εκείνοι που γνωρίζουν άμεσα τα προβλήματα και τις δυνατότητες, ενώ η συμμετοχή τους δεν είναι μόνο απαραίτητη προϋπόθεση εξασφάλισης πολιτικής και οικονομικής δημοκρατίας, αλλά και προϋπόθεση για

¹¹ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1995) σελ. 52

την ενεργοποίηση των τοπικών παραγωγικών δυνάμεων, πράγμα που απαιτείται για να ξεκινήσει μια αυτοδύναμη αναπτυξιακή πορεία.

- *Η ενδογενής ανάπτυξη*

Πρόκειται για μορφή περιφερειακής ανάπτυξης, στα πλαίσια της οποίας η αναπτυξιακή διαδικασία βασίζεται κυρίως σε τοπικούς παράγοντες. Οι τοπικοί φυσικοί πόροι, αλλά και οι άλλοι παραγωγικοί συντελεστές σε τοπικό επίπεδο, μεταξύ των οποίων και η τοπική επιχειρηματικότητα, συναρτούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα πάνω στα οποία μπορεί να βασιστεί η οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη ενός τόπου, ανεξαρτήτως χωρικής κλίμακας.

- *Η εξάλειψη δυαδικών φαινομένων και των επιπτώσεων των περιόδων κρίσης*

Σε αντίθεση με το πολικό πρότυπο που είναι ευάλωτο σε περιόδους κρίσης ή στην εμφάνιση δυαδικών φαινομένων, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη μπορεί να δώσει λύσεις στα προβλήματα που προκύπτουν.

- *Η προώθηση των στόχων της περιφερειακής πολιτικής που δεν προωθούνται επαρκώς από τον κεντρικό προγραμματισμό.*

- Αυτοί οι στόχοι είναι:
- η συγκράτηση του πληθυσμού
  - η τόνωση της απασχόλησης
  - η αξιοποίηση των πόρων
  - η άνοδος του επιπέδου διαβίωσης

Η Διαδικασία και τα Μέσα της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Από τον ορισμό και μόνο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης γίνεται σαφές ότι η εκπόνηση και υλοποίηση ενός σχεδίου περιφερειακής ανάπτυξης βασισμένου στις αρχές και επιδιώξεις της, θα είναι μια επίπονη και φιλόδοξη προσπάθεια. Η προσπάθεια αυτή εξ' ορισμού θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από συνολικότητα και κατάλληλο συντονισμό των παρεμβάσεων που διατρέχουν ολόκληρη την τομεακή δομή της περιφέρειας. Στα πλαίσια αυτά η στρατηγική που ακολουθείται έχει σαφή επιδίωξη την αξιοποίηση των τοπικών πλεονεκτημάτων και την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού, με αντικειμενικό σκοπό την οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη της περιφέρειας.

Τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε αυτήν την κατεύθυνση είναι¹²:

¹² - Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1995) σελ. 54
- Βλιάμος, Σ. (1992) σελ. 193

- Η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της Περιφερειακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- Η αποκεντρωμένη και πολυπυρηνική διάρθρωση των υπηρεσιών.
- Η βελτίωση του συστήματος μεταφορών, διαπεριφερειακά και ενδοπεριφερειακά.
- Η θεσμοθέτηση ειδικών κινήτρων για την προώθηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας της τοπικής αυτοδιοίκησης, και την ενίσχυση τοπικών επενδυτικών πρωτοβουλιών, κυρίως σε δραστηριότητες μικρού μεγέθους, καθώς και την υποστήριξη νέων σε ηλικία επιχειρηματιών σε μειονεκτικές περιφέρειες.
- Η πληροφόρηση και η κατάρτιση στελεχών

Για την επίτευξη των στόχων που αναφέρθηκαν πιο πάνω, η διαδικασία της ολοκληρωμένης ανάπτυξης ακολουθεί μια στρατηγική. Στη συνέχεια δίνεται μια περιγραφική εικόνα του στρατηγικού σχεδίου, που αποτελεί τη διαδικασία εφαρμογής της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, μέσα από τους τομείς στους οποίους εστιάζει:

- α. **Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη των επιχειρήσεων του πρωτογενή τομέα.**
Εκμετάλλευση όλων των δυνατοτήτων της περιφέρειας στην καλλιέργεια, την κτηνοτροφία, την αλιεία, τη δασοκομία, τη θήρα, την μελισσοκομία κ.τ.λ.
- β. **Ανάπτυξη του τουρισμού,** εσωτερικού και εξωτερικού στο επίπεδο που επιτρέπουν οι δυνατότητες της περιφέρειας.
- γ. **Ενίσχυση της βιοτεχνίας,** με τη θέσπιση κινήτρων, την ίδρυση βιοτεχνικών κτιρίων και την εξασφάλιση της αναγκαίας υποδομής όπως οδικό δίκτυο, επαρκής ηλεκτροδότηση, υδροδότηση κ.τ.λ.
- δ. **Ανάπτυξη των υπηρεσιών εκπαίδευσης, υγείας και αναψυχής** με τη δημιουργία και τη διασπορά μικρών και μεσαίων μονάδων παροχής των παραπάνω υπηρεσιών.
- ε. **Ευκολότερη προσπέλαση στις διοικητικές υπηρεσίες** με την ουσιαστική αποκέντρωσή τους.
- στ. **Δημιουργία της κατάλληλης υποδομής** για την πραγμάτωση και τη βιωσιμότητα των παραπάνω επιδιώξεων. Η υποδομή αυτή αφορά το οδικό δίκτυο, τις λιμενικές εγκαταστάσεις, το σιδηροδρομικό δίκτυο, τους

αγροτικούς δρόμους, τις τηλεπικοινωνίες, την ηλεκτροδότηση, την υδροδότηση, την αποχέτευση¹³.

Η Αναγκαιότητα Εφαρμογής της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Η εφαρμογή της πολιτικής της ολοκληρωμένης ανάπτυξης δεν αποτελεί απλά μια εναλλακτική επιλογή στη διάθεση του θεσμικού φορέα σχεδιασμού αλλά επιβεβλημένη λύση στις περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν, όπου πρακτικά η πολιτική ανάπτυξη από μόνη της είναι ανέφικτη ή ανεπαρκής. Στη συνέχεια θα αναλυθούν εκτενέστερα οι δύο βασικές περιπτώσεις, όπου συμβαίνει αυτό.

Η πρώτη περίπτωση συνίσταται στην παντελή αδυναμία ίδρυσης πόλου και φυσικά εκκίνησης της διαδικασίας πολιτικής ανάπτυξης, είτε γιατί δεν υπάρχει κατάλληλο αστικό κέντρο, είτε γιατί είναι αδύνατη η προώθηση ενός αστικού κέντρου σε επίπεδο ικανό να αποτελέσει πόλο ανάπτυξης. Για παράδειγμα, δε θα ήταν δυνατό να λειτουργήσει ως πόλος ένα αστικό κέντρο με λιγότερους από 100.000 ή κατά άλλους 250.000 κατοίκους. Η άποψη που υποστηρίζεται στη συγκεκριμένη εργασία είναι ότι το ελάχιστο αυτό όριο βρίσκεται κάπου ανάμεσα στις 100.000 και στις 200.000 κατοίκους, τουλάχιστον για την Ελλάδα και το υπάρχον αστικό δίκτυο. Από την άλλη πλευρά, μια μικρή πόλη των 30.000 ή 50.000 κατοίκων, ενώ μπορεί να αποτελέσει κέντρο ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, το κέντρο αυτό δεν είναι αρκετό για να επηρεάσει την ανάπτυξη ενός ευρύτερου χωρικού πεδίου όπως είναι η περιφέρεια.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ανάπτυξη τέτοιων κέντρων στις μικρές πόλεις της περιφέρειας, τις περισσότερες φορές αποδεικνύεται καθαρή σπατάλη του εθνικού πλούτου σε επενδύσεις, δημόσιες και ιδιωτικές, χαμηλής αποδοτικότητας τόσο από ιδιωτικοοικονομική όσο και από κοινωνικοοικονομική άποψη. Είναι η περίπτωση που από κάποιους ερευνητές χαρακτηρίζεται μεταφορικά με τη φράση "καθεδρικοί ναοί μέσα στην έρημο".

Σε αυτή λοιπόν την περίπτωση οι επιλογές που απομένουν στο στρατηγικό σχεδιαστή είναι από τη μια η εγκατάλειψη της συγκεκριμένης περιφέρειας, πράγμα που για την Ευρωπαϊκή κουλτούρα και πολιτική είναι κοινωνικά απαράδεκτο αλλά και ασύμφορο, και από την άλλη η ολοκληρωμένη ανάπτυξη.

¹³ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1990) σελ. 97

Η δεύτερη περίπτωση είναι εκείνη όπου η λειτουργία ενός πόλου ανάπτυξης είναι γεγονός. Απαιτούνται ωστόσο συντονισμένες προσπάθειες αφ' ενός για τον περιορισμό ή και την εξάλειψη των αρνητικών επιδράσεων του πόλου στην ανάπτυξη της περιφέρειας και αφ' ετέρου για την εξασφάλιση της απορρόφησης της διαχεόμενης ανάπτυξης από την περιφέρεια, πράγμα που όπως αποδείχτηκε στην πράξη δε συμβαίνει αυτόματα.

Παράλληλα η εφαρμογή της πολιτικής ανάπτυξης δεν μπορεί να βασιστεί πάνω σε παγιωμένες ρουτίνες και "συνταγές", αλλά θα πρέπει να προσαρμόζεται κάθε φορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και δυνατότητες κάθε χώρας και να υποστηρίζεται από παράλληλες επικουρικές πολιτικές, με στόχο την αναχαίτιση των αρνητικών επιδράσεων του πόλου στην περιφέρεια. Αυτές ακριβώς οι παράλληλες πολιτικές, που μπορεί να είναι για παράδειγμα τομεακές οργανωτικές παρεμβάσεις ή πολιτικές εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης (αποκέντρωση), συνθέτουν μια πολιτική ολοκληρωμένης ανάπτυξης που σ' αυτήν την περίπτωση λειτουργεί συμπληρωματικά στην πολιτική πολιτικής ανάπτυξης¹⁴.

Σε κάθε περίπτωση, κύρια ή συμπληρωματικά, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη είναι βασική στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης και η αναγκαιότητά της αναγνωρίζεται διεθνώς από ανεπτυγμένα κράτη. Παράδειγμα επιτυχημένης εφαρμογής της σε εθνική κλίμακα αποτελεί η Ιαπωνία¹⁵. Επίσης σημαντικό είναι το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εφαρμογή προγραμμάτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης με στόχο την άμβλυση των ανισοτήτων σε όλα τα επίπεδα του Ευρωπαϊκού χώρου και κυρίως σ' εκείνο που αφορά το Βορρά και το Νότο της Ένωσης και παράλληλα την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης, μέσα από την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού¹⁶.

¹⁴ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1990) σελ. 98,99

¹⁵ Βλιάμος, Σ. (1992) σελ. 192

¹⁶ Βλιάμος, Σ. (1996)

Κεφάλαιο 2

Περιφερειακή Ανάπτυξη και Βιομηχανική Πολιτική

Στα πλαίσια της ευρύτερης οικονομικής πολιτικής μιας κυβέρνησης, είναι γνωστό ότι ασκούνται επιμέρους πολιτικές που σαν στόχο έχουν αφ' ενός την οργάνωση και ανάπτυξη των παραγωγικών τομέων της οικονομίας και αφ' ετέρου την ισορροπημένη ανάπτυξη του χώρου. Οι δύο αυτές βασικές κατηγορίες της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής απαντώνται αλλιώς και σαν Εθνική Πολιτική Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης αντίστοιχα.

Σε θεωρητικό επίπεδο η διάσταση του χώρου άργησε να ενσωματωθεί στην Οικονομική ανάλυση και αυτό γιατί παραδοσιακά η οικονομική θεωρία βασιζόταν στην υπόθεση της πλήρους κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών. Σύμφωνα με αυτήν την υπόθεση ο χώρος ομοιογενοποιείται κάτω από την επίδραση των δυνάμεων της αγοράς κατά τη διαδικασία της εξισορρόπησης προσφοράς και ζήτησης εργασίας και κεφαλαίου.

Αργότερα κατέστη σαφές ότι η αγορά από μόνη της τελικά αδυνατεί να αμβλύνει της χωρικές ανισότητες. Αντίθετα αποδεικνύεται στην πράξη ότι οι ανισότητες εντείνονται καθώς οι λειτουργίες, οι επενδύσεις και οι υποδομές έχουν την τάση να μην κατανέμονται ομοιόμορφα στο χώρο, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ανεπτυγμένων και υπανάπτυκτων περιοχών, με όλες φυσικά τις ενδιάμεσες διαβαθμίσεις

Όπως στο θεωρητικό επίπεδο, η μεταβλητή του χώρου άργησε να εισαχθεί στα οικονομικά μοντέλα, έτσι και στην πράξη οι Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις μόλις στη δεκαετία του '50 άρχισαν να λαμβάνουν μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη προβληματικών περιοχών με τη μορφή ειδικών τοπικών παρεμβάσεων και συνολικότερης αντιμετώπισης στη συνέχεια. Αρχικά φαινόταν να είναι δύο διαφορετικές θέσεις με διαφορετικούς και ασύμβατους στόχους. Από τη μία η οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση σε εθνικό επίπεδο και από την άλλη η περιφερειακή ανάπτυξη. Σύντομα ωστόσο έγινε αντιληπτό διεθνώς, ότι η γρήγορη οικονομική πρόοδος και ανάπτυξη μιας χώρας είναι συνυφασμένη με την ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών της.

Στα πλαίσια αυτής της προβληματικής αναπτύχθηκαν και κυριάρχησαν δύο κυρίως έννοιες σαν μοντέλα, στρατηγικές περιφερειακής ανάπτυξης: η έννοια του “Πόλου ανάπτυξης” από τη μια και της “Ολοκληρωμένης ανάπτυξης” από την άλλη. Πρόκειται για δύο διαφορετικές προσεγγίσεις, που αναλύθηκαν εκτενώς στο προηγούμενο κεφάλαιο, με συγγένεια στη θεωρητική βάση, των οποίων η άσκηση σε επίπεδο πολιτικής μπορεί να πραγματοποιηθεί σε ένα συνδυαστικό μοντέλο όπου οι δύο πρακτικές θα εφαρμόζονται συμπληρωματικά.

2.1. Μικροοικονομικά Μέτρα Περιφερειακής Πολιτικής

Στα πλαίσια άσκησης Περιφερειακής Πολιτικής, οι διοικούντες έχουν στη διάθεσή τους ένα αρκετά ευρύ φάσμα μέτρων το οποίο μπορεί να διαιρεθεί αδρά σε μέτρα μακροοικονομικής και σε μέτρα μικροοικονομικής πολιτικής.

Τα μέτρα μακροοικονομικής πολιτικής υιοθετούνται στα πλαίσια άσκησης πολιτικής η οποία αποσκοπεί στον *επηρεασμό του συνολικού περιφερειακού εισοδήματος και των δαπανών* και τέτοια είναι τα μέτρα δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, καθώς και η άσκηση ελέγχου στις εισαγωγές.

Τα μέτρα μικροοικονομικής πολιτικής απ’ την άλλη, τα οποία έχουν σαφώς εντονότερη περιφερειακή διάσταση, υιοθετούνται στα πλαίσια άσκησης πολιτικής που στοχεύει στον *επηρεασμό της κατανομής των πόρων, μέσω του επηρεασμού της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών*.

Είναι φανερό ότι ο επηρεασμός της χωροθέτησης των βιομηχανικών μονάδων, που αποτελεί και αντικείμενο της μελέτης, εμπίπτει ασφαλώς στη σφαίρα των μέτρων μικροοικονομικής πολιτικής, τα οποία θα αναλυθεί εκτενώς στη συνέχεια.

Έτσι, αρχικά το πλήθος των μέτρων μικροοικονομικής πολιτικής διαιρείται σε δύο βασικές κατηγορίες: Σε μέτρα πολιτικής που σχεδιάζονται για να επηρεάσουν την περιφερειακή κατανομή του συντελεστή *εργασία*, και σε μέτρα που σχεδιάζονται για να επηρεάσουν την περιφερειακή κατανομή του *κεφαλαίου*.

A. Μέτρα Πολιτικής για την Αύξηση της Κινητικότητας της Εργασίας

Τέτοια μέτρα είναι:

- i) Η χορήγηση επιδοτήσεων για την εκπαίδευση και μετεκπαίδευση των εργαζόμενων, η οποία γενικά διευκολύνει την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού.
- ii) Η παροχή άμεσης οικονομικής βοήθειας στους υποψήφιους μετανάστες εργάτες, η οποία βοήθεια θα διευκολύνει το μετανάστη μέχρι να βρει δουλειά στον τόπο που μετεγκαθίσταται, καλύπτοντας τα αρχικά κόστη μετεγκατάστασης.

Θεωρητικά, η αύξηση της κινητικότητας του συντελεστή εργασίας ικανοποιεί το αίτημα της νεοκλασικής αντίληψης για εξισορρόπηση προσφοράς και ζήτησης, ενώ παράλληλα θα λειτουργεί ρυθμιστικά για το ύψος των αμοιβών σε διαπεριφερειακό επίπεδο. Ωστόσο, στην πράξη τα οφέλη αντισταθμίζονται και ίσως υπερκαλύπτονται από κοινωνικά και άλλα κόστη που όπως θα αναφερθεί σε επόμενη παράγραφο (2.3.) καθιστούν την αύξηση της κινητικότητας της εργασίας ανεπιθύμητη.

B. Μέτρα Πολιτικής για την Αύξηση της Κινητικότητας του Κεφαλαίου

Όπως φάνηκε προηγουμένως, η αύξηση της κινητικότητας της εργασίας αποτελεί σαν προσέγγιση πολιτικής, προσπάθεια επηρεασμού της προσφοράς εργασίας. Αντίστοιχα μπορεί να υπάρξει πολιτική κατευθυνόμενη στον επηρεασμό της ζήτησης εργασίας. Και τέτοια πολιτική συντίθεται από μέτρα που επιδρούν στην κινητικότητα του κεφαλαίου, με στόχο την αύξηση της ζήτησης εργασίας σε περιφέρειες με υψηλά ποσοστά ανεργίας. Για την επίτευξη αυτού του στόχου θα πρέπει το ιδιωτικό κεφάλαιο να κατευθυνθεί στις καθυστερημένες περιφέρειες ώστε εκεί να αυξηθεί η παραγωγικότητα και επομένως η απασχόληση. Στην υπηρεσία αυτής της πολιτικής υπάρχει μια σειρά μέτρων που μπορούν να υιοθετηθούν, τα οποία διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: τα αρνητικά περιοριστικά μέτρα και τα θετικά μέτρα επηρεασμού του τόπου εγκατάστασης της βιομηχανίας.

α. Αρνητικά Περιοριστικά Μέτρα

Πρόκειται για μέτρα που επιχειρούν να ελέγξουν άμεσα την κίνηση του κεφαλαίου και να επιβάλλουν τον περιορισμό του εκεί όπου η περαιτέρω συσσώρευση είναι περιττή ή και επιζήμια. Όταν δηλαδή μια περιφέρεια εμφανίσει τάσεις ή φαινόμενα κορεσμού, με όλα τα συνεπακόλουθα, χαρακτηριστικότερα των οποίων είναι τα περιβαλλοντικά προβλήματα. που

συνήθως καταλήγουν σε αρνητικές οικονομίες συγκέντρωσης, η λήψη μέτρων όπως η απαγόρευση επέκτασης βιομηχανιών σε συνδυασμό με αυστηρούς ελέγχους επί των τραπεζικών πιστώσεων είναι δυνατόν να ανακόψει αυτή τη διαδικασία και να ανακατευθύνει την επιχειρηματικότητα σε μη κορεσμένες περιφέρειες.

Θα πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι εκφράζονται επιφυλάξεις όσο αφορά στη χρήση τέτοιων μέτρων καθώς αν και δεν κοστίζουν σε δημόσιες δαπάνες, έχουν κοινωνικό κόστος και πιθανότατα μειώνουν τη συνολική εθνική αποτελεσματικότητα όταν οι επενδύσεις δεν κατευθύνονται σε άλλους χώρους αλλά ματαιώνονται. Αυτό ακριβώς συνέβη και στην περίπτωση του Νομού Αττικής, όπου η λήψη τέτοιων αρνητικών μέτρων για την αντιμετώπιση της υπερβολικής συσσώρευσης δραστηριοτήτων είχε τελικά σαν αποτέλεσμα την κάμψη της συνολικής εθνικής ανάπτυξης.

β. Θετικά Μέτρα Επηρεασμού του Τόπου Εγκατάστασης

Στην αντίθετη κατεύθυνση από εκείνη της αποτροπής κινείται μια άλλη δέσμη μέτρων που χαρακτηρίζεται από την προτρεπτική τους λειτουργία που κατευθύνει τις ιδιωτικές επενδύσεις στις καθυστερημένες περιφέρειες. Τα μέτρα αυτά εδράζονται κυρίως στις δημόσιες δαπάνες και κύριοι εκπρόσωποί τους είναι:

- i) Η παροχή πληροφοριών για επενδυτικές ευκαιρίες.
- ii) Η κατασκευή βασικών έργων υποδομής.
- iii) Η ανάληψη επενδύσεων στους τομείς της εκπαίδευσης.
- iv) Η κρατική παρέμβαση στον καθορισμό των τιμών σε τομείς όπως αυτός των μεταφορών, που επηρεάζουν άμεσα την επιλογή του τόπου εγκατάστασης.
- v) Διάφορες μορφές επιδοτήσεων, όπως ειδικές φορολογικές παραχωρήσεις, χαμηλότοκα δάνεια, παροχή βιομηχανικών χώρων με χαμηλά ενοίκια, επιταχυνόμενη απόσβεση του κεφαλαίου, επιδοτήσεις του προϊόντος, επιδοτήσεις των μισθών, γενική επιδότηση του συνολικού κόστους παραγωγής, καθώς και άλλες μορφές οικονομικών παροχών που θα μπορούσαν συνοπτικά να ονομαστούν οικονομικά κίνητρα¹.

Κριτική στα οικονομικά κίνητρα - επιδοτήσεις σαν μέτρα περιφερειακής πολιτικής ασκεί ο M. Dunford, που υποστηρίζει την αναποτελεσματικότητα των

¹ Σκούντζος, Θ. (1993) σελ. 106-114 και Armstrong, H. and Taylor, J. (1993) σελ. 221-246

“εργαλείων των παραδοσιακών περιφερειακών πολιτικών” και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα κίνητρα από μόνα τους δεν αποτελούν αίτιο για επενδυτικές αποφάσεις. Στην Ελλάδα τον ισχυρισμό αυτό επιβεβαιώνει η περίπτωση της Θράκης, όπου τα επενδυτικά κίνητρα λειτούργησαν περισσότερο στην κατεύθυνση της κερδοσκοπίας παρά της ανάπτυξης. Εξάλλου οι επενδύσεις σε υποδομές και υπηρεσίες έχουν νόημα όταν ο ρόλος τους είναι να άρουν ή να ελαχιστοποιήσουν τα χωροθετικά μειονεκτήματα των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών. Και πάλι όμως δεν δικαιολογούνται χωρίς την ύπαρξη χρηστών.

Σύμφωνα με το άρθρο αυτό², απαιτείται παράλληλη ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων και αποκέντρωση των παραγωγικών επενδύσεων. Στην κατεύθυνση αυτή αντί για επιχορηγήσεις προτείνει μέτρα όπως: συνεισφορές σε μετοχικό κεφάλαιο, συμφωνίες σχεδιασμού με μεγάλους ομίλους και συμβάσεις προγραμματισμού μεταξύ του κράτους και της περιφέρειας, οι οποίες να περιλαμβάνουν συμφωνίες για την αποκέντρωση των μεγάλων δημόσιων επενδύσεων.

Τελειώνοντας την ανάλυση των μέτρων περιφερειακής πολιτικής θα άξιζε να αναφερθεί και μια πρόσφατη δημοσίευση Αμερικανού μελετητή³, που συσχετίζει τη χωροθέτηση των βιομηχανιών με πολιτικές που προστατεύουν την επιχειρηματικότητα, μετριάζοντας την ισχύ των εργατικών συνδικάτων.

Ασφαλώς σε σχέση με την Ελλάδα και γενικά τις Ευρωπαϊκές χώρες, οι διαφορές είναι σημαντικές καθώς τα συνδικάτα σε πολλές πολιτείες των Η.Π.Α., κυρίως βόρειες, είναι πολύ ισχυρά και κινούνται θεσμικά σε διαφορετικά επίπεδα από τους συνήθεις στην Ευρώπη συνδικαλιστικούς φορείς, ενώ οι πολιτικές στις οποίες αναφέρεται είναι πολιτειακές (State Policies) και όχι κρατικές.

Το βασικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει το άρθρο είναι ότι η μεταποιητική δραστηριότητα είναι εντονότερη στις πολιτείες όπου ισχύουν συγκεκριμένα νομοθετήματα τα οποία αφαιρούν ισχύ από τα συνδικάτα και ευνοούν τους επιχειρηματίες. Έτσι, παρατηρείται μεγαλύτερη συγκέντρωση βιομηχανιών μέσα στα όρια των παραπάνω πολιτειών από ότι σε πολιτείες που δεν έχουν ψηφίσει τέτοιους νόμους.

Παρά τις διαφορές που επισημάνθηκαν ανάμεσα στις Η.Π.Α. και στις Ευρωπαϊκές χώρες, τα συμπεράσματα της έρευνας αποκτούν ιδιαίτερη αξία αν

² Dunford, M. (1991)

³ Holmes, T. J. (1996)

εξεταστούν υπό το πρίσμα της Ενωμένης Ευρώπης. Η ελευθερία κίνησης κεφαλαίων που ισχύει καθώς και η μελλοντική νομισματική ενοποίηση, δίνουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το χαρακτήρα ομόσπονδου κράτους, όπως οι Η.Π.Α. Όσο για την εργατική νομοθεσία και το συνδικαλιστικό κίνημα, διάφορες αλλαγές και μεταρρυθμίσεις έχουν ήδη αρχίσει να δρομολογούνται σε κάποια κράτη, κυρίως της Βόρειο-Δυτικής Ευρώπης, των οποίων τα αποτελέσματα ακόμα δεν είναι άμεσα ορατά.

2.2. Η Αναγκαιότητα Άσκησης Πολιτικής Επηρεασμού της Βιομηχανικής Χωροθέτησης και οι Οργανωμένες Χωρικές Μονάδες

Η ανάπτυξη του θέματος ξεκίνησε στο Πρώτο Κεφάλαιο με την παράθεση βασικών θεωρητικών μοντέλων που ερμηνεύουν ξεχωριστά τη χωροθέτηση της βιομηχανίας και συνέχισε με την ανάλυση δύο μοντέλων που στην ουσία συνδέουν την επιλογή του τόπου εγκατάστασης με το περιφερειακό ζήτημα. Στην προηγούμενη παράγραφο αναλύθηκαν τα μικροοικονομικά μέτρα περιφερειακής πολιτικής, με στόχο να φανεί σαφώς ο τρόπος με τον οποίο εντάσσεται η πολιτική επηρεασμού του τόπου εγκατάστασης στα πλαίσια άσκησης περιφερειακής πολιτικής. Στην ουσία, είναι σαφές ότι η επιλογή του τόπου εγκατάστασης αποτελεί μείζον θέμα περιφερειακής ανάπτυξης και δεν θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί ξέχωρα. Αντίστροφα, το περιφερειακό ζήτημα και ο σχεδιασμός που απαιτείται για την αντιμετώπισή του αποδείχτηκε σημαντικότερος παράγοντας επηρεασμού της χωροθέτησης της βιομηχανίας.

Είναι γνωστό ότι κατ' αρχήν υφίστανται περιφερειακές ανισότητες, πιο απλά ο χώρος δεν αναπτύσσεται ομοιόμορφα. Υπάρχουν προνομιούχες περιφέρειες προικισμένες από τη φύση και την ιστορία τους οι οποίες αναπτύσσονται οικονομικά και κοινωνικά με δυναμικούς ρυθμούς σε αντίθεση με άλλες λιγότερο προνομιούχες. Τα φυσικά προσόντα μιας περιφέρειας είναι κάτι στο οποίο κανείς δεν θα μπορούσε να επέμβει. Η επερχόμενη ωστόσο αναπτυξιακή διαδικασία είναι αποτέλεσμα ανθρώπινων ενεργειών και επιλογών, μεταξύ των οποίων και η επιλογή της χωροθέτησης παραγωγικών δραστηριοτήτων, στην συγκεκριμένη περίπτωση βιομηχανία. Οι πρωταρχικές

θεωρίες του τόπου εγκατάστασης - κλασική, συμπεριφορική, πολιτική οικονομία - τείνουν μάλλον να επιδεινώσουν αυτήν την άιση πραγματικότητα.

Οι προσεγγίσεις της κλασικής σχολής αναζητούν μια βέλτιστη λύση χωροθέτησης, προϋποθέτοντας την άριστη γνώση του περιβάλλοντος. Κάτι τέτοιο, πέρα από το γεγονός ότι είναι ουτοπικό, ευνοεί την ένταση των ανισοτήτων, καθώς οι προνομιούχες και ανεπτυγμένες περιφέρειες θα αποτελέσουν σαφώς αντικείμενο επιλογής τόσο για τους επιχειρηματίες όσο και για το εργατικό δυναμικό. Ακόμα όμως και με την παραδοχή της ατελούς γνώσης, πράγμα που θα ικανοποιούσε τις επόμενες θεωρητικές σχολές, τα αποτελέσματα παραμένουν αρνητικά. Εμπειρικές μελέτες έχουν αποδείξει ότι πράγματι η έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης οδηγεί τους επιχειρηματίες σε επιλογές που δε θα χαρακτηρίζονταν ορθολογικές, καθώς δεν εξετάζουν το κόστος εναλλακτικών τόπων εγκατάστασης⁴. Πολύ συχνά η απροθυμία ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών σε μια αναπτυσσόμενη περιφέρεια εντοπίζεται σε υποκειμενικούς λόγους εδραζόμενους σε εντυπώσεις και όχι σε γεγονότα. Το πρόβλημα εντοπίζεται όπως είναι λογικό στις βιομηχανίες των οποίων η χωροθέτηση δεν εξαρτάται από τις πρώτες ύλες που απαιτούνται για την παραγωγή τους και τότε έχει παρατηρηθεί η προτίμηση των επιχειρηματιών να χωροθετούνται κοντά σε μεγάλα αστικά κέντρα ανεπτυγμένων περιφερειών. Σε τελική ανάλυση μόνο για βέλτιστη λύση δεν θα πρόκειται, αφού η συνολική οικονομική αποδοτικότητα δεν είναι εγγυημένη, ενώ κανείς δεν θα μπορεί να ελπίζει στην επιθυμητή άμβλυση των ανισοτήτων.

Ειδικότερα η τελευταία δεν αποτελεί δογματική τοποθέτηση ή αυθαίρετη πολιτική επιλογή. Η άμβλυση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων είναι αναγκαία για μια χώρα που επιδιώκει την ανάπτυξή της για πολύ απλούς και κατανοητούς λόγους. Η ανάπτυξη μιας περιφέρειας συσχετίζεται θετικά με την αύξηση της απασχόλησης. Έτσι οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές θα υποφέρουν από αυξανόμενη ανεργία με μεγάλο κοινωνικό κόστος, μοναδική λύση για την οποία θα είναι η μετανάστευση του εργατικού δυναμικού προς τα λίγα αναπτυγμένα κέντρα.

Το φαινόμενο αυτό, όπου το εργατικό δυναμικό μετακινείται για να συναντήσει την παραγωγική μονάδα, θα μπορούσε να θεωρηθεί αποδεκτό μόνο στα πλαίσια της κλασικής θεωρίας χωροθέτησης της βιομηχανίας, όπου η

⁴ Βλιάμος, Σ. (1988) σελ. 55

κινητικότητα του συντελεστή εργασία μπορεί να εξασφαλίσει την εξισορρόπηση προσφοράς και ζήτησης για εργασία καθώς και τις διαπεριφερειακές ανισότητες στους μισθούς.

Ακόμα όμως και στα πλαίσια ενός τέτοιου μοντέλου υπεισέρχεται ένας ανατρεπτικός παράγοντας που δημιουργεί στρεβλώσεις. Συγκεκριμένα, είναι γενικά αποδεκτό ότι από το σύνολο του εργατικού δυναμικού μιας περιφέρειας περισσότερο πιθανό να μεταναστεύσει είναι το πλέον ικανό, παραγωγικό και νεανικό τμήμα, που αποτελεί και το δυναμικό πυρήνα της περιφέρειας, καθιστώντας την έτσι εντελώς ανίσχυρη.

Από την άλλη πλευρά δεν είναι βέβαιο ότι μια πολιτική κινήτρων για μετανάστευση του εργατικού δυναμικού θα πείσει τους ανέργους ή υποαπασχολούμενους να εγκαταλείψουν την κατοικία τους και να αναζητήσουν αλλού εργασία, πράγμα που αμφισβητεί ακόμα περισσότερο την αποτελεσματικότητα της αυξημένης κινητικότητας της εργασίας.

Το κοινωνικό κόστος που συνεπάγεται μια τέτοια μετανάστευση, το οποίο αν και σημαντικότερο δεν ποσοτικοποιείται εύκολα και γι' αυτό οι παραδοσιακές σχολές σκέψης αδυνατούν να το ενσωματώσουν, συνίσταται από ποικίλες άλλες συνέπειες της μετανάστευσης όπως η υπερβολική διόγκωση ορισμένων αστικών κέντρων με τις επόμενες αρνητικές οικονομίες κλίμακας, η ταχύτατη απαξίωση των υποδομών καθώς και η διαρκής ανεπάρκειά τους σε αντίθεση με τη μειωμένη αποδοτικότητα που τις χαρακτηρίζει στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές.

Εξάλλου είναι σημαντικό να τονιστεί ότι στο σύνολο των περιφερειών που απαρτίζουν τον οικονομικό χώρο ενός σύγχρονου κράτους, η μέγιστη αποτελεσματικότητα δεν επιτυγχάνεται από την εκμετάλλευση του απολύτου και μόνο πλεονεκτήματος κάποιων περιοχών αλλά από την πλήρη αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος όλων των περιφερειών.

Με βάση τα παραπάνω έχει γίνει πλέον σαφής η αναγκαιότητα της άσκησης κάποιας πολιτικής επηρεασμού του τόπου εγκατάστασης της βιομηχανίας, με στόχο την μεταφορά της εργασίας στους εργαζόμενους, και όχι το αντίθετο. Στα πλαίσια μιας τέτοιας πολιτικής είναι δυνατόν να επιτευχθεί η άμβλυση των αντιθέσεων, που θα αναχαιτίσει τα παραπάνω προβλήματα από μια εναλλακτική μετανάστευση, ενώ παράλληλα να εξασφαλιστεί η μείωση του κόστους, του κινδύνου και της αβεβαιότητας που

συνεπάγεται για τον επιχειρηματία η εγκατάσταση σε μια περιοχή της περιφέρειας χωρίς την κατάλληλη αναπτυξιακή υποδομή.

Με αυτόν τον τρόπο τεκμηριώνεται η ανάγκη επέμβασης του κράτους με κάποια πολιτική επηρεασμού της χωροθέτησης των βιομηχανικών μονάδων και γενικότερα βέβαια των δραστηριοτήτων. Η επέμβαση αυτή θα πρέπει να κατευθύνεται στην ολοκληρωμένη ρύθμιση της χωροθέτησης των λειτουργιών και επί του προκειμένου της βιομηχανίας, με τρόπο οργανωμένο, συνεκτικό και συνεχή, δομημένη στη βάση κατάλληλης, κοινωνικά αποδεκτής, συγκεκριμενοποιημένης και σαφούς Στρατηγικής Περιφερειακής Ανάπτυξης. Από τα μέσα που παρουσιάστηκαν παραπάνω, θεωρείται ότι μια σύνθεση κάποιων περιοριστικών και σημαντικού αριθμού θετικών μέσων αποτελεί την ιδανική δράση, που θα πρέπει να αναληφθεί ούτως ώστε οι ιδιωτικές επενδύσεις να κατευθυνθούν εκεί που πραγματικά θα έχουν μέγιστη συνολικά απόδοση ιδιωτικού και κοινωνικού κεφαλαίου.

Όπως επισημάνθηκε προηγούμενα, η διευθέτηση των δραστηριοτήτων στο χώρο σχετίζεται άμεσα με την ισορροπημένη και δυναμική οικονομική ανάπτυξη του συνόλου των περιφερειών ενός κράτους. Σε αυτό το πλαίσιο δομείται μια λογική οργάνωσης του χώρου σε σχέση με τις δραστηριότητες που φιλοξενεί, έτσι ώστε αφ' ενός να αποφεύγονται οι συγκρούσεις ασυμβίβαστων δραστηριοτήτων - χρήσεων γης - όπως η κατοικία με τη βιομηχανία και αφ' ετέρου να εξασφαλίζεται για κάθε χρήση το ιδανικό περιβάλλον, ικανό να ενισχύσει στο μέγιστο την αποτελεσματικότητα της δραστηριότητας.

Παράλληλα και με εξίσου μεγάλη σημασία υφίσταται η δραστηριοποίηση του κράτους στην κατεύθυνση της προώθησης της ανάπτυξης σε περιοχές με τάσεις οικονομικής και πληθυσμιακής ύφεσης. Στη υπηρεσία αυτού του στόχου δεσμεύονται κρατικοί και κοινοτικοί πόροι για δημόσιες δαπάνες αναπτυξιακού χαρακτήρα. Η δράση αυτή υλοποιείται συχνά με την εγκατάσταση λειτουργιών με σημαντικό δυναμισμό ικανές να προσφέρουν στην αύξηση του περιφερειακού εισοδήματος ή πολύ περισσότερο να εκκινήσουν μια αυτοτροφοδοτούμενη διαδικασία ανάπτυξης. Άλλες φορές σε ρεαλιστικότερη θεώρηση η επιδίωξη αρκείται στο να εξισορροπήσει τα όποια τοπικά μειονεκτήματα της περιφέρειας, μέσω του ικανοποιητικού εξοπλισμού της με σύγχρονα δίκτυα υποδομής.

Τέτοιες λειτουργίες στο παρελθόν, και κυρίως στα πρώιμα βήματα της Ελληνικής πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης, υπήρξαν οι Στρατιωτικές Μονάδες που χωροθετούνταν ανά την Ελληνική ύπαιθρο, κατά τρόπο

αμφισβητούμενης αξίας για την εθνική αμυντική πολιτική, ενώ τον ίδιο περίπου ρόλο στο πιο πρόσφατο παρελθόν έπαιξαν τα περιφερειακά Πανεπιστήμια, και αυτά όμως αποστερημένα από της ζωτικές διασυνδέσεις με την τοπική οικονομικοκοινωνική ζωή. Οι λειτουργίες αυτές αποτέλεσαν σημειακές παρεμβάσεις και βέβαια εντάσσονταν απλά και μόνο στη λογική της ενίσχυσης του περιφερειακού εισοδήματος, χωρίς ελπίδες ανακίνησης κάποιας οργανωμένης ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο.

Είναι σαφές ότι η αναπτυξιακή παρέμβαση θα πρέπει να έχει διατομεακό χαρακτήρα και να εντάσσεται σε μια συνολικότερη στρατηγική ανάπτυξης, μέσα από την αναδιάρθρωση της περιφερειακής οικονομίας και τη διευθέτηση του χώρου. Παράλληλα πρέπει να συμβάλλει στην ανάπτυξη των υποδομών της περιφέρειας και φυσικά να χωροθετείται ορθολογικά σε συμφωνία με την τοπική και περιφερειακή πολιτική ανάπτυξης. Από την άλλη πλευρά δραστηριότητες όπως η μεταποίηση, η έρευνα, η τεχνολογική ανάπτυξη, έχουν ανάγκη από οργανωμένο, άρτια εξοπλισμένο και κατάλληλα δομημένο χώρο, προκειμένου να αναπτυχθούν ανεμπόδιστα. Η επιδίωξη αυτή σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία μορφοποιείται στο σχήμα οργανωμένων χωρικών μονάδων.

Οι Οργανωμένες Χωρικές Μονάδες (Ο.Χ.Μ.) εντάσσονται τόσο στα πλαίσια της λογικής προώθησης της εθνικής αλλά και τοπικής οικονομίας όσο και της οργάνωσης του χώρου ο οποίος δεσμεύεται για την ανάπτυξη συγκεκριμένων οικονομικών δραστηριοτήτων. Έτσι διακρίνονται οι Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ.) και τα Βιομηχανικά Πάρκα (ΒΙ.ΠΑ.) για τη βιομηχανία, οι Περιοχές Οργανωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (Π.Ο.Τ.Α.) για τον τουρισμό, τα Επιστημονικά Πάρκα για έρευνα, ανάπτυξη και μεταφορά τεχνολογίας, και άλλες μορφές. Στη συγκεκριμένη εργασία στόχος είναι οι μορφές Ο.Χ.Μ. που σχετίζονται με τη μεταποιητική δραστηριότητα αλλά και με σύγχρονες δραστηριότητες ερευνητικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα, δηλαδή ΒΙ.ΠΕ., Τεχνολογικά Πάρκα και Τεχνοπόλεις.

2.3. Πρότυπα Περιφερειακής Ανάπτυξης και ο Ρόλος των Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων

Η επιλογή του μοντέλου ανάπτυξης των περιφερειών μιας χώρας θα πρέπει να γίνει σαφές ότι δεν αποτελεί αποκλιστικά πολιτική επιλογή, αλλά ζήτημα συνολικής και κατά περίπτωση μελέτης. Η χάραξη της περιφερειακής πολιτικής θα βασιστεί σε κάποιο καθιερωμένο πρότυπο ή σε συνδυασμό περισσοτέρων, έτσι ώστε να ταιριάζει στα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της συγκεκριμένης χώρας και περιφέρειας. Τα πλέον καθιερωμένα πρότυπα περιφερειακής ανάπτυξης που εφαρμόζονται διεθνώς είναι όπως προαναφέρθηκε το πρότυπο της πολιτικής και το πρότυπο της ολοκληρωμένης ή τοπικής ανάπτυξης. Σε καθένα από τα δύο πρότυπα η πολιτική επηρεασμού της βιομηχανικής χωροθέτησης λαμβάνει διαφορετική μορφή και υλοποιείται με διαφορετικά κριτήρια.

Έτσι αν η επιλογή για την περιφερειακή ανάπτυξη είναι αυτή της Πολιτικής Ανάπτυξης, τότε για τη δημιουργία ή και την ενεργοποίηση του πόλου απαιτείται κατ' αρχήν μια σημαντική επένδυση στη βιομηχανική υποδομή του συγκεκριμένου αστικού κέντρου, έτσι ώστε αν υφίσταται κάποια εύρωστη μεταποιητική επιχείρηση να προαχθεί σε προωθητική βιομηχανία, και αν όχι να προσελκυθεί η κατάλληλη επενδυτική πρωτοβουλία που θα την υλοποιήσει. Είναι φυσικό η σημαντική αυτή αρχική επένδυση να αφορά τουλάχιστον στην εξασφάλιση ενός κατάλληλου χώρου, εξοπλισμένου με τις απαραίτητες υποδομές και διαμορφωμένου έτσι ώστε να αποτελεί άριστο περιβάλλον για την εγκατάσταση βιομηχανικών μονάδων, δηλαδή μια Οργανωμένη Χωρική Μονάδα (Ο.Χ.Μ.).

Στο σημείο αυτό θα ήταν απαραίτητο να γίνει μια παρέμβαση στο μοντέλο της πολιτικής ανάπτυξης και να αναπροσδιοριστεί η έννοια της προωθητικής βιομηχανίας σε μια γενικότερη κατεύθυνση. Στην εποχή που δομήθηκε και εφαρμόστηκε κατά κόρον το μοντέλο της πολιτικής ανάπτυξης, η βιομηχανία υπήρξε ο τομέας με την κατεξοχήν αναπτυξιακή δυναμική. Η ανάπτυξη μιας χώρας ή μιας περιφέρειας ήταν ταυτόσημη με την εκβιομηχάνισή της. Σήμερα νέα μοντέλα και δομές κυριαρχούν στον ανεπτυγμένο κόσμο και η βιομηχανία φαίνεται να δίνει τη θέση της σε δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης (E&A).

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον η προωθητική βιομηχανία παίρνει τη μορφή ενός μεγάλου, δυναμικού και δραστήριου ερευνητικού κέντρου, που μπορεί να είναι πανεπιστήμιο ή ινστιτούτο ερευνών ή κάποια εταιρεία ειδικευμένη στην εφαρμοσμένη έρευνα. Το ουσιαστικό χαρακτηριστικό είναι ο συνδυασμός έρευνας, πρωτοπορίας, τεχνολογίας αιχμής και παραγωγής προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Με αυτό το δεδομένο η οργανωμένη χωρική μονάδα δεν μπορεί να περιοριστεί στην έννοια της βιομηχανίας. Οι δραστηριότητες E&A απαιτούν όπως και η βιομηχανία τον κατάλληλο χώρο και τις υποδομές για να αναπτυχθούν και να αποδώσουν. Ο χώρος αυτός θα είναι και πάλι μια Ο.Χ.Μ. με τη διαφορά ότι θα είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες μιας διαφορετικής παραγωγικής διαδικασίας.

Έτσι προκύπτει ότι θεμελιώδους σημασίας εργαλείο στην πολιτική της πολιτικής ανάπτυξης είναι η Ο.Χ.Μ. που θα προσελκύσει, θα φιλοξενήσει και θα ενισχύσει τις επενδυτικές πρωτοβουλίες. Στο παρελθόν, και στην Ελλάδα μέχρι πρόσφατα, η οργανωμένη αυτή χωρική μονάδα ήταν αποκλειστικά η βιομηχανική περιοχή στις διάφορες κλίμακες και τύπους της. Σύγχρονες μορφές είναι τα τεχνολογικά πάρκα και οι τεχνοπόλεις, που συνδέονται με την έννοια του αναπτυξιακού πόλου με τον όρο τεχνοπόλοι. Στις νέες αυτές Ο.Χ.Μ. η επενδυτική πρωτοβουλία προσανατολίζεται στην έρευνα και την ανάπτυξη.

Το ερώτημα που τίθεται εύλογα στη συνέχεια είναι τι γίνεται στην περίπτωση όπου ο πόλος δεν μπορεί να λειτουργήσει, για διάφορους λόγους που αναλύθηκαν εκτενώς στο πρώτο κεφάλαιο, και η αυτοτροφοδοτούμενη διαδικασία ανάπτυξης παραμένει "ευσεβής πόθος" που κοστίζει ακριβά. Πραγματικά αυτό δεν είναι ένα ενδεχόμενο αλλά το πλέον πιθανό, έτσι όπως απέδειξε η εμπειρία από την εφαρμογή των πόλων ανάπτυξης σε Η.Π.Α. και Ευρώπη⁵. Το ερώτημα παραμένει ακόμα και στην καλύτερη εκείνη περίπτωση όπου ο θεσμικός παράγοντας αντιλαμβάνεται εγκαίρως την ακαταλληλότητα του αστικού κέντρου ή της περιφέρειας να λειτουργήσει στα πλαίσια του πολιτικού προτύπου.

Στην περίπτωση αυτή συνηθίζεται να εφαρμόζεται η στρατηγική της ολοκληρωμένης ή τοπικής ή ενδογενούς, όπως αλλιώς λέγεται, ανάπτυξης. Όταν η ανάπτυξη από την κορυφή προς τη βάση δεν μπορεί να λειτουργήσει

⁵ Βλιάμος, Σ. (1988) σελ 59

τότε η από τη βάση ανάπτυξη αποτελεί την αναγκαία και ενδεδειγμένη λύση στην προσπάθεια ενεργοποίησης του ενδογενούς δυναμικού.

Στα πλαίσια μιας στρατηγικής ολοκληρωμένης ανάπτυξης, όπου επιχειρείται η εκκίνηση της αναπτυξιακής διαδικασίας από το τοπικό επίπεδο και όχι από κάποιο κέντρο, ο ρόλος της Ο.Χ.Μ. είναι διαφορετικός. Δεν είναι πλέον ο μοχλός, ο ακρογωνιαίος λίθος του πόλου αλλά η στοιχειώδης και απαραίτητη υποδομή για την ανάπτυξη ενός τόπου και την “αφύπνιση” του ενδογενούς του δυναμικού⁶. Στόχος της επένδυσης αυτής δεν είναι η μεγέθυνση και οι οικονομίες κλίμακας που θα διαχύσουν την ανάπτυξη, αλλά η αξιοποίηση των τοπικών παραγόντων. Είναι ο απαιτούμενος εξοπλισμός, προκειμένου ο συγκεκριμένος χώρος να αξιοποιήσει τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα τα οποία θα πρέπει να καθορίζουν και τη μορφή της Ο.Χ.Μ.⁷.

Εξάλλου η Ο.Χ.Μ. είναι η πλέον οργανωμένη, ελεγχόμενη και περιβαλλοντικά και κοινωνικά ενδεδειγμένη λύση στο θέμα της χωροθέτησης λειτουργιών και διευθέτησης των χρήσεων γης. Αν πρόκειται λοιπόν για τη βιομηχανία, θα πρέπει να έχει το χώρο της, σε έναν τόπο όπου στόχος είναι να επιτευχθεί δυναμική και αειφόρος ανάπτυξη. Ο χώρος αυτός μορφοποιείται μέσα από τη χωροθέτηση και οργάνωση μιας Ο.Χ.Μ. Φυσικά εκτός από τη βιομηχανία και οι σύγχρονες δραστηριότητες ερευνητικών και τεχνολογικών εφαρμογών αναπτύσσονται σωστά μόνο στον κατάλληλο χώρο που θα διαμορφωθεί ειδικά για τις ανάγκες τους.

2.4. Περιφερειακή και Βιομηχανική Πολιτική στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα που ως γνωστό παρουσιάζει, σε σύγκριση με τα ανεπτυγμένα δυτικά κράτη, κάποια χρονική υστέρηση, ο περιφερειακός σχεδιασμός άργησε να ενσωματωθεί στην Εθνική Οικονομική Πολιτική και κυρίως στην πολιτική βιομηχανικής ανάπτυξης. Η αναγνώριση του στόχου της περιφερειακής ανάπτυξης φαίνεται για πρώτη φορά στο “Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως 1960-64”.

⁶ Βλιάμος, Σ. (1992)

⁷ Μαγγανα - Κακαουνάκη, Σ., (1991), σελ. 46

Έτσι μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60 το περιφερειακό πρόβλημα αποτελούσε ζήτημα ελάσσοнос σημασίας στα πλαίσια της Ελληνικής οικονομικής πολιτικής, η οποία στόχευε παραδοσιακά στη συνολική αντιμετώπιση προβλημάτων όπως: η πλήρης απασχόληση, η οικονομική ανάπτυξη και η διανομή του εισοδήματος⁸.

Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη και με άμεσο στόχο την εκβιομηχάνιση της χώρας, οι μεταπολεμικές Ελληνικές κυβερνήσεις έδωσαν προτεραιότητα στις περιοχές εκείνες που ήταν ήδη σε θέση να προωθήσουν την ανασυγκρότηση και ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας στη βάση του δευτερογενούς τομέα, καθώς διέθεταν τις υποδομές και το κατάλληλο εργατικό δυναμικό. Στις περιοχές αυτές απαιτείτο ελάχιστη προσπάθεια κρατικής μέριμνας για να ξεκινήσει μια αυτοτροφοδοτούμενη διαδικασία ανάπτυξης.

Η ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας είναι ίσως το σημαντικότερο παράδειγμα αυτής της τακτικής που ως ένα σημείο είναι απόλυτα δικαιολογημένη, δεδομένου ότι η χώρα βρισκόταν στη φάση ανασύστασης μετά την καταστροφή του 2ου παγκόσμιου πολέμου. Με στόχο λοιπόν την ταχύτερη εκβιομηχάνιση της χώρας και την οικονομική μεγέθυνση, τα μέτρα που έλαβαν οι κυβερνήσεις ήταν τέτοια που να ευνοούν ουσιαστικά τους υπάρχοντες αναπτυξιακούς πόλους και φυσικά, το μεγαλύτερο από αυτούς, την Αθήνα.

Δεν υπήρξε συνεπώς καμία μέριμνα στην κατεύθυνση του ελέγχου της ανάπτυξης και της μεγέθυνσης, παρά μόνο όταν η Πρωτεύουσα έφτασε σε επίπεδο κορεσμού και μέχρι τότε η ανθούσα οικονομία των Αθηνών προσέλκυε έντονα τα κύματα των μεταναστών από τη φτωχή ύπαιθρο όλης της χώρας, πολύ περισσότερο από ότι τα επαρχιακά αστικά κέντρα.

Έτσι περίπου θεμελιώθηκε η υδροκέφαλη μεταπολεμική Ελλάδα με την Αθήνα να μεσουρανεί και την ύπαιθρο να αιμορραγεί οικονομικά και πληθυσμιακά. Λίγα ήταν τα αστικά κέντρα στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο που ξεχώριζαν συνθέτοντας το υποτυπώδες αστικό δίκτυο και αυτά όμως υποτάσσονταν στην κυριαρχία των Αθηνών χωρίς τη δυνατότητα να λειτουργήσουν σ' ένα συμπληρωματικό πλέγμα.

Στη βάση όλων αυτών και γενεσιουργός αιτία τους ο βαθιά συγκεντρωτικός χαρακτήρας του Ελληνικού κράτους. Ένας συγκεντρωτισμός

⁸ Βλιάμος, Σ. (1988)

που διέτρεχε όλα τα επίπεδα της λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού, από πολιτικός και διοικητικός, οικονομικός, πολιτιστικός ως και συγκοινωνιακός.

Παράλληλα οι πληθυσμιακές απώλειες της υπαίθρου που στα μέσα της δεκαετίας του '60 πήραν τη μορφή μαζικής μετανάστευσης και χαρακτηρίστηκαν ως "αγροτική έξοδος", διόγκωσαν υπερβολικά τον πληθυσμό της Αττικής, χωρίς όμως να συμβάλλουν ουσιαστικά στη βιομηχανική ανάπτυξη. Αυτό που πραγματικά συνέβη ήταν ότι οι χιλιάδες των μεταναστών που συνέρεαν στην Πρωτεύουσα, δεν κατευθύνονταν σε παραγωγικές απασχολήσεις αλλά συσσωρεύονταν στον τριτογενή τομέα με αποτέλεσμα την υπερβολική διόγκωσή του.

Ενδεικτικό της "τριτογενοποίησης" της οικονομίας της Αθήνας και της ευρύτερης περιφέρειας είναι το γεγονός ότι το 1981 στο σύνολο της χώρας οι απασχολούμενοι στον τριτογενή τομέα αποτελούσαν το 41,3%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την Αττική ανερχόταν σε 60,1% και σήμερα φτάνει το 70%.

Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσε να σημειωθεί ότι η προσπάθεια ανάπτυξης στη βάση της δυναμικής εκβιομηχάνισης, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα καθώς η ανοργάνωτη και χωρίς μακροπρόθεσμες προοπτικές χωροθέτηση βιομηχανιών στο Λεκανοπέδιο οδήγησε σε έντονη υποβάθμιση το αστικό περιβάλλον της Αθήνας. Παράλληλα η ραγδαία τριτογενοποίηση με τα έντονα διογκωτικά χαρακτηριστικά που είχε, άλλαξε δραματικά τον οικονομικό χαρακτήρα της πόλης και την κατέστησε ιδιαίτερα ευάλωτη στις ενδογενείς μεταβολές του τριτογενούς τομέα.

Πραγματικά η κρίση δεν αργεί να φανεί. Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και κυρίως μετά την πετρελαϊκή κρίση του '73 παρουσιάστηκαν τα πρώτα φαινόμενα μείωσης των ρυθμών αύξησης του δυναμικού της Πρωτεύουσας και συνεχίζονται ως σήμερα. Στην περίοδο αυτή οι μεσαίες πόλεις της Ελλάδας άρχισαν να ακολουθούν μια ανοδική πορεία, αυξάνοντας σημαντικά το δυναμικό τους (πληθυσμό και δραστηριότητες) και ακολούθησαν οι μικρές, τονώνοντας έτσι το Ελληνικό αστικό δίκτυο.

Το φαινόμενο αυτό οφείλεται κατά ένα μέρος στην πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης και βιομηχανικής αποκέντρωσης που ασκήθηκε μετά το 1960, δίνοντας κίνητρα για την ανάπτυξη της επαρχιακής βιομηχανίας, δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. σε επαρχιακές πόλεις, διάθεση αυξημένων κατά κεφαλή

πιστώσεων από τις δημόσιες επενδύσεις στις φτωχότερες περιφέρειες, δημιουργία περιφερειακών πανεπιστημίων, κ.α.

Το ίδιο φαινόμενο οφείλεται και κατά ένα μεγάλο μέρος στις αρνητικές οικονομίες συγκέντρωσης και στην υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος που έλαβαν χώρα στην Αθήνα και σταδιακά μείωσαν την επιλεξιμότητά της σαν τόπο εγκατάστασης παραγωγικών μονάδων και γενικά οικονομικών δραστηριοτήτων.

Εξάλλου στην ίδια περίοδο εμφανίζεται και η αρχή της μεταπολεμικής οικονομικής κρίσης που συνεχίζει ως σήμερα και αποθαρρύνει την υλοποίηση καινοτόμων πρωτοβουλιών⁹.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 η συνειδητοποίηση του μεγέθους της κρίσης και οι αφόρητες συνθήκες διαβίωσης για τους κατοίκους της Αθήνας οδήγησαν την πολιτική ηγεσία σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο να επέμβει δραστικά με στόχο την εξυγίανση της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών. Στην προσπάθεια αυτή επιστρατεύτηκε ο αστικός σχεδιασμός με θεσμικό εργαλείο το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας, ενώ παράλληλα η ωρίμανση της πολιτικής βιομηχανικής αποκέντρωσης, θα μπορούσε πλέον να συνδράμει ουσιαστικά στην κατεύθυνση αυτή, ρυθμίζοντας σε κλαδικό επίπεδο τη μεταποιητική δραστηριότητα στο Λεκανοπέδιο.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, διακρίνονται δύο φάσεις στη μεταπολεμική χωροταξική κατανομή της βιομηχανίας στην Ελλάδα¹⁰:

A. Φάση βιομηχανικής πόλωσης στην Αττική

(1960 - Μέσα δεκαετίας του 70)

B. Φάση περιφερειακής - βιομηχανικής αποκέντρωσης

(Μέσα δεκαετίας του 70 ως σήμερα)

Η βιομηχανική πολιτική στην Ελλάδα προωθείται μέσα από:

- Την πολιτική Κινήτρων (Αναπτυξιακοί Νόμοι)
- Την πολιτική Βιομηχανικών Περιοχών ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ

⁹ Κατοχιανού, Δ. (1993)

¹⁰ Κουρλιούρος, Η. (1996)

Η πολιτική κινήτρων

Η πολιτική κινήτρων βασίζεται στην οικονομική υποστήριξη από πλευράς κράτους των βιομηχανικών μονάδων, προκειμένου να εγκατασταθούν ή μετεγκατασταθούν σε μειονεκτικές περιοχές της επικράτειας.

Για το σκοπό αυτό η Ελληνική επικράτεια χωρίζεται σε ζώνες (Α, Β, Γ, Δ) με κλιμακούμενο βαθμό κρατικής ενίσχυσης (κινήτρων) ανάλογα με το βαθμό προβληματικότητας της περιοχής. Τα κίνητρα είναι τριών ειδών:

- Δωρεάν επιδότηση της επένδυσης
- Επιδότηση επιτοκίου τραπεζικών δανείων
- Διάφορες φορολογικές απαλλαγές

Ο ισχύον σήμερα αναπτυξιακός νόμος για την εφαρμογή της πολιτικής κινήτρων είναι ο Ν. 1892/90, με τις συμπληρώσεις και τροποποιήσεις του Ν. 2234/94. Οι ζώνες και τα κίνητρα που ισχύουν για καθεμιά φαίνονται στο Χάρτη 2.1., όπου ταυτόχρονα φαίνεται η σχετική θέση των Βί.ΠΕ. της ΕΤΒΑ

Χάρτης 2.1.
Τομέας Βιομηχανίας
Περιοχές Κινήτρων των Νόμων 1892/90 & 2234/94

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ ΣΕ % ²⁸				ΑΠΟΡΟΛΟΓΗΤΕΣ ΕΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ ΣΕ %				ΨΗΦΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ %	
	Επένδυσης άνω των 5 δισ. δραχ.	Επένδυσης άνω των 25 δισ. δραχ.	Είδος επένδυσης όλων των ειδών (άνω 5 δισ. δραχ.)	Είδος επένδυσης απόλυτως νέας (5-25 δισ. δραχ.)	Επένδυση όλων των κατηγοριών	Είδος επένδυσης άνω των 5 δισ. δραχ.	Επένδυση όλων των κατηγοριών	Είδος επένδυσης άνω των 5 δισ. δραχ.	Επένδυση άνω 5 έως 25 δισ. δραχ.	Επένδυση από 5 έως 25 δισ. δραχ.
A	-	-	40	30	-	-	-	-	-	-
B	15	30	40	30	60	75	60	75	40	33
C	25	30	40	30	75	90	75	90	40	33
D	35 ή 40 (3)	30	45	30	90	90	90	90	30	33
ΓΡΑΧΗ	50	40	55	40	100	100	100	100	20	33

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ (1995/96)

Η πολιτική βιομηχανικών περιοχών ΕΤΒΑ

Η πολιτική ΒΙ.ΠΕ. ΕΤΒΑ υλοποιείται μέσω του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ που αποτελεί αντικείμενο ανάλυσης στο 3^ο κεφάλαιο της παρούσης μελέτης. Στο σημείο αυτό αρκεί να αναφερθούν οι δύο κύριες φάσεις τις οποίες διήλθε η πολιτική ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα στην τριαντακονταετή και πλέον ιστορία της. Έτσι διακρίνονται¹¹:

1^η Φάση: Στόχος η αποκέντρωση της βιομηχανίας

Μέσον: Η δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. σε επιλεγμένους απομακρυσμένους Νομούς

2^η Φάση: Στόχος η ισόρροπη χωροταξική διασπορά της βιομηχανίας

Μέσον: Η δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. σε κάθε Νομό της Χώρας

Στο 3ο κεφάλαιο όπου αναλύεται το πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ παρατίθενται λεπτομέρειες σε σχέση με την υλοποίηση των στόχων που προαναφέρθηκαν αλλά και με την ειδικότερη θεσμική και χωρική υπόσταση των μέτρων που επιστρατεύθηκαν.

---

¹¹ Κουρλιούρος, Η. (1996)

Κεφάλαιο 3

Οι Βιομηχανικές Περιοχές ως Μέσα Άσκησης Περιφερειακής και Βιομηχανικής Πολιτικής

Η πολιτική επηρεασμού της χωροθέτησης της βιομηχανίας αποτελεί βασικό τομέα της περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής μιας χώρας. Ένα από τα σημαντικότερα μέσα άσκησης αυτής της πολιτικής αποτελούν οι Οργανωμένες Χωρικές Μονάδες (Ο.Χ.Μ.), καθώς εντάσσονται στα πλαίσια της λογικής προώθησης της οικονομίας σε τοπικό αλλά και εθνικό επίπεδο. Παράλληλα είναι αναγκαία η μέριμνα για την οργάνωση του χώρου, ο οποίος δεσμεύεται για την ανάπτυξη συγκεκριμένων οικονομικών δραστηριοτήτων. Μορφές Ο.Χ.Μ. είναι οι Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ.), τα Βιομηχανικά Πάρκα, τα Επιστημονικά και Τεχνολογικά Πάρκα και οι Τεχνοπόλεις.

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι ΒΙ.ΠΕ. σε διεθνές επίπεδο, αλλά και σε εθνικό, έτσι όπως εμφανίζονται με το πρόγραμμα ΒΙΠΕ της ΕΤΒΑ. Αναπτύσσεται η έννοια, τα βασικά χαρακτηριστικά, η τυπολογία, η στοχοθεσία σε γενικό επίπεδο αλλά και ειδικότερα σε ό,τι αφορά στην Ελλάδα. Ο τρόπος με τον οποίο αναλύεται ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. είναι τέτοιος ώστε να αναδειχτεί το σύνολο των χαρακτηριστικών που επηρεάζει άμεσα τη χωροθέτησή τους, σε συνάρτηση με το ρόλο τους ως μέσα άσκησης της περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής ενός κράτους. Στη συνέχεια με βάση ακριβώς αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούν να εξαχθούν συμπερασματικά τα βασικά κριτήρια για τη μακρογεωγραφική χωροθέτηση και αξιολόγησή τους.

Οι Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ.) αποτέλεσαν μεταπολεμικά μια διεθνώς διαδεδομένη πρακτική άσκησης βιομηχανικής και ευρύτερης χωροταξικής πολιτικής. Στην Ελλάδα εφαρμόστηκε σαν μέτρο στη δεκαετία του '60 για να αντικαταστήσει το θεσμό των Βιομηχανικών Ζωνών (ΒΙ.ΖΩ.) ο οποίος αποδείχτηκε ανεπαρκής για να λύσει το πρόβλημα της χωροθέτησης της βιομηχανίας και πολύ περισσότερο για να προωθήσει τη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας.

Είναι ωστόσο σημαντικό να επισημανθεί ότι στην Ελλάδα υιοθετήθηκε το μέτρο των ΒΙ.ΠΕ. όταν στα προηγμένα βιομηχανικά κράτη της Δύσης, ο θεσμός είχε δοκιμαστεί για περισσότερο από μια δεκαετία και είχε αρχίσει ήδη να δείχνει τα όποια του προβλήματα και αδυναμίες, που αποτέλεσαν και τη βάση του προβληματισμού για την εξεύρεση άλλων θεσμών που αντιπροσωπεύουν πιο αποτελεσματικά και σύγχρονα μέσα άσκησης της περιφερειακής πολιτικής.

3.1. Έννοια και βασικά χαρακτηριστικά των ΒΙ.ΠΕ.

Παρά τις έντονες διαφορές που μπορεί να συναντήσει κανείς παρατηρώντας Βιομηχανικές Περιοχές σε διάφορες χώρες, διαφορετικές περιοχές και σε διαφορετικές εποχές, είναι ωστόσο δυνατό μέσα από μια αφαιρετική προσέγγιση να αποδοθεί η έννοια της ΒΙ.ΠΕ., ως εξής:

Βιομηχανική περιοχή (ΒΙ.ΠΕ.) είναι χώρος εκτός εγκεκριμένου σχεδίου πόλεως, ο οποίος ιδρύεται, πολεοδομείται, οργανώνεται και οριοθετείται έτσι όπως νόμος ορίζει, προκειμένου να λειτουργήσει ως χώρος υποδοχής κάθε βιομηχανικής και βιοτεχνικής δραστηριότητας.

Βασικά χαρακτηριστικά των ΒΙ.ΠΕ. είναι:

- α) Η καθ' ολοκληρία απόκτηση της έκτασης απ' το φορέα ανάπτυξης.
- β) Η οργάνωση με βάση κάποιο ρυθμιστικό - ρυμοτομικό.
- γ) Ο εξοπλισμός με όλα τα βασικά δίκτυα υποδομών.
- δ) Τα πρόσθετα οφέλη - κίνητρα - εξυπηρετήσεις που απολαμβάνουν οι εγκαταστημένες βιομηχανίες.

Σε σχέση λοιπόν με τον προϋφιστάμενο θεσμό των ΒΙ.ΖΩ., οι οποίες δεν ήταν τίποτε περισσότερο από χώρους που σε επίπεδο σχεδιασμού προορίζονταν για την εγκατάσταση βιομηχανιών και βιοτεχνιών χωρίς όμως να προβλέπεται οργάνωση, πολεοδόμηση ή περαιτέρω καμία υποδομή, οι ΒΙ.ΠΕ. παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές οι οποίες τις καθιστούν ουσιαστικά λειτουργικές και υλοποιήσιμες.

Στην Ελλάδα το θεσμικό πλαίσιο που ρυθμίζει μέχρι σήμερα την ίδρυση και λειτουργία των ΒΙ.ΠΕ. αποτελείται κατά κύριο λόγο από το Ν 4458/1965 όπως τροποποιήθηκε από το Ν 742/1977. Υπεύθυνος φορέας σχεδιασμού, υλοποίησης και διαχείρισης των ΒΙ.ΠΕ. είναι η Ε.Τ.Β.Α. ΑΕ με τη θυγατρική της ΒΙ.Π.Ε.Τ.Β.Α. Α.Ε.

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι οι ΒΙ.ΠΕ. ως θεσμός, δεν αποτελούν το μοναδικό υποδοχέα βιομηχανίας και γενικότερα μεταποίησης. Υπάρχουν και άλλες μορφές Ο.Χ.Μ. που προσομοιάζουν αρκετά στις ΒΙ.ΠΕ., οι οποίες όμως δεν θα αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης στη συγκεκριμένη εργασία.

Συγκεκριμένα, διακρίνονται τα Βιομηχανικά (ΒΙ.ΠΑ.) και Βιοτεχνικά Πάρκα (ΒΙΟ.ΠΑ.) τα οποία γενικά αποτελούν ηπιότερες χωρικές παρεμβάσεις σε σύγκριση με τις ΒΙ.ΠΕ. και τα μεν ΒΙ.ΠΑ. είναι εκτάσεις που ιδρύονται, πολεοδομούνται και οργανώνονται για να λειτουργήσουν ως χώροι υποδοχής Βιομηχανικής και βιοτεχνικής δραστηριότητας μέσης και χαμηλής όχλησης, και χωροθετούνται έξω από τον οικιστικό ιστό, μέσα όμως στα όρια της Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου (Ζ.Ο.Ε.) ή των Ζωνών Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων (Ζ.Α.Π.Δ.) του άρ. 24 Ν.1650/85, ενώ τα ΒΙΟ.ΠΑ. δημιουργούνται με ανάλογο τρόπο, για να δεχτούν βιομηχανική ή βιοτεχνική δραστηριότητα χαμηλής όχλησης και επαγγελματικά εργαστήρια, χωροθετούνται δε μέσα ή σε μικρή απόσταση από τον οικιστικό ιστό, μέσα στα όρια της Ζ.Ο.Ε.¹.

Ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. ως μέσο για την βιομηχανική και χωροταξική οργάνωση μιας χώρας δεν είναι νέος. Οι προηγμένες οικονομίες εφάρμοσαν ήδη από το 19ο αιώνα την πρακτική της χωροθέτησης των μεταποιητικών μονάδων σε ΒΙ.ΠΕ., με στόχο τη προώθηση της συνολικής οικονομικής, βιομηχανικής και περιφερειακής ανάπτυξης.

Ωστόσο δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αρκεί ως μέτρο για τη λύση όλων των προβλημάτων χωρικής και οικονομικής ανάπτυξης. Η αξία του θεσμού είναι σημαντική και η κριτική που ασκείται στοχεύει κυρίως στον τρόπο χρήσης του μέτρου και στην έκταση της εφαρμογής.

Έτσι θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ΒΙ.ΠΕ. αποτελούν απαραίτητο μέτρο στην εφαρμογή ενός προγράμματος βιομηχανικής ανάπτυξης, αλλά όχι το μόνο. Η πολιτεία έχει στη διάθεσή της μια σειρά από θεσμικά εργαλεία, των οποίων η συνδυασμένη χρήση μπορεί να δώσει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ανάμεσα σε αυτά το πλέον διαδεδομένο είναι το μέτρο των χρηματοδοτικών κινήτρων που σε συνδυασμό με το θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. συντείνει σε μια αποδοτικότερη άσκηση βιομηχανικής και περιφερειακής πολιτικής.

¹ - Κόνσολας Ν. (1985), σελ. 34
- Βλιάμος Σ. (1988), σελ. 64

Σε κάθε περίπτωση ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. αποτελεί αποτελεσματικό μέσο στην κατεύθυνση της υποστήριξης του ιδιωτικού κεφαλαίου, για την πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων. Παρέχει τον κατάλληλο χώρο, τις απαραίτητες υπηρεσίες και πολλές φορές την κτιριακή υποδομή για την εγκατάσταση των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Λύνει δηλαδή πολλά από τα προβλήματα που αναστέλλουν την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών. Από την άλλη πλευρά διευθετεί τις χρήσεις γης και αποσυμφορεί τα μεγάλα αστικά κέντρα από τη βιομηχανική δραστηριότητα ανακατανέμοντάς την σε όλη τη χώρα και ιδιαίτερα εκεί όπου υπάρχουν προβλήματα ανάπτυξης².

Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και η περιφερειακή διάσταση των ΒΙ.ΠΕ. Ο συνδυασμός υποδομής, υπηρεσιών και παρεχόμενων κινήτρων εγκατάστασης, τις καθιστά μέσο επηρεασμού του τόπου εγκατάστασης βιομηχανιών και συνεπώς εργαλείο άσκησης περιφερειακής πολιτικής. Σε αρκετές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, οι ΒΙ.ΠΕ. χρησιμοποιήθηκαν αρχικά ως μέσο για την εκκίνηση μια πολιτικής αναπτυξιακής διαδικασίας. Αργότερα η πολυμορφία του θεσμού έδωσε λύση και σε ανάγκες τοπικού χαρακτήρα. Μικρότερες ΒΙ.ΠΕ. τοπικού χαρακτήρα θεωρήθηκαν κατάλληλες να στεγάσουν την τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα.

3.2. Τυπολογία των ΒΙ.ΠΕ.

Στα πλαίσια μιας βιβλιογραφικής έρευνας διαπιστώνει κανείς ότι υφίσταται μια πλούσια τυπολογία για τις ΒΙ.ΠΕ., πράγμα που αποδεικνύει ότι πρόκειται για ένα σχετικά ευέλικτο θεσμό που προσαρμόζεται γρήγορα στις συνθήκες και ανάγκες κάθε τόπου και ακολουθεί τις εξελίξεις της βιομηχανικής τεχνολογίας.

Ο Ν. Κόνσολας³, κατατάσσει τυπολογικά τις ΒΙ.ΠΕ. βάση κριτηρίων όπως η τοποθεσία, η βιομηχανική δραστηριότητα, ο φορέας, το κίνητρο (σκοπός) ίδρυσης της ΒΙ.ΠΕ. και τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Καθένα από αυτά τα κριτήρια αποδίδει μια σειρά τύπων ΒΙ.ΠΕ. διαφοροποιούμενων ως προς ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό κάθε φορά.

Έτσι διακρίνονται με κριτήριο:

² Βλιάμος, Σ. (1988), σελ 51

³ Κόνσολας Ν. (1985)

- 1) Την Τοποθεσία: Αστικές, Ημιαστικές, Αγροτικές ΒΙ.ΠΕ., ακόμα διακρίνονται σε ΒΙ.ΠΕ. Αεροδρομίων, Λιμανιών, κλπ.
- 2) Τη Βιομηχανική δραστηριότητα: Κλαδικές ΒΙ.ΠΕ. όταν προσανατολίζονται σε βιομηχανίες συγκεκριμένου κλάδου ή διαφορετικά Σύνθετες, Συμπληρωματικές, Συντονιστικές, Βιοτεχνικές, Έρευνας, κλπ.
- 3) Το Φορέα: Δημόσιες, Κοινωνικών φορέων, Ιδιωτικές, Ιδιωτικές με Κρατική ενίσχυση.
- 4) Τα κίνητρα (σκοπούς): Αναπτυξιακές, Προωθητικές, Διασποράς.
- 5) Τις Προσφερόμενες Υπηρεσίες: Εξοπλισμένα βιομηχανικά γήπεδα, Ολοκληρωμένες ΒΙ.ΠΕ. (πλήρεις υπηρεσιών και παροχών), Τυποποιημένα βιομηχανικά κτίρια, Υποδισαυόμενα βιοτεχνικά κτίρια.

Στην Ελλάδα οι ΒΙ.ΠΕ. είναι σύνθετες (δεν παρατηρείται κλαδική εξειδίκευση) και σε ορισμένες υπάρχουν και τυποποιημένα βιοτεχνικά κτίρια⁴.

Παρουσιάστηκε την τυπολογία αυτή εν συντομία, με στόχο ακριβώς να φανεί η πολυμορφία του θεσμού σε διεθνές επίπεδο, αλλά και η λειτουργική και μορφολογική κατάταξή του. Ωστόσο είναι σκόπιμο να παρατεθεί εκτενέστερα μια άλλη τυπολογική κατάταξη, η οποία επιχειρεί να διακρίνει τις ΒΙ.ΠΕ. ως προς την εμβέλειά τους στο χώρο. Η προσέγγιση αυτή εξυπηρετεί περισσότερο στη συγκεκριμένη μελέτη, λόγω του χωρικού της χαρακτήρα, ο οποίος σχετίζεται άμεσα με την επιλογή της χωροθέτησης.

Η προσέγγιση αυτή αναφέρεται σε μελέτη του 1988 και αποδίδεται σε πρόταση της Διεύθυνσης Περιφερειακής Αναπτύξεως και Βιομηχανικής Υποδομής της ΕΤΒΑ Α.Ε.⁵. Είναι δε προσαρμοσμένη στα Ελληνικά δεδομένα και αυτός είναι ένας ακόμα λόγος που την καθιστά ιδιαίτερα χρήσιμη. Έτσι διακρίνονται οι εξής μορφές ΒΙ.ΠΕ.:

- *Τοπικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ.*

Πρόκειται για σχετικά μικρής έκτασης ΒΙ.ΠΕ., εξοπλισμένες με στοιχειώδη δίκτυα υποδομής και κάποιες άλλες εξυπηρετήσεις για τις επιχειρήσεις που εγκαθίστανται ή μετεγκαθίστανται μέσα σε αυτές και οι οποίες συνήθως είναι μικρού ή μεσαίου μεγέθους, ενώ η παραγωγή τους απευθύνεται κυρίως στην τοπική αγορά. Η χωροθέτηση Τοπικής Κλίμακας

⁴ Κόνσολας Ν. (1985), σελ. 40-43

⁵ Βλιάμος Σ. (1988), σελ. 65 και 66

ΒΙ.ΠΕ. γίνεται σε μικρή απόσταση (5-7 χλμ.) από κάποιο αστικό κέντρο ενώ η ανάπτυξή τους πραγματοποιείται από κεντρικό φορέα, στην Ελλάδα την ΕΤΒΑ Α.Ε., συνήθως σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, η οποία αναλαμβάνει στη συνέχεια την παροχή εξυπηρετήσεων και τη διαχείρισή τους μέσω προγραμματικών συμβάσεων.

Οι ΒΙ.ΠΕ. αυτής της μορφής μπορούν να θεωρηθούν ως οι πλέον κατάλληλες στα πλαίσια ενός τοπικού προτύπου ανάπτυξης, που στοχεύει στην προώθηση της επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Προϋπόθεση για την επιτυχημένη εφαρμογή του μέτρου αποτελεί η ανάπτυξη διασυνδέσεων και ροών με τον τοπική κοινωνική και παραγωγική δομή. Στην Ελλάδα, με την αλλαγή της φιλοσοφίας αλλά και των στόχων του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ., που σηματοδοτήθηκε από το Π.Δ. 136/1986⁶, οι περισσότερες, μπορούν να θεωρηθούν τοπικής κλίμακας, καθώς εκείνες που ιδρύθηκαν μετά το 1986 είχαν σαφώς τοπικό προσανατολισμό, με στόχο την εξυπηρέτηση των αναγκών του κάθε νομού, αλλά και πολλές από τις παλαιότερες δεν βρήκαν ποτέ τον πολιτικό χαρακτήρα για τον οποίο σχεδιάστηκαν.

- *Εθνικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ.*

Έτσι χαρακτηρίζονται οι ΒΙ.ΠΕ. των οποίων η έκταση (μεγάλη) επιτρέπει την εγκατάσταση μεγάλων μονάδων, ενώ παράλληλα είναι εξοπλισμένες με πλήρη δίκτυα και άλλα έργα υποδομής για την εξυπηρέτηση των εγκατεστημένων μονάδων. Συγκεκριμένα πρόκειται για ΒΙ.ΠΕ. με έκταση μεγαλύτερη των 500 στρ. Η ανάπτυξη μιας τέτοιας ΒΙ.ΠΕ. αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΤΒΑ Α.Ε., ενώ η διαχείρισή της μπορεί να γίνεται και σε συνεργασία με άλλο φορέα. Η χωροθέτηση Εθνικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ. γίνεται κυρίως σε εκτάσεις κοντά στις πρωτεύουσες των Νομών της Χώρας. Στην Ελλάδα τέτοιες ΒΙ.ΠΕ. μπορούν να θεωρηθούν της Θεσσαλονίκης, Πάτρας, Βόλου, Ηρακλείου, ως οι μεγαλύτερες αλλά και πρώτες που ιδρύθηκαν, στα τέλη της δεκαετίας το 1960, υπηρετώντας το πολιτικό πρότυπο ανάπτυξης.

- *Υπερεθνικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ.*

Ανάμεσα στις ΒΙ.ΠΕ. Εθνικής Κλίμακας, κάποιες καθίστανται ανταγωνιστικές για την προσέλκυση μονάδων σε διεθνές επίπεδο, εξαιτίας της

⁶ Για την εγκατάσταση ΒΙ.ΠΕ σε όλους τους νομούς της χώρας

θέσης τους, του μεγέθους τους και των συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων. Αυτές χαρακτηρίζονται Υπερεθνικής Κλίμακας ΒΙ.ΠΕ.

Στην Ελλάδα για παράδειγμα, οι ΒΙ.ΠΕ. Θεσσαλονίκης, Πάτρας, Βόλου, Πρέβεζας, μπορούν να θεωρηθούν τέτοιες εξαιτίας της θέσης τους κοντά στις πύλες της χώρας προς το εξωτερικό καθώς και της εγγύτητάς τους σε ερευνητικά κέντρα - Πανεπιστήμια.

- *Ειδικές ΒΙ.ΠΕ.*

Πρόκειται για ΒΙ.ΠΕ. Εθνικής ή Τοπικής κλίμακας στις οποίες εγκαθίστανται μεταποιητικές μονάδες ορισμένου κλάδου, ομοειδών ή/και συμπληρωματικών κλάδων παραγωγής. Παραδείγματα τέτοιων ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα είναι η ΝΑ.ΒΙ.ΠΕ. στο Πλατυγιάλι Αιτωλοακαρνανίας (διαλυτήρια πλοίων και συναφείς μονάδες) και οι δύο ΒΙ.ΠΕ. στην Αττική, η μία για μετεγκατάσταση βυρσοδεψείων και η άλλη χυτηρίων.

3.3. Στόχοι των ΒΙ.ΠΕ.

Με βάση την ανάπτυξη που προηγήθηκε στα δύο πρώτα κεφάλαια, έγινε αντιληπτό ότι η ανάπτυξη και οργάνωση του χώρου μπορεί να προσεγγιστεί μέσα από δύο διαφορετικές οδεύσεις, όσο αφορά στα χωρικά επίπεδα. Η μία είναι η "από την κορυφή προς τη βάση", οδευση που συνιστά και την παραδοσιακή προσέγγιση, όπου προτάσσεται το μακροεπίπεδο της χώρας και της περιφέρειας. Η άλλη είναι αντίστροφα η "από τη βάση" οδευση που απαντάται στις πλέον σύγχρονες προσεγγίσεις, στα πλαίσια της οποίας η ανάπτυξη του χώρου ξεκινά από το τοπικό μικροεπίπεδο για να καλύψει το σύνολο του χώρου και αποτελεί κεντρική έννοια στην πρακτική της τοπικής ανάπτυξης.

Στα πλαίσια λοιπόν της κάθε προσέγγισης, όπως έχει προαναφερθεί, η ΒΙ.ΠΕ. έχει διαφορετική σημασία και ρόλο. Στη μεν πρώτη τείνει να αποτελέσει τον πόλο ανάπτυξης που θα βοηθήσει στην εκκίνηση της αναπτυξιακής διαδικασίας και της διάχυσής της στο χώρο, ενώ στη δεύτερη είναι η απαραίτητη φυσική και οικονομική υποδομή που χρειάζεται μια περιοχή για να αναπτύξει τη βιομηχανία σε συνδυασμό με άλλες παραγωγικές δραστηριότητες.

Είναι το κατάλληλο υπόβαθρο για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού.

Η πολυμορφία και η προσαρμοστικότητα του "εργαλείου" της περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής που λέγεται ΒΙ.ΠΕ., δίνει τη δυνατότητα επιδίωξης μιας ευρείας δέσμης στόχων, που καλύπτουν αποτελεσματικά και τις δύο παραπάνω αναπτυξιακές προσεγγίσεις. Οι στόχοι αυτοί διαρθρώνονται ως εξής⁷:

I. *Περιφερειακοί στόχοι*

- i) Εξασφάλιση εκτάσεων για τη βιομηχανία.
- ii) Βιομηχανική αποκέντρωση.
- iii) Ενίσχυση της βιομηχανικής υποδομής.
- iv) Οικονομίες: εξωτερικές, κλίμακας και αστικής συγκέντρωσης.
- v) Δημογραφική πολιτική.
- vi) Εθνική άμυνα.
- vii) Εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πόρων.
- viii) Εξειδίκευση κινήτρων.
- ix) Ελαχιστοποίηση κόστους μεταφοράς.

II. *Αναπτυξιακοί - Βιομηχανικοί στόχοι*

- i) Προώθηση βιομηχανιών διαφόρων μεγεθών και κλάδων.
- ii) Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός της βιοτεχνίας.
- iii) Ανάδειξη νέων επιχειρηματιών.
- iv) Αύξηση της απασχόλησης στη βιομηχανία.
- v) Προσέλκυση ξένων επενδύσεων.
- vi) Ανάπτυξη μεγάλων βιομηχανικών συμπλεγμάτων.
- vii) Οργάνωση της συγκέντρωσης βιομηχανιών.
- viii) Βελτίωση της παραγωγικότητας στη βιομηχανία.
- ix) Εμπορικό κέρδος.

III. *Περιβαλλοντικοί στόχοι*

- i) Προστασία των οικισμών και του φυσικού περιβάλλοντος.

⁷ - Κόνσολας Ν. (1985), σελ. 44-45

- Βλιάμος, Σ. (1988)

- Μαγγανά - Κακαουνάκη, Σ., (1991), σελ. 40-43

- ii) Εξυγίανση του αστικού περιβάλλοντος.
- iii) Μετεγκατάσταση βιομηχανιών.
- iv) Βελτίωση των συνθηκών υγείας στα αστικά κέντρα.

IV. Κοινωνικοί στόχοι

- i) Βελτίωση των συνθηκών κατοικίας των εργαζομένων.
- ii) Αναδιανομή του εθνικού εισοδήματος.
- iii) Παροχή υπηρεσιών στους εργαζόμενους.

Το πλήθος των στόχων που επιδιώκονται με μέσο τις ΒΙ.ΠΕ. είναι και ο λόγος που τις κατέστησε δημοφιλή πολιτική για πολλά χρόνια και σε πολλά κράτη, αναπτυγμένα και αναπτυσσόμενα. Η στοχοθεσία αυτή θα πρέπει να βρίσκεται σε άμεση αντιστοιχία με τα κριτήρια χωροθέτησης, ενώ παράλληλα αποτελεί σημείο αναφοράς για να αξιολογηθεί κάποια ΒΙ.ΠΕ. σαν δημόσια επένδυση αλλά και σαν επιλογή χωροθέτησης.

3.4. Εκατό χρόνια από την εμφάνιση του θεσμού των ΒΙ.ΠΕ.

Ήταν στα 1896 όταν για πρώτη φορά εμφανίστηκε ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. σαν μέσο περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής, στο Manchester του Ηνωμένου Βασιλείου, με την ίδρυση της Trafford Park Estate Ltd από ιδιώτες επιχειρηματίες. Λίγο αργότερα, στα 1899 λειτούργησε στο Chicago των Η.Π.Α. η Cleaning Industrial District, επίσης σαν ιδιωτική πρωτοβουλία. Στα 1904 ιδρύθηκε η πρώτη ΒΙ.ΠΕ. υπό δημοτικό έλεγχο και διοίκηση, την Zona Industriale de Napoli, στη Νάπολη της Ιταλίας.

Επόμενη ανάλογη πρωτοβουλία άργησε αρκετά να εμφανιστεί, και ενώ στην Ευρώπη το θεσμό επανενεργοποίησε το πρόγραμμα ανάπτυξης ΒΙ.ΠΕ., που έθεσαν σε εφαρμογή οι Βρετανικές κυβερνήσεις για να αντιμετωπίσουν τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1927-1933, στις Η.Π.Α. η μαζική εφαρμογή του θεσμού δεν ήρθε πριν από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο κινούμενη όμως από την ιδιωτική πρωτοβουλία και την έντονη βιομηχανική ανάπτυξη της εποχής.

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν ο θεσμός αναπτύχθηκε και ωρίμασε, αν και με βραδύτερους ρυθμούς στην Ευρώπη, ενώ η μορφή του παρουσιάζει σημαντική ποικιλία τόσο από οργανωτική άποψη όσο και από άποψη οικονομικο-πολιτικής στοχοθεσίας.

Συγκεκριμένα, στη Γαλλία οι ΒΙ.ΠΕ. αποτελούν μέσο Περιφερειακής Ανάπτυξης και συνδέονται άμεσα με την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Δηλαδή οι Δήμοι και οι Κοινότητες με τη συνδρομή του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων και της Societe Centrale pour l' Equipement du Territoire (SCET) είναι οι κύριοι φορείς ελέγχου περισσότερων από 300 ΒΙ.ΠΕ. στη χώρα, ενώ η τελευταία αποτελεί κεντρικό όργανο προγραμματισμού, συντονισμού και μελετών των ΒΙ.ΠΕ..

Στην Ιταλία επίσης οι ΒΙ.ΠΕ. αποτελούν μέσο άσκησης Περιφερειακής Πολιτικής και υλοποιήθηκαν μέσα από Προγράμματα Περιφερειακής Ανάπτυξης του Mezzogiorno. Διοικούνται από Consortia στα οποία συμμετέχουν Δήμοι, Κοινότητες, Επιμελητήρια και το κράτος.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις Η.Π.Α. παρατηρείται η διαφορά ότι ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. δεν κλίθηκε να υπηρετήσει πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης, αλλά τη χωρική οργάνωση της βιομηχανίας και πιο συγκεκριμένα να απομακρύνει τις οχλούσες βιομηχανίες από τις μεγάλες πόλεις. Μια διαφορά ανάμεσα στις δύο χώρες είναι ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο οι ΒΙ.ΠΕ. διοικούνται από Περιφερειακές Εταιρείες Διοίκησης που ελέγχονται από το κράτος, ενώ στις Η.Π.Α., όπου συναντά κανείς τις περισσότερες ΒΙ.ΠΕ. από οπουδήποτε αλλού (περίπου 4.000) είναι σε μεγάλο ποσοστό ιδιωτικές επιχειρήσεις κτηματικών ή μεταφορικών εταιρειών, ενώ υπάρχουν και ΒΙ.ΠΕ. στην ευθύνη δημοτικών και πολιτειακών φορέων καθώς και μη κερδοσκοπικών εταιρειών⁸.

⁸ - Βλιάμος Σ. (1988), σελ. 66-68
- Μαγγανά - Κακαουνάκη, Σ., (1991), σελ. 38-39
- Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1995) σελ. 78
- Loukissas, P. and Foss, M. (1987)
- Rice Center (1987)

3.5. Το Πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. της Ε.Τ.Β.Α.

3.5.1. Ιστορική Εξέλιξη⁹

Το 1962 ο Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Ο.Β.Α.) αποφάσισε την ίδρυση και οργάνωση Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.) στην Ελλάδα. Αργότερα στα 1964 ο Ο.Β.Α. συγχωνευόμενος με δύο άλλους Πιστωτικούς Οργανισμούς σχημάτισε την Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Β.Α.).

Η πρώτη μελέτη σκοπιμότητας ανατίθεται τον ίδιο χρόνο σε ομάδα ερευνητών του Stanford Research Institute με επικεφαλής τον W. Bredo και αφορά στην ίδρυση ΒΙ.ΠΕ. στη Θεσσαλονίκη.

Ένα χρόνο αργότερα, το 1963, το Υπουργείο Συντονισμού ετοιμάζει μια συνολικότερη προσέγγιση και αναθέτει στην Γαλλική εταιρεία S.C.E.T. την εκπόνηση ενός "πλαισίου ανάπτυξης" των ΒΙ.ΠΕ. σε εθνική κλίμακα. Η μελέτη της S.C.E.T. προτείνει την ίδρυση ΒΙ.ΠΕ. στο Βόλο, στην Πάτρα, στην Καβάλα, στο Ηράκλειο και ασφαλώς στη Θεσσαλονίκη.

Στη συνέχεια συλλέχθηκαν στοιχεία για τις πέντε αυτές πόλεις, και ξεκίνησε η διαδικασία επιλογής τοποθεσιών για την εγκατάσταση των ΒΙ.ΠΕ., ενώ παράλληλα προωθήθηκε από την ΕΤΒΑ η κατάρτιση νομοσχεδίου που να ρυθμίζει όλα όσα αφορούν στο νέο θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. Τελικά ο νόμος ψηφίστηκε το 1965 (4458/65) και έθεσε τη θεσμική βάση για την ανάπτυξη του Προγράμματος των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα.

Ο νόμος αυτός, στα πλαίσια του οποίου αποφασίστηκε η ανάπτυξη περίπου 30.000 στρεμμάτων, από τα οποία τα 22.000 στρέμματα προορίζονταν για βιομηχανική γη, θεσμοθετούσε ΒΙ.ΠΕ. στις εξής πόλεις: Θεσσαλονίκη, Βόλος, Πάτρα, Ηράκλειο, Καβάλα, Κομοτηνή, Χανιά, Πρέβεζα, Λάρισα και Τ.Δ. Πρωτευούσης.

Το 1966 η ΕΤΒΑ ιδρύει την Ανώνυμη Εταιρεία Οργάνωσης και Εκμετάλλευσης Βιομηχανικών Περιοχών Ελλάδος η οποία και αναλαμβάνει την υλοποίηση του σχεδιαζόμενου θεσμού. Το πραγματικά αξιόλογο έργο αυτής της Εταιρείας συμπληρώνει η ουσιαστική συμβολή του Οργανισμού Βιομηχανικής Ανάπτυξης του ΟΗΕ (UNIDO) σε επίπεδο οργάνωσης, σχεδιασμού, βασικών

⁹ - Κόνσολας, Ν. (1985), σελ. 58-60
- Βλιάμος, Σ. (1988), σελ. 85-86
- Μαγγανά - Κακαουνάκη, Σ., (1991), σελ. 37-38

μελετών και μετεκπαίδευσης προσωπικού. Έτσι προχωρά η εφαρμογή του σχεδίου για τη δημιουργία της ΒΙ.ΠΕ. στη Σίνδο της Θεσσαλονίκης.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1968, η Εταιρεία που ιδρύθηκε για τις ΒΙ.ΠΕ. διαλύεται και η ΕΤΒΑ αναλαμβάνει το πρόγραμμα μόνη της ως το 1979 οπότε και ιδρύεται η ΒΙ.Π.-ΕΤΒΑ Α.Ε. με κύρια αποστολή την εκπόνηση μελετών και την εκτέλεση των έργων υποδομής. Το καθεστώς αυτό παρέμεινε ως σήμερα.

Το 1977 σημειώνεται μια σημαντική εξέλιξη στο θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. με την ψήφιση του Ν. 742/77, ο οποίος έρχεται να αναθεωρήσει τον 4458/65, να καταργήσει τις βιομηχανικές ζώνες και να τις μεταβάλλει σε ΒΙ.ΠΕ. Παράλληλα απλουστεύει τη διαδικασία ίδρυσης και οργάνωσης ΒΙ.ΠΕ. ενώ πραγματικά εμφανίζεται μια νέα αντίληψη όσον αφορά στην περιφερειακή ανάπτυξη και τη χωροθέτηση της βιομηχανίας.

Οι πρώτες ΒΙ.ΠΕ. που λειτούργησαν ήταν της Θεσσαλονίκης και του Βόλου το 1969.

3.5.2. Αντικειμενικοί Σκοποί του Προγράμματος¹⁰

Ο θεσμός των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα πήρε συστηματική μορφή μέσα από το ομώνυμο πρόγραμμα της ΕΤΒΑ που προώθησε τη δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. στους Νομούς της χώρας. Η στοχοθεσία αυτού του προγράμματος εγγράφεται στο ευρύτερο σύνολο στόχων που υπηρετούν οι ΒΙ.ΠΕ., με τη διαφορά ότι εξειδικεύεται στις ανάγκες και ιδιαιτερότητες της Ελληνικής πραγματικότητας. Με γνώμονα αυτήν ακριβώς τη δέσμη στόχων μπορούν να ερμηνευθούν επιλογές χωροθέτησης, επενδυτικές επιλογές της ΕΤΒΑ καθώς και να αξιολογηθεί γενικότερα το όλο πρόγραμμα ως προς τη συνέπεια αλλά και την αποτελεσματικότητά του.

Οι στόχοι του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ ταξινομούνται ως εξής:

Ενίσχυση της Βιομηχανικής Υποδομής

Οι πέντε πρώτες πόλεις που επιλέχθηκαν να εφοδιαστούν με ΒΙ.ΠΕ., συμπεριλαμβάνονταν ανέκαθεν στις δέκα πληθυσμιακά μεγαλύτερες πόλεις του Ελληνικού δικτύου αστικών κέντρων και σαφώς δεν είναι μόνο αυτό. Πρόκειται για τη Θεσσαλονίκη, το Βόλο, την Πάτρα, το Ηράκλειο και την Καβάλα, πόλεις

¹⁰ - Κόνσολας, Ν. (1985), σελ. 60-64
- Βλιάμος, Σ. (1988), σελ. 82-84

με ανεπτυγμένες αστικές λειτουργίες, επαρκείς υποδομές, γενικότερα δυναμικό περιβάλλον, αστική συνείδηση και φυσικά εργατικό δυναμικό ικανό να απασχοληθεί στον τομέα της μεταποίησης. Έτσι, πληρούσαν σημαντικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη βιομηχανίας και το πλεονέκτημά τους αυτό ήταν σε θέση να το εκμεταλλευτούν. Αυτό που έλειπε ήταν η κατάλληλη βιομηχανική υποδομή πράγμα που τελικά αποκτήθηκε μέσα από τη συγκεντρωτική μορφή της ΒΙ.ΠΕ.

Η υποδομή αυτή εν συντομία περιελάμβανε έναν κατάλληλα διαμορφωμένο, οριοθετημένο και πολεοδομημένο χώρο, με βιομηχανικά γήπεδα έτοιμα να δεχτούν κτίρια με συμφέροντες όρους δόμησης και ολοκληρωμένο οδικό δίκτυο, που προσφέρονται σε λογικές και συμφέρουσες τιμές. Παράλληλα εξασφάλιζε στις εγκαθιστώμενες μονάδες άμεσα ηλεκτροδότηση, υδροδότηση, αποχέτευση και τηλεπικοινωνιακή σύνδεση. Η απόκτηση των γηπέδων από τους επενδυτές ήταν πλέον σχετικά απλή και σύντομη υπόθεση, απαλλαγμένη από διαδικασίες κτήσης κατακερματισμένων αγροτικών μικροϊδιοκτησιών, με τίτλους “καθαρούς” και άμεσα μεταβιβάσιμους χωρίς ακόμα υποχρέωση έκδοσης άδειας εγκατάστασης και επέκτασης μέσα στη ΒΙ.ΠΕ. (Π.Δ. 279/81 κατ’εφαρμογή του άρθρου 29 του Ν. 1116/81 που διατηρήθηκε σε ισχύ με το άρθρο 25 του Ν. 1262/82 και ισχύει με το άρθρο 23, παρ. 13 του Ν. 1892/90).

Οι παροχές αυτές σε συνδυασμό με άλλες πρόσθετες υπηρεσίες προς τους επενδυτές σχεδιάστηκαν να αποτελέσουν ελκυστικό κίνητρο για τις επιχειρήσεις αλλά και απαραίτητη βιομηχανική υποδομή για την απρόσκοπτη και αποδοτική λειτουργία τους στα πλαίσια της περιφερειακής οικονομικής πολιτικής. Ταυτόχρονα τα αστικά κέντρα που επιλέχτηκαν για έδρες ΒΙ.ΠΕ. είχαν πλέον τη δυνατότητα να αυξήσουν την επιρροή τους στην περιφέρεια και να λειτουργήσουν σαν πόλοι ανάπτυξης.

Βιομηχανική Αποκέντρωση

Ίσως το σημαντικότερο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η Ελληνική πολιτική περιφερειακής και βιομηχανικής ανάπτυξης για πολλές δεκαετίες, ήταν η συσσώρευση πολύ μεγάλου ποσοστού, πάνω από 50%, της μεταποιητικής δραστηριότητας στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, με όλα τα παρελκόμενα προβλήματα που συνεπαγόταν.

Στόχος ήταν σαφώς η αποκέντρωση της βιομηχανίας, αφ’ ενός για την αποσυμφόρηση της Πρωτεύουσας και αφ’ ετέρου για την ενίσχυση της

περιφερειακής οικονομίας. Στην προσπάθεια αυτή για βιομηχανική αποκέντρωση είναι φυσικό οι ΒΙ.ΠΕ., σε συνδυασμό με τα κίνητρα προώθησης της επαρχιακής βιομηχανίας, να παίξουν ένα σημαντικότατο ρόλο. Ακόμα περισσότερο, σε σχεδιαστικό επίπεδο το Πρόγραμμα ΒΙ.ΠΕ. έδωσε ελπίδες ότι η μετεγκατάσταση επιχειρήσεων από την Αθήνα στην επαρχία θα μπορούσε να συμβεί σε στατιστικά σημαντικό ποσοστό, πράγμα που όμως δεν φαίνεται να επιβεβαιώθηκε από την πραγματικότητα.

Προσέλκυση Ξένων Επενδύσεων

Έχει παρατηρηθεί ότι για τους ξένους επενδυτές, οι βιομηχανικές επενδύσεις στην Ελλάδα, αλλά και σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, εμπεριέχουν σημαντική αβεβαιότητα που πηγάζει από την έντονη μεταβλητότητα του θεσμικού πλαισίου. Παράλληλα δεν είναι αδικαιολόγητη η απροθυμία τους να εμπλακούν με ένα πολύπλοκο γραφειοκρατικό σύστημα όπως το Ελληνικό, προκειμένου να υλοποιήσουν ένα επενδυτικό σχέδιο, ειδικά όσο αφορά στην απόκτηση της απαιτούμενης έκτασης, στην έγκριση της χωροθέτησης, την εγκατάσταση αλλά και την εξασφάλιση της απαραίτητης υποδομής.

Τα προβλήματα αυτά λύνονται ικανοποιητικότερα όταν η εγκατάσταση της μονάδας γίνεται σε γήπεδο μέσα σε κάποια ΒΙ.ΠΕ., οπότε και πολλά νομικά, οικονομικά και τεχνικά ζητήματα είναι εξ ορισμού τακτοποιημένα. Έτσι δικαιολογείται η σημαντικότερη προτίμηση των ξένων επενδυτών να εγκαθιστούν τις μονάδες τους μέσα στις ΒΙ.ΠΕ., τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες.

Βελτίωση της Παραγωγικότητας στη Βιομηχανία

Δύο είναι οι βασικοί παράγοντες που συντελούν στη βελτίωση της παραγωγικότητας της βιομηχανίας και σχετίζονται με τις ΒΙ.ΠΕ.:

- Ο ένας είναι η δημιουργία σημαντικών εξωτερικών οικονομιών από τις ΒΙ.ΠΕ. στις επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες μέσα σ' αυτές και είναι παράγοντας αλληλένδετος με το θεσμό των ΒΙ.ΠΕ. διεθνώς.
- Ο άλλος σχετίζεται με την "πολιτική εισδοχής" που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα. Η αξιολόγηση με αυστηρά κριτήρια έγκρισης τις αιτήσεις για εγκατάσταση των υποψηφίων βιομηχανιών, λειτούργησε σαν κίνητρο για την ίδρυση πιο σύγχρονων μονάδων, αλλά και για τον εκσυγχρονισμό και εξυγίανση

υπαρχουσών. Είχε δε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση των προτύπων κτιριακού και τεχνολογικού εξοπλισμού, τον αυστηρότερο ποιοτικό έλεγχο, την αυξημένη πιστοληπτική ικανότητα και τελικά τη συνολική βελτίωση της παραγωγικότητας των βιομηχανιών.

Εκσυγχρονισμός της Βιοτεχνίας

Η βιοτεχνία είναι ένα ιδιαίτερο τμήμα του μεταποιητικού κλάδου, με προβλήματα και ανάγκες που χρήζουν ξεχωριστής φροντίδας από το κράτος, προκειμένου η βιοτεχνία να αναπτυχθεί σε μακροχρόνιο επίπεδο και υγιή βάση. Σε άλλες χώρες για τη χωροθέτηση της βιοτεχνικών μονάδων προβλέπονται ειδικές χωρικές μονάδες, ενώ στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες οι ΒΙ.ΠΕ. ιδρύθηκαν με κύριο στόχο την υποστήριξη της βιοτεχνίας.

Στην Ελλάδα οι ΒΙ.ΠΕ. φιλοξενούν μεταποιητικές επιχειρήσεις κάθε μεγέθους. Υπάρχουν ωστόσο και τα συγκροτήματα τυποποιημένων βιοτεχνικών κτιρίων σε κάποιες ΒΙ.ΠΕ., όπου εγκαθίστανται μόνο βιοτεχνικές μονάδες. Στους χώρους αυτούς οι μονάδες αυτές λειτουργούν καλύτερα, αποδοτικότερα, με οργανωμένο τρόπο και μπορούν έτσι να επεκταθούν και να εκμεταλλευτούν τα οφέλη από τη συνύπαρξη με μεγάλες βιομηχανικές μονάδες μέσα στη ΒΙ.ΠΕ.

Προστασία του Περιβάλλοντος

Τελευταίος, αλλά εξίσου σημαντικός στόχος του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. είναι η προστασία του αστικού αλλά και φυσικού περιβάλλοντος από τη βιομηχανική δραστηριότητα. Όταν οι μεταποιητικές μονάδες είναι συγκεντρωμένες στον οργανωμένο και ελεγχόμενο χώρο της ΒΙ.ΠΕ. αποφεύγονται οι συγκρούσεις στις χρήσεις γης, δεν αποτελούν όχληση για τους οικισμούς, ενώ παράλληλα και αυτό είναι πολύ σημαντικό, τα υγρά απόβλητα της βιομηχανικής δραστηριότητας μετά από μια πρωτογενή επεξεργασία στο εργοστάσιο μπορούν να συγκεντρωθούν σε κεντρική μονάδα καθαρισμού και να απαλλαχθούν από βλαβερούς ρύπους. Σε διαφορετική περίπτωση θα επιβάρυναν κάποιον υδάτινο αποδέκτη ή στην καλύτερη των περιπτώσεων το βιολογικό καθαρισμό της πόλης. Μια από τις αρμοδιότητες εξάλλου του γραφείου διοίκησης της ΒΙ.ΠΕ. είναι ο έλεγχος για την αποφυγή του φαινομένων ρύπανσης από τη λειτουργία των βιομηχανικών μονάδων.

Οι στόχοι αυτοί αποτελούν ένα ευρύ πλαίσιο, μέσα στο οποίο κινήθηκε η πολιτεία με όργανο της την ΕΤΒΑ ΑΕ, στα τριάντα και πλέον έτη ιστορίας των Ελληνικών ΒΙ.ΠΕ. Είναι ένα σύστημα επιδιώξεων που διατηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια, καλύπτοντας κατά περιόδους τις εξελίξεις της πολιτικής βιομηχανικής αλλά και περιφερειακής ανάπτυξης. Είναι εμφανές ότι οι στοχοθεσίες που παρουσιάστηκε έχει εντονότερο το βιομηχανικό χαρακτήρα και ασθενέστερο εκείνο της περιφερειακής ανάπτυξης. Ο λόγος είναι, διότι η πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης μεταβλήθηκε σημαντικά στα τελευταία τριάντα χρόνια και μαζί της άλλαξε και ο ρόλος των ΒΙ.ΠΕ. Η αναδρομή στο θεσμικό πλαίσιο, στη συνέχεια, αποκαλύπτει αυτές τις εξελίξεις που οδήγησαν στη σημερινή πραγματικότητα των ΒΙ.ΠΕ..

3.5.3. Θεσμικό Πλαίσιο Οργάνωσης και Λειτουργίας των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα¹¹

Τα βασικότερα νομοθετήματα που ρυθμίζουν άμεσα και έμμεσα την οργάνωση και λειτουργία των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα παρουσιάζονται επιγραμματικά στη συνέχεια. Η αναφορά στην έμμεση ρύθμιση αποβλέπει να καλύψει την αναπτυξιακή νομοθεσία που με βασικό μέσο τη θέσπιση οικονομικών κινήτρων επιδιώκει την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας αλλά και την καθοδήγηση των επενδύσεων στις ΒΙ.ΠΕ. Έτσι σε μία περίοδο τριάντα περίπου ετών η Ελληνική πολιτεία στήριξε θεσμικά τη βιομηχανική και περιφερειακή της ανάπτυξη με τα παρακάτω νομοθετήματα:

Ν. 4458/1965 Περί βιομηχανικών περιοχών. (ΦΕΚ 33/Α/65)

Ν.Δ. 1078/1971 Περί λήψεως φορολογικών και άλλων τινών μέτρων προς ενίσχυση της περιφερειακής αναπτύξεως.

Ν. 112/1975 Περί παρατάσεως της ισχύος διατάξεων του Ν. 4458/1965 περί βιομηχανικών περιοχών (αναφέρεται δι' ενός άρθρου μόνου στην ισχύ των διατάξεων του άρθρου 4, § 4).

Ν. 742/1977 Περί τροποποίησης και συμπλήρωσεως του Ν. 4458/1965 περί βιομηχανικών περιοχών και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων.

¹¹ - Κόνσολας, Ν. (1985), σελ. 65-88
- Βλιάμος, Σ. (1988)
- Ε.Τ.Β.Α. (1973)
- Ε.Τ.Β.Α. (1992)
- Ε.Τ.Β.Α. (1995/96)

- N. 1116/1981** Για την παροχή κινήτρων ενισχύσεως της περιφερειακής και οικονομικής αναπτύξεως της χώρας και τη ρύθμιση συναφών θεμάτων.
- Π.Δ. 189/1981** Περί χορηγήσεως αδειών εγκαταστάσεως και επεκτάσεως βιομηχανιών εντός δασών και δασικών εκτάσεων και παραχωρήσεως αυτών δια την δημιουργίαν βιομηχανικών περιοχών.
- N. 1249/1982** Διαρρυθμίσεις στην άμεση και έμμεση φορολογία, μισθολογικά θέματα και άλλες διατάξεις.
- N. 1262/1982** Για την παροχή κινήτρων ενίσχυσης της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας και τροποποίηση συναφών διατάξεων.
- N. 1360/1983** Για την τροποποίηση και συμπλήρωση του Ν. 1262/1982.
- Π.Δ. 236/1985** Για την επέκταση των διατάξεων των Ν. 4458/1965 και 742/1977 στο Νομό Αττικής.
- Π.Δ. 136/28.3.1986** Για τη δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. στους Νομούς της Χώρας.
- N. 1892/1990** Ο βασικός αναπτυξιακός νόμος για την παροχή Κινήτρων για την Πραγματοποίηση Παραγωγικών Επενδύσεων που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 101/Α/31.7.90
- N. 2234/1994** Τροποποίηση και Συμπλήρωση του Ν. 1892/1990 "Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις", δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 142/Α/31.8.94
- N. 2324/1995** στο άρθρο 58 πραγματοποιείται εκ νέου τροποποίηση και συμπλήρωση του Ν. 1892/1990, δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 146/Α/17.7.95
- Κοινή Υπουργική Απόφαση 29773/30.11.95** των Υπουργείων Εθν. Οικονομίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας καθώς και Εργασίας, με την οποία ορίζονται Φθίνουσες Βιομηχανικές Περιοχές σε 14 νομούς της χώρας και ορίζονται γι' αυτές επενδυτικά κίνητρα με βάση τον αναπτυξιακό νόμο 1892/1990.

Ιδιαίτερα σημαντική από άποψη περιφερειακής ανάπτυξης είναι η επίδραση τριών από αυτές τις θεσμικές ρυθμίσεις, οι οποίες σηματοδοτούν τρεις περιόδους στην πορεία εξέλιξης των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, ο Ν. 4458/1965 έθεσε το αρχικό θεσμικό πλαίσιο για τις ΒΙ.ΠΕ. και ταυτόχρονα ίδρυσε ΒΙ.ΠΕ. σε λίγους μόνο προεπιλεγμένους νομούς της χώρας, έτσι όπως ορίζεται στο άρθρο 1 παρ.3. Είναι η αρχή μιας περιόδου που ονομάστηκε στάδιο

της "πολικής συγκέντρωσης"¹² κατά την οποία η αναπτυξιακή πολιτική της χώρας βασίζεται σαφώς στο πολικό πρότυπο και έτσι οι ΒΙ.ΠΕ. χωροθετήθηκαν σε επιλεγμένα μόνο σημεία.

Δώδεκα χρόνια αργότερα ο Ν. 742/1977 έρχεται να συμπληρώσει τον προηγούμενο βασικό νόμο αλλά και να επεκτείνει την εφαρμογή του σε περισσότερους νομούς της χώρας. Είναι η περίοδος της "συγκρατημένης διασποράς" των ΒΙ.ΠΕ. κατά την οποία η χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. συνδέεται με ζητήματα χωροταξίας και προστασίας του περιβάλλοντος. Στόχος είναι η διεύρυνση της αποκεντρωτικής διαδικασίας που ξεκίνησε με τον προηγούμενο νόμο, με τον τριπλασιασμό των πόλεων - εδρών των ΒΙ.ΠΕ.

Συνεχίζοντας στην ίδια αντίληψη θεσμοθετείται το Π.Δ. 136/28.3.1986 που αφορά στη δημιουργία μίας τουλάχιστον ΒΙ.ΠΕ. σε κάθε νομό της χώρας, καθώς και τη δημιουργία ειδικού τύπου ΒΙ.ΠΕ., σηματοδοτώντας έτσι την αρχή μιας τρίτης περιόδου που ονομάστηκε "στάδιο καθολικής διασποράς". Οι ΒΙ.ΠΕ. δεν αποτελούν πλέον μεμονωμένες σημειακές παρεμβάσεις αλλά ολοκληρωμένη στρατηγική για τη χωροθέτηση της βιομηχανίας, συνθέτοντας το Εθνικό Δίκτυο Βιομηχανικών Περιοχών.

Παρατηρείται συνεπώς μια σταδιακή μετατόπιση του κέντρου βάρους της πολιτικής των ΒΙ.ΠΕ., που από πόλοι ανάπτυξης μεταβάλλονται τελικά σε "χωρικούς υποδοχείς" της μεταποίησης¹³.

Σήμερα διαφαίνονται κάποιες τάσεις που παραπέμπουν σε μια τέταρτη περίοδο στην εξέλιξη του θεσμού. Συγκεκριμένα οι ΒΙ.ΠΕ. τείνουν να χωροθετούνται πιο κοντά στις πόλεις και ανεξάρτητα από το τοπικό ή εθνικό τους ρόλο, οι αντικειμενικοί τους σκοποί κατευθύνονται στη μείωση του κόστους λειτουργίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, στην προστασία του περιβάλλοντος, στον επαναπροσδιορισμό των αξιών γης και στην εξασφάλιση ενός καλύτερου περιβάλλοντος εργασίας¹⁴.

¹² Κόνσολας, Ν. (1985) σελ 63

¹³ Βλιάμος, Σ. (1988) σελ 61-63

¹⁴ Το συμπέρασμα αυτό προέκυψε από συζητήσεις με τον Καθηγητή κ. Σ. Βλιάμο

Πίνακας 3.1. Θεσμοθέτηση και Οριοθέτηση Βιομηχανικών Περιοχών

ΒΙ.ΠΕ.	Θεσμοθέτηση	Οριοθέτηση (Κοινή Υπουργική Απόφαση)	Έκταση (στρ.) (βάσει οριοθέτησης)	Αποκτημένη Έκταση μέχρι 1881	Έτος Λειτουργίας μέχρι 1989
Ρόδου	Απόφ. ΕΣΧΠ 11-5-81				
Κοζάνης-Πτολεμαΐδας	Απόφ. ΕΣΧΠ 12-5-81				
Άρτας	Ν. 742/77				
Πύργου Ηλείας	Ν. 742/77				
Αιγίου	Ν. 742/77				
Κορίνθου	Ν. 742/77				
Σπάρτης	Ν. 742/77				
Αττικής	Ν. 4458/65				
Έδεσσας	Ν. 742/77				1987
Μεσολογγίου	Ν. 742/77	ΚΥΑ 45031/28-5-74	1300		
Αγρινίου	Ν. 742/77	ΚΥΑ 10168/19-1-76	1500		
Ηγουμενίτσας	Ν. 742/77	Υ.Α. 86368/22-10-76	1200		
Αμφίπολης	Ν. 742/77	ΚΥΑ 48576/481/20-7-81	4050		
Καλαμάτας	Ν. 742/77	ΚΥΑ 60547/413/4-7-80	2400		
Τρίπολης	Ν. 742/77	ΚΥΑ 45031/28-5-74 (α' φάση) ΚΥΑ 12154/90/27-2-81 (β' φάση)	2300	62	1987+
Ξάνθης	Ν. 742/77	ΚΥΑ 84581/20-9-75	970	377	1980
Αλεξανδρούπολης	Ν. 742/77	ΚΥΑ 28789/147/27-3-80	1900	1665	1985
Χανίων	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 26968/133/27-3-80	360	80	
Φλώρινας	Ν. 742/77	Υ.Α. 45182/17-5-75	1090	860	
Κιλκίς	Ν. 742/77	ΚΥΑ 53878/822/25-1-79	960	960	1983
Λαμίας	Ν. 742/77	ΚΥΑ 60044/276/23-8-79	1600	1200	1981
Ιωαννίνων	Ν. 742/77	ΚΥΑ 8614/29-1-76	1954	1954	1982
Σερρών	Ν. 742/77	ΚΥΑ 66162/1016/1-11-78	1200	1100	1981
Λάρισας	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 1088/13-4-77	2400	2400	1981
Πρέβεζας	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 54585/838/2-9-78	2000	1640	1981
Δράμας	Ν. 742/77	ΚΥΑ 33958/8-4-75	2250	2229	1981
Καβάλας	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 827/16-3-77	2200	2200	
Κομοτηνής	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 1917/15-7-79	4400	4400	
Πατρών (Α')	Ν. 4458/65	Υ.Α. 2025/206/19-12-72	4050	4050	
Πατρών (Β')					
Ηρακλείου (Α')	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 53860/9-6-69 (α' φάση)	1472	1472	1972
Ηρακλείου (Επέκτ.)		ΚΥΑ 24740/287/4-5-81 (επέκτ.)	585	205	
Βόλου (Α')	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 43885/8-5-68 (α' φάση)	2430		1969
Βόλου (Β')		Β 2702/6451/24-10-77 (επέκτ. και παράρτημα)	360	3460	
Βόλου (Παράρτημα)			670		
Θεσσαλονίκης (Α')	Ν. 4458/65	ΚΥΑ 43884/8-5-68 (α' φάση)	9375	9375	1969
Θεσσαλονίκης (Β')	Ν. 4458/65	Β 2309/5483/26-8-77 (λοιπές)			

Πηγή: Κόνσολας, Ν. (1985) σελ. 110-111

3.5.4. Ο Φορέας Σχεδιασμού, Υλοποίησης και Διαχείρισης των ΒΙ.ΠΕ.: Η ΕΤΒΑ Α.Ε.

Όπως προαναφέρθηκε, υπεύθυνος φορέας για το σχεδιασμό, την οργάνωση, υλοποίηση και διαχείριση των ΒΙ.ΠΕ. στην Ελλάδα είναι η ΕΤΒΑ Α.Ε. Στόχος σε αυτήν την παράγραφο είναι να παρατεθούν εκτενέστερα κάποια στοιχεία που θα βοηθήσουν ώστε να γίνει εμφανής ο χαρακτήρας, ο ρόλος και η συνεισφορά του Οργανισμού αυτού στην περιφερειακή ανάπτυξη, την οργάνωση της βιομηχανίας αλλά και γενικότερα στην ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας.

Ιστορικό

Η Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης (ΕΤΒΑ) ιδρύθηκε το 1964, ύστερα από τη συγχώνευση των Οργανισμών:

Οργανισμός Βιομηχανικής Αναπτύξεως (Ο.Β.Α.),

Οργανισμός Χρηματοδότησης Οικονομικής Αναπτύξεως (Ο.Χ.Ο.Α.) και

Οργανισμός Τουριστικής Πίστewος (Ο.Τ.Π.).

Σύμφωνα με το Νομοθετικό Διάταγμα 4366/1964, η ΕΤΒΑ ιδρύθηκε ως δημόσια επιχείρηση, που θα ανήκε στο δημόσιο και θα λειτουργούσε με τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας. Το 1973, με το Νομοθετικό Διάταγμα 1369/73 μετατράπηκε σε ανώνυμη τραπεζική εταιρεία που ανήκει στο δημόσιο και υπάγεται στη νομοθεσία που ισχύει για τις τράπεζες και τις ανώνυμες εταιρείες εκτός από τις ειδικές περιπτώσεις που προβλέπονται στο καταστατικό της. Το 1995, στα πλαίσια εκσυγχρονισμού του Τραπεζικού συστήματος, ψηφίστηκε από την Κυβέρνηση ο Ν.2359/1995 για την εξυγίανση της ΕΤΒΑ.

Ο Σκοπός

Σκοπός της Τράπεζας είναι η προώθηση της βιομηχανικής, βιοτεχνικής, τουριστικής, ναυτιλιακής, μεταλλευτικής, εμπορικής και γενικότερα κάθε δραστηριότητας, που συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και ακόμη η προώθηση της κεφαλαιαγοράς στην Ελλάδα στα πλαίσια του εκάστοτε κυβερνητικού προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης της χώρας και των κανόνων και διατάξεων, που θεσπίζονται από τις αρμόδιες νομισματικές και κρατικές αρχές με:

1. τη μετοχική και πιστωτική ενίσχυση για την ίδρυση, επέκταση, εκσυγχρονισμό και εξυγίανση επιχειρήσεων, που εμπίπτουν στις πιο πάνω δραστηριότητες,
2. την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, για την πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων στη χώρα,
3. την παροχή τεχνικής και οργανωτικής βοήθειας προς τις πιο πάνω επιχειρήσεις, για τη γρήγορη και αποτελεσματική πραγματοποίηση των προγραμμάτων τους και
4. την υποβοήθηση της ανάπτυξης της κεφαλαιαγοράς στην Ελλάδα

Για την πραγμάτωση του πιο πάνω σκοπού, η Τράπεζα εκτελεί, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, για δικό της λογαριασμό ή για λογαριασμό του δημοσίου ή τρίτων, διάφορες εργασίες από τις οποίες αναφέρονται στη συνέχεια εκείνες που σχετίζονται αμεσότερα με την βιομηχανική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας:

- Ανάλυση μετά από σύμβαση με το δημόσιο, είτε από μόνη της η Τράπεζα, είτε σε συνεργασία με άλλες τράπεζες, ή επιχειρήσεις του εσωτερικού και εξωτερικού, για την πραγματοποίηση μεγάλων αναπτυξιακών έργων, με χρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων.
- Ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία βιομηχανικών περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.) και διάθεση των γηπέδων ή των βιομηχανοστασίων που βρίσκονται σε αυτές, με βάση αυτά που ορίζει ο νόμος.
- Ενέργεια κάθε άλλης πράξης, η οποία συμβάλλει στην περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας, συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με τους σκοπούς της τράπεζας και δεν απαγορεύεται από τους κανόνες και διατάξεις του κανονισμού χρηματοδοτήσεων της τράπεζας, των νομισματικών και κρατικών αρχών.
- Άντληση πόρων από το εσωτερικό και το εξωτερικό είτε με την έκδοση ομολογιακών δανείων είτε με τη σύναψη δανείων με οποιουδήποτε όρους.

Οι Κυριότερες Εργασίες

- Εκτέλεση μεγάλων αναπτυξιακών έργων, που από τη φύση και έκτασή τους, συνεπάγονται αυξημένους επιχειρηματικούς κινδύνους και ενισχύονται από

το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, σε σύμπραξη με ιδιωτικούς φορείς ή και από μόνη την τράπεζα.

- Ίδρυση και λειτουργία βιομηχανικών περιοχών και βιοτεχνικών κέντρων σε διάφορες περιοχές της χώρας για την εγκατάσταση, με ευνοϊκούς όρους, βιομηχανικών και βιοτεχνιών.
- Συμβολή στην περιφερειακή ανάπτυξη με την εφαρμογή των Σ.Π.Α. (Σχέδια Περιφερειακής Ανάπτυξης) που χρηματοδοτούνται σε μεγάλο ποσοστό από την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Προσέλκυση ξένων κεφαλαίων για παραγωγικές επενδύσεις στη χώρα.
- Αναζήτηση πηγών χρηματοδότησης των επενδύσεων και των έργων.
- Ειδική χρηματοδότηση για επενδύσεις υψηλής τεχνολογίας και καινοτομιών¹⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, η ΕΤΒΑ είναι ο υπεύθυνος φορέας όχι μόνο για την ίδρυση και οργάνωση των ΒΙ.ΠΕ., αλλά και για τη λειτουργία τους στη συνέχεια. Ειδικά σε σχέση με τα καθήκοντα της ΕΤΒΑ που αφορούν στη λειτουργία των ΒΙ.ΠΕ., προβλέπεται θεσμικά η διοικητική λειτουργία που ασκείται σε κεντρικό επίπεδο, με τοπική έκφραση τα κτίρια διοίκησης σε κάθε ΒΙ.ΠΕ. Η διοικητική αυτή δραστηριότητα της ΕΤΒΑ έχει δύο βασικές κατευθύνσεις. Η μία είναι αυτή που αφορά στη λειτουργία των δικτύων υποδομής και η άλλη στη λειτουργία των επιχειρήσεων.

Στο Αρ. 27 του Ν. 1262/82 αναφέρεται ότι η κατασκευή, η συντήρηση, η λειτουργία, η διοίκηση και η εκμετάλλευση των δικτύων ύδρευσης και αποχέτευσης ομβρίων και ακαθάρτων υδάτων και του οδικού δικτύου, όλων των εκτός σχεδίου πόλεως ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ, που βρίσκονται σε λειτουργία ή που θα ιδρυθούν και θα λειτουργήσουν στο μέλλον, ανατίθενται αποκλειστικά στην ΕΤΒΑ, εφόσον τα συστήματα αυτά είναι αυτοτελή και ανεξάρτητα προς τα αντίστοιχα των οικείων ΟΤΑ¹⁶.

Εξάλλου, σύμφωνα με το Αρ. 5 παράγραφος 2 του Ν. 4458/65 προβλέπεται έλεγχος της ΕΤΒΑ επί των εγκατεστημένων εντός της ΒΙ.ΠΕ. επιχειρήσεων. Ο έλεγχος γίνεται μία φορά το χρόνο και έχει σκοπό τη διαπίστωση της τήρησης του κανονισμού λειτουργίας, των συμβατικών

¹⁵ Ενημερωτικό Υλικό ΕΤΒΑ

¹⁶ ΕΤΒΑ (1992)

υποχρεώσεων των επιχειρήσεων, ως και την εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας περί ΒΙ.ΠΕ.¹⁷

Τα δύο τελευταία σημεία δημιουργούν αφορμές για άσκηση κριτικής στο έργο της ΕΤΒΑ. Σε σχέση με την παροχή και διαχείριση των δικτύων υποδομής, η ΕΤΒΑ σε κάποιες περιπτώσεις δεν έχει εκπληρώσει τις συμβατικές της υποχρεώσεις, ενώ επιχειρήσεις έχουν εγκατασταθεί και λειτουργούν από τη δεκαετία του 1980¹⁸. Παράλληλα, εκφράζονται αντιρρήσεις σε σχέση με την εμπλοκή των ΟΤΑ στη διαχείριση των δικτύων υποδομής των ΒΙ.ΠΕ.¹⁹. Από την άλλη πλευρά η άσκηση ελέγχου -αν και δεν είναι αυστηρή- αποτελεί ενόχληση για τις επιχειρήσεις και περισσότερο για τις μικρομεσαίες.

3.5.5. Η Χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. στον Ελληνικό Χώρο

Από το 1968 που ουσιαστικά ξεκίνησε το πρόγραμμα της ΕΤΒΑ μέχρι σήμερα (1997) λειτούργησαν συνολικά 25 ΒΙ.ΠΕ. σε διάφορους νομούς της χώρας (Χάρτης 3.1.). Η πορεία που ακολούθησε το πρόγραμμα επηρεάστηκε άμεσα από τις αλλαγές των στόχων και της φιλοσοφίας των ΒΙ.ΠΕ. στα πλαίσια της Ελληνικής περιφερειακής πολιτικής. Έτσι όπως αναφέρθηκε και στο θεσμικό πλαίσιο, η πρώτη φάση ή φάση της πολιτικής συγκέντρωσης, είχε σαν στόχο τη δημιουργία πολιτικών κέντρων βιομηχανικής ανάπτυξης σε πόλεις της περιφέρειας, ικανές να ξεκινήσουν μια αυτοτροφοδοτούμενη αναπτυξιακή διαδικασία, έτσι όπως προβλέπει η θεωρία των πόλων ανάπτυξης. Στη φάση αυτή χωροθετήθηκαν ΒΙ.ΠΕ. μόνο στις μεγαλύτερες πόλεις του αστικού δικτύου.

Στη συνέχεια με το Ν.742/77 οι πόλεις έδρες ΒΙ.ΠΕ. πολλαπλασιάζονται, καθώς οι στόχοι έχουν αλλάξει και το πρόγραμμα έχει περάσει στη φάση της συγκρατημένης διασποράς. Στη φάση αυτή στόχος δεν φαίνεται πλέον να είναι η πολιτική ανάπτυξη αλλά η λύση του προβλήματος της χωροθέτησης της βιομηχανίας καθώς ο θεσμός των βιομηχανικών ζωνών δείχνει να έχει αποτύχει. Έτσι όλες οι παλιές ΒΙ.ΖΩ. μετατρέπονται θεσμικά σε ΒΙ.ΠΕ. και η ΕΤΒΑ προγραμματίζει την οργάνωσή τους.

¹⁷ ΕΤΒΑ (1973)

¹⁸ Για παράδειγμα, στη Λάρισα δεν έχει γίνει βιολογικός καθαρισμός, δεν υπάρχει περίφραξη, φύλαξη, διαμόρφωση των χώρων πρασίνου.

¹⁹ Εφημερίδα *Δράση και Ανάπτυξη*, Τεύχος 4, Οκτώβριος 1996

Χάρτης 3.1. Οι Βιομηχανικές Περιοχές της ΕΤΒΑ

Πηγή ΕΤΒΑ ΑΕ (1995/96)

Τέλος το 1986 με το Π.Δ. 136/28.3.86 το πρόγραμμα περνάει στη φάση της καθολικής διασποράς, δεδομένου ότι προβλέπονται ΒΙ.ΠΕ. σε όλους τους Νομούς της χώρας. Ρόλος των ΒΙ.ΠΕ. πλέον είναι η παροχή της στοιχειώδους βιομηχανικής υποδομής σε κάθε νομό και η θεσμική αλλά και χωρική επίλυση του προβλήματος της εγκατάστασης της βιομηχανίας.

Η αλλαγή στόχων που παρατηρείται κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος επέφερε ριζικές αλλαγές και στα κριτήρια με τα οποία επιλέγονται οι πόλεις - έδρες ΒΙ.ΠΕ. Έτσι είναι ουσιαστικά αδύνατη η ανάλυση και αξιολόγηση του προτύπου με το οποίο χωροθετήθηκαν οι ΒΙ.ΠΕ. μέχρι σήμερα, αφού δεν υπάρχει πλέον τέτοιο πρότυπο. Αρχικά η στοχοθεσία βασιζόταν στη θεωρία των πόλων ανάπτυξης, κάτι που αργότερα έπαψε να ισχύει. Στην πραγματικότητα μετά το 1977 δεν υφίσταται πρότυπο χωροθέτησης.

Η σύνδεση του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. με την πολιτική κινήτρων ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία του προγράμματος, αλλά και για την εξασφάλιση της συνοχής και αποτελεσματικότητας στην άσκηση περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής.

Πίνακας 3.2. Οι 25 ΒΙ.ΠΕ. σε λειτουργικό στάδιο, κατά περιοχή κινήτρων

ΠΕΡΙΟΧΗ Α'	ΠΕΡΙΟΧΗ Β'	ΠΕΡΙΟΧΗ Γ'	ΠΕΡΙΟΧΗ Δ'	ΘΡΑΚΗ
ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΠΑΤΡΑ ⁽²⁾ ΗΡΑΚΛΕΙΟ (ΚΡΗΤΗ) ⁽³⁾ ΒΟΛΟΣ ΛΑΡΙΣΑ ΡΟΔΟΣ ⁽⁴⁾	ΚΑΒΑΛΑ ΔΡΑΜΑ ΣΕΡΡΕΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΠΡΕΒΕΖΑ ΛΑΜΙΑ ΤΡΙΠΟΛΗ ΚΑΡΔΙΤΣΑ ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ ΧΑΝΙΑ (ΚΡΗΤΗ) ⁽⁵⁾ ΝΑΒΙΠΕ ⁽⁶⁾	ΚΙΛΚΙΣ ΦΛΩΡΙΝΑ ΕΔΕΣΣΑ (ΔΡΟΣΙΑ) ΚΑΛΑΜΑΤΑ (Α' ΣΠΕΡΧΟΓΕΙΑ ΚΑΙ Β' ΜΕΛΙΓΑΛΑ)	ΚΟΜΟΤΗΝΗ ΞΑΝΘΗ ΑΛΕΞ/ΠΟΛΗ

(1) Βλέπε και Χάρτη 2.1. Κινήτρων για τη ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ.

(2) / (3) ΠΑΤΡΑ και ΗΡΑΚΛΕΙΟ (ΚΡΗΤΗ) θα αποτελέσουν τις πρώτες δύο ελληνικές ΤΕΧΝΟΠΟΛΕΙΣ.

(4) Στη ΡΟΔΟ, η ΕΤΒΑ ανήγειρε πολυώροφο ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ.

(5) Το ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΑΡΚΟ στα ΧΑΝΙΑ κατασκευάστηκε από την ΕΤΒΑ για λογαριασμό του ΕΟΜΜΕΧ.

(6) ΝΑΒΙΠΕ = Ναυτιλιακή Βιομηχανική Περιοχή της ΕΤΒΑ, στο Πλατυγιάλι Αστακού / Αιτωλοακαρνανίας.

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ (1995/96)

3.5.6. Στοιχεία για το κόστος του Προγράμματος

Στον Πίνακα 3.3. που ακολουθεί φαίνονται βασικά στοιχεία για το κόστος του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. Είναι εμφανές ότι το σημαντικότερο κόστος ήταν αυτό της κατασκευής των έργων. Ωστόσο σε κάθε ΒΙ.ΠΕ. το συνολικό κόστος δεν επιμερίζεται με τον ίδιο τρόπο. Είναι δε ενδεικτικό της αρτιότητας των υποδομών το υψηλό ποσοστό τους στο σύνολο κάθε ΒΙ.ΠΕ. υπάρχουν ωστόσο και κάποιες στις οποίες λόγω ειδικών καταστάσεων, όπως για παράδειγμα απόκτηση της γής από το δήμο, το κόστος δεν επιμερίζεται ομαλά²⁰.

Πίνακας 3.3. Κόστος του Προγράμματος ΒΙ.ΠΕ (μέχρι τέλος του 1992)

	δισ. δρχ.
⇒ Απόκτηση γης	5,9
⇒ Εκπόνηση μελετών	1,95
⇒ Κατασκευή έργων	27,5
⇒ Έξοδα διοίκησης και οργάνωσης	2,5
ΣΥΝΟΛΟ	35,05

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ. (1993)

Από την άλλη πλευρά οι πωλήσεις γηπέδων αν και δεν ακολουθούν τη ίδια πορεία σε όλες τις ΒΙ.ΠΕ., στο σύνολο φαίνεται να ακολουθούν κάποιες διακυμάνσεις ανάλογα με τις οικονομικές συγκυρίες. έτσι στο διάγραμμα 3.1. αλλά και στον πίνακα 3.4. φαίνεται η έντονη κάμψη στις πωλήσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Ειδικότερα στοιχεία πώλησης γηπέδων για τις ΒΙ.ΠΕ. στις οποίες υπάρχουν δεδομένα συμβολαίων²¹ δείχνουν ότι οι πλέον επιτυχημένες είναι εκείνες της Θεσσαλονίκης, του Βόλου, του Ηρακλείου και της Πάτρας.

²⁰ Βλ. Παράρτημα σελ. 7-14

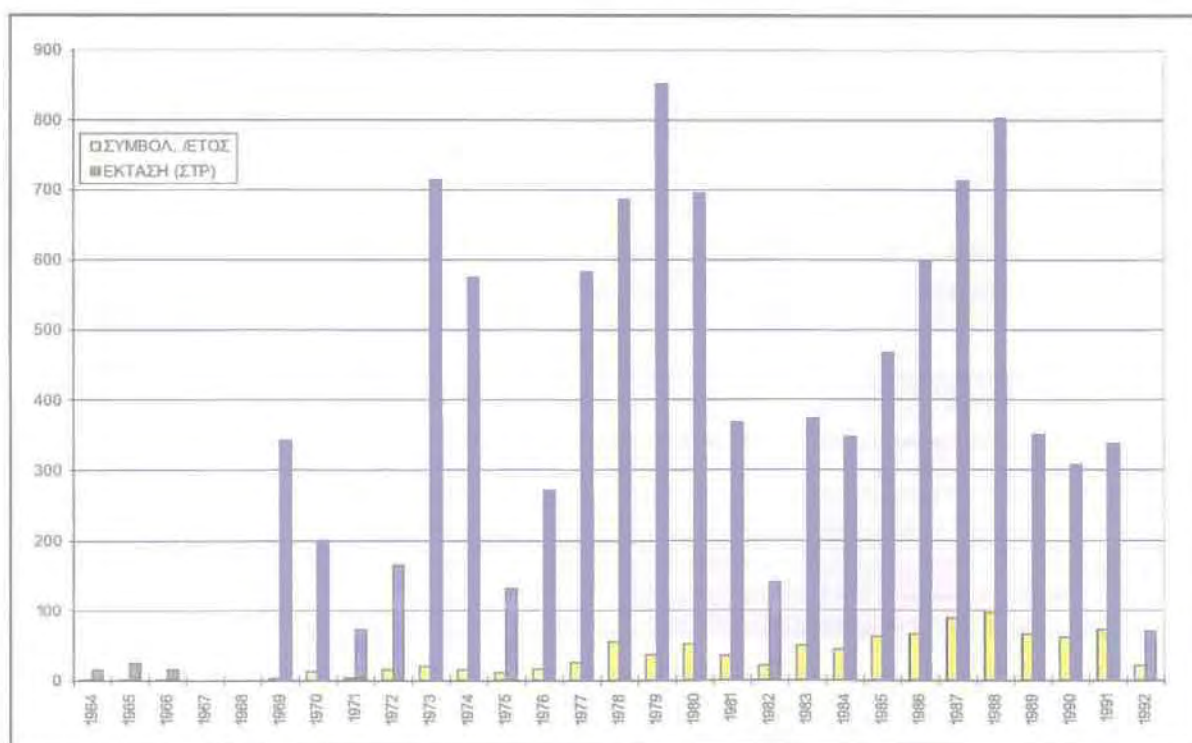
²¹ Βλ. Παράρτημα

Πίνακας 3.4. Εξέλιξη των συνολικών πωλήσεων στις ΒΙ.ΠΕ. ΕΤΒΑ 1987 - 1992

Έτος	Αριθμός Επιχειρήσεων	Στρέμματα
1969-1986	409	6.787
1987	109	736
1988	114	847
1989	72	423
1990	65	309
1991	81	365
1992	187	582
ΣΥΝΟΛΟ	1037	10.049

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ. (1993)

Διάγραμμα 3.1. Ετήσιες πωλήσεις γηπέδων (αριθμός συμβολαίων και έκταση)

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ (Βλ. Παράρτημα, Πίνακες προσφοράς και ζήτησης γηπέδων)

Στον Πίνακα 3.5. που ακολουθεί φαίνονται τα ποσοστά πληρότητας για 17 ΒΙ.ΠΕ., με βάση τη συνολική έκταση που οριοθετεί το ρυθμιστικό σχέδιο της κάθε μίας. Οι ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, Ηρακλείου και Κιλκίς είναι εκείνες με τα μεγαλύτερα ποσοστά πληρότητας.

Πίνακας 3.5. Συνολική, ωφέλιμη και πωληθείσα έκταση, σε στρέμματα

ΒΙ.ΠΕ.	Συνολική έκταση ⁽¹⁾	Βιομηχανικά και Βιοτεχνικά γήπεδα ⁽¹⁾		Πωληθείσα έκταση	
		Έκταση	Ποσοστό	Έκταση	Ποσοστό ⁽²⁾
Θεσσαλονίκης	9.686	6.275	64,8%	2.753,55	43,9%
Βόλου	2.759	1.672	60,6%	1.605,60	96,0%
Παράρτημα Βόλου	1.680	1.334	79,4%	488,72	36,6%
Πάτρας	4.050	2.854	70,5%	910,80	31,9%
Καβάλας	2.081	1.486	71,4%	206,09	13,9%
Λάρισας	2.500	1.775	71,0%	63,25	3,6%
Δράμας	2.231	1.706	76,5%	563,93	33,1%
Λαμίας	1.600	1.118	69,9%	307,61	27,5%
Ηρακλείου	1.472	1.053	71,5%	877,38	83,3%
Ιωαννίνων	2.000	1.505	75,3%	274,03	18,2%
Κιλκίς	957	694	72,5%	420,84	60,6%
Ξάνθης	984	675	68,6%	173,40	25,7%
Σερρών	1.200	881	73,4%	224,48	25,5%
Φλώρινας	1.090	752	69,0%	95,91	12,8%
Τρίπολης	1.620	1.296	80,0%	306,34	23,6%
Πρέβεζας	2.000	1.560	78,0%	407,67	26,1%
Κομοτηνής	4.332	2.847	65,7%	524,55	18,4%

(1) Συνολική έκταση, όλων των Φάσεων που προγραμματίστηκαν, με βάση το Ρυμοτομικό Σχέδιο της κάθε ΒΙ.ΠΕ.

(2) Ποσοστό της έκτασης των βιομηχανικών και βιοτεχνικών γηπέδων (ωφέλιμη έκταση)

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ (βλ. και Παράρτημα)

Όσο αφορά τις τιμές πώλησης, ως απόλυτα μεγέθη αντικατοπτρίζουν την πληρότητα της αντίστοιχης ΒΙ.ΠΕ., με εξαίρεση αυτή του Αργοστολίου που έχει παράδοξα υψηλή τιμή. Ως ποσοστό μεταβολής στις δύο ημερομηνίες, φαίνεται να ακολουθούν τη ζήτηση, καθώς παρουσιάζουν αύξηση στις ΒΙ.ΠΕ. που δεν είναι πλήρεις και δέχονται νέες εγκαταστάσεις. Αντίθετα πολύ μικρές διαφορές παρουσιάζουν οι τιμές σε ΒΙ.ΠΕ. που δεν συγκεντρώνουν το επενδυτικό ενδιαφέρον.

Πίνακας 3.6. Τιμές Πώλησης Γηπέδων* ΒΙ.ΠΕ. ΕΤΒΑ (Τιμή δρχ. ανά τ.μ.)

ΒΙ.ΠΕ. Ημερομηνία	Με έργα υποδομής		Ποσοστό Μεταβολής	Ποσοστό** Προκαταβολής
	από 5.7.90	από 1.1.95		
Αλεξανδρούπολη	1.000	1.000	0,0%	20%
Αργοστόλι		8.900		30%
Βόλος (κύρια περιοχή)	3.000	4.700	56,7%	30%
Βιοτεχνική Ζώνη Βόλου	1.630	2.500	53,4%	30%
Βόλος (παράρτημα)	1.700	3.150	85,3%	30%
Δράμα (Ζώνη Α' που περιλαμβάνει τα Ο.Τ. [Οικοδομικά Τετράγωνα], της νότιας οδού 7α)	1.700	2.200	29,4%	20%
Δράμα (Ζώνη Β' που περιλαμβάνει τα Ο.Τ. της βόρειας οδού 7α)	1.300	1.700	30,8%	20%
Έδεσσα	1.000	1.500	50,0%	25%
Ηράκλειο	4.000	4.200	5,0%	30%
Θεσσαλονίκη	2.500	4.200	68,0%	30%
Ιωάννινα	1.500	2.100	40,0%	25%
Καβάλα	1.100	1.500	36,4%	25%
Καλαμάτα Α' (Σπερχόγεια)		5.000		30%
Καλαμάτα Β' (Μελιγαλάς)	1.000	1.500	50,0%	25%
Καρδίτσα		1.600		30%
Κιλκίς	2.200	3.200	45,5%	30%
Κομοτηνή	1.000	1.200	20,0%	20%
Λαμία	2.400	3.650	52,1%	30%
Λάρισα (Ζώνη Α' που περιλαμβάνει τα Ο.Τ. 11, 12, 13, και 14)	2.200	2.400	9,1%	25%
Λάρισα (Ζώνη Β' που περιλαμβάνει τα υπόλοιπα Ο.Τ.)	1.400	1.600	14,3%	25%
Ξάνθη	1.500	1.750	16,7%	20%
Πάτρα	2.500	3.000	20,0%	30%
Πρέβεζα	2.000	2.000	0,0%	25%
Σέρρες	1.500	2.000	33,3%	25%
Τρίπολη	1.300	2.600	100,0%	25%
Φλώρινα	1.000	1.200	20,0%	25%
M.O.	1.758	2.706	53,9%	

* Εάν πρόκειται για γωνιακό οικόπεδο, η τιμή προσαυξάνεται κατά 10%. Αυτό για έκταση κατ' ανώτατο όριο 8.100 τ.μ. (που αντιστοιχεί σε πλευρές 90μ. X 90μ.)

** Η εξόφληση του υπολοίπου γίνεται σε 16 εξαμηνιαίες τοκοχρεολυτικές δόσεις με το εκάστοτε ισχύον στην ΕΤΒΑ επιτόκιο για πάγιες επενδύσεις, πλέον του περιθωρίου (Το επιτόκιο είναι κυμαινόμενο και αναπροσαρμόζόμενο).

Πηγή: ΕΤΒΑ Α.Ε.

Γενικά οι τιμές είναι μάλλον υψηλές σε σύγκριση με την αγορά γης και τις παρεχόμενες εξυπηρετήσεις των ΒΙ.ΠΕ. ΕΤΒΑ, που συνήθως δεν πληρούν τις προδιαγραφές που διαφημίζονται. Ενδεχομένως η τιμολογιακή πολιτική της ΕΤΒΑ να μην είναι η πλέον ενδεδειγμένη για την προώθηση των στόχων περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτική.

3.5.7. Κοινωνική Αξιολόγηση των Αποτελεσμάτων

Οι ΒΙ.ΠΕ. αποτελούν μια δαπανηρή δημόσια επένδυση που δεσμεύει σημαντικά κεφάλαια. Εκεί εστιάζεται μια σημαντική μερίδα των επικρίσεων του θεσμού, καθώς η αξιολόγηση με ιδιωτικά κριτήρια των ΒΙ.ΠΕ. και ο υπολογισμός της απόδοσης του κεφαλαίου, πολλές φορές δείχνει ότι η επένδυση δεν είναι επικερδής, και συνεπώς μη επιλέξιμη.

Η προσέγγιση όμως αυτή εμπεριέχει ένα μεθοδολογικό σφάλμα, καθώς οι ΒΙ.ΠΕ. αποτελούν δημόσια επένδυση και ως τέτοια θα πρέπει να αξιολογούνται κατά κύριο λόγο²². Η αξιολόγηση κάθε έργου και κάθε μορφής επένδυσης βασίζεται σε κάποιους αντικειμενικούς σκοπούς που επιδιώκει το εγχείρημα. Όταν σκοπός είναι η δημιουργία κέρδους, τότε ασφαλώς θα πρέπει να αξιολογείται ο βαθμός απόδοσης του επενδεδυμένου κεφαλαίου. Σε διαφορετική περίπτωση, όταν δηλαδή στόχος δεν είναι το κέρδος αλλά η προώθηση άλλων δημόσιων συμφερόντων, όπως η δημιουργία υποδομής και η εξασφάλιση προϋποθέσεων ανάπτυξης της οικονομίας και ευημερίας του πληθυσμού, τότε ως προς αυτούς ακριβώς τους στόχους θα πρέπει να αξιολογείται η επένδυση. Στην περίπτωση των ΒΙ.ΠΕ. οι στόχοι αυτοί αναλύθηκαν σε προηγούμενες παραγράφους και αφορούν στην περιφερειακή ανάπτυξη, τη βιομηχανική αποκέντρωση, την παροχή βιομηχανικής υποδομής, την προστασία του περιβάλλοντος. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν το σύνολο της κοινωνίας και την οικονομία της χώρας και δεν μπορούν να προωθηθούν από ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Εξάλλου κάποιοι από αυτούς είναι από τη φύση τους ιδιαίτερα δαπανηροί και η ανάληψή τους από τις επιχειρήσεις αδύνατη. Έτσι είναι υποχρεωμένη η πολιτεία να τους εξασφαλίσει και να τους θέσει στην υπηρεσία των παραγωγικών δραστηριοτήτων και γενικά της οικονομίας.

Συνεπώς, το ενδιαφέρον για την αξιολόγηση του προγράμματος ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ εστιάζεται στην ουσιαστική προσφορά του στη περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, στη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας, την προστασία του περιβάλλοντος και την άριστη εκμετάλλευση του παραγωγικού συντελεστή που λέγεται γη. Η προσέγγιση αυτή εγγράφεται στο κεφάλαιο εκείνο της αξιολόγησης των επενδύσεων που ονομάζεται Κοινωνική Αξιολόγηση²³.

²² Βλιάμος, Σ. (1988), σελ. 51

²³ Σκούντζος, Θ. (1993) τόμος Β' σελ. 216-225

Με στόχο αυτήν ακριβώς την αξιολόγηση των ΒΙ.ΠΕ., ως μέσο περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής, θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ένας τουλάχιστον δείκτης, ικανός να εκτιμήσει τα κοινωνικά οφέλη. Τέτοιοι δείκτες είναι η απασχόληση, το Ακαθάριστο Βιομηχανικό Προϊόν, η μετεγκατάσταση μονάδων, η ίδρυση νέων επιχειρήσεων κ.ά. Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκε στη συγκεκριμένη μελέτη, όπως και σε άλλες²⁴, η βιομηχανική απασχόληση.

Η απασχόληση γενικά ως διαγνωστική μεταβλητή για τη διερεύνηση διαφόρων ζητημάτων χωροταξικής οργάνωσης της βιομηχανίας είναι αρκετά διαδεδομένη. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι απόλυτη αντιστοιχία βιομηχανικής απασχόλησης και βιομηχανικής ανάπτυξης δεν υπάρχει. Υφίστανται δε άλλοι δείκτες που εκτιμούν καλύτερα τη δυναμική του βιομηχανικού συστήματος. Επιπλέον παρατηρούνται συχνά σημαντικές διαφοροποιήσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας, τόσο μεταξύ κλάδων όσο και διαχρονικά, πράγμα που οδηγεί σε δυσκολίες συγκρισιμότητας. Παρ' όλα αυτά, η απασχόληση επιλέγεται για δύο σημαντικά πλεονεκτήματα που διαθέτει. Το πρώτο έγκειται στο γεγονός ότι οι αγορές εργασίας κατέχουν κεντρικό ρόλο στην οργάνωση του χώρου. Το δεύτερο, που συχνά είναι καθοριστικό, είναι η διαθεσιμότητα του σχετικού πληροφοριακού υλικού. Συνεπώς η ερμηνεία των αποτελεσμάτων αναλύσεων της απασχόλησης θα πρέπει να γίνεται με επιφυλάξεις²⁵.

Η υπόθεση που διερευνήθηκε στα πλαίσια της συγκεκριμένης μελέτης ήταν ότι η μέση ετήσια απασχόληση στο δευτερογενή τομέα ενός νομού συσχετίζεται θετικά με τη λειτουργία ΒΙ.ΠΕ. ή αλλιώς ότι η αύξηση της βιομηχανικής απασχόλησης (εξαρτημένη μεταβλητή) είναι συνάρτηση της λειτουργίας ΒΙ.ΠΕ. στο νομό (ανεξάρτητη μεταβλητή). Για την ποσοτική έκφραση της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε μια μορφή ανάλυσης Απόκλισης - Συμμετοχής²⁶. Σε ένα πίνακα με τη Μέση Ετήσια Απασχόληση (ΜΕΑ) στη βιομηχανία για κάθε νομό της χώρας το 1978 και το 1988 (έτη για τα οποία υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία) υπολογίστηκε πρώτα η αναμενόμενη ΜΕΑ με βάση τη μεταβολή στο σύνολο της χώρας (εθνικός μέσος όρος) και με βάση αυτόν ο Συντελεστής και ο Δείκτης Απόκλισης²⁷. Συντελεστής απόκλισης

²⁴ Οικονόμου, Δ. (1990)

²⁵ Οικονόμου, Δ. (1990) σελ. 5

²⁶ Βλιάμος, Σ. (1988)

²⁷ Βλ. Παράρτημα

θετικός όπως και δείκτης μεγαλύτερος της μονάδας δείχνουν αύξηση της ΜΕΑ του νομού μεγαλύτερη από τον εθνικό μέσο όρο.

Στη συνέχεια, και με βάση τον Πίνακα 3.7. που ακολουθεί, επιλέχθηκαν από τους νομούς στους οποίους λειτουργούσαν ΒΙ.ΠΕ. στην υπό εξέταση περίοδο, εκείνοι στους οποίους η ΒΙ.ΠΕ. είχε περισσότερες από 13 νέες εγκατεστημένες μονάδες. Το συμβατικό αυτό κριτήριο τέθηκε με σκοπό να βρεθούν εκείνες οι ΒΙ.ΠΕ. οι οποίες είναι βέβαιο ότι είχαν δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας σε σχετικά σημαντικό αριθμό.

Πίνακας 3.7. Νέες και μετεγκατεστημένες μονάδες ανά ΒΙ.ΠΕ. (31-12-1984)

ΒΙ.ΠΕ. (1)	Νέες (2)	Μετεγκατεστη- μένες (3)	Σύνολο (4)	Μετεγκατ. ως % συνόλου (5)
Θεσσαλονίκης (Α+Β)	40	13	53	24,5
Ηρακλείου (Α)	23	25	48	52,0
Βόλου (Α+Β+Παρ.)	36	11	47	23,0
Δράμας (Α+Β)	18	3	21	14,3
Κομοτηνής (Α)	18	2	20	10,0
Πατρών (Α)	13	1	14	7,1
Καβάλας (Α)	2	-	2	0,0
Κιλκίς	3	1	4	25,0
Λάρισας	1	-	1	0,0
Ιωαννίνων	4	2	6	33,3
Λαμίας	1	1	2	50,0
Πρέβεζας	1	-	1	0,0
Σερρών	7	-	7	0,0
Φλώρινας	1	-	1	0,0
ΣΥΝΟΛΟ	168	59	228	25,8

Πηγή: Βλιάμος, Σ. (1988)

Η στατιστική ανάλυση που ακολούθησε, επεδίωξε να διερευνήσει την πιθανή συσχέτιση ανάμεσα στη λειτουργία ΒΙ.ΠΕ. στο νομό και σε Δείκτη Απόκλισης μεγαλύτερο από τη μονάδα. Τελικά το μόνο που φάνηκε είναι η αδυναμία αξιολόγησης της προσφοράς των ΒΙ.ΠΕ. στους νομούς που εγκαταστάθηκαν, εξαιτίας του γεγονότος ότι στην περίοδο για την οποία υπάρχουν στοιχεία (1978 - 1988), οι ΒΙ.ΠΕ. που λειτουργούσαν πλήρως αλλά και είχαν προκαλέσει δημιουργία επενδύσεων μεγαλύτερη των 13 μονάδων στα 1984, (εκτός μετεγκαταστάσεων) ήταν μόλις 6.

3.6. Η Χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΕ. και οι Τοπικές Αναπτυξιακές Πολιτικές

Σε αρκετές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, οι ΒΙ.ΠΕ. χρησιμοποιήθηκαν αρχικά ως μέσο για την εκκίνηση μια πολιτικής αναπτυξιακής διαδικασίας. Ενδεχομένως αυτό να ήταν υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων τους, καθώς οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία πόλου ανάπτυξης δεν εξαντλούνται στη χωροθέτηση ΒΙ.ΠΕ. Εξάλλου η ενεργοποίηση πόλου απαιτεί μεγάλη ΒΙ.ΠΕ. ικανή να φιλοξενήσει μεγάλες μονάδες με έντονες δραστηριότητες υπερτοπικού και ακόμα υπερεθνικού χαρακτήρα. Κάτι τέτοιο όμως δεν ενδείκνυται για τη χωροθέτηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων και δεν μπορεί να εξυπηρετήσει τις ανάγκες σε τοπικό επίπεδο.

Στην πορεία έγινε εμφανές ότι η δημιουργία πόλων δεν εγγυάται την ανάπτυξη, είναι αρκετά δύσκολο και δαπανηρό εγχείρημα και σε πολλές περιπτώσεις ανέφικτο. Το πρότυπο της ολοκληρωμένης ή τοπικής ή ενδογενούς ανάπτυξης ήρθε να συμπληρώσει τις ισχύουσες πρακτικές, με μια νέα προσέγγιση στην ανάπτυξη του χώρου. Η προσέγγιση αυτή συμβιβάζεται μόνο με "ήπιες" χωρικές μονάδες, ικανές να εκμεταλλευτούν τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα και να υποστηριχτούν από τον τοπικό πληθυσμό²⁸.

Οι ΒΙ.ΠΕ. από ό,τι έδειξε η μέχρι σήμερα εφαρμογή τους δεν είναι το ενδεδειγμένο μέσο για την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο. Φαίνεται να αδυνατούν να ενσωματωθούν στην τοπική οικονομία και να αναπτύξουν παραγωγικές σχέσεις με αυτήν. Ωστόσο σε μια πιο εξελιγμένη τους μορφή, ευέλικτη, κατάλληλη για τη στέγαση επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους, με σύγχρονο προσανατολισμό προς της βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας, θα μπορούσαν να αποτελέσουν μέσο για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο²⁹.

²⁸ Βλιάμος Σ. (1992)

²⁹ - Markusen, A. (1996)

- Asheim, B. (1996)

Κεφάλαιο 4

Τα Τεχνολογικά Πάρκα και οι Τεχνοπόλεις ως Μέσα Άσκησης Περιφερειακής και Βιομηχανικής Πολιτικής

Το πρότυπο της Πολιτικής Ανάπτυξης, όπως αναλύθηκε στο Πρώτο Κεφάλαιο, αποτέλεσε το σημείο αναφοράς της Περιφερειακής Ανάπτυξης σε διεθνές επίπεδο για περισσότερο από είκοσι χρόνια μετά το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. Στις δεκαετίες του 1950 και 1960 η αναπτυξιακή στρατηγική ήταν αλληλένδετη με την έννοια των πόλων ανάπτυξης. Για μια περίοδο είκοσι και πλέον ετών επικράτησαν συνθήκες αυξανόμενων ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης, όπου η ανάπτυξη συγκεντρωνόταν σε λίγα αλλά σημαντικά αστικά κέντρα με πολιτική διάσταση που ανελάμβαναν τη διάχυση της ανάπτυξης στην περιφέρεια.

Η μεταπολεμική αυτή αναπτυξιακή πορεία βασίστηκε σε ένα καθεστώς μαζικής συσσώρευσης του κεφαλαίου και παραγωγικής οργάνωσης που περιγράφεται με τον όρο Φορντισμός, χαρακτηρίστηκε δε από οικονομίες κλίμακας, μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, καθετοποιημένη παραγωγή και ενσωμάτωση των περιφερειακών αγορών. Στα πλαίσια του προτύπου αυτού και δεδομένων των έντονων ρυθμών ανάπτυξης εκείνης της περιόδου, οι ΒΙ.ΠΕ. αποτέλεσαν την σημαντικότερη έκφραση της στρατηγικής πολιτικής ανάπτυξης.

Στις αρχές όμως της δεκαετίας του 1970, μαζί με το Φορντισμό, το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης υπόκειται σε έντονη αμφισβήτηση καθώς οι ρυθμοί ανάπτυξης μειώνονται για να φτάσουν σε αρνητικές μεταβολές. Οι δύο πετρελαϊκές κρίσεις ανατρέπουν το καθεστώς ευμάρειας και μεγέθυνσης των αναπτυγμένων καπιταλιστικών οικονομιών και μαζί με μια σειρά άλλους παράγοντες δημιουργούν τα γνωστά μέχρι σήμερα φαινόμενα ύφεσης. Έτσι μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, εμφανίστηκαν και εδραιώθηκαν νέες ευέλικτες μορφές παραγωγικής δραστηριότητας στις προηγμένες οικονομικά κοινωνίες της Δύσης και μαζί τους νέα πρότυπα ανάπτυξης και νέες μορφές Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων (Ο.Χ.Μ.).

Οι νέες αυτές Ο.Χ.Μ. προορίζονταν να δεχθούν δραστηριότητες ερευνητικές και μονάδες υψηλής τεχνολογίας. Στόχος της βιομηχανικών επιχειρήσεων στα ανεπτυγμένα κράτη δεν είναι πλέον η μαζική αλλά η επιλεκτική παραγωγή αγαθών υψηλής τεχνολογίας με μεγάλη προστιθέμενη αξία. Στόχος των νέων Ο.Χ.Μ. η μεταφορά τεχνολογίας, η σύνδεση της έρευνας με την παραγωγή. Τέτοιες Ο.Χ.Μ. είναι τα Τεχνολογικά Πάρκα και οι Τεχνοπόλεις.

4.1. Η Κρίση του Φορντισμού και η Ανάδειξη Νέων Μορφών Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων

Ο Φορντισμός είναι ένα σύστημα εντατικής συσσώρευσης με μαζική κατανάλωση και μονοπωλιακή ρύθμιση. Πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές του αιώνα και κυριάρχησε στη μεταπολεμική Δύση μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 70.

Ως σύστημα συσσώρευσης, ο Φορντισμός βασίζεται στην οργάνωση της εργασίας που συνδυάζει τον Τειλορισμό (διαχωρισμό της σύλληψης και της εκτέλεσης, κατάτμηση και τυποποίηση των κινήσεων) και την εκμηχάνιση

Όσο αφορά στην οργάνωση της εργασίας στο εργοστάσιο, χαρακτηρίζεται από δύο βασικές αρχές, οι οποίες ορίστηκαν αρχικά από τον Ταίηλορ και στη συνέχεια από τον Φόρντ και ονομάζονται επιστημονική οργάνωση εργασίας. Οι αρχές αυτές είναι:

1. Στο μέτρο του δυνατού, απαιτείται ο κατακερματισμός της εργασίας στον ανώτατο βαθμό, οι εργάτες θα πρέπει να δουλεύουν σε ατομικές θέσεις και να μην τους ανατίθεται παρά μόνο ένας περιορισμένος αριθμός κινήσεων, τις οποίες θα πρέπει να εκτελούν στο συντομότερο δυνατό χρόνο.
2. Οι διαφορετικές βιομηχανικές θέσεις συνδέονται με ένα βαγονέτο στο οποίο είναι τοποθετημένο το προς επεξεργασία αντικείμενο, που διέρχεται από τις σταθερές θέσεις των εργατών με προκαθορισμένο ρυθμό (γραμμή παραγωγής)¹.

---

¹ Καφφές, Π. και Νασιού, Β. (1997)

Πίνακας 4.1. Φορτισμός και Ευέλικτη Εξειδίκευση

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΦΟΡΝΤΙΣΜΟΣ	ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ
• Μέγεθος επιχείρησης	• Μεγάλο (κυρίως)	• Μικρό-Μεσαίο (κυρίως)
• Οργάνωση εργασίας	• Αυτοματοποίηση / δράσεις ρουτίνας / απο-ειδίκευση • Διαχωρισμός ανάμεσα στη σύλληψη και στην υλοποίηση • Αποσπασματικότητα / μικρό εύρος εργασίας (Τεϊλορική και Φορντιστική οργάνωση της εργασίας)	• Επανείδικευση / υπευθυνότητα εργασίας • Σύνδεση μεταξύ σύλληψης και υλοποίησης • Καθολικότητα / ευρύ φάσμα εργασίας
• Οργάνωση διοίκησης	• Ιεραρχία - επιστημονικό management - τυπικότητα	• Εγκατάλειψη ιεραρχικών δομών - συνυπευθυνότητα / πρωτοβουλία
• Παραγωγικό πρότυπο	• Μαζική παραγωγή, μεγάλες ποσότητες προϊόντων • Βιομηχανίες αυτοκινήτων, διαρκών καταναλωτικών προϊόντων	• Παραγωγή κατά μεγάλες και μικρές σειρές και μεμονωμένα προϊόντα • Σχεδόν κάθετη ολοκλήρωση (ΣΚΟ) • Νεοτερισμοί, έρευνα
• Καταναλωτικό πρότυπο	• Μαζική κατανάλωση "απόσωπων" προϊόντων	• Επιλεκτικότητα κατανάλωσης, Προϊόντα για ειδικές προτιμήσεις - προσωποποιημένα, κατακερματισμένη κατανάλωση
• Στρατηγική αντιμετώπισης της ζήτησης	• Έτοιμα προϊόντα (Stock) για κάθε ζήτηση (Just-In-Case)	• Προϊόντα ανάλογα με τις διακυμάνσεις της ζήτησης (Just-In-Time)
• Τεχνολογία	• Εξειδικευμένα μηχανήματα ειδικής χρήσης	• Μηχανήματα πολλαπλής χρήσης
• Πρώτες ύλες	• Μεγάλες ποσότητες πρώτων υλών και ενέργειας	• Μικρές ποσότητες Π.Υ. και ενέργειας • Έμφαση στην εισροή "φαιάς ουσίας"
• Στρατηγικές Ανταγωνισμού	• Έλεγχος αγοράς	• Προσαρμογή, καινοτομία
• Πολιτική κουλτούρα	• Ταξική πάλη, συνδικαλισμός	• Συνεργατικότητα, αναζήτηση συναινέσεων
• Θεσμικό καθεστώς ρύθμισης	• Συγκεντρωτικό • Κεϋνσιανές πολιτικές • Κράτος Πρόνοιας	• Αποκεντρωμένο (Τοπική Αυτοδιοίκηση) • Αναζήτηση κοινωνικής δικαιοσύνης • Απορύθμιση του Κράτους Πρόνοιας
• Χωροθέτηση	Βιομηχανικές Περιοχές Βιομηχανικά Πάρκα	Αποκεντρωμένοι χώροι Τεχνολογικά Πάρκα

Πηγή: - Κουρλιούρος, Η. (1996)

- Κομνηνός, Ν. (1993), σελ. 37-38

Η κρίση των αρχών της δεκαετίας του 1970, και η στροφή σε ευέλικτα συστήματα παραγωγής, μετέβαλλε και τη γεωγραφική οργάνωση της βιομηχανικής ανάπτυξης. Παραδοσιακά μεγάλα βιομηχανικά κέντρα περιέπεσαν σε μια κατάσταση γενικευμένης κρίσης, που σηματοδότησε την αρχή μιας διαρκούς αποβιομηχάνισης, ενώ άλλες περιοχές της περιφέρειας, χωρίς

βιομηχανική παράδοση άρχισαν να αναπτύσσονται στη βάση νέων τεχνολογιών και ευέλικτων δομών παραγωγής.

Οι περιοχές αυτές συγκέντρωναν χαρακτηριστικά κατάλληλα για την υποστήριξη της ανάπτυξης στα πλαίσια των νέων προτύπων παραγωγής. Δεν απαιτούσαν τις ίδιες ειδικότητες εργατικού δυναμικού, ενώ η έλλειψη ισχυρών εργατικών συνδικάτων συντελούσε στη δημιουργία ελκυστικού περιβάλλοντος για την εγκατάσταση νέων παραγωγικών μονάδων. Παράλληλα οι νέες δραστηριότητες είχαν χαρακτήρα φιλικό με το περιβάλλον και τα παλιά αστικο-βιομηχανικά κέντρα, με το βεβαρημένο από ρύπους και έντονα δομημένο χώρο τους δεν προσφέρονταν για αυτές.

Έτσι εκεί που το περιβάλλον επέτρεπε την παραγωγή σε πλαίσιο ευέλικτων εργασιακών σχέσεων και συνθηκών ανάπτυξης, εγκαταστάθηκαν βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας, με αποτέλεσμα τη συγκρότηση πόλων τεχνολογίας στην περιφέρεια. Στη συνέχεια, η αναδιάρθρωση των παρηκμασμένων βιομηχανικών κέντρων και οι κρατικές και τοπικές πρωτοβουλίες κατευθύνθηκαν στο να αναπαράγουν το φαινόμενο και έτσι αναδύθηκαν πολλά νέα κέντρα με σημαντική ελκτική ισχύ στη βιομηχανία υψηλής τεχνολογίας και σημαντική αναπτυξιακή δυναμική. Στη διαδικασία αυτή πολύ σημαντικό ρόλο είχαν τα Τεχνολογικά Πάρκα και οι Τεχνοπόλεις, που σε πολλές περιπτώσεις αποτέλεσαν τους πρώτους οργανωμένους πόλους της μεταφορντικής εκβιομηχάνισης².

4.2. Οι Νέες Οργανωμένες Χωρικές Μονάδες και οι Συνιστώσες τους: Τεχνολογικά Πάρκα - Τεχνοπόλεις

Οι Τεχνοπόλεις και τα Τεχνολογικά Πάρκα είναι ίσως το σημαντικότερο μέσο στη διαδικασία διάχυσης της νέας τεχνολογίας, βιομηχανικής ανάπτυξης και τελικά μεγιστοποίησης της οικονομικής ευημερίας³.

Σύμφωνα με την "International Association of Science Parks" η Τεχνόπολη ή Τεχνολογικό Πάρκο είναι μια πρωτοβουλία η οποία⁴:

² Κομνηνός, Ν., Σεφερτζή, Έ. (1992)

³ Dunford, M. (1992)

⁴ Κουρλιούρος, Η. (1996)

- Είναι επιχειρησιακά και οργανωτικά συνδεδεμένη με ένα ή περισσότερα Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα ή Ανώτερα Ινστιτούτα.
- Ενθαρρύνει την κατάρτιση και ανάπτυξη βιομηχανιών βασισμένων στη γνώση (Knowledge Based Industries) γύρω από τις εγκαταστάσεις του.
- Διαθέτει οργανισμό διαχείρισης με στόχο την μεταφορά τεχνολογίας και με αρμοδιότητες σχετικές με την οργάνωση του Τ.Π.

“Οι Τεχνοπόλεις είναι χωρικά συμπλέγματα δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας καινοτομικού χαρακτήρα και θεωρούνται ως μία από τις χωρικές μορφές ανάπτυξης των τεχνολογιών αιχμής της πληροφορικής εποχής”⁵.

Μία Τεχνόπολη αποτελείται συνήθως από τις παρακάτω οντότητες:

- Πανεπιστήμια με τομείς φυσικών επιστημών, τεχνολογίας, οικονομίας και διοίκησης, που εκπαιδεύουν και κάνουν έρευνα στο αντικείμενό τους.
- Εργαστήρια και κέντρα έρευνας και ανάπτυξης κρατικά ή ιδιωτικά και κέντρα μεταφοράς τεχνολογίας.
- Κεντρικά ή παραρτήματα μεγάλων εταιρειών που τα προϊόντα τους και οι μέθοδοι παραγωγής είναι καινοτόμες.
- Νέες επιχειρήσεις και ΜΜΕ υψηλής προστιθέμενης αξίας, βασισμένες σε μοντέρνα ή κλασική τεχνολογία.
- Ένα σύνολο ερευνητών, μηχανικών, στελεχών ειδικευμένων εργασιών, συμβούλων κλπ.
- Ένα περιβάλλον ευνοϊκό για προσέλκυση ερευνητών και κυρίως επενδυτών.
- Διάφορες πηγές οικονομικής στήριξης, για τις ΜΜΕ υψηλής προστιθέμενης αξίας, στο στάδιο ίδρυσης ή γρήγορης ανάπτυξης.
- Τμήμα διαρκούς επιμόρφωσης και σεμινάρια για επιχειρηματίες ερευνητές και τεχνικούς.
- Υποδομή σε γήπεδα, κτίρια και κοινόχρηστες υπηρεσίες όπως εκκολαπτήρια και τεχνολογικά πάρκα.
- Ενώσεις και δίκτυα για τους επενδυτές, τους βιομηχάνους και τους φορείς στήριξης.
- Μία Επιτροπή Καθοδήγησης της Τεχνόπολης που συνενώνει όλους τους φορείς και τις προσωπικότητες που ενδιαφέρονται για την επιτυχία της.⁶

---

⁵ Dunford, M. (1992)

Σημαντική διαφορά Τεχνολογικών Πάρκων - Τεχνοπόλεων είναι το γεγονός ότι η Τεχνόπολη στεγάζει διάφορες άλλες λειτουργίες εκτός από εκείνες που συνδέονται με την παραγωγική διαδικασία, απαραίτητες για την εξυπηρέτηση των απασχολούμενων, όπως είναι η κατοικία, η εκπαίδευση και η αναψυχή⁷. Εξάλλου πρόκειται για χωρική μονάδα σημαντικά μεγαλύτερου μεγέθους.

Οι παράγοντες επιτυχούς χωροθέτησης Τεχνολογικών Πάρκων και Τεχνοπόλεων είναι:

- Εγγύτητα σε Υψηλής Ποιότητας Πανεπιστήμιο ή Ερευνητικό Κέντρο
- Παρουσία μεγάλων επιχειρήσεων Έρευνας και Ανάπτυξης (E&A) στην περιοχή
- Εγγύτητα σε αγορές προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας
- Εγγύτητα σε προμηθευτές και υπηρεσίες υποστήριξης
- Εγγύτητα σε αστικά κέντρα ικανά να προσφέρουν εξυπηρετήσεις κοινωνική και χρηματοδοτικής φύσης, καθώς και να αναπτύξουν διασυνδέσεις με τη Μονάδα
- Εγγύτητα σε συγκοινωνιακούς κόμβους με δυνατότητα παροχής ποιοτικών υπηρεσιών μεταφοράς
- Δυνατότητα της τοπικής βιομηχανίας να αναπτύξει συνεργασίες με το Πάρκο
- Ύπαρξη υψηλά ειδικευμένου εργατικού δυναμικού
- Διαθεσιμότητα Κεφαλαίων Υψηλού Κινδύνου
- Διαθεσιμότητα φθηνής γης
- Κατάλληλο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον

---

⁶ Πετρίδης, Ε. (1992)

⁷ Βλ. Εικόνες από το περιβάλλον και τη ζωή των κατοίκων της Sophia Antipolis σελ. 95

4.3. Η Διεθνής Εμπειρία⁸

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.)

Το πρώτο Επιστημονικό Πάρκο στον κόσμο, εμφανίστηκε στην περιοχή του Σαν Φρανσίσκο της Καλιφόρνιας των Η.Π.Α., όπου το 1949 το Πανεπιστήμιο του Stanford ανέπτυξε σε μιά έκταση 2.640 στρ. έναν ελκυστικό τόπο για εταιρείες που ήθελαν εγκαταστάσεις έρευνας και ανάπτυξης προϊόντος, η οποία αποτέλεσε ένα από τα δυναμικότερα και πυκνότερα νέα παραγωγικά συμπλέγματα της υψηλής τεχνολογίας στον κόσμο. Το παράδειγμα του Stanford ακολουθήθηκε από πολλά Α.Ε.Ι. στις Η.Π.Α. Πολλές από αυτές τις προσπάθειες παρέμειναν σε τοπικό επίπεδο· μερικές όμως, όπως αυτές των συμπλεγμάτων που αναπτύχθηκαν έξω από τη Βοστώνη, κατά μήκος της Road 128, κυρίως λόγω της ύπαρξης των Α.Ε.Ι. Μ.Ι.Τ. και Harvard στην Ν. Καρολίνα, το Research Triangle Park, οδήγησαν όπως και το Stanford στη μαζική αναγέννηση σε περιοχές που η βιομηχανία παρουσίαζε πτώση και η ανεργία αύξηση.

Κοινό σημείο των παραπάνω περιπτώσεων στις Η.Π.Α., αποτελεί ο συνδυασμός μιας δυναμικής ακαδημαϊκής κοινότητας και μιας ταχύτατης ανάπτυξης της υψηλής τεχνολογίας. Ο συνδυασμός αυτός που αποτέλεσε ειδικό χαρακτηριστικό, εμπειρικά εντοπιζόμενο στους συγκεκριμένους τόπους, θεωρήθηκε από την αρχή γενεσιουργός παράγοντας και στη συνέχεια ως αναπαραγωγίμος με αποτέλεσμα να βρει σύντομα γόνιμο έδαφος στην Ευρώπη.

Ηνωμένο Βασίλειο (Η.Β.)

Το Η.Β. κατέχει εξέχουσα θέση στη δημιουργία Επιστημονικών Πάρκων (Ε.Π.). Η πολιτική μεταφέρθηκε κατευθείαν από τα επιτυχημένα παραδείγματα των Η.Π.Α. (αν και το μοντέλο που ακολουθήθηκε βρίσκεται πιο κοντά στην ιδέα των αμερικανικών κέντρων καινοτομιών, παρά σ' αυτήν των Ε.Π.). Η κρίση των παραδοσιακών βιομηχανικών κέντρων και οι περικοπές στη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων αποτέλεσαν το κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο για την ανάπτυξη των Ε.Π. Οι τάσεις αυτές ευνόησαν τη σύνδεση της έρευνας με την παραγωγή, την προώθηση των μικρών επιχειρήσεων, τις πρωτοβουλίες για τοπική ανάπτυξη. Το πρώτο Ε.Π. στο Η.Β. ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970

⁸ - Klurfain-Spyridakis, L. (1992)
- Καφφές, Π. και Νασίου, Β. (1997)

στο Cambridge, από το Trinity College (κολέγιο με σημαντικούς πόρους, που μόνο του κατέχει περισσότερα Νόμπελ από πολλά ευρωπαϊκά κράτη). Σχεδόν ταυτόχρονα ιδρύθηκε το Ε.Π. του Herriot-Watt, από το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου.

Γερμανία

Στη Γερμανία η τάση για νέους τόπους E&A άρχισε αργότερα και αφορούσε κυρίως τη δημιουργία Κέντρων Καινοτομίας ή Κέντρων Μεταφοράς Τεχνολογίας με κύριο προσανατολισμό την έρευνα και την επώαση. Η αρχή των προγραμμάτων έγινε με το BIG του Βερολίνου (Berliner Innovations and Grunderzentrum) το 1983 και αμέσως ακολούθησαν πολλά παρόμοια προγράμματα σ' όλη τη χώρα· κυρίως όμως στις νότιες περιοχές σε μια προσπάθεια αναστροφής της καθυστέρησής τους σε σχέση με τις περιοχές του βορρά. Αρκετά από αυτά τα κέντρα εξελίχθηκαν αργότερα σε Ε.Π.

Γαλλία

Το σημαντικότερο πρόγραμμα οργάνωσης νέου τύπου E&A στην Ευρώπη ήταν η Sophia Antipolis⁹, η οποία ξεκίνησε από το μηδέν και θεωρήθηκε προσωπικό επίτευγμα του Pierre Laffite, για τον οποίο ο σχεδιασμός του Πάρκου υπήρξε έργο ζωής. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 1969 από τον P. Laffite και μια ομάδα μηχανικών της Ecole des Mines (με τη συνδρομή της DATAR και του Γενικού Συμβούλου των Μεσογειακών Άλπεων), σε μια περιοχή που αρχικά δεν υπήρχε τίποτα περισσότερο από φυσική βλάστηση και ασφαλώς δεν συγκέντρωνε Πανεπιστημιακές, Ερευνητικές ή άλλες δραστηριότητες.

Σκοπός του προγράμματος ήταν κύρια η διασύνδεση Έρευνας - Βιομηχανίας και η δημιουργία καινοτομιών ή γενικά μικρών εταιρειών που στηρίχθηκε κατ' αρχήν στην ιδέα χρησιμοποίησης των πλεονεκτημάτων της ίδιας της περιοχής, που δεν ήταν άλλα από το υπέροχο κλίμα, το περιβάλλον της Γαλλικής Ριβιέρα και τις δυνατότητες ασχολιών στον ελεύθερο χρόνο.

Όπως φαίνεται στους χάρτες που ακολουθούν (σελ. 94) η Sophia Antipolis χωροθετήθηκε σε μια περιοχή με πολλά φυσικά και επίκτητα χαρακτηριστικά. Στην περιοχή της Γαλλικής Ριβιέρα με τη διεθνή ακτινοβολία που διαθέτει, οποιαδήποτε σχεδόν δραστηριότητα θα εξασφάλιζε την επιτυχία.

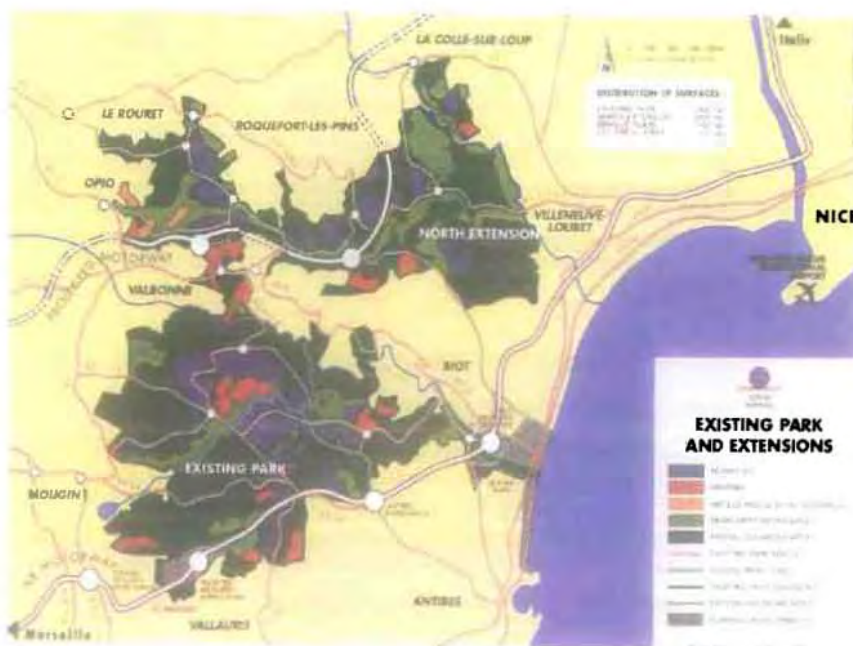
⁹ Βλ. Χάρτες 4.1, 4.2., 4.3. σελ. 94

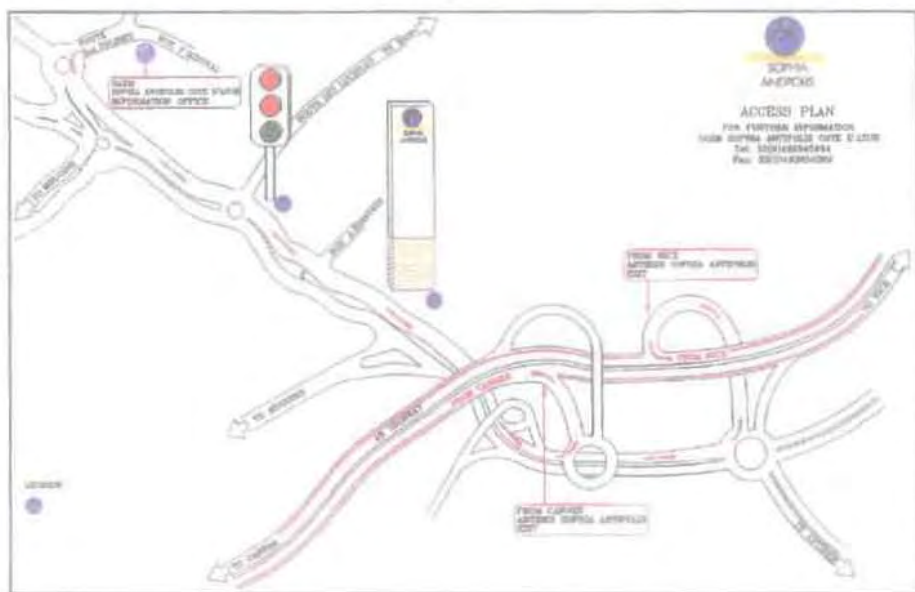

Χάρτης 4.1.
 Η Ευρύτερη Περιοχή
 της Sophia Antipolis

Χάρτης 4.2.
 Το Πάρκο
 της Sophia Antipolis

Χάρτης 4.3.
 Η Οδική Πρόσβαση
 στη Sophia Antipolis

Εικόνες από το περιβάλλον και
τη ζωή των κατοίκων της **Sophia Antipolis**

Αρχικά χρησιμοποιήθηκε έκταση 45 εκταρίων. Σήμερα η Sophia Antipolis καταλαμβάνει μια έκταση 2.400 εκταρίων περίπου, συγκεντρώνει 11.000 εργαζόμενους, 1.000 φοιτητές, περισσότερες από 120 επιχειρήσεις, ερευνητικούς οργανισμούς, εκπαιδευτικά ιδρύματα, επαγγελματικές ενώσεις, έχουν προστεθεί 2.000 κατοικίες κ.λ.π. Ύστερα από 22 χρόνια λειτουργίας ο κύκλος εργασιών της υψηλής τεχνολογίας έχει γίνει σημαντικότερος από τον τουρισμό, χάρη σ' αυτόν προβλέπονται 25.000 θέσεις εργασίας στις αρχές του 2000 και οι προοπτικές όσον αφορά την αύξηση του εισοδήματος της Κυανής Ακτής αγγίζουν το ποσό των 15 δισ. δολαρίων ετησίως (σε τιμές '92), δηλαδή ένα ποσό υπεράνω του εθνικού προϋπολογισμού της Ελλάδας.

4.4. Τεχνολογικά Πάρκα στην Ελλάδα

Η Ελληνική πολιτεία το 1991 αντιλαμβανόμενη προφανώς την ανάγκη να ορίσει και να διευκρινίσει τι ακριβώς σημαίνει Τεχνολογικό Πάρκο προέβη σε νομοθετική πράξη (Υπουργική Απόφαση 48/91 ΦΕΚ 384/Β/91)¹⁰ σύμφωνα με την οποία τα Τεχνολογικά Πάρκα διακρίνονται σε εκείνα με Επιστημονικό και εκείνα με Τεχνολογικό χαρακτήρα, ανάλογα με το αν ο προσανατολισμός των εγκατεστημένων επιχειρήσεων είναι η έρευνα και η ανάπτυξη ή οι εμπορικές εφαρμογές υψηλής τεχνολογίας.

Σήμερα στον Ελληνικό χώρο λειτουργούν ή βρίσκονται υπό οργάνωση 7 Τεχνολογικά Πάρκα¹¹.

Επιστημονικό Πάρκο Πατρών (Ε.Π.Π.)

Πρόκειται για την πρώτη προσπάθεια ανάπτυξης επιστημονικών και τεχνολογικών πάρκων στην Ελλάδα και ξεκίνησε το 1989 με πρωτοβουλία κυρίως του Ιδρύματος Έρευνας και Τεχνολογίας (Ι.Τ.Ε.) που εποπτεύεται από τη Γ.Γ.Ε.Τ. Ο οραματισμός ήταν ένα πάρκο που θα βοηθούσε στην προσέλκυση ερευνητικών κέντρων διάφορων εταιρειών, Ελληνικών και ξένων, στην ανάπτυξη τέτοιων ερευνητικών μονάδων, αλλά κυρίως θα αποτελούσε τον τεχνολογικό

¹⁰ Βλ. Παράρτημα σελ. 15

¹¹ Βλ. Χάρτη 4.4. σελ. 98

ενδιάμεσο που θα έδινε στα αποτελέσματα της τεχνολογικής έρευνας ευκαιρίες διεξόδου σε παραγωγικές διαδικασίες. Αρχικά ονομάστηκε Τεχνολογικό Πάρκο Πατρών (Τ.Π.Π.) μέχρι το 1993 που μετονομάστηκε σε Ε.Π.Π.

Πρωταρχικό ρόλο στις επιλογές αυτές έπαιξε το Πανεπιστήμιο Πάτρας, στο οποίο γίνεται εφαρμοσμένη έρευνα η οποία αποδίδει προϊόντα που μπορούν να αναπτυχθούν παραγωγικά, αρκεί να υπάρχει ο κατάλληλος μηχανισμός για κάτι τέτοιο. Επιπλέον στην Πάτρα υπάρχουν δύο σημαντικά Ερευνητικά Ινστιτούτα: το Ινστιτούτο Χημικής Μηχανικής και Χημικών Διεργασιών Υψηλής Θερμοκρασίας (ΕΙΧΕΜΥΘ) και το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών (ΙΤΥ).

Στο συγκεκριμένο πάρκο καθορίστηκαν επτά εμπορικά εκμεταλλεύσιμες τεχνολογικές περιοχές: πληροφορική, ηλεκτρονικά, τηλεπικοινωνίες, πολυμερή σύνθετα κεραμικά, μεταλλουργικά και άλλα υλικά, εφαρμοσμένες επιστήμες (κατάλυση, γενετική μηχανική κ.ά.), διεργασίες παραγωγής, περιβάλλον και ενέργεια. Οι περιοχές αυτές θεωρήθηκαν βασικό θέμα στρατηγικής ανάπτυξης και βιωσιμότητας. Θεωρήθηκε ως το πλέον προχωρημένο έργο από άποψη σχεδιασμού στρατηγικής για την ανάπτυξη συνεργασιών και την υποστήριξη επιχειρήσεων μέσω άυλων υποδομών.

Για τη γρήγορη και απρόσκοπτη ανάπτυξη του Πάρκου, αναπτύχθηκε φορέας με τη μορφή Α.Ε. στον οποίο συμμετέχουν το ΙΤΕ, και τοπικοί παράγοντες όπως το Πανεπιστήμιο, το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο και ο Δήμος Πάτρας. Η συνολική του έκταση προβλέπεται για το 2010 σε 76 στρ. δίπλα στο Πανεπιστήμιο, το ΕΙΧΕΜΥΘ και το ΙΤΥ, 8 χλμ. έξω από την Πάτρα. Ωστόσο μέχρι σήμερα πολλά προβλήματα έχουν δημιουργήσει σημαντικές καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση του στεγαστικού μέρους του έργου.

Η Ε.Π.Π. ΑΕ (πρώην Τ.Π.Π. ΑΕ) παρέχει διοικητικές, επιχειρηματικές, τεχνολογικές, επιμορφωτικές και εμπορικές υπηρεσίες στις 21 συνεργαζόμενες με αυτή επιχειρήσεις. Κάποιες από αυτές τις επιχειρήσεις αναδύθηκαν από τα εργαστήρια του Πανεπιστημίου Πάτρας. Η Ε.Π.Π. ΑΕ συνεργάζεται με το Β.Ι.Σ. Πάτρας καθώς και με άλλα ευρωπαϊκά πάρκα, συμμετέχει ακόμα σε Ευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα μεταφοράς τεχνολογίας¹².

¹² - Δενιόζος, Δ. (1992)
- Ενημερωτικό Υλικό Ε.Π.Π.
- Καφφές, Π. και Νασίου, Β. (1997)

Χάρτης 4.4. Τα Τεχνολογικά Πάρκα στην Ελλάδα

Πηγή: Γ.Γ.Ε.Τ.

Τεχνολογικό Πάρκο Θεσσαλονίκης (Τ.Π.Θ.)

Με κύριο άξονα τη διερεύνηση των αναγκών της Β. Ελλάδας, που αφορούν τη χημική βιομηχανία, παρεμφερείς δραστηριότητες καθώς και περιβάλλον - ενέργεια, αναπτύχθηκε ένα πρόγραμμα για τη δημιουργία ενός τεχνολογικού πάρκου. Το πρόγραμμα αυτό έθεσε ως στόχους τη δημιουργία υποδομής και την υλοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων που θα προωθούσαν κυρίως την ανάληψη δραστηριοτήτων που θα συμβάλλουν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής βιομηχανίας, την ανάπτυξη και μεταφορά υψηλής τεχνολογίας αλλά και την ανάπτυξη υπηρεσιών με διεθνείς ανταγωνιστικούς όρους και τη μόρφωση και επιμόρφωση του ήδη απασχολούμενου στις βιομηχανίες προσωπικού. Τα σημαντικά πλεονεκτήματα του δεύτερου σε μέγεθος αστικού και βιομηχανικού κέντρου της χώρας, θα μπορούσαν να υποδείξουν ένα μείζονα πόλο τεχνολογικής ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 51% του μετοχικού κεφαλαίου του πάρκου ανήκει σε ιδιώτες.

Φορέας εκτέλεσης είναι το Ερευνητικό Ινστιτούτο Τεχνικής Χημικών διεργασιών (ΕΙΤΧΗΔ), το οποίο σε συνεργασία με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο φροντίζει για την ανάπτυξη του Πάρκου στη Θέρμη Θεσσαλονίκης, κοντά στο διεθνές αεροδρόμιο, σε μια έκταση 30 στρ. Ο χαρακτήρας του Πάρκου διαμορφώνεται περισσότερο σαν βιομηχανικός παρά σαν ερευνητικός: προτεραιότητα δίνεται κυρίως στη σύνδεση των δραστηριοτήτων του Πάρκου με τις υπάρχουσες βιομηχανίες στο Βορειοελλαδικό χώρο και όχι απαραίτητα στη δημιουργία νέων τεχνολογιών. Χαρακτηριστικό είναι ότι ένας σημαντικός τομέας της δραστηριότητας του πάρκου είναι αυτός της πετροχημικής βιομηχανίας¹³.

Τεχνολογικό Πάρκο Αττικής "Λεύκιππος"

Το Τεχνολογικό Πάρκο Αττικής αναπτύσσεται με πρωτοβουλία του Εθνικού Κέντρου Έρευνας Φυσικών Επιστημών (ΕΚΕΦΕ) "Δημόκριτος", του μεγαλύτερου ερευνητικού κέντρου της Ελλάδας, με ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που καλύπτονται από οκτώ ινστιτούτα (Ραδιοφαρμάκων,

¹³ - Ενημερωτικό Υλικό Τ.Π.Θ.

Πυρηνικής Τεχνολογίας και Ακτινοπροστασίας, Πυρηνικής Φυσικής, Βιολογίας, Φυσικοχημίας, Επιστήμης Υλικών, Πληροφορικής, Μικροηλεκτρονικής) και με ένα επίσης ευρύ είδος δραστηριοτήτων από τη βασική έρευνα μέχρι την προσανατολισμένη και την εφαρμοσμένη.

Η βασική ιδέα ήταν ότι το Ερευνητικό Κέντρο λειτουργούσε στο Νομό που χαρακτηρίζεται από τη μεγαλύτερη συγκέντρωση του ερευνητικού και παραγωγικού δυναμικού της χώρας, θα μπορούσε λοιπόν να εξελιχθεί σε ένα σύγχρονο κέντρο μεταφοράς τεχνολογίας, που θα στήριζε νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες σε αυτό το χώρο και θα δημιουργούσε νέο τεχνολογικό και επιχειρηματικό ήθος.

Η προκαταρκτική έρευνα αγοράς έδειξε ότι υπήρχε έντονο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών στους τομείς νέων προηγμένων υλικών, πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών, βιοτεχνολογίας, προτύπων και ποιοτικών ελέγχων. Το ερευνητικό Κέντρο θα μπορούσε αν θέσει υποδομή, υπηρεσίες και ανθρώπινο δυναμικό στη υπηρεσία της ανάπτυξης της οικονομίας και του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού του παραγωγικού συστήματος.

Η εκτέλεση του προγράμματος θα γινόταν σε τρεις φάσεις: δημιουργία θερμοκοιτίδων ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων, ανάπτυξη κέντρου μεταφοράς τεχνολογίας και εγκατάσταση επιχειρηματικών μονάδων έρευνας (με συγχρηματοδότηση από ιδιωτικές πηγές και τη Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων). Ο "Δημόκριτος" παραχώρησε μιά έκταση 15 στρ., μέσα στην ευρύτερη περιοχή των 600 στρ. που του ανήκει, για τη δημιουργία του Τεχνολογικού Πάρκου, το οποίο χρηματοδοτείται από τη Γ.Γ.Ε.Τ.

Εδώ και δύο χρόνια η γενικότερη αντίληψη θέλει το Τεχνολογικό Πάρκο να έχει όχι μόνο ως αφετηρία το "Δημόκριτο", αλλά και ως τελικό στόχο. Η ελάχιστοι πόροι που αυτή τη στιγμή διατίθενται στην Ελλάδα σε βασική έρευνα, δεν κρίνεται σκόπιμο να περάσουν στην υπηρεσία αποκλειστικά και μόνο της εφαρμοσμένης έρευνας και της βιομηχανίας. Έτσι το πάρκο δεν θα λειτουργήσει σαν "οικονομική θερμοκοιτίδα" επιχειρήσεων που θα εκμεταλλεύονται τον εξοπλισμό, το δυναμικό (600 άτομα σύνολο, από τα οποία τα μισά είναι ερευνητές και τα υπόλοιπα διοικητικοί υπάλληλοι και τεχνικοί) και την τεχνογνωσία του ερευνητικού κέντρου, αλλά καλείται να συμπληρώσει τις μονάδες υπηρεσιών του προς τρίτους (κυρίως προς τη βιομηχανία), ως επί το πλείστον σε θέματα έρευνας αγοράς και marketing. Με αυτόν τον τρόπο θα βοηθήσει το "Δημόκριτο" να διατηρήσει την ανταγωνιστικότητά του και την

πρωτοπορία που έχει σήμερα σε ορισμένους τομείς, παράλληλα με τη διάχυση επιστημονικού και τεχνολογικού πολιτισμού και επιτευγμάτων, καθώς και με τη μεταφορά τεχνολογίας και παροχή υπηρεσιών στις ΜΜΕ και τη δημόσια διοίκηση.

Αυτή τη στιγμή λειτουργεί ένα μικρό κτίριο θερμοκοιτίδων (340 τ.μ.) με έξι εταιρείες, ενώ το μεγαλύτερο προκατασκευασμένο κτίριο (2000 τ.μ.), που ετοιμαζόταν, δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί. Όσο αφορά τις υπόλοιπες μονάδες υποδομής (εκθεσιακοί και διοικητικοί χώροι), δεν έχουν ξεκινήσει ακόμα οι κατασκευές.

Φορέας του Πάρκου πρόκειται να είναι μια ανώνυμη και μη κερδοσκοπική εταιρεία. Στο προσωρινό Διοικητικό Συμβούλιο συμμετέχουν αντιπρόσωποι του "Δημόκριτου", του Μετσοβίου Πολυτεχνείου και δύο εμπορικών τραπεζών που έχουν τη δυνατότητα παροχής *venture capital*. Το ερευνητικό κέντρο σκοπεύει επίσης στη δημιουργία ενός δικτύου επαφών και συνεργασιών μεταξύ των ινστιτούτων του και των 80 εταιρειών μελών του τεχνολογικού πάρκου¹⁴.

Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Ηρακλείου Κρήτης (STEP-C)

Η ιδέα ίδρυσης ενός Τεχνολογικού Πάρκου στην Κρήτη χρονολογείται από το 1988, όταν πρωτογεννήθηκε σε ορισμένα στελέχη του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας - Ελλάς (ΙΤΕ ή FORTH = Foundation for Research and Technology - Hellas. Η Εταιρεία Διαχείρισης του Επιστημονικού και Τεχνολογικού Πάρκου της Κρήτης (ΕΔΑΠ Α.Ε.) ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο 1993 με αρχικό κεφάλαιο 40 εκατ. δρχ. Ο κύριος στόχος ήταν να παρουσιαστούν οι σημαντικές ερευνητικές δραστηριότητες των Ινστιτούτων στον έξω κόσμο με αξιόπιστο τρόπο, αλλά ταυτόχρονα να αναληφθεί κι ένας ουσιαστικός, κυρίως όμως συγκεκριμένος ρόλος για την ανάπτυξη της περιοχής. Επίσης να δοθεί η δυνατότητα σε εταιρείες-μέλη να αξιοποιήσουν τα αποτελέσματα της έρευνας και να γίνουν βασικοί φορείς στη διαδικασία μεταφοράς της Τεχνολογίας.

Έτσι, ο κύριος ρόλος του Επιστημονικού και Τεχνολογικού Πάρκου-Κρήτης (ΕΤΕΠ-Κ, STEP-C = Science and Technology Park of Crete) ήταν να διαχέει την τεχνογνωσία που παράγεται στην ακαδημαϊκή κοινότητα και στα ερευνητικά ινστιτούτα προς τις κατάλληλες κατευθύνσεις, δρομολογώντας έτσι

¹⁴ Καφφές, Π. και Νασίου, Β. (1997)

την δημιουργία ενός τρίτου πόρου ανάπτυξης στο νησί, εκτός αυτών της γεωργίας και της τουριστικής βιομηχανίας.

Αυτός ο τρίτος πόρος ανάπτυξης δεν θα ήταν ολοκληρωμένος χωρίς τη συμμετοχή και παρουσία εταιρειών εντός του χώρου του Πάρκου ως πλήρη μέλη ή εκτός του χώρου ως συνεργαζόμενα μέλη. Οι εταιρείες αποτελούν φορείς της διαδικασίας μεταφοράς τεχνολογίας, εφαρμόζουν στην πράξη έναν από τους βασικότερους στόχους του ΕΤΕΠ-Κ.

Η συσσώρευση επιστημονικών, τεχνικών και εκπαιδευτικών ικανοτήτων μπορεί επίσης να εκμεταλλευτεί άλλα τοπικά "ανταγωνιστικά" πλεονεκτήματα, όπως είναι η φυσική ομορφιά, το κλίμα και η υποσχόμενη εγγύτητα στις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου. Ο σωστός συνδυασμός όλων αυτών, δημιουργεί το κατάλληλο περιβάλλον για την υποστήριξη ενός ειδικού μηχανισμού, ο οποίος είναι σε θέση να προσδώσει αξία στην ευρύτερη επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή και να τονώσει την τοπική οικονομία.

Σήμερα το ΕΤΕΠ-Κ συνεργάζεται με πολλούς οργανισμούς τόσο δημόσιους όσο και ιδιωτικούς. Περιλαμβάνει και παρέχει υπηρεσίες σε 18 επιχειρήσεις ως πλήρη μέλη και σε ακόμη περισσότερες ως συνεργαζόμενα μέλη. Αυτές οι επιχειρήσεις - μερικές εκ των οποίων "γεννήθηκαν" μέσα από το Πάρκο (spin-offs) - προέρχονται από διαφορετικούς τομείς της τεχνολογίας και της οικονομίας και καλύπτουν ενδεικτικά τους ακόλουθους τομείς: Ηλεκτρονική, Ιατρικός εξοπλισμός, Ολοκληρωμένα συστήματα, Ανάπτυξη λογισμικού, Τηλεπικοινωνίες και τηλεματική, Εφαρμοσμένα μαθηματικά, Βιομηχανική αυτοματοποίηση, Διαχείριση ερευνητικών και αναπτυξιακών έργων, Τεχνική και ποιοτική συμβουλευτική υποστήριξη και εκτίμηση, κλπ.

Επίσης αντιπροσωπεύεται η τοπική βιομηχανία (κεραμικά και πλαστικά).

Το ΕΤΕΠ-Κ αποσκοπεί στο να γίνει ένας πόλος έλξης, μια θερμοκοιτίδα, δηλαδή ένα μέρος, όπου οι επιχειρήσεις εντός του Πάρκου και οι μικρές αλλά δυναμικά ανερχόμενες μονάδες - ειδικότερα σε περιοχές που ευνοούνται από τις περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες του νησιού (π.χ. αιολική ενέργεια, κλπ.) - να προωθούν καινοτομίες μέσα από μία συνεχή σύνδεση και συνεργασία με ειδικούς στην παροχή ερευνητικών προϊόντων, υπηρεσιών, τεχνικών (techniques) και μεθοδολογιών καθώς και με εταιρείες αναπτυξιακής φύσης, οι οποίες αναλαμβάνουν εκσυγχρονιστικές πρωτοβουλίες.

Το ΕΤΕΠ-Κ καταλαμβάνει περισσότερα από 2.000 τ.μ. εγκαταστάσεων με άρτια υποδομή σε προνομιούχα φυσική τοποθεσία. Στο εγγύς μέλλον έχει

προγραμματιστεί να επεκταθεί και άλλο μέσα στον χώρο του Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης, καθώς προετοιμάζεται για να ανταπεξέλθει στις αυξανόμενες απαιτήσεις του νέου αιώνα¹⁵.

Τεχνολογικό Πάρκο Θεσσαλίας (υπό οργάνωση) - το παράδειγμα μιας τοπικής πρωτοβουλίας

Η περίπτωση της ίδρυσης του Τεχνολογικού Πάρκου Θεσσαλίας (Τ.Π.Θ.), που αρχικά είχε ονομαστεί ως Τεχνολογικό Πάρκο Βόλου (Τ.Π.Β.), είναι η πρώτη στην Ελλάδα που την πρωτοβουλία για τη δημιουργία του ανέλαβαν τοπικοί φορείς και κυρίως η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας σε συνεργασία με το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ) - Τμήμα Μαγνησίας, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, το Σύνδεσμο Βιομηχανιών Θεσσαλίας και Κεντρικής Ελλάδας (ΣΒΘΚΕ) και το Δήμο του Βόλου.

Η πρωτοβουλία αυτή ήταν αποτέλεσμα του προβληματισμού που αναπτύχθηκε από τους φορείς αυτούς, ως συνέπεια της αποβιομηχάνισης και της οικονομικής κρίσης που πλήττει το Νομό Μαγνησίας, καθώς και την ευρύτερη περιοχή της Περιφέρειας Θεσσαλίας, με σκοπό τα θέματα της Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Έρευνας να ενταχθούν σε μια ευρύτερη δέσμη μέτρων, που θα λαμβάνονταν για την περιοχή αυτή, έτσι ώστε να αναζωογονηθεί μια επενδυτική δραστηριότητα και μια αναπτυξιακή διαδικασία.

Το 1993 η EBETAM ΑΕ υπέβαλλε στα πλαίσια του προγράμματος SPRINT, μια πρόταση για τη χρηματοδότηση της μελέτης υλοποίησης του Τεχνολογικού Πάρκου, με τη συμμετοχή ξένων και Ελλήνων εμπειρογνομόνων της Κοινότητας. Παράλληλα, την ίδια περίπου χρονική περίοδο η EBETAM Α.Ε. υπέβαλε επίσημα στην ΓΓΕΤ την ένταξη του Τεχνολογικού Πάρκου στα έργα του 2ου Κ.Π.Σ. Την ίδια πρόταση υπέβαλε και στην Περιφέρεια Θεσσαλίας με τη συνδρομή της Νομαρχίας Μαγνησίας.

Η πρόταση που υποβλήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος SPRINT εγκρίθηκε, και τον Νοέμβριο του 1993 άρχισε η εκπόνηση της μελέτης υλοποίησης που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μελέτη αυτή ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του 1994 και πρότεινε την ίδρυση ενός Κέντρου Μεταφοράς Τεχνολογίας αρχικά στις εγκαταστάσεις της EBETAM στην ΒΙ.ΠΕ.,

---

¹⁵ Ενημερωτικό Υλικό STEP-C

την άμεση ίδρυση ενός Γραφείου Διασύνδεσης Με τη Βιομηχανία (ΓΔΒ ή ΙΛΟ) και την πρόσληψη ενός στελέχους σ' αυτά. Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής βασίστηκαν στην αντίληψη ότι το Τεχνολογικό Πάρκο πρέπει να είναι "φιλόδοξο αλλά συγχρόνως και υλοποιήσιμο". Τα βασικά της συμπεράσματα ήταν τα εξής:

- α) Στην περιοχή της Θεσσαλίας συγκεντρώνεται η απαραίτητη "κρίσιμη μάζα" ερευνητικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων για να υποστηρίξουν τη λειτουργία ενός Τ.Π.
- β) Η ανάπτυξη του Τ.Π. θα είναι σταδιακή και ο ρυθμός θα εξαρτηθεί από το ζήτημα των υπηρεσιών του.
- γ) Ως έδρα του Τ.Π. προτείνεται ο Βόλος.
- δ) Φορέας υλοποίησης του έργου "Τεχνολογικό Πάρκο" προτείνεται η ΕΒΕΤΑΜ, λόγω της ερευνητικής εμπειρίας και των σχέσεών της με τη βιομηχανία.
- ε) Χώρο ανάπτυξης του Τ.Π. θα αποτελέσουν τουλάχιστον σε πρώτη φάση οι εγκαταστάσεις της ΕΒΕΤΑΜ στην Α' ΒΙ.ΠΕ. Βόλου.

Στον παρόντα χρόνο ολοκληρώνονται (από την ΕΒΕΤΑΜ) οι προκαταρκτικές ενέργειες που αφορούν:

- α) την ολοκλήρωση του κειμένου της διακήρυξης και ανάθεσης του έργου για την αναμόρφωση των υφιστάμενων κτιριακών εγκαταστάσεων της ΕΒΕΤΑΜ για τις άμεσες ανάγκες του Τεχνολογικού Πάρκου, καθώς και της μελέτης - κατασκευής ανέγερσης του νέου κτιρίου, δηλαδή των έργων πολιτικού μηχανικού και
- β) οι εργασίες για την ολοκλήρωση του Θεσμικού Πλαισίου Της Εταιρείας Διαχείρισης και Ανάπτυξης του Τ.Π., που θα αναλάβει τη λειτουργία του, καθώς και της αναζήτησης των φορέων που θα συμμετάσχουν στο μετοχικό κεφάλαιο της Εταιρείας.

Συνεχίζεται επίσης από τα μέλη της Επιτροπής Προώθησης του Τ.Π. η αναζήτηση επιχειρηματιών με ερευνητική δραστηριότητα και φορέων για εγκατάσταση στο Πάρκο. Έχει ήδη εκδηλωθεί έντονο ενδιαφέρον από νέους επιχειρηματίες και τα πρώτα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά¹⁶. Ωστόσο να σημειωθεί ότι παράγοντες τοπικού ανταγωνισμού Βόλου - Λάρισας, έχουν καθυστερήσει σημαντικά την εξέλιξη του έργου.

¹⁶ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (1995)
 - Ενημερωτικό Υλικό ΕΒΕΤΑΜ και ΤΠΘ
 - Καφφές, Π. και Νασιού, Β. (1997)

4.5. Η Χωροθέτηση Τεχνολογικών Πάρκων - Τεχνοπόλεων και η Συνεισφορά τους στην Τοπική Ανάπτυξη

Η κλασική περιφερειακή πολιτική εξ' ορισμού αποτελεί σχέδιο συστηματικής παρέμβασης από το κεντρικό προς το περιφερειακό επίπεδο. Στην κατεύθυνση αυτή ωθείται από το βασικό της στόχο που είναι η άμβλυση των περιφερειακών ανισοτήτων και η δυνατότητα αυτή ακριβώς του κεντρικού ελέγχου αποτελεί και σημαντικό της πλεονέκτημα, καθώς μπορεί να εντοπίζει τις αδύναμες περιφέρειες και να επεμβαίνει ρυθμιστικά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η δράση θα πρέπει να περιορίζεται στο κεντρικό επίπεδο, καθώς έτσι είναι πολύ πιθανό, όπως έδειξε η εμπειρία από πολλές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, να οδηγήσει σε καταστάσεις αναποτελεσματικής παρέμβασης με δυσμενείς επιπτώσεις στον κρατικό προϋπολογισμό, ενώ η αναπόφευκτη προσπάθεια για συνολική αποτελεσματικότητα της εθνικής οικονομίας είναι βέβαιο ότι θα έχει αρνητικά αποτελέσματα για κάποιες περιφέρειες. Παραδοσιακό εργαλείο αυτής της προσέγγισης υπήρξε για πολλά χρόνια και εφαρμόζεται ακόμα, το πολιτικό πρότυπο, σε μία προσπάθεια ανάσχεσης της υπερβολικής συγκέντρωσης λειτουργιών και παραγωγικών συντελεστών σε ένα συγκεκριμένο μόνο σημείο.

Όπως αναπτύχθηκε εκτενώς στο πρώτο κεφάλαιο της μελέτης, τη διεθνή οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1970 ακολούθησε έντονη κριτική στο μοντέλο της πολιτικής ανάπτυξης. Η κρίση του φορντισμού είχε από νωρίτερα αναδείξει νέα πρότυπα παραγωγικής οργάνωσης που μορφοποιήθηκαν στο σύστημα της ευέλικτης εξειδίκευσης. Στα πλαίσια αυτά το μαζικό έδωσε τη θέση του στο επιλεκτικό, το κεντρικό στο τοπικό και η πολιτική ανάπτυξη αμφισβητήθηκε από την τοπική ή ολοκληρωμένη ανάπτυξη, που σαν στόχο είχε την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού μέσα από μια τοπική προσέγγιση της ανάπτυξης. Το πρότυπο όμως αυτό δεν στόχευε σε καμιά περίπτωση να αντικαταστήσει την περιφερειακή ανάπτυξη που βρίσκει ίσως την καλύτερη έκφρασή της στο πολιτικό πρότυπο, αλλά να λειτουργήσει *συμπληρωματικά*¹⁷. Αντίστοιχα με την ικανότητα της κεντρικής περιφερειακής πολιτικής να αντιμετωπίζει τις περιφερειακές ανισότητες, οι αποκεντρωμένες τοπικές

¹⁷ Βλιάμος, Σ. (1992) σελ. 192

πολιτικές είναι κατάλληλες για να χειριστούν τις τοπικές ιδιαιτερότητες¹⁸. Προφανώς το σύνθετο πρότυπο Ολοκληρωμένης - Πολικής Ανάπτυξης που προτείνει ο Αθ. Παπαδασκαλόπουλος¹⁹ ειδικά για την Ελλάδα είναι το αποτελεσματικότερο και ασφαλέστερο στην εφαρμογή του.

Οι Τεχνοπόλεις και τα Τεχνολογικά Πάρκα αποτελούν όπως και οι ΒΙ.ΠΕ. “εργαλεία” για την άσκηση περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής, καθώς η χωροθέτησή τους θεωρητικά έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας και της αξίας του επενδεδυμένου κεφαλαίου στην περιοχή. Παράλληλα η τομεακή τους αναπτυξιακή επίδραση θα ωφελήσει το σύνολο της οικονομίας. Ωστόσο η πραγματικότητα δεν επιβεβαιώνει αυτήν την τοποθέτηση, καθώς η χωροθέτηση των Ο.Χ.Μ. δεν αρκεί για να προκαλέσει την ανάπτυξη δραστηριοτήτων. Ο κεντρικός σχεδιαστής αντιλαμβανόμενος την προβληματικότητα μιας περιφέρειας, αποφασίζει την εγκατάσταση βιομηχανικής υποδομής (Ο.Χ.Μ.), ενώ τελικά δεν είναι βέβαιο ότι η Υποδομή αυτή θα αξιοποιηθεί από το ιδιωτικό κεφάλαιο. Η επιτυχία της χωροθέτησης, συχνά δεν συμβαδίζει με τον κεντρικό σχεδιασμό.

Η Sophia Antipolis είναι επίτευγμα που βασίστηκε στην πρωτοβουλία ενός ανθρώπου, του Pierre Laffitte το 1960, σύντομα υποστηρίχθηκε από υπεύθυνους κεντρικούς φορείς και αποτέλεσε ειδική περίπτωση που δεν εντάχθηκε σε κανένα κεντρικό σχεδιασμό, καθώς όταν το 1972 ενεκρίθη το πρόγραμμα για την υλοποίησή της, ο χώρος ήταν επιλεγμένος από τον εμπνευστή της και ιδανικός από κάθε άποψη ώστε να δεχθεί και να υποστηρίξει με τα προσόντα του τη νέα χωρική μονάδα που σήμερα είναι συνώνυμο της Τεχνόπολης. Πρέπει δηλαδή να γίνει σαφές ότι η Sophia Antipolis δεν έγινε για να αναπτύξει μια καθυστερημένη περιφέρεια. Ο χώρος ήταν ήδη προνομιούχος και ευνοϊκός για την εγκατάσταση μια πόλης αφιερωμένης στην τεχνολογία και την έρευνα. Στο χώρο αυτό οποιαδήποτε δραστηριότητα θα συγκέντρωνε το ενδιαφέρον των επενδυτών αλλά και των εργαζόμενων.

Όμοια και στις ΗΠΑ, θα πρέπει να τονιστεί ότι η Silicon Valley ήταν προϊόν συγκυριακής χρονικής και τοπικής συγκέντρωσης παραγωγικών συντελεστών, ενός Πανεπιστημίου (Stanford University), καθώς και μιας ανερχόμενης νέας τεχνολογίας που βασιζόταν στο Πυρίτιο, πράγματα που η κατάλληλη

¹⁸ Καφφές, Π. και Νασίου, Β. (1997)

¹⁹ Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1992) σελ. 53

επιχειρηματική πρωτοβουλία εντόπισε και αξιοποίησε κατάλληλα ώστε τελικά να σχηματιστεί η χωρική ενότητα που είναι γνωστή ως μητρόπολη της ηλεκτρονικής τεχνολογίας.

Εκτός από εργαλεία περιφερειακής ανάπτυξης, με την έννοια της κεντρικά οριζόμενης πολιτικής, οι Τεχνοπόλεις έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν και στο πλαίσιο της σύγχρονης αντίληψης για την ανάπτυξη, που είναι η τοπική προσέγγιση. Σε τοπικό επίπεδο η περιφερειακή πολιτική παίρνει τη μορφή της τοπικής ανάπτυξης και αποσκοπεί στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού της περιοχής. Στην κατεύθυνση αυτή η Τεχνόπολη ή το Τεχνολογικό Πάρκο, έχει τη δυνατότητα να προωθήσει αυτό το στόχο μέσα από τους δεσμούς που αναπτύσσει με την τοπική κοινωνία και οικονομία, κάτι που οι ΒΙ.ΠΕ. δεν φαίνεται να κάνουν²⁰.

Η ενεργοποίηση αυτή του ενδογενούς δυναμικού προωθείται από την Τεχνόπολη, μέσα από την τόνωση της επιχειρηματικότητας και την στήριξη μικρομεσαίων, ευέλικτων, καινοτόμων επιχειρήσεων. Παράλληλα η χρηματοδοτικοί οδοί που διανοίγονται ευνοούν την επιχειρηματική δράση.

Παράλληλα η διάχυση της τεχνολογικής γνώσης, που αποτελεί και βασικό σκοπό ύπαρξη των τεχνοπόλεων μαζί με την παροχή γενικότερα πληροφόρησης και ειδικής εκπαίδευσης, δίνουν την ευκαιρία στους τοπικούς παράγοντες να αναπτυχθούν. Προϋπόθεση είναι η ικανότητά τους να αξιοποιήσουν τη διαχεόμενη γνώση και να την προσαρμόσουν στις ανάγκες τους.

---

²⁰ Βλιάμος, Σ. (1992)

Κεφάλαιο 5

Κριτήρια Χωροθέτησης και Αξιολόγησης Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται ο συνδυασμός των δεδομένων της ανάλυσης των Ο.Χ.Μ., με την εμπειρική διερεύνηση των παραγόντων χωροθέτησης βιομηχανικών επιχειρήσεων. Στόχος είναι η ανάδειξη των κριτηρίων με τα οποία μπορούν να χωροθετούνται και να αξιολογούνται οι Ο.Χ.Μ. Να σημειωθεί ότι το επίπεδο στο οποίο διερευνάται η χωροθέτηση είναι μακροσκοπικό. Δηλαδή αναζητείται ο ευρύτερος χώρος στον οποίο η χωροθέτηση θα έχει τα βέλτιστα αποτελέσματα και όχι η συγκεκριμένη και οριοθετημένη τοποθεσία.

Έτσι το κεφάλαιο χωρίζεται σε δύο βασικά υποκεφάλαια: στο πρώτο, αναλύονται τα αποτελέσματα τριών εμπειρικών ερευνών σχετικά με τους παράγοντες που επιδρούν στην επιλογή του τόπου εγκατάστασης των επιχειρήσεων και στο τέλος συντίθενται για να δώσουν ένα ενιαίο ιεραρχημένο σύνολο. Στο δεύτερο υποκεφάλαιο, το σύνολο των παραγόντων, σε συνάρτηση με τις βασικές συνιστώσες των Ο.Χ.Μ. και τη στοχοθεσία της αναπτυξιακής πολιτικής μέσα στην οποία εγγράφεται η χωροθέτηση, αποδίδει τα ζητούμενα κριτήρια.

Ασφαλώς τα κριτήρια που μελετώνται δεν αποτελούν νέες ανακαλύψεις. Τα θεωρητικά υποδείγματα αλλά και η καθιερωμένη πρακτική των Ο.Χ.Μ. σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν δώσει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο είναι δυνατή η επίλυση του προβλήματος της επιλογής τόπου εγκατάστασης βιομηχανικής υποδομής. Εξάλλου οι πολιτικές επιλογές και η στρατηγική στοχοθεσία της ανάπτυξης προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό το πλαίσιο αυτό. Έχει παρατηρηθεί ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις, να παρέχεται η βιομηχανική υποδομή, αλλά να μην αξιοποιείται από το ιδιωτικό κεφάλαιο. Στην περίπτωση των Ο.Χ.Μ. αυτό θα σήμαινε ότι οι επιχειρήσεις δεν εγκαταστάθηκαν σε αυτήν, με αποτέλεσμα να αποτύχει η επένδυση.

Το στοιχείο που φιλοδοξεί να δώσει η εμπειρική έρευνα στο υπάρχον αυτό πλαίσιο είναι η άποψη της μονάδας ή αλλιώς του επενδυτή. Όταν οι παράγοντες που θέτει η επιχείρηση για την εγκατάστασή της γενικευθούν και αναχθούν σε κριτήρια για το χώρο συγκέντρωσης των δραστηριοτήτων, τότε είναι αναμενόμενο να μειωθεί η αβεβαιότητα σε σχέση με την επιτυχία της επιλογής του κεντρικού σχεδιαστή.

Τίθεται έτσι έμμεσα και το θέμα της αξιολόγησης της Ο.Χ.Μ. η οποία επίσης εντάσσεται σε πλαίσια στόχων και επιλογών που ποικίλουν κατά περίπτωση, αλλά δεν ξεφεύγουν από κάποια γενικά όρια. Τα όρια αυτά προσδιορίζονται από καθιερωμένες πρακτικές στην περιφερειακή και βιομηχανική ανάπτυξη, αλλά και από κοινούς κανόνες επενδυτικής λογικής και αποδοτικής εκμετάλλευσης παραγωγικών συντελεστών που εξ' ορισμού σπανίζουν.

5.1. Η Χωροθέτηση των Επιχειρήσεων

Στο υποκεφάλαιο αυτό αναλύονται οι ρυθμιστικοί παράγοντες στη διαδικασία επιλογής του τόπου εγκατάστασης μεταποιητικών επιχειρήσεων. Στην κατεύθυνση αυτή αξιοποιούνται τρεις διαφορετικές έρευνες που παρουσιάζονται με χρονολογική σειρά στη συνέχεια και είναι:

1. Έρευνα των Ernst & Young, με θέμα την ανάδειξη των νέων παραγόντων χωροθέτησης επιχειρήσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο.
2. Έρευνα του Εργαστηρίου Περιφερειακών Οικονομικών Αναλύσεων και Προβλέψεων του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με θέμα την ανάδειξη των προσδιοριστικών παραγόντων εγκατάστασης βιομηχανικών επιχειρήσεων στο Βόλο.
3. Έρευνα του Εργαστηρίου Τοπικού και Περιφερειακού Προγραμματισμού του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Leonardo Da Vinci, με θέμα την πρόβλεψη αναγκών σε ειδικότητες, που διεξήχθη στο χώρο του Ν. Μαγνησίας.

Από τις έρευνες αυτές αναδεικνύεται ένα σύστημα παραγόντων που επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα τις επιλογές χωροθέτησης των επιχειρήσεων.

5.1.1. Έρευνα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Το 1991 ο David Rees και η Theresa Carpenter, διεξήγαγαν για το γραφείο των Ernst & Young εμπειρική έρευνα στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο να καταδείξουν τους ρυθμιστικούς εκείνους παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις χωροθέτησης στις μέρες μας¹. Η έρευνα αυτή αποτελείται από τρεις βασικές κατηγορίες συνεντεύξεων που βασίστηκαν σε ημι-δομημένα ερωτηματολόγια:

- I. Δεκαεπτά (17) συνεντεύξεις με πολυεθνικές επιχειρήσεις, που εξέταζαν τη στρατηγική χωροθέτησής τους και τους βασικούς παράγοντες που την επηρεάζουν, καθώς και τους παράγοντες που επηρέασαν μία τουλάχιστον πρόσφατη απόφαση εγκατάστασης.
- II. Εβδομήντα (70) συνεντεύξεις με επιχειρήσεις οι οποίες είχαν πάρει πρόσφατα (στα τελευταία 3-5 έτη) απόφαση για επένδυση που αυξάνει την κινητικότητά τους².
- III. Τέσσερις (4) συνεντεύξεις με στελέχη τραπεζών σχετικά με τις αποφάσεις χωροθέτησης πελατών τους.

Οι συνεντεύξεις κάλυψαν συνολικά 95 ξεχωριστές περιπτώσεις αποφάσεων εγκατάστασης, σε οκτώ (8) χώρες και σε δεκαεννέα (19) περιοχές³ που αναλύονται κατά κλάδο και δραστηριότητα στον Πίνακα 5.1. που ακολουθεί:

Πίνακας 5.1.

Κλάδος	Αριθμός	Δραστηριότητα	Αριθμός*
Ηλεκτρονικών	24	Μεταποίησης	67
Αυτοκινήτων και συναφών εξαρτημάτων	28	Γραφείων και Διοίκησης	13
Χημικών	14	Έρευνας και Ανάπτυξης (E&A)	6
Υφάσματος, Ένδυσης και Υπόδησης	4	Διανομής	21
Τροφίμων και Ποτών	10	Παροχής Υπηρεσιών	15
Υπηρεσιών	15		
Σύνολο	95		

* Κάποιες επενδύσεις εγκατάστασης περιλαμβάνουν δύο τύπους δραστηριοτήτων.

¹ CEC (1993): "New Location Factors for Mobile Investment in Europe", κεφάλαιο 8.

² Απόδοση του όρου "mobile investment"

³ Απόδοση του όρου region (περιφέρεια) για την αποφυγή σύγχυσης με την έννοια της διοικητικής περιφέρειας στην Ελλάδα

Βασικό κίνητρο αυτών των αποφάσεων που οδήγησαν σε νέες επενδύσεις χωρικής σημασίας για τις επιχειρήσεις, ήταν η κατάκτηση μεριδίου της αγοράς ή η αύξηση του υπάρχοντος, μέσα στα ευρύτερα όρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή στα εθνικά όρια κράτους μέλους.

Από τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα παρουσιαστούν αναλυτικά μόνο εκείνα που αφορούν τις μεταποιητικές επιχειρήσεις καθώς και εκείνες που ασκούν δραστηριότητες E&A. Η χωροθέτηση αυτών ακριβώς των λειτουργιών αφορά άμεσα τη μελέτη και θα φανεί στη συνέχεια πώς διαμορφώνονται σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά αλλά και ποιες είναι οι βασικές διαφορές ανάμεσα στις δύο κατηγορίες επιχειρήσεων ως προς τους παράγοντες που ρυθμίζουν τη χωροθέτησή τους.

Οι επιλογές των επιχειρήσεων αφορούσαν χώρα και περιοχή εγκατάστασης, όχι όμως απαραίτητα με αυτή τη σειρά. Για κάποιες προηγήτο η επιλογή χώρας, ενώ άλλες επέλεγαν ανάμεσα σε περιοχές διαφορετικών χωρών. Θα πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, σε ποσοστό 75% οι επιχειρήσεις επέλεγαν αρχικά μια χώρα και στη συνέχεια την περιοχή και τη συγκεκριμένη τοποθεσία εκεί. Μόνο ένα 25% επέλεγε τελικά ανάμεσα σε περιοχές διαφορετικών χωρών.

Ανάμεσα στους πολλούς πιθανούς παράγοντες που κάλυψε η έρευνα, παρουσιάζονται εκείνοι που ξεχώρισαν για τη σημασία τους στις επιλογές των ερωτηθέντων υπευθύνων των επιχειρήσεων, όπως και ο ρόλος του καθενός στην επιλογή χώρας και περιοχής για τη χωροθέτηση. Οι παράγοντες αυτοί είναι χωρισμένοι σε θεματικές ενότητες οι οποίες βοηθούν στη μεθοδικότερη ανάλυση αλλά και εξαγωγή συμπερασμάτων και φυσικά εξετάζονται χωριστά ανάλογα με τον τομέα δραστηριότητας των επιχειρήσεων.

Παράγοντες Χωροθέτησης Μεταποιητικών Μονάδων

Στο διάγραμμα 5.1. που ακολουθεί, φαίνονται τα ποσοστά⁴ στο σύνολο των 67 επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε κλάδους μεταποίησης και απαρτίζουν το δείγμα⁵. Στο διάγραμμα 5.1.A. αναπαριστώνται οι επιχειρήσεις (ποσοστό στο δείγμα) που αναγνωρίζουν ως καθοριστικούς ή σημαντικούς

⁴ Βλ. Πίνακα 5 στο Παράρτημα σελ. 16

⁵ Βλ. Πίνακα 5.1. σελ 110

παράγοντες στην επιλογή χωροθέτησης σε χώρα και αντίστοιχα στο διάγραμμα 5.1.Β. παράγοντες στην επιλογή χωροθέτησης σε περιοχή.

Γενικά οι επιχειρήσεις με μεταποιητική δραστηριότητα, φαίνεται να επηρεάζονται άμεσα στις αποφάσεις τους, σχετικά με τη χωροθέτηση των μονάδων τους, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για επιλογή χώρας ή περιοχής, από τη σχετική θέση των αγορών στις οποίες απευθύνονται, πράγμα που προβλέπεται και από τις κανονιστικές θεωρίες για τη χωροθέτηση της βιομηχανίας⁶. Ακόμα ο παράγοντας της διαθεσιμότητας πρώτων υλών ενώ δε φαίνεται να συγκεντρώνει υψηλά ποσοστά, τουλάχιστον όχι τόσο όσο η εγγύτητα σε αγορές, στην πραγματικότητα είναι σημαντικός, αλλά όχι το ίδιο για όλες τις μεταποιητικές βιομηχανίες. Από τις επιχειρήσεις του δείγματος εκείνες που χωροθέτησαν μονάδες κοντά στην πηγή της πρώτης ύλης τους ήταν κατά κύριο λόγο βιομηχανίες του κλάδου τροφίμων και ποτών. Έτσι και οι περιοχές στις οποίες παρατηρήθηκε έντονη η δυναμική αυτού του παράγοντα δεν ήταν άλλες από αυτές με έντονη εκπροσώπηση του συγκεκριμένου κλάδου.

Επειδή ωστόσο υφίσταται σημαντική διαφοροποίηση στη λογική της επιλογής και φυσικά στα κριτήρια, όταν αυτή αφορά το χωρικό επίπεδο χώρας, σε σχέση με την αντίστοιχη που αφορά το επίπεδο της περιοχής, είναι σκόπιμο να διαχωριστεί στη συνέχεια η ανάλυση των παραγόντων, στα δύο επίπεδα χώρου και να παρουσιαστούν χωριστά. Άλλωστε, εκεί εντοπίζουν το ενδιαφέρον τους και οι δύο έρευνες που ακολουθούν, με συνέπεια να επιβάλλεται ο διαχωρισμός για λόγους συγκρισιμότητας και συνδυασμού για την αναγωγή σε γενικότερα συμπεράσματα. Δεν είναι όμως μόνο οι έρευνες αλλά και η όλη μελέτη που εστιάζεται κυρίως στο εθνικό και διαπεριφερειακό χωρικό επίπεδο.

Έτσι ανάλογα με το χωρικό επίπεδο στο οποίο αναφέρεται η επιλογή εγκατάστασης, αναδεικνύονται οι σημαντικότεροι ρυθμιστικοί παράγοντες ως εξής:

---

⁶ Βλ. Κεφάλαιο 1

- **Επιλογή Χώρας**

Σε γενικές γραμμές και ανεξάρτητα από τη βαρύτητα την οποία δίνουν σε κάθε παράγοντα οι επιχειρήσεις, ξεχωρίζουν οι εξής παράγοντες κατά σειρά:

- α. Εγγύτητα σε αγορές (επιλέχθηκε από το 85% των επιχειρήσεων)
- β. Ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών (43%)
- γ. Γενική διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού (34%)
- δ. Κόστος εργατικών (33%)

Άλλοι παράγοντες που επιλέχθηκαν από σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων (μεγαλύτερο ή ίσο του 30%) είναι η διαθεσιμότητα πρώτων υλών, η εγγύτητα σε σημαντικούς πελάτες, η χρηματοδοτική υποστήριξη και η ποιότητα του εργατικού δυναμικού.

Αναλυτικότερα τώρα και σε σχέση με τη βαρύτητα που δίνεται στους παράγοντες επιλογής, ένα ποσοστό 34% των επιχειρήσεων θεωρεί καθοριστικό παράγοντα επιλογής χώρας για την εγκατάσταση μονάδας την εγγύτητα σε αγορές, ένα ποσοστό 23% θεωρεί καθοριστικό παράγοντα την ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών, ένα ποσοστό 17% την εγγύτητα σε σημαντικούς πελάτες ενώ ακολουθεί το ζήτημα της επίσημης γλώσσας με ποσοστό 15%. Οι υπόλοιποι παράγοντες θεωρήθηκαν καθοριστικής σημασίας από μικρά ποσοστά του δείγματος και μόνο για τις εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις δεν βρέθηκε καμία επιχείρηση που να τις θεωρεί καθοριστικής σημασίας. Ανάμεσα δε στους παράγοντες οι οποίοι θεωρούνται από τις επιχειρήσεις ότι συνέβαλαν σημαντικά στην επιλογή χώρας, ξεχωρίζουν και πάλι η εγγύτητα σε αγορές σε ποσοστό 51% των επιχειρήσεων, η γενική διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού (26%), η διαθεσιμότητα πρώτων υλών (23%), η ποιότητα του εργατικού δυναμικού και το κόστος εργατικών με ίδιο ποσοστό (22%) και ακολουθούν η χρηματοδοτική υποστήριξη και η ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών με επίσης ίδιο ποσοστό (20%).

Συνολικά, φαίνεται ότι οι παράγοντες που παίζουν τον ουσιαστικότερο ρόλο στην επιλογή χώρας για την εγκατάσταση μεταποιητικής μονάδας είναι η εγγύτητα σε αγορές και από τις υποδομές η ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών.

- **Επιλογή περιοχής**

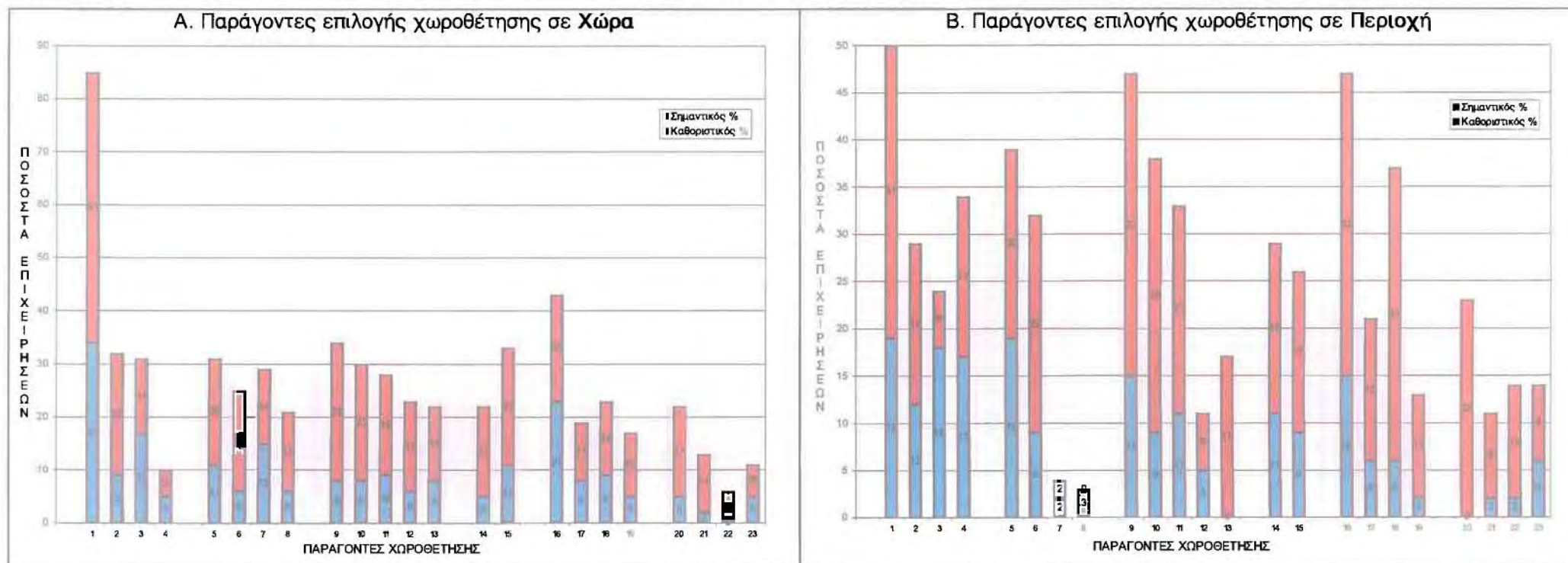
Στην περίπτωση της περιοχής η εικόνα που σχηματίζουν οι απαντήσεις των επιχειρήσεων είναι αρκετά διαφορετική. Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 5.1.B., είναι αρκετοί οι παράγοντες που συγκέντρωσαν το ενδιαφέρον σχετικά μεγάλου ποσοστού επιχειρήσεων (μεγαλύτερο από 30%) και συνεπώς είναι δυσκολότερο να ξεχωρίσουν κάποιοι⁷. Βάζοντας ωστόσο συμβατικά ένα όριο, έστω το 35%, μετρούνται 6 παράγοντες που το υπερβαίνουν, και έχουν ως εξής:

- α. Εγγύτητα σε αγορές (επιλέχθηκε από το 50% των επιχειρήσεων)
- β. Γενική διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού (43%)
- γ. Ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών (43%)
- δ. Χρηματοδοτική υποστήριξη (39%)
- ε. Ποιότητα εργατικού δυναμικού (38%)
- στ. Εγγύτητα σε μεγάλα αεροδρόμια (37%)

---

⁷ Είναι σαφές ότι η επιλογή περιφέρειας επηρεάζεται από περισσότερους παράγοντες που επιδρούν με μεγάλη βαρύτητα, σε σχέση με την επιλογή χώρας.

Διάγραμμα 5.1. Σημαντικότεροι παράγοντες χωροθέτησης για Μεταποιητικές Βιομηχανίες

**ΥΠΟΜΙΝΗΜΑ
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ**

Επιχειρηματικοί

- 1] Εγγύτητα σε αγορές
- 2] Διαθεσιμότητα πρώτων υλών
- 3] Εγγύτητα σε σημαντικούς πελάτες
- 4] Διαθεσιμότητα χώρου

Εθνικοί και τοπικοί

- 5] Χρηματοδοτική υποστήριξη
- 6] Ενίσχυση / θετική συμπεριφορά κυβερνητικών και τοπικών φορέων
- 7] Επίσημη γλώσσα / γλωσσικές ικανότητες
- 8] Εταιρική φορολογία

Εργατικού δυναμικού

- 9] Γενική διαθεσιμότητα
- 10] Ποιότητα
- 11] Διαθεσιμότητα Ειδικευμένου εργατικού δυναμικού
- 12] Σχέσεις εργατικού δυναμικού
- 13] Συμπεριφορά εργατικού δυναμικού

Κόστος

- 14] Κόστος γης / κτιριακού εξοπλισμού
- 15] Κόστος εργατικών

Υποδομές

- 16] Ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών
- 17] Εγγύτητα σε λιμάνι
- 18] Εγγύτητα σε μεγάλα αεροδρόμια
- 19] Ποιότητα τηλεπικοινωνιών

Ποιότητα ζωής και προσωπικοί παράγοντες

- 20] Πολιτισμικοί παράγοντες
- 21] Σχολεία για αλλοδαπούς
- 22] Εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις
- 23] Γενική ελκυστικότητα της περιοχής

Υπάρχουν ωστόσο και άλλοι παράγοντες τους οποίους κατέδειξε ως σημαντικούς ή καθοριστικούς μεγάλο ποσοστό των επιχειρήσεων (μεγαλύτερο από 30%) και αυτοί είναι η διαθεσιμότητα χώρου, η διαθεσιμότητα ειδικευμένου εργατικού δυναμικού και η συμπεριφορά κρατικών και τοπικών φορέων. Να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι καθώς το ζήτημα της επιλογής τόπου εγκατάστασης περνάει σε τοπικό επίπεδο, αναδύονται δυναμικά παράγοντες εργατικού δυναμικού, υποδομών και τοπικών χαρακτηριστικών.

Ειδικότερα, είναι σημαντικό να αναφερθούν οι παράγοντες που θεωρούνται καθοριστικοί για την επιλογή περιοχής από μεγάλο ποσοστό των επιχειρήσεων. Τέτοιοι είναι η εγγύτητα σε αγορές και η χρηματοδοτική υποστήριξη σε ποσοστό 19% των επιχειρήσεων ο καθένας, η εγγύτητα σε σημαντικούς πελάτες (18%) και η διαθεσιμότητα χώρου (17%). Ακολουθούν η γενική διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού και η ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών σε ποσοστό 15% και βέβαια οι υπόλοιποι παράγοντες σε μικρότερα ποσοστά. Ανάμεσα δε στους παράγοντες που οι επιχειρήσεις θεωρούν σημαντικούς για την επιλογή της περιοχής ξεχωρίζουν η γενική διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού και η ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών (32%), η εγγύτητα σε αγορές και σε μεγάλα αεροδρόμια (31%) καθώς και η ποιότητα του εργατικού δυναμικού (29%). Ακολουθούν παράγοντες τοπικού χαρακτήρα (συμπεριφορά φορέων και πολιτισμικοί παράγοντες), η διαθεσιμότητα ειδικευμένου εργατικού δυναμικού και η χρηματοδοτική υποστήριξη.

Παράγοντες Χωροθέτησης Δραστηριοτήτων E&A

Στο δείγμα των 95 επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα υπάρχουν 6 περιπτώσεις επιχειρήσεων που ανέλαβαν επενδύσεις εγκατάστασης επέκτασης ή μετεγκατάστασης, οι οποίες δραστηριοποιούνται σε κλάδους E&A και ενδεχομένως όχι μόνο⁸. Τα στοιχεία για την ανάλυση που ακολουθεί βασίζονται σε αυτές ακριβώς τις 6 περιπτώσεις⁹, που ασφαλώς αποτελούν πολύ μικρό δείγμα για να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα με σχετική ασφάλεια. Ωστόσο η μικρή στατιστική σημασία των αποτελεσμάτων δεν εμποδίζει στο να φανούν κάποιες τάσεις που χαρακτηρίζουν τις επιχειρήσεις με δραστηριότητες

⁸ Βλ. Πίνακα 5.1. σελ. 110

⁹ Βλ. Πίνακα 6 στο Παράρτημα σελ. 17

Ε&Α και ενδεχομένως διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους ως προς τη χωροθέτηση σε σχέση με εκείνες που αναπτύσσουν μεταποιητική δραστηριότητα.

Στο διάγραμμα 5.2. που ακολουθεί, φαίνονται τα ποσοστά στο σύνολο των 6 επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε κλάδους Ε&Α. Στο διάγραμμα 5.2.Α. αναπαριστώνται οι επιχειρήσεις που αναγνωρίζουν ως καθοριστικούς ή σημαντικούς παράγοντες στην επιλογή χωροθέτησης σε χώρα και αντίστοιχα στο διάγραμμα 5.2.Β. παράγοντες στην επιλογή χωροθέτησης σε περιοχή.

Γενικά οι επιχειρήσεις με δραστηριότητα ερευνητική και αναπτυξιακή, φαίνεται να επηρεάζονται καθοριστικά στις αποφάσεις τους, σχετικά με τη χωροθέτηση των μονάδων τους, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για επιλογή χώρας ή περιοχής, από τη σχετική θέση των αγορών στις οποίες απευθύνονται, όπως και οι μεταποιητικές επιχειρήσεις.

Όπως έγινε και προηγουμένα η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας θα συνεχιστεί στα δύο χωρικά επίπεδα που εξετάζονται κατά την επιλογή εγκατάστασης: επίπεδο χώρας και επίπεδο περιοχής.

• Επιλογή Χώρας

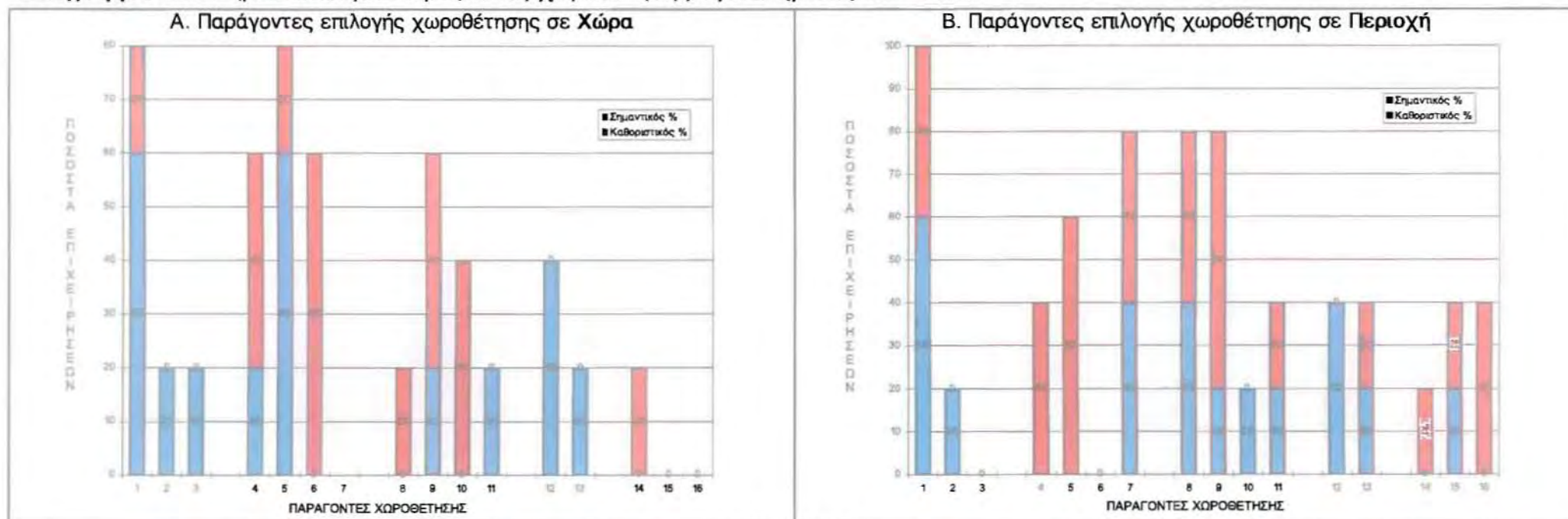
Παράγοντες που αναγνωρίστηκαν ως καθοριστικοί ή σημαντικοί για την επιλογή τόπου εγκατάστασης από το 60% των επιχειρήσεων και άνω¹⁰ είναι:

- α. Εγγύτητα σε αγορές (επιλέχθηκε από το 80% των επιχειρήσεων)
- β. Καλή φήμη στην Ε&Α (80%)
- γ. Ενίσχυση / θετική συμπεριφορά κυβερνητικών και τοπικών φορέων (60%)
- δ. Ποιότητα εργατικού δυναμικού (60%)
- ε. Χρηματοδοτική υποστήριξη (60%)

¹⁰ Επιβάλλεται η στάθμιση σε μεγάλα ποσοστά λόγω του πολύ μικρού δείγματος

Διάγραμμα 5.2. Σημαντικότεροι παράγοντες χωροθέτησης Δραστηριοτήτων Ε&Α

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ**

Επιχειρηματικοί

- 1] Εγγύτητα σε αγορές
- 2] Παρουσία ξένων επιχειρήσεων
- 3] Παρουσία παρόμοιων επιχειρήσεων

Εθνικοί και τοπικοί

- 4] Ενίσχυση / θετική συμπεριφορά κυβερνητικών και τοπικών φορέων
- 5] Καλή φήμη στην Ε&Α
- 6] Χρηματοδοτική υποστήριξη
- 7] Γειτνίαση με Πανεπιστήμιο / Επιστημονικό πάρκο

Εργατικού δυναμικού

- 8] Διαθεσιμότητα τοπικού εργατικού δυναμικού
- 9] Ποιότητα εργατικού δυναμικού
- 10] Διαθεσιμότητα συγκεκριμένων ειδικοτήτων
- 11] Εργατικό δυναμικό με εμπειρία από βιομηχανία

Κόστους

- 12] Κόστος γής / κτιριακού εξοπλισμού
- 13] Κόστος εργατικών

Ποιότητα ζωής

- 14] Εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις
- 15] Γενική ελκυστικότητα της περιοχής
- 16] Ψυχαγωγικές / αθλητικές / πολιτιστικές εγκαταστάσεις

Άλλοι παράγοντες που επιλέχθηκαν από σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων είναι το κόστος γης / κτιριακού εξοπλισμού καθώς και η διαθεσιμότητα συγκεκριμένων ειδικοτήτων.

Πιο αναλυτικά, ποσοστό 60% των επιχειρήσεων θεωρεί καθοριστικό παράγοντα επιλογής χώρας την εγγύτητα σε αγορές. Επίσης 60% αξιολογεί ως καθοριστικό τον παράγοντα της καλής φήμης στην Ε&Α και ένα 40% συγκεντρώνει το κόστος γης. Οι υπόλοιποι παράγοντες θεωρήθηκαν καθοριστικής σημασίας από μικρό (20%) έως μηδενικό ποσοστό του δείγματος. Ανάμεσα δε στους παράγοντες οι οποίοι θεωρούνται από τις επιχειρήσεις ότι συνέβαλαν σημαντικά στην επιλογή χώρας, ξεχωρίζουν η χρηματοδοτική υποστήριξη σε ποσοστό 60% των επιχειρήσεων, η θετική συμπεριφορά φορέων, η ποιότητα εργατικού δυναμικού και η διαθεσιμότητα συγκεκριμένων ειδικοτήτων, και οι τρεις σε ποσοστό 40%.

• Επιλογή περιοχής

Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 5.2.Β., οι παράγοντες που συγκέντρωσαν το ενδιαφέρον σχετικά μεγάλου ποσοστού επιχειρήσεων (60% και άνω) είναι οι εξής:

- α. Εγγύτητα σε αγορές (επιλέχθηκε από όλες τις επιχειρήσεις - 100%)
- β. Γειτνίαση με Πανεπιστήμιο / Επιστημονικό Πάρκο (80%)
- γ. Διαθεσιμότητα τοπικού εργατικού δυναμικού (80%)
- δ. Ποιότητα εργατικού δυναμικού (80%)
- ε. Καλή φήμη στην Ε&Α (60%)

Ακολουθούν οι άλλοι παράγοντες με ποσοστά 40% και 20%.

Πιο αναλυτικά, ποσοστό 60% των επιχειρήσεων θεωρεί καθοριστικό παράγοντα επιλογής περιοχής την εγγύτητα σε αγορές, ενώ το 40% αξιολογεί ως καθοριστικούς τους παράγοντες της γειτνίασης με Πανεπιστήμιο / Επιστημονικό Πάρκο, της διαθεσιμότητας τοπικού εργατικού δυναμικού και του κόστους γης / κτιρίων. Οι υπόλοιποι παράγοντες θεωρήθηκαν καθοριστικής σημασίας από μικρό (20%) έως μηδενικό ποσοστό του δείγματος. Ανάμεσα δε στους παράγοντες οι οποίοι θεωρούνται από τις επιχειρήσεις ότι συνέβαλαν σημαντικά στην επιλογή περιοχής, ξεχωρίζουν η καλή φήμη στην Ε&Α και η ποιότητα του εργατικού δυναμικού σε ποσοστό 60% των επιχειρήσεων.

Τελευταίος σε σειρά, αλλά όχι σε σημασία εξετάζεται ο παράγοντας της ύπαρξης ομοειδών επιχειρήσεων στην περιοχή. Είναι ένα ζήτημα που τέθηκε σε όλες τις επιχειρήσεις που έλαβαν μέρος στην έρευνα και όχι μόνο στις μεταποιητικές και ερευνητικές που εξετάστηκαν παραπάνω.

Πίνακας 5.2. Ο παράγοντας της ύπαρξης ομοειδών δραστηριοτήτων

Απάντηση	Ναί είναι παράγοντας (% εκείνων που απάντησαν)	Βασική αιτιολογία που δόθηκε (%)		
		εργατικό δυναμικό	εισροές / πελάτες / ανταγωνιστές	επαγγελματικές υπηρεσίες
Δραστηριότητα				
Μεταποίηση	49	32	50	18
Γραφεία	30	100	0	0
Διανομή	56	25	50	25
Υπηρεσίες	54	60	0	40
Ε&Α	40	0	100	0

Στον Πίνακα 5.2. φαίνεται το ποσοστό των επιχειρήσεων που απαντούν ότι η ύπαρξη σε κάποια περιοχή επιχειρήσεων με δραστηριότητες όμοιες προς αυτές, αποτέλεσε παράγοντα που επηρέασε την απόφασή τους σχετικά με την επιλογή του τόπου εγκατάστασης. Παράλληλα δίνουν και απάντηση σχετικά με τις παραμέτρους αυτού του παράγοντα που τις επηρεάζουν περισσότερο. Όπως φαίνεται, περίπου οι μισές επιχειρήσεις επηρεάστηκαν στην επιλογή τους από την επιθυμία να βρίσκονται κοντά σε άλλες ομοειδείς.

5.1.2. Έρευνα στο Βόλο

Στις αρχές του 1996 ολοκληρώθηκε έρευνα ερωτηματολογίων με την ευθύνη του Εργαστηρίου Περιφερειακών Οικονομικών Αναλύσεων και Προβλέψεων του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, στην οποία έλαβαν μέρος φοιτητές του Δευτέρου Έτους. Σκοπός της έρευνας ήταν να αναδείξει τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την επιλογή εγκατάστασης βιομηχανιών στην περιοχή του Βόλου¹¹.

Στην έρευνα ανταποκρίθηκαν 59 από τις 75 βιομηχανικές επιχειρήσεις που αρχικά περιελάμβανε το δείγμα. Από τις 59 αυτές επιχειρήσεις οι 33 (ποσοστό 56%) ιδρύθηκαν πριν το 1980, ενώ οι 26 (ποσοστό 44%) από το 1980

¹¹ Πετράκος, Γ. και Σπανός, Σ. (1996)

και μετά. Εκπροσωπούνται δηλαδή παλιές και νέες επιχειρήσεις σε μια αντιπροσωπευτική αναλογία. Ακόμα ως προς τη μορφή τους, οι 50 είναι Α.Ε. και οι 9 Ε.Π.Ε., ενώ σε επίπεδο κλάδου εκπροσωπούνται όλοι οι σημαντικοί κλάδοι της Βολιώτικης βιομηχανίας.

Σχετικά με την διαχρονική πορεία των επιχειρήσεων ως προς την απασχόληση, 37 (ποσοστό 63%) έχουν αυξήσει τον αριθμό απασχολουμένων από την ίδρυσή τους, 18 (ποσοστό 31%) παρουσιάζουν μείωση και οι υπόλοιπες 4 δεν παρουσιάζουν μεταβολή στην απασχόληση από την ίδρυσή τους.

Σε γενικές γραμμές αυτό που μπορεί να επισημανθεί είναι ότι το δείγμα αντιπροσωπεύει κυρίως τη μεγάλη βιομηχανία και ταυτόχρονα περιλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της τοπικής βιομηχανικής απασχόλησης. Ωστόσο, από άποψη κλαδικής σύνθεσης και διαχρονικής πορείας απασχόλησης, το δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό του συνόλου της βιομηχανικής δραστηριότητας του νομού Μαγνησίας.

Εναλλακτικές Περιοχές Εγκατάστασης

Στο ερωτηματολόγιο που διακινήθηκε για τις ανάγκες αυτής της έρευνας, το πρώτο ερώτημα που τέθηκε, ήταν: "Όταν λήφθηκε η απόφαση εγκατάστασης της επιχείρησης στο Βόλο, ποιες άλλες περιοχές εξετάστηκαν ως πιθανοί τόποι εγκατάστασης;". Οι απαντήσεις σε αυτήν την ερώτηση δίνουν τη δυνατότητα, να εντοπιστούν οι περιοχές της χώρας που ανταγωνίζονται το Βόλο στην προσέλκυση επενδύσεων, ενώ παράλληλα δίνουν βασικές πληροφορίες για τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων σχετικά με τη διαδικασία επιλογής του τόπου εγκατάστασης.

Έτσι, όπως φαίνεται αναλυτικά στον πίνακα 5.3. μόνο 17 από τις 59 επιχειρήσεις του δείγματος εξέτασαν εναλλακτικές περιοχές για την εγκατάστασή τους, πριν επιλέξουν το Βόλο. Οι υπόλοιπες 42 εγκαταστάθηκαν στην περιοχή χωρίς να εξετάσουν εναλλακτικές λύσεις. Γι'αυτές δηλαδή, ο Βόλος δεν είχε ανταγωνιστή.

Η στάση των 42 αυτών επιχειρήσεων, δικαιολογείται σε ένα μεγάλο ποσοστό από το γεγονός της εντοπιότητας των ιδρυτών τους καθώς, όπως αποκαλύπτουν οι απαντήσεις στο επόμενο ερώτημα σχετικά με τους παράγοντες που επέδρασαν στην επιλογή του Βόλου, οι 20 από τις συγκεκριμένες 42 επιχειρήσεις επηρεάστηκαν μεταξύ άλλων και από

προσωπικούς παράγοντες, και στην ουσία πρόκειται για τον παράγοντα της εντοπιότητας με την ευρεία του έννοια.

Παράλληλα, και με δεδομένο το γεγονός ότι οι υπόλοιπες 22 επιχειρήσεις που εγκαταστάθηκαν στο Βόλο χωρίς να εξετάσουν εναλλακτικές περιοχές, δεν δήλωσαν τους προσωπικούς λόγους ως παράγοντα επιλογής, φαίνεται ότι ο Βόλος διαθέτει κάποια χαρακτηριστικά που θα αναζητηθούν στη συνέχεια, τα οποία τον καθιστούν έντονα ελκυστικό για τα επενδυτικά κεφάλαια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3. Η επιλογή του Βόλου και εναλλακτικές επιλογές

Συγκεντρωτικά	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό % στις 59
Επιχειρήσεις που επέλεξαν κατευθείαν το Βόλο για προσωπικούς λόγους (κυρίως εντοπιότητα)	20	33,9%
Επιχειρήσεις που επέλεξαν το Βόλο μετά από σύγκριση	17	28,8%
Επιχειρήσεις που επέλεξαν κατευθείαν το Βόλο, αλλά όχι για προσωπικούς λόγους	22	37,3%

Περιφέρειες	Αριθμός Απαντήσεων - Εναλλακτικών Επιλογών	Ποσοστό % στο σύνολο των Εναλλακτικών Επιλογών (18)*	Ποσοστό % στο σύνολο των ερωτηθέντων (59)
Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	1	5,6%	1,7%
Κεντρικής Μακεδονίας	3	16,7%	5,1%
Δυτικής Μακεδονίας	0	0,0%	0,0%
Ηπείρου	0	0,0%	0,0%
Θεσσαλίας	1	5,6%	1,7%
Δυτικής Ελλάδας	1	5,6%	1,7%
Στερεάς Ελλάδας	3	16,7%	5,1%
Αττικής	9	50,0%	15,2%
Πελοποννήσου	0	0,0%	0,0%
Κρήτης	0	0,0%	0,0%
Άλλη Περιφέρεια	0	0,0%	0,0%

* Μια από τις 17 επιχειρήσεις που εγκαταστάθηκε στο Βόλο μετά από σύγκριση, εξέτασε δύο εναλλακτικές τοποθεσίες.

Υπάρχουν βέβαια και οι 17 επιχειρήσεις, οι οποίες εξέτασαν εναλλακτικές περιοχές εγκατάστασης, και από τις απαντήσεις τους φαίνεται ότι ο Βόλος αντιμετωπίζει ανταγωνισμό, στην προσέλκυση κεφαλαίων, ουσιαστικά μόνο από την Αττική και την ευρύτερη περιοχή της (Χαλκίδα, Θήβα) και δευτερευόντως απ' την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι

επενδυτές δε φαίνεται να συγκρίνουν το Βόλο με περιοχές εκτός του κυρίου αναπτυξιακού άξονα της χώρας, αλλά ούτε και με περιοχές στις οποίες ισχύουν ευνοϊκότερα επενδυτικά κίνητρα.

Οι Παράγοντες Χωροθέτησης

Οι απαντήσεις των επιχειρηματιών στην ερώτηση “ποιοι παράγοντες επέδρασαν σημαντικά ή καθοριστικά στην επιλογή του Βόλου ως τόπου εγκατάστασης της επιχείρησης”, δίνουν τη δυνατότητα ιεράρχησης και αξιολόγησης των παραγόντων χωροθέτησης βιομηχανίας, στο χώρο του Βόλου αλλά και γενικότερα στον Ελληνικό χώρο.

Όπως φαίνεται αναλυτικά στο διάγραμμα 5.3. που ακολουθεί¹², γενικά οι σημαντικότεροι παράγοντες στην επιλογή του Βόλου σαν τόπου εγκατάστασης, είναι:

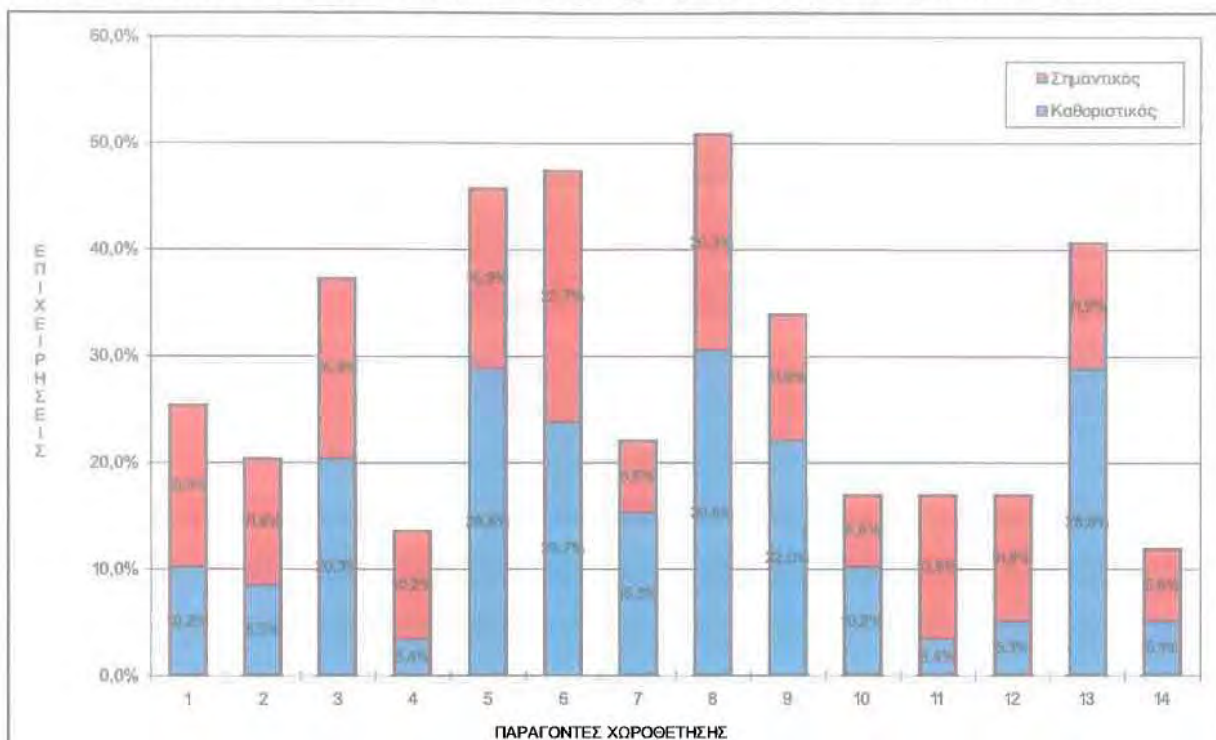
1. Η θέση της περιοχής στο κέντρο της χώρας και η προσπελασιμότητά της στις μεγάλες Ελληνικές αγορές που υποστηρίζεται από το 50,8% των ερωτηθέντων
2. Η ύπαρξη μεγάλου λιμανιού με 47,5%
3. Η ύπαρξη ΒΙ.ΠΕ. με 45,8%
4. Προσωπικοί λόγοι (εντοπιότητα) με 40,7%
5. Η ύπαρξη σημαντικών πελατών στην περιοχή με 37,3%
6. Η διαθεσιμότητα και η εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού της με 33,9%

και ακολουθούν οι υπόλοιποι με μικρότερα ποσοστά (μικρότερα του 30%).

Τη μικρότερη σημασία από όλους τους παράγοντες που παρατίθενται φαίνεται να έχει η “Ύπαρξη στην περιοχή επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου”, πράγμα που υποδηλώνει ενδεχομένως την αδυναμία ανάπτυξης οικονομιών συσπείρωσης στη βάση οποιασδήποτε συνεργασίας, ή τουλάχιστον την αδιαφορία του επιχειρηματικού κόσμου προς αυτήν την κατεύθυνση. Φαίνεται ότι οι επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου αντιμετωπίζονται μόνο ως ανταγωνιστές και όχι ως πιθανοί συνεργάτες ή τουλάχιστον ως θετικός παράγοντας συλλειτουργίας.

¹² Βλ. Πίνακα 7 στο Παράρτημα σελ. 18

Διάγραμμα 5.3. Παράγοντες χωροθέτησης βιομηχανικών επιχειρήσεων στο Βόλο**ΥΠΟΜΝΗΜΑ****ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ**

- 1] Συγκέντρωση σημαντικού αριθμού εταιρειών στην περιοχή
- 2] Ύπαρξη σημαντικών προμηθευτών ή διαθεσιμότητα πρώτων υλών
- 3] Ύπαρξη σημαντικών πελατών στην περιοχή
- 4] Ύπαρξη στην περιοχή επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου
- 5] Ύπαρξη ΒΙ.ΠΕ.
- 6] Ύπαρξη μεγάλου λιμανιού
- 7] Οικονομικά κίνητρα που προσέφερε η περιοχή μέσω των εκάστοτε αναπτυξιακών νόμων
- 8] Η θέση της περιοχής στο κέντρο της χώρας και η προσπελασιμότητα της στις μεγάλες ελληνικές αγορές
- 9] Η διαθεσιμότητα και η εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού της
- 10] Η διαθεσιμότητα έμπειρων και ικανών στελεχών στην τοπική αγορά
- 11] Η ποιότητα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής και η ποιότητα ζωής
- 12] Η στάση του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού της περιοχής απέναντι στην βιομηχανία
- 13] Προσωπικοί λόγοι
- 14] Άλλοι λόγοι

Στο συμπέρασμα αυτό συντείνει και το γεγονός ότι ο παράγοντας της συγκέντρωσης σημαντικού αριθμού εταιρειών στην περιοχή (οποιοδήποτε κλάδου) υποστηρίχτηκε από μια σημαντική μειοψηφία του δείγματος (25%). Δηλαδή ενώ η παρουσία πολλών επιχειρήσεων στην περιοχή αντιμετωπίζεται ως θετικός παράγοντας με σημαντική βαρύτητα, όταν εξειδικεύεται σε επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου χάνει μεγάλο ποσοστό των υποστηρικτών του.

Η σειρά αυτή με την οποία κατατάσσονται οι παράγοντες ως προς τη σημασία τους που εκφράζεται από το ποσοστό των επιχειρήσεων που τους επέλεξε, διαφοροποιείται μερικά αν ληφθούν υπόψη και οι διαβαθμίσεις της επίδρασης του καθενός σε “καθοριστική” και “σημαντική”.

Έτσι, το 30,5% των επιχειρήσεων αναγνωρίζει ως καθοριστικό παράγοντα εγκατάστασης τη θέση της περιοχής στο κέντρο της χώρας, το 28,8% θεωρεί καθοριστικό παράγοντα την ύπαρξη της ΒΙ.ΠΕ. και τους προσωπικούς λόγους και το 23,7% την ύπαρξη μεγάλου λιμανιού. Σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων (22,0%) θεωρεί καθοριστικό παράγοντα την διαθεσιμότητα εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού ενώ το 20,7% την ύπαρξη σημαντικών πελατών στην περιοχή.

Άλλοι παράγοντες που αφορούν τη διαθεσιμότητα των πρώτων υλών, την ύπαρξη επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου στην τοπική αγορά, τη διαθεσιμότητα έμπειρων στελεχών, την ποιότητα ζωής και ενδεχόμενα αναμένονταν ισχυρότεροι, θεωρήθηκαν καθοριστικοί μόνο από μια μικρή μειοψηφία επιχειρήσεων.

Από τους παράγοντες οι οποίοι θεωρούνται από τις επιχειρήσεις ότι συνέβαλαν σημαντικά στην επιλογή του Βόλου ως τόπου εγκατάστασης ξεχωρίζουν η ύπαρξη λιμανιού (23,7% των επιχειρήσεων), η κεντρική θέση της περιοχής (20,3%), η ύπαρξη ΒΙ.ΠΕ. (16,9%), η ύπαρξη πελατών (16,9%) αλλά και η συγκέντρωση σημαντικού αριθμού επιχειρήσεων στην περιοχή (15,3%).

Οι απαντήσεις στην αντίθετη ερώτηση: “ποιοι από τους παρακάτω τοπικούς παράγοντες θεωρείτε ότι αποτελούν σοβαρό μειονέκτημα για το Βόλο και εμποδίζουν την προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων”, δίνουν την ευκαιρία να παρουσιαστούν άλλοι σημαντικοί παράγοντες χωροθέτησης, τους οποίους όμως ο Βόλος δεν πληροί ως προϋποθέσεις για να προσελκύσει επενδύσεις ή αλλιώς αποτελούν μειονεκτήματα της περιοχής.

Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 5.4. που ακολουθεί¹³, από τους παράγοντες που σύμφωνα με τις απόψεις των τοπικών μεταποιητικών επιχειρήσεων, εμποδίζουν την προσέλκυση επενδύσεων στο Βόλο, ξεχωρίζουν ως σημαντικοί ή καθοριστικοί (συνολικά με ποσοστά μεγαλύτερα του 40%) οι εξής:

1. Το κλείσιμο μεγάλων εργοστασίων της περιοχής (αποβιομηχάνιση) (με ποσοστό 57,6% των επιχειρήσεων).
2. Η έλλειψη ενός τοπικού μηχανισμού υποστήριξης και προβολής της επιχειρηματικής δραστηριότητας (49,2%).
3. Η έλλειψη σαφούς βιομηχανικής πολιτικής από τους τοπικούς φορείς (49,2%).
4. Το υψηλό κόστος και η ελλιπής υποδομή του λιμανιού (44,1%).
5. Η απόσταση από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Αθήνα (44,1%).

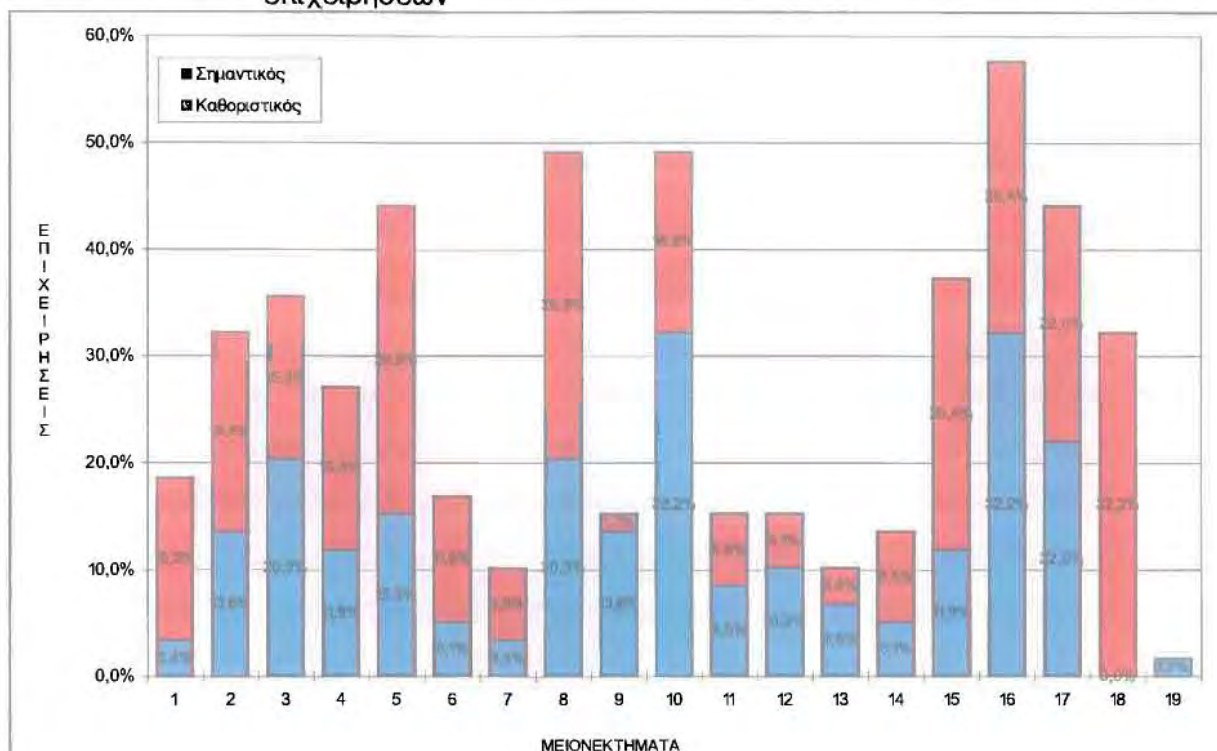
Ειδικότερα, οι επιχειρήσεις θεωρούν καθοριστικής σημασίας παράγοντες την έλλειψη σαφούς βιομηχανικής πολιτικής καθώς και το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης, σε ποσοστό τους ίσο με 32,2%, την απόσταση από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Αθήνα (22,0%), την έλλειψη ενός τοπικού μηχανισμού υποστήριξης και προβολής της επιχειρηματικότητας και την έλλειψη εμπορικού και επιβατικού αεροδρομίου (20,3%) και ακόμα το υψηλό κόστος και την ελλιπή υποδομή του λιμανιού (15,3%).

Εξάλλου, σημαντικοί παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη θεωρούνται: η έλλειψη ενός τοπικού μηχανισμού υποστήριξης και προβολής της επιχειρηματικής δραστηριότητας, μαζί με το υψηλό κόστος και την ελλιπή υποδομή του λιμανιού για το 28,8% των επιχειρήσεων, η έλλειψη ερευνητικών κ.λ.π. κέντρων και η αποβιομηχάνιση (25,4%), η απόσταση από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Αθήνα (22,0%), η απόσταση από τις αγορές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης (18,6%) και η έλλειψη σαφούς βιομηχανικής πολιτικής από τους τοπικούς φορείς (16,9%).

¹³ Βλ. Πίνακα 8 στο Παράρτημα σελ. 19

Διάγραμμα 5.4. Μειονεκτήματα του Βόλου ως τόπου εγκατάστασης βιομηχανικών επιχειρήσεων

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ

- 1] Το μικρό μέγεθος της πόλης
- 2] Η απόσταση από τις αγορές της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης
- 3] Η έλλειψη εμπορικού και επιβατικού αεροδρομίου
- 4] Η ελλιπής εξυπηρέτηση του σιδηροδρομικού δικτύου
- 5] Το υψηλό κόστος και η ελλιπής υποδομή του λιμανιού
- 6] Ο τρόπος λειτουργίας και διαχείρισης της ΒΙ.ΠΕ.
- 7] Η υψηλή τοπική φορολογία
- 8] Η έλλειψη ενός τοπικού μηχανισμού υποστήριξης και προβολής της επιχειρηματικής δραστηριότητας
- 9] Η έλλειψη σύγχρονων υπηρεσιών από το τοπικό τραπεζικό δίκτυο
- 10] Η έλλειψη σαφούς βιομηχανικής πολιτικής από τους τοπικούς φορείς
- 11] Το υψηλό κόστος γης
- 12] Η έλλειψη κατάλληλων εξειδικεύσεων στο εργατικό δυναμικό της περιοχής
- 13] Οι εργασιακές σχέσεις (στάση του συνδικαλιστικού κινήματος)
- 14] Η έλλειψη έμπειρων και ικανών στελεχών στην τοπική αγορά
- 15] Η έλλειψη ερευνητικών κέντρων, κέντρου βιομηχανικού σχεδιασμού και εφαρμογών, εργαστηρίων ποιοτικού ελέγχου, κέντρου ανάπτυξης και κατασκευής προτύπων κ.α.
- 16] Το κλείσιμο μεγάλων εργοστασίων της περιοχής
- 17] Η απόσταση από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Αθήνα
- 18] Άλλο μειονέκτημα
- 19] Κανένα μειονέκτημα

Να σημειωθεί ακόμα ότι ένα σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων (32,2%), υπέδειξε ως σημαντικούς άλλους παράγοντες, που δεν αναφέρονταν στο ερωτηματολόγιο (Άλλο μειονέκτημα). Τέτοιοι είναι:

Οι υψηλοί μισθοί των εργατών στο λιμάνι, η έλλειψη ιχθυόσκαλας, το υψηλό κόστος καθαρισμού λυμάτων στη Β' ΒΙ.ΠΕ., τα προβλήματα με τις τηλεπικοινωνίες και η έλλειψη βασικών υπηρεσιών στις ΒΙ.ΠΕ., το υψηλό κόστος εργασίας, οι επιπλέον επιβαρύνσεις υπέρ ΟΤΑ, η αρνητική στάση των δημοσίων υπηρεσιών απέναντι στη βιομηχανία, η μη θεσμοθέτηση λατομικών περιοχών, προβλήματα πολεοδομικής φύσης, προβλήματα με το δίκτυο της ΔΕΗ, καθώς και άλλα που απορρέουν από την αδυναμία των τοπικών αιρετών εκπροσώπων να επηρεάσουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Αθήνα.

5.1.3. Έρευνα στο Νομό Μαγνησίας

Κατά τη διάρκεια του τελευταίου τριμήνου του 1996, το Εργαστήριο Τοπικού και Περιφερειακού Προγραμματισμού διεξήγαγε έρευνα στο χώρο του Νομού Μαγνησίας για τις ανάγκες μελέτης με θέμα την "ανάπτυξη μεθόδου πρόβλεψης αναγκών σε ειδικότητες". Η μελέτη αυτή εντάσσεται στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα **Leonardo Da Vinci** και είναι συγχρηματοδοτούμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹⁴. Η έρευνα βασίστηκε σε συνεντεύξεις καθοδηγούμενες από ερωτηματολόγιο, με διευθύνοντα στελέχη μεταποιητικών επιχειρήσεων. Η άμεση συμμετοχή του γράφοντος σ' αυτή την έρευνα αποτέλεσε επιπλέον εισροή ποιοτικών δεδομένων, καθώς η φυσική επαφή με το χώρο, τα πρόσωπα και τα προβλήματα είναι γνωστό ότι προσδίδει εμπειρίες και δεδομένα που δεν ποσοτικοποιούνται και πολλές φορές βρίσκονται έξω από το βασικό σχεδιασμό και τις απαιτήσεις μιας έρευνας.

Έτσι, ενώ ο βασικός προσανατολισμός των συνεντεύξεων κατευθυνόταν σε ζητήματα επαγγελματικής κατάρτισης και ειδίκευσης στα πλαίσια της παραγωγικής διαδικασίας, αυτό δεν εμπόδιζε την επέκταση της συνέντευξης σε μια δεύτερη φάση ή και παράλληλα με την αφορμή προβλεπόμενων σχετικών ερωτήσεων, σε ζητήματα επιλογής χωροθέτησης και λειτουργίας της τοπικής ΒΙ.ΠΕ.

¹⁴ Βλιάμος, Σ. (1997)

Από τις 45 βιομηχανικές επιχειρήσεις που επιλέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, τελικά 39 ανταποκρίθηκαν θετικά στο αίτημα των ερευνητών να συναντηθούν με εκπροσώπους τους. Οι 39 αυτές επιχειρήσεις αποτέλεσαν και το δείγμα της έρευνας, του οποίου η χωρική διάρθρωση έχει ως εξής: 21 επιχειρήσεις στην Α' ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, 3 στη Β' ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, 10 στην ευρύτερη περιοχή της πόλης του Βόλου (Ε.Ο. Βόλου - Λάρισας και Βόλου - Αθηνών), 2 στον Αλμυρό και 3 στην Αγριά. Όλες δε οι επιχειρήσεις ασκούν μεταποιητική δραστηριότητα εκτός από μία, την ΕΒΕΤΑΜ, η οποία δραστηριοποιείται σε τομείς Ε&Α και αποτελεί σημαντικότατο ερευνητικό κέντρο.

Σχετικά με τη νομική μορφή του δείγματος, 76,9% είναι Α.Ε., 10,3% Ε.Π.Ε., και επίσης 10,3% Ο.Ε., ενώ τέλος ένα 2,6% αντιπροσωπεύει ατομικές επιχειρήσεις. Όσο αφορά τον οικονομικό δυναμισμό των επιχειρήσεων αυτών, μια μέτρηση του οποίου είναι και ο ετήσιος κύκλος εργασιών, σύμφωνα με το προηγούμενο οικονομικό έτος (1995), το δείγμα χωρίζεται στις εξής κατηγορίες: με τζίρο μεγαλύτερο από 500 εκατ. δρχ. 47,4%, από 150 ως 500 εκατ. δρχ. 39,5%, από 100 ως 150 εκατ. δρχ. 7,9% και από 50 ως 100 εκατ. δρχ. 5,3%. Τέλος, οι αγορές στις οποίες απευθύνονται οι επιχειρήσεις αυτές, αποτελεί επίσης ένα σημαντικό παράγοντα, ικανό να ερμηνεύσει σε μεγάλο ποσοστό τη συμπεριφορά τους. Έτσι φάνηκε ότι το 59% του δείγματος διέθετε τα προϊόντα του σε Ελλάδα και εξωτερικό, το 35,9% μόνο στην Ελλάδα και το 5,1% απευθυνόταν αποκλειστικά σε αγορές του εξωτερικού.

Είναι φανερό ότι δεν πρόκειται για ένα τυχαίο δείγμα των μεταποιητικών επιχειρήσεων του Νομού Μαγνησίας, αλλά για ένα δείγμα που αντιπροσωπεύει το δυναμικότερο και παραγωγικότερο τμήμα της βιομηχανίας του Νομού.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα του Ν. Μαγνησίας ως Τόπου Εγκατάστασης Βιομηχανικών Επιχειρήσεων.

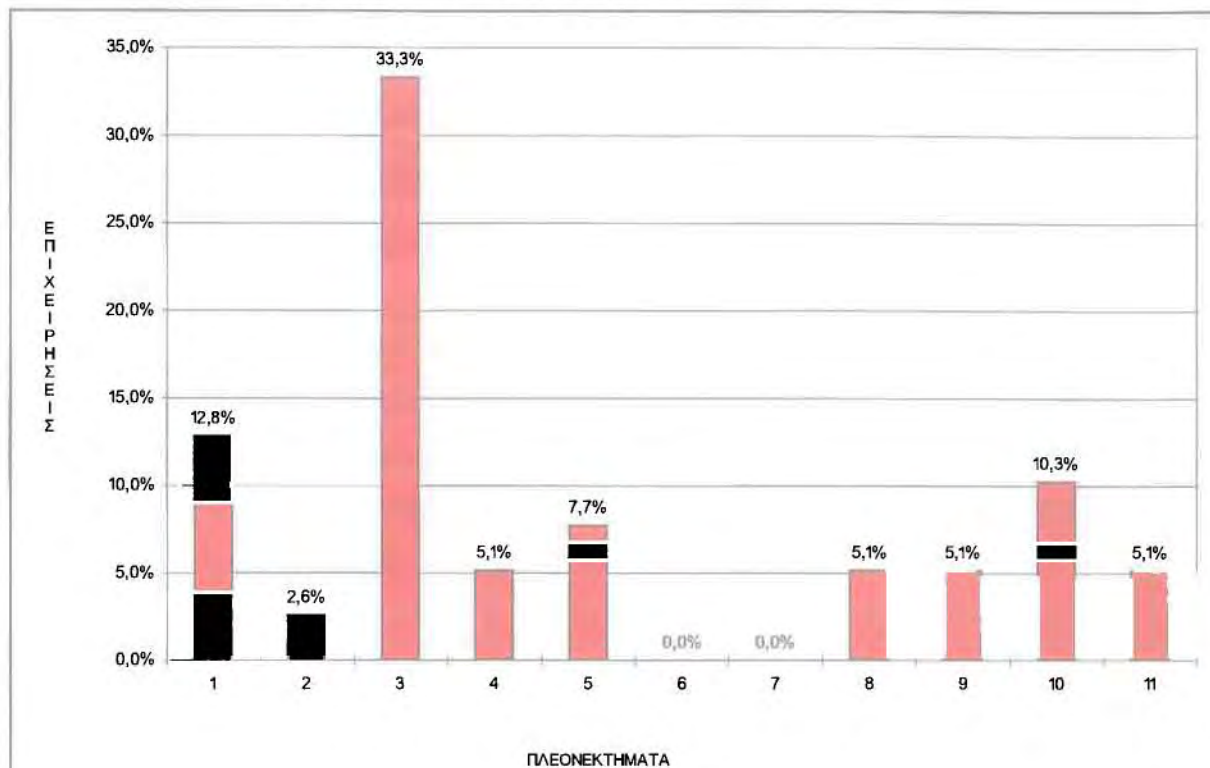
Δύο από τις ερωτήσεις που υποβλήθηκαν μέσω του ερωτηματολογίου στις επιχειρήσεις του δείγματος, σχετίζονται άμεσα με τις ανάγκες της παρούσης μελέτης, καθώς διερευνούν τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του Νομού Μαγνησίας ως τόπου εγκατάστασης και συνεπώς μπορούν να αναδείξουν έμμεσα παράγοντες χωροθέτησης για μεταποιητικές επιχειρήσεις.

Η ερώτηση σχετικά με τα πλεονεκτήματα τέθηκε με την εξής διατύπωση: **“Με δεδομένο ότι η επιχείρησή σας βρίσκεται στο Νομό Μαγνησίας, ποιο θεωρείτε ως το κυριότερο πλεονέκτημα (έως 5 απαντήσεις, με σειρά προτεραιότητας);”** Στο διάγραμμα 5.5. που ακολουθεί φαίνονται οι επιλογές των επιχειρήσεων μέσα από μια σειρά παραγόντων που παρατίθενται στο σχετικό υπόμνημα.

Όπως δείχνει και το διάγραμμα, οι παράγοντες που ξεχώρισαν για τη σημασία τους ως πλεονεκτήματα, είναι κατά σειρά:

1. Η ύπαρξη ικανού εργατικού δυναμικού, με τις κατάλληλες δεξιότητες (επιλέχθηκε από το 33,3% των επιχειρήσεων).
2. Η ύπαρξη πρώτων υλών (12,8%).
3. Η εγγύτητα με την κατοικία και το οικογενειακό περιβάλλον (Εντοπιότητα) (10,3%).
4. Η παροχή χρηματοοικονομικών ενισχύσεων, επιδοτήσεων και γενικώς κινήτρων για την περιοχή της Μαγνησίας (7,7%).

Διάγραμμα 5.5. Πλεονεκτήματα του Ν. Μαγνησίας ως τόπου εγκατάστασης βιομηχανικών επιχειρήσεων

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

- 1] Η ύπαρξη πρώτων υλών
- 2] Η ύπαρξη φθηνού εργατικού δυναμικού
- 3] Η ύπαρξη ικανού εργατικού δυναμικού, με τις κατάλληλες δεξιότητες
- 4] Η γειτνίαση με τις αγορές του προϊόντος σας
- 5] Η παροχή χρηματοοικονομικών ενισχύσεων, επιδοτήσεων και γενικώς κινήτρων για την περιοχή της Μαγνησίας
- 6] Η εύκολη πρόσβαση σε τραπεζικές υπηρεσίες
- 7] Η πρόσβαση και εξυπηρέτηση από τις δημόσιες υπηρεσίες
- 8] Η καλή τεχνική υποδομή (τηλεπικοινωνίες, συγκοινωνίες κ.λ.π.)
- 9] Η ύπαρξη γνωστών και γενικότερα φιλικού κοινωνικού περιβάλλοντος
- 10] Η εγγύτητα με την κατοικία και το οικογενειακό σας περιβάλλον
- 11] Άλλο .....

Η επόμενη ερώτηση στοχεύει στην ανίχνευση παραγόντων που αποτελούν μειονεκτήματα του Νομού και σχετίζονται με τη μεταποιητική δραστηριότητα. Η διατύπωσή της έχει ως εξής: “Με δεδομένο ότι η επιχείρησή σας βρίσκεται στο Νομό Μαγνησίας, ποιο θεωρείτε ως το κυριότερο μειονέκτημα (έως 5 απαντήσεις, με σειρά προτεραιότητας);” Οι επιλογές των επιχειρήσεων παρουσιάζονται στο διάγραμμα 5.6. που ακολουθεί καθώς επίσης και οι προτεινόμενοι παράγοντες.

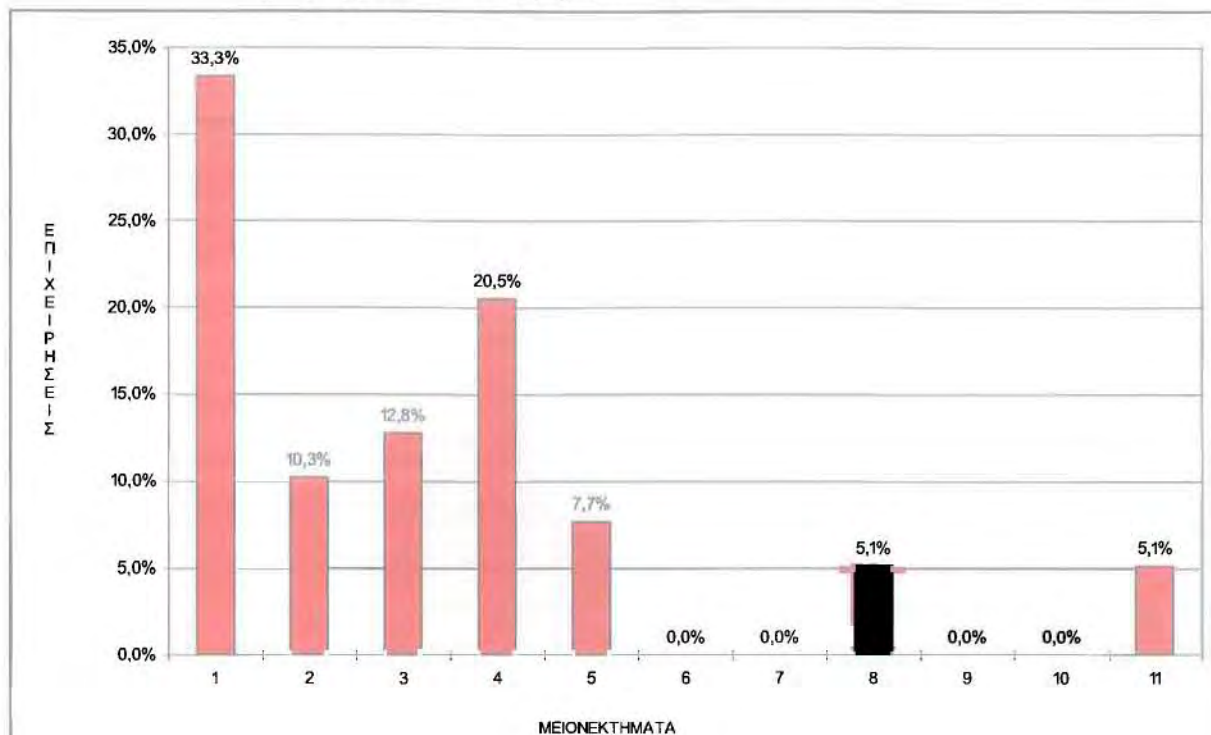
Έτσι, μπορούν να αναφερθούν ως σημαντικότεροι, σύμφωνα με τα ποσοστά που συγκέντρωσε καθένας, οι εξής:

1. Η έλλειψη τοπικών πρώτων υλών (33,3%).
2. Η μεγάλη απόσταση από τις αγορές (20%).
3. Η έλλειψη ικανού και εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού (12,8%).
4. Το υψηλό εργατικό κόστος (10,3%).
5. Η έλλειψη χρηματοδοτικών ενισχύσεων, επιδοτήσεων και γενικώς κινήτρων για τη συγκεκριμένη περιοχή (7,7%).

Από τη σύνθεση των απαντήσεων στις δύο προηγούμενες ερωτήσεις μπορούν να εξαχθούν πέντε βασικοί παράγοντες που επιδρούν σημαντικά στη χωροθέτηση επιχειρήσεων μεταποιητικής δραστηριότητας.

- Η ύπαρξη ικανού και εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού
- Η ύπαρξη τοπικών πρώτων υλών
- Η απόσταση από τις αγορές των προϊόντων
- Προσωπικοί λόγοι - Εντοπιότητα
- Παροχή κινήτρων

Διάγραμμα 5.6. Μειονεκτήματα του Ν. Μαγνησίας ως τόπου εγκατάστασης βιομηχανικών επιχειρήσεων

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

- 1] Η έλλειψη τοπικών πρώτων υλών και η αναγκαστική εισαγωγή τους από περιοχές εκτός Νομού
- 2] Το υψηλό εργατικό κόστος
- 3] Η έλλειψη ικανού και εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού
- 4] Η μεγάλη απόσταση από τις αγορές του προϊόντος σας
- 5] Η έλλειψη χρηματοδοτικών ενισχύσεων, επιδοτήσεων και γενικώς κινήτρων για τη συγκεκριμένη περιοχή
- 6] Η έλλειψη πρόσβασης σε τραπεζικές υπηρεσίες
- 7] Η έλλειψη πρόσβασης και εξυπηρέτησης από τις δημόσιες υπηρεσίες
- 8] Η ανεπαρκής τεχνική υποδομή (τηλεπικοινωνίες, συγκοινωνίες κ.λ.π.)
- 9] Το μάλλον εχθρικό κοινωνικό περιβάλλον
- 10] Η μεγάλη απόσταση από την κατοικία και το οικογενειακό σας περιβάλλον
- 11] Άλλο .....

5.1.4. Σύνθεση των Αποτελεσμάτων

Στην παράγραφο αυτή συντίθενται τα ευρήματα των τριών ερευνών με τρόπο τέτοιο ώστε να αναδειχθούν οι σημαντικότεροι παράγοντες χωροθέτησης κατά την άποψη των επενδυτών. Ενδεχομένως να φαινόταν λογικό στη φάση αυτή να αναφερθούν μόνο οι κοινοί παράγοντες που αποδίδονται και στις τρεις έρευνες, σαν κοινό πεδίο τριών υποσυνόλων. Κάτι τέτοιο όμως θα προϋπέθετε τουλάχιστον κοινή μεθοδολογία και στις τρεις, πράγμα που δεν υφίσταται. Στην περίπτωση αυτή φαίνεται ορθότερο να παρουσιαστεί μια σύνθεση των σημαντικότερων παραγόντων που αναδείχθηκαν και στις τρεις έρευνες, κοινών και μη κοινών, με τρόπο κατά το δυνατόν ιεραρχημένο, έτσι όπως επιτάσσουν τα ποσοστά των επιχειρήσεων που τους επέλεξαν.

Έτσι, οι παράγοντες που αναδείχθηκαν καθοριστικοί για την επιλογή του τόπου εγκατάστασης μεταποιητικών επιχειρήσεων, κατά σειρά σχετικής βαρύτητας, είναι:

1. Η εγγύτητα σε μεγάλες αγορές
2. Η διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού
3. Ποιότητα και αρτιότητα μεταφορικών υποδομών - μεγάλο λιμάνι, εμπορικό και επιβατικό αεροδρόμιο
4. Η χρηματοδοτική υποστήριξη
5. Η ύπαρξη τοπικών πρώτων υλών
6. Η Εντοπιότητα των επενδυτών
7. Ύπαρξη ΒΙ.ΠΕ. με άρτια οργάνωση και υποδομή
8. Η ύπαρξη σημαντικών πελατών στην περιοχή
9. Η συγκέντρωση σημαντικού αριθμού επιχειρήσεων στην περιοχή
10. Η παρουσία στην περιοχή επιχειρήσεων με παρόμοιες δραστηριότητες.
11. Η ενίσχυση από την τοπική και εθνική διοικητική αρχή και κυρίως η στάση των φορέων.
12. Η σαφής βιομηχανική πολιτική και η υποστήριξη της επιχειρηματικότητας από τους τοπικούς φορείς
13. Η εγγύτητα ή/και η καλή επικοινωνία με τα κέντρα λήψης αποφάσεων
14. Η γειτνίαση με ερευνητικά κέντρα

Να σημειωθεί ότι η ιεράρχηση αυτή δεν θα ήταν δυνατό να είναι απόλυτη, αλλά μόνο σχετική, λόγω των διαφορών ανάμεσα στις τρεις έρευνες,

που αν και συγκλίνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό, ωστόσο παρουσιάζουν κάποιες αποκλίσεις. Παράλληλα υφίσταται και η αντικειμενική δυσκολία της ιεράρχησης παραγόντων που παρουσιάζονται αλλού ως σημαντικοί και αλλού ως καθοριστικοί και ακόμα σε συνδυασμό με τη συνολική τους δυναμική. Στα σημεία αυτά, όπου η ιεράρχηση δεν θα μπορούσε να είναι απόλυτα αντικειμενική, δόθηκαν προτεραιότητες με βάση τη διακριτική ευχέρεια του γράφοντος.

Τα ίδια περίπου ισχύουν και στη συνέχεια για τις επιχειρήσεις E&A, με τη διαφορά ότι σε αυτές το δείγμα είναι περιορισμένο και τα αποτελέσματα προέρχονται ουσιαστικά από μία μόνο έρευνα, στην Ευρώπη. Συνεπώς οι όποιες παρατηρήσεις είναι επισφαλείς αν και η ιεράρχηση παραγόντων επηρεάζεται από λιγότερες παραμέτρους και στηρίζεται κατά κύριο λόγο στις απαντήσεις που αφορούν την επιλογή περιφέρειας.

Όσο αφορά λοιπόν τις επιχειρήσεις με δραστηριότητες E&A, οι παράγοντες που ξεχωρίζουν, είναι κατά σειρά:

1. Η εγγύτητα σε μεγάλες αγορές
2. Η γειτνίαση με Ερευνητικά Κέντρα, Πανεπιστήμια, Επιστημονικά Πάρκα.
3. Η διαθεσιμότητα τοπικού εργατικού δυναμικού.
4. Η ποιότητα του εργατικού δυναμικού.
5. Η καλή φήμη της περιοχής σε δραστηριότητες E&A.
6. Το κόστος γης / κτιρίων.
7. Η ενίσχυση από την τοπική και εθνική διοικητική αρχή και κυρίως η στάση των φορέων.
8. Η παρουσία στην περιοχή επιχειρήσεων με παρόμοιες δραστηριότητες.
9. Η χρηματοδοτική υποστήριξη.
10. Το κόστος εργατικών.
11. Η ποιότητα ζωής στην περιοχή (γενική ελκυστικότητα και κοινωνικός εξοπλισμός).

Οι παράγοντες που προέκυψαν και από τις τρεις έρευνες παρατηρείται ότι εντάσσονται στα πλαίσια που προβλέπονται από τα θεωρητικά υποδείγματα του τύπου εγκατάστασης βιομηχανίας. Αυτό άλλωστε ήταν αναμενόμενο, αφού η κατάρτιση των ερωτηματολογίων κινείται στις κατευθύνσεις που χαράσσει η θεωρία. Εξάλλου δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν παράγοντες όπως το κόστος μεταφοράς πρώτων υλών και προϊόντων, η ύπαρξη της κατάλληλης

υποδομής, το εργατικό δυναμικό, οι εξωτερικές οικονομίες και βέβαια οι προσωπικοί παράγοντες.

Εκείνο όμως που αποτελεί τελικά και την πληροφορία είναι η σχετική ιεράρχηση των παραγόντων, μέσα από τις απαντήσεις των επιχειρήσεων. Με αυτόν τον τρόπο κάποιοι από τους παράγοντες που συμπεριλαμβάνονταν αρχικά στις έρευνες, ξεχώρισαν για τη σημασία τους ενώ αντίθετα κάποιοι άλλοι εξαιρέθηκαν από το τελικό σύνολο, ως ελάσσονος σημασίας. Ανάμεσα δε σε εκείνους που αποδείχτηκαν σημαντικοί, θα πρέπει να γίνει κάποια αξιολόγηση και ιεράρχηση, αν και όπως αναφέρθηκε παραπάνω η ιεράρχηση αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τη σύνθεση τριών ερευνών δεν μπορεί να γίνει με τρόπο απόλυτο.

Σε κάθε περίπτωση, όσο αφορά το σύνολο των επιχειρήσεων, μεταποιητικών και ερευνητικών, είναι αξιοσημείωτη η γενική πρόκριση του παράγοντα της εγγύτητας σε μεγάλες αγορές.

Ειδικότερα για τις μεταποιητικές επιχειρήσεις, σημαντικοί αναδείχτηκαν οι παράγοντες της διαθεσιμότητας εργατικού δυναμικού, της μεταφορικής υποδομής, της χρηματοδοτικής ενίσχυσης, της συγκέντρωσης επιχειρήσεων στην περιοχή και βέβαια οι προσωπικοί παράγοντες. Τα αποτελέσματα αυτά ήταν περίπου σύμφωνα με τα όσα προβλέπονται θεωρητικά.

Στις επιχειρήσεις ερευνητικής δραστηριότητας, το δείγμα είναι πολύ μικρό για να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα με ασφάλεια. Ωστόσο, είναι εμφανείς οι διαφορές από τις μεταποιητικές, καθώς επιλέγονται σε μεγαλύτερο ποσοστό παράγοντες όπως η γειτνίαση με Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα και η ποιότητα του εργατικού δυναμικού. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν φάνηκε να αξιολογούνται παράγοντες όπως η ποιότητα ζωής και η ελκυστικότητα της περιοχής, καθώς και η χρηματοδότηση, που σύμφωνα με το χαρακτήρα των ερευνητικών δραστηριοτήτων, θα έπρεπε να αποτελούν κυρίαρχους παράγοντες χωροθέτησης.

5.2. Η Χωροθέτηση των Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων

Η μελέτη ξεκίνησε από τις θεωρίες που ερμηνεύουν τη χωροθέτηση της βιομηχανικής μονάδας, οι οποίες θέτουν τα βασικά κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία επιλέγει η μονάδα τον τόπο εγκατάστασής της προκειμένου να εξασφαλίσει την αποδοτική και κερδοφόρα λειτουργία της. Τα κριτήρια αυτά συμπληρώνονται σε κάποιο βαθμό και εμπλουτίζονται από τις απόψεις επιχειρηματιών, οι οποίες προκύπτουν από δειγματοληπτικές έρευνες. Είναι αυτά τα κριτήρια που συνθέτουν το επιχειρηματικό πλαίσιο σχετικά με τη χωροθέτηση των Ο.Χ.Μ., που επιδιώκει την μεγιστοποίηση της ελκυστικότητάς της. Ωστόσο το πλαίσιο αυτό μεταβάλλεται έντονα ανάλογα με το είδος και την παραγωγική δομή της επιχείρησης. Έτσι, άλλες επιχειρήσεις κατευθύνονται προς την αγορά του προϊόντος τους και άλλες προς την πρώτη ύλη. Για άλλες η γειτονία με κέντρα παραγωγής γνώσης είναι καθοριστική και για άλλες αδιάφορη.

Παράλληλα τα γενικά χαρακτηριστικά που ορίζουν τις Ο.Χ.Μ. δίνουν και αυτά με τη σειρά τους κάποια βασικά κριτήρια που αφορούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις για τη δημιουργία τέτοιων έργων, τα οποία ως φυσικά αντικείμενα απαιτούν σημαντικές επενδύσεις σε υποδομή. Εξάλλου οι Ο.Χ.Μ., ως συγκεντρωτικοί χωρικοί υποδοχείς, δεν φαίνεται να ευνοούν την εγκατάσταση δραστηριοτήτων που προσανατολίζονται στην πρώτη ύλη, όταν αυτή είναι διεσπαρμένη στο χώρο. Παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης είναι η μεταποίηση ευπαθών αγροτικών προϊόντων και γενικά πρώτων υλών με σημαντικά κόστη μεταφοράς. Στην περίπτωση αυτή οι βιομηχανίες επιλέγουν να εγκαθίστανται κοντά στην πηγή της παραγωγής.

Επίσης, τα πρότυπα περιφερειακής πολιτικής που επικρατούν στο σύγχρονο κόσμο, πολιτικό και ολοκληρωμένο, ορίζουν το πλαίσιο των στόχων, μέσων και πρακτικών, μέσα στο οποίο εντάσσονται οι Ο.Χ.Μ. Ανάλογα με τη δομή που δίνεται σε αυτό το πλαίσιο από τις πολιτικές επιλογές σε διάφορους χρόνους και τόπους, διαμορφώνεται και ο ρόλος αλλά και η μορφή της Ο.Χ.Μ. ως μέσο περιφερειακής ανάπτυξης. Έτσι όμως μεταβάλλεται και το σύστημα των κριτηρίων χωροθέτησης. Αλλιώς χωροθετείται μια Ο.Χ.Μ. που προορίζεται να λειτουργήσει ως πόλος ανάπτυξης για μια περιφέρεια και αλλιώς όταν

πρόκειται για τοπικής κλίμακας μονάδα που σαν στόχο έχει την αξιοποίηση και ενίσχυση ενός τοπικού παραγωγικού συστήματος.

Απαιτείται συνεπώς, σε πρώτη φάση η ακριβής περιγραφή και οριοθέτηση των στόχων, του είδους και της προοπτικής της Ο.Χ.Μ. που χωροθετείται, προκειμένου να συσταθεί μια δέσμη κριτηρίων με δυνατότητα κάλυψης όσο το δυνατόν περισσότερων παραμέτρων.

Για παράδειγμα, όταν ο στόχος είναι η δημιουργία ενός βιομηχανικού πόλου μεγάλης εμβέλειας, που θα προωθήσει την ανάπτυξη του χώρου σε ευρεία κλίμακα, απαιτείται η χωροθέτηση μιας υπερτοπικής Ο.Χ.Μ., με σημαντική υποδομή, κατάλληλης για την εγκατάσταση μεγάλων μονάδων. Στην περίπτωση όμως που επιδιώκεται ο εξοπλισμός μιας περιοχής με την υποδομή που χρειάζονται οι μικρομεσαίες τοπικές επιχειρήσεις, η οποία θα επιτρέψει την ανάπτυξη και ενίσχυση των τοπικών παραγωγικών δυνατοτήτων, και θα προκαλέσει την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού της περιοχής, τότε η Ο.Χ.Μ. που θα χωροθετηθεί, θα πρέπει να είναι σχεδιασμένη κατάλληλα για να δεχτεί τις πρωτοβουλίες της τοπικής επιχειρηματικότητας και βέβαια να συνδέεται άμεσα με την κοινωνική και οικονομική δομή του τόπου. Στην πρώτη περίπτωση, η επιλογή του τόπου είναι πολύ σημαντική, καθώς θα πρέπει να πληρεί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την υποστήριξη του πόλου και παράλληλα να επιτρέπει τη διάχυση των αναπτυξιακών επιδράσεων. Στην περίπτωση της τοπικής Ο.Χ.Μ. το ουσιαστικό κριτήριο χωροθέτησης είναι οι ανάγκες των τοπικών παραγόντων και η επιθυμία τους να δραστηριοποιηθούν στην ανάλογη κατεύθυνση.

Ένας άλλος καθοριστικός παράγοντας για τη σύσταση των κριτηρίων χωροθέτησης σχετίζεται με το είδος της δραστηριότητας που σχεδιάζεται να φιλοξενήσει η Ο.Χ.Μ. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να είναι η μεταποιητική ή η έρευνα και η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών. Στη συνέχεια με βάση αυτόν τον παράγοντα και ανεξάρτητα από τη χωρική κλίμακα στην οποία απευθύνεται η Ο.Χ.Μ. παρατίθενται τα σημαντικότερα κριτήρια χωροθέτησης, έτσι όπως προκύπτουν από την μελέτη των συνιστωσών τους, σε συνάρτηση με τις λειτουργικές ανάγκες της δραστηριότητας στην οποία απευθύνονται.

Έτσι αν στόχος είναι η μεταποίηση, η Ο.Χ.Μ. εξειδικεύεται στη μορφή κάποιου είδους ΒΙ.ΠΕ. και τότε τα κριτήρια χωροθέτησης είναι τα εξής:

- Εγγύτητα σε μεγάλες αγορές
- Εγγύτητα σε συγκοινωνιακούς κόμβους (οδικές αρτηρίες, λιμάνια, αεροδρόμια, σιδηροδρομικοί σταθμοί) με υψηλής ποιότητας υπηρεσίες και δυνατότητα συνδυασμένων μεταφορών.
- Εγγύτητα σε αστικό κέντρο ικανού μεγέθους, ώστε να τροφοδοτήσει τις επιχειρήσεις με το κατάλληλο, ποσοτικά και ποιοτικά, εργατικό δυναμικό, και παράλληλα να παρέχει τις αναγκαίες κοινωνικές εξυπηρετήσεις
- Ύπαρξη τοπικών πρώτων υλών
- Εγγύτητα και καλή επικοινωνία με κέντρα λήψης αποφάσεων
- Ύπαρξη ελεύθερης γης ικανού μεγέθους και κατάλληλης μορφολογίας
- Η παραγωγική και κοινωνικοοικονομική δομή της περιοχής θα πρέπει να ταιριάζει με το είδος της μεταποιητικής δραστηριότητας για το οποίο προορίζεται η ΒΙ.ΠΕ.
- Η δυνατότητα / καταλληλότητα της περιοχής για την ανάπτυξη διακλαδικών και τομεακών διασυνδέσεων, ικανών να εκμεταλλευτούν και να προωθήσουν την αναπτυξιακή δραστηριότητα

Στην περίπτωση που η δραστηριότητα είναι ερευνητικού χαρακτήρα ή πρόκειται για βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας, τότε ανάλογα την κλίμακα και το επιθυμητό πρότυπο, χωροθετούνται Τεχνοπόλεις ή Τεχνολογικά Πάρκα, με βάση τα κριτήρια που ακολουθούν:

- Εγγύτητα σε Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα και γενικά χώρους έρευνας και γνώσης
- Εγγύτητα σε μεγάλες αγορές
- Εγγύτητα σε συγκοινωνιακούς κόμβους (οδικές αρτηρίες, λιμάνια, αεροδρόμια, σιδηροδρομικοί σταθμοί) με υψηλής ποιότητας υπηρεσίες και δυνατότητα συνδυασμένων μεταφορών.
- Εγγύτητα σε αστικό κέντρο ικανού μεγέθους, ώστε να τροφοδοτήσει τις επιχειρήσεις με το κατάλληλο, ποσοτικά και ποιοτικά, εργατικό δυναμικό, και παράλληλα να παρέχει τις αναγκαίες εξυπηρετήσεις.
- Ποιότητα ζωής, ελκυστικό φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, και γενική ελκυστικότητα της περιοχής
- Περιοχή με καλή φήμη και παράδοση στις δραστηριότητες Έρευνας & Ανάπτυξης

- Εγγύτητα και καλή επικοινωνία με κέντρα λήψης αποφάσεων
- Ύπαρξη ελεύθερης γης ικανού μεγέθους και κατάλληλης μορφολογίας (ειδικά για τις Τεχνοπόλεις)
- Η δυνατότητα / καταλληλότητα της περιοχής για την ανάπτυξη διακλαδικών και τομειακών διασυνδέσεων, ικανών να εκμεταλλευτούν και να προωθήσουν την αναπτυξιακή δραστηριότητα της Ο.Χ.Μ.

Ειδικά για τις Τεχνοπόλεις, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στα κριτήρια που σχετίζονται με την ποιότητα του περιβάλλοντος, και τη διαθέσιμη έκταση, καθώς περιλαμβάνουν στις εγκαταστάσεις τους κατοικία, και φυσικά πρόκειται για Ο.Χ.Μ. που απαιτούν μεγάλη έκταση.

Τα κριτήρια αυτά μπορούν να εξειδικευτούν περισσότερο ανάλογα με τους επιδιωκόμενους στόχους της χωροθέτησης και το μέγεθος της Ο.Χ.Μ.. Η μεταφορά τους σε ρεαλιστικά δεδομένα χωροθέτησης δεν πρόκειται να μεταβάλλει την ουσία και το χαρακτήρα τους. Εκείνο που θα χρειαστεί επιπλέον είναι η συγκριτική τους ανάλυση επί της προκείμενης χωροθέτησης και ο εφοδιασμός τους με συντελεστές βαρύτητας.

5.3. Η Αξιολόγηση των Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων

Οι Ο.Χ.Μ. αποτελούν μέσα άσκησης περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής και έτσι θα πρέπει να αξιολογούνται. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της περιφερειακής πολιτικής γίνεται με τη μέθοδο της ανάλυσης του κοινωνικού κόστους και των κοινωνικών ωφελειών¹⁵. Οι δυσκολίες που παρουσιάζει ένα τέτοιο εγχείρημα είναι βασικά τρεις. Η πρώτη εντοπίζεται στο γεγονός ότι συχνά δεν είναι ακριβώς προσδιορισμένοι οι στόχοι που επιδιώκονται. Η δεύτερη σχετίζεται με τη φύση ορισμένων κόστων και ωφελειών που δεν επιτρέπει την ποσοτική τους έκφραση. Η τρίτη έγκειται στο γεγονός ότι πολλές φορές οι επιδράσεις ενός μέτρου πολιτικής έχουν τόσο μεγάλη εμβέλεια ώστε να μην μπορούν να υπολογιστούν κόστη και ωφέλειες.

Στη διαδικασία αξιολόγησης της περιφερειακής πολιτικής διακρίνονται δύο στάδια: στο πρώτο γίνεται εκτίμηση των ιδιωτικών κόστων και ωφελειών και στο δεύτερο των αντίστοιχων κοινωνικών.

¹⁵ Σκούντζος, Θ. (1993) τόμος Α, σελ 213, 214

Κατά την εκτίμηση των ιδιωτικών κόστων - ωφελειών, αξιολογούνται κόστη και ωφέλειες για τους άμεσους λήπτες και τους δότες των μέτρων που εφαρμόζονται. Άμεσοι λήπτες είναι οι επιχειρήσεις και τα άτομα ενώ δότες οι κρατικοί φορείς.

Κατά την εκτίμηση κοινωνικών κόστων και ωφελειών, ο υπολογισμός δεν αφορά μόνο τις άμεσα ενδιαφερόμενες πλευρές, αλλά το σύνολο της κοινωνίας. Αυτός είναι και ο αντικειμενικός σκοπός της αξιολόγησης με τη μέθοδο κοινωνικού κόστους - οφέλους.

Στην περίπτωση που το αξιολογούμενο μέτρο περιφερειακής πολιτικής είναι μια Ο.Χ.Μ., για παράδειγμα μια ΒΙ.ΠΕ., οι παραπάνω δύο προσεγγίσεις αποκτούν πιο συγκεκριμένη μορφή με τον προσδιορισμό των μεγεθών που αποτιμούν τα κόστη και τις ωφέλειες. Έτσι για τις επιχειρήσεις η εγκατάσταση της ΒΙ.ΠΕ., θα σημάνει την αύξηση της αποδοτικότητας του κεφαλαίου, που αποτελεί κίνητρο για επέκταση των δραστηριοτήτων τους. Για το κράτος η εγκατάσταση της ΒΙ.ΠΕ. συνεπάγεται από τη μια εκταμίευση κονδυλίων, που είναι κόστος, και από την άλλη μείωση της ανεργίας και της μετανάστευσης που μεταφράζονται σε μείωση των δαπανών για επιδόματα, με ταυτόχρονη αύξηση των εσόδων από τη φορολόγηση των εργαζομένων και ακόμα μείωση των δημοσίων δαπανών για παροχή υποδομών στις περιφέρειες που διαφορετικά θα συνέρρεαν μετανάστες. Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατή η αξιολόγηση με βάση χρηματικά μεγέθη, που σχετίζονται βέβαια με τα αναπτυξιακά αποτελέσματα της χωροθέτησης στην περιφέρεια. Σε όρους βιομηχανικής πολιτικής ένας καλός εκτιμητής είναι η αύξηση του Ακαθάριστου Βιομηχανικού Προϊόντος.

Για την κοινωνική όμως αξιολόγηση τα κοινωνικά κόστη και οφέλη προσμετρούνται για όλη την κοινωνία, και είναι πιο δύσκολη εξαιτίας της ύπαρξης πολλαπλών σκοπών, δυσκολίας ορισμού της μονάδας αναφοράς καθώς και μέτρησης των κοινωνικών κόστων και ωφελειών.

Ανάμεσα στους στόχους των ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ για παράδειγμα, ένας ήταν και εκείνος της αποκέντρωσης της βιομηχανίας. Με βάση αυτόν, η επιτυχία των ΒΙ.ΠΕ. εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο έλαβε χώρα η μετεγκατάσταση μονάδων προς αυτή. Έτσι σχηματίζεται ένα κριτήριο ικανό για την αξιολόγηση των ΒΙ.ΠΕ. Αυτό όμως δεν είναι το μόνο.

Γενικά η αξιολόγηση της Ο.Χ.Μ. ως μέτρου Περιφερειακής πολιτικής εξαρτάται από τους σκοπούς που εξυπηρετεί. Αντικειμενικός σκοπός της

περιφερειακής πολιτικής είναι η αύξηση της αποδοτικότητας, με την οποία η κοινωνία χρησιμοποιεί τους πόρους της για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, και τελικά η ευημερία των πολιτών. Θεωρείται δε επιτυχημένο το μέτρο πολιτικής που με την εφαρμογή του αυξάνεται η ευημερία ενός τουλάχιστον ατόμου στην κοινωνία, χωρίς να χειροτερεύει η θέση κανενός άλλου.

Η ανάπτυξη και η ευημερία μιας περιφέρειας μπορεί να μετρηθούν με διάφορα ποσοτικά μεγέθη, μεταξύ των οποίων σημαντικό είναι η μείωση της ανεργίας, η αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και η μείωση της αρνητικής μετανάστευσης. Ακόμα όμως και αν ληφθούν ακριβείς μετρήσεις των μεγεθών αυτών πριν και μετά την ίδρυση της Μονάδας, πάλι είναι σχεδόν αδύνατο να υπολογισθεί η συμμετοχή της και ο ρόλος της στις όποιες μεταβολές παρουσιάζουν. Η δυσκολία έγκειται κυρίως στην πολυπαραμετρικότητα που χαρακτηρίζει το χώρο γενικά και τις περιφέρειες ειδικότερα ως χωρικές και οικονομικές ενότητες, η οποία δεν επιτρέπει την αποτίμηση της συμβολής ενός μόνο παράγοντα όπως είναι η δημιουργία ΒΙ.ΠΕ. σε ένα οικονομικό φαινόμενο όπως για παράδειγμα η αύξηση του Α.Εγχ.Π.. που όπως είναι γνωστό επηρεάζεται από πολλές παραμέτρους ή η αύξηση της απασχόλησης, για την οποία είναι ευκολότερη η συλλογή δεδομένων. Εξάλλου ειδικά για την απασχόληση, είναι δυνατό να υφίσταται βιομηχανική ανάπτυξη χωρίς όμως να παρατηρείται ανάλογη αύξηση στην απασχόληση, όταν συμβαίνει ταυτόχρονα αύξηση στην παραγωγικότητα εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου.

Αυτοί είναι βασικά και οι λόγοι που οδηγούν πολλές φορές στη χρήση του ερωτηματολογίου, προκειμένου να εκτιμηθεί μια σειρά παραγόντων για τους οποίους δεν υπάρχουν μετρήσεις. Οι κατάλληλες ερωτήσεις υποβαλλόμενες στον επιχειρηματικό κόσμο μιας περιοχής, που αποτελεί ένα σημαντικό μέρος του συνόλου των αποδεκτών της περιφερειακής πολιτικής, μπορούν να δείξουν τη σημασία ενός μέτρου πολιτικής αλλά και την αποτελεσματικότητά του. Στην περίπτωση της χωρικής μονάδας η οποία δεν λειτούργησε ουσιαστικά και δεν προσέλκυσε σε σημαντικό βαθμό επενδύσεις, είναι περιττό να επιχειρηθεί η αποτίμηση της προσφοράς της στην περιφέρεια αφού είναι δεδομένο και αυταπόδεικτο ότι είναι μικρή σε σχέση με το κόστος δημιουργίας του.

Αντίθετα ο χωρικός υποδοχέας δραστηριοτήτων που από ιδιωτικο-οικονομική άποψη θεωρείται επιτυχημένος, καθώς διετέθησαν όλα σχεδόν τα

διαθέσιμα γήπεδα και η σημαντική ζήτηση επέτρεψε τη διατήρηση του επιπέδου τιμών πάνω από το επίπεδο του κατά μονάδα κόστους, είναι λογικό να θεωρείται επιτυχημένη ως δημόσια δαπάνη. Η ζήτηση από μόνη της αποτελεί ενδεχόμενα τη σημαντικότερη έκφραση της κοινωνικής αποδοχής για ένα μέτρο περιφερειακής πολιτικής.

Εξάλλου αν θεωρηθεί ότι οι ιδιώτες επενδυτές αξιοποιούν την προσφερόμενη υποδομή, ωθούμενοι από κίνητρα “υγιούς” επιχειρηματικότητας, και με στόχο τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της επένδυσής τους, τότε είναι σχεδόν βέβαιο ότι το έργο έχει πετύχει να δημιουργήσει τα επιθυμητά οφέλη και σε μεγαλύτερες κοινωνικές ομάδες, που φτάνουν να καλύπτουν το σύνολο της κοινωνίας. Προϋπόθεση σ’ αυτό τον ισχυρισμό αποτελεί το είδος των επιχειρηματικών στόχων, που συχνά δεν εντάσσονται στο πλαίσιο του βέλτιστου συνδυασμού των παραγωγικών συντελεστών, αλλά μονάχα στο βραχυπρόθεσμο κέρδος από την εκμετάλλευση χρηματοδοτικών κινήτρων και άλλων μέτρων πολιτικής που τους αφήνουν τέτοια περιθώρια.

Κεφάλαιο 6

Οι Περιπτώσεις των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας

Υπήρξαν διάφοροι λόγοι που ώθησαν στην επιλογή των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας ως περιπτώσεων για την εξακρίβωση των όσων μελετήθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, σχετικά με τη χωροθέτηση και αξιολόγηση των Ο.Χ.Μ. Ο σημαντικότερος είναι τό γεγονός ότι αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα χωροθετήσεων ΒΙ.ΠΕ. της ΕΤΒΑ με σημαντικά διαφορετικά αποτελέσματα. Ένας άλλος λόγος είναι ότι πρόκειται για Νομούς με σημαντικές διαφορές στην παραγωγική δομή, διαφορετική γεωμορφολογία αλλά που βρίσκονται σε στενή χωρική και λειτουργική επαφή.

Συγκεκριμένα, το γεγονός που κίνησε το ενδιαφέρον είναι η ύπαρξη ΒΙ.ΠΕ. και στις δύο γειτονικές πόλεις με τη διαφορά ότι στο Βόλο η ΕΤΒΑ κατάφερε να διαθέσει σχεδόν το σύνολο των γηπέδων και μάλιστα να ιδρύσει και παράρτημα, ενώ στη Λάρισα το μεγαλύτερο ποσοστό των βιομηχανικών εκτάσεων έμειναν αδιάθετα και η συνολική εικόνα που λαμβάνει κανείς είναι ότι η Λαρισαϊκή βιομηχανία χωροθετείται κυρίως εκτός ΒΙ.ΠΕ. Την εικόνα έρχεται να αλλάξει η πρόσφατη έντονη αύξηση του επενδυτικού ενδιαφέροντος στη ΒΙ.ΠΕ. της Λάρισας. Η μεταβολή αυτή δεν φαίνεται να συνδέεται με ενδογενείς παράγοντες παρά μόνο με την ένταξη της Λάρισας στις φθίνουσες περιοχές, που απολαμβάνουν ειδικών επενδυτικών κινήτρων. Κάτι τέτοιο όμως, από μόνο του, δεν παραπέμπει σε συνθήκες “υγιούς” επιχειρηματικότητας και σαφώς δεν εγγυάται τη μακροπρόθεσμη επιτυχία της ΒΙ.ΠΕ. Αυτό άλλωστε έδειξε η εμπειρία από τις επενδύσεις στη Θράκη. Παράλληλα αποτελεί ένδειξη ότι οι παράγοντες που αρχικά κατέστησαν ανενεργό το μέτρο των ΒΙ.ΠΕ. για τη Λάρισα δεν ήταν ενδογενείς και επομένως δεν επηρεάζουν τη χωροθέτηση.

Έτσι, μετά από μια συγκριτική παράθεση των βασικών χαρακτηριστικών των νομών και των αντίστοιχων ΒΙ.ΠΕ., η μελέτη καταλήγει στους σημαντικότερους παράγοντες που διαφοροποιούν τις δύο πόλεις και έχουν σαν αποτέλεσμα τις τόσο έντονες διαφορές στην βιομηχανική τους οργάνωση, δεδομένου ότι η χωρική απόσταση που τις χωρίζει είναι μόλις 65 χλμ. και

μακροσκοπικά η διαφορά στη χωροθέτηση δυσδιάκριτη. Τα στοιχεία που αποκαλύπτονται σε αυτή τη διαδικασία είναι φυσικό να μην είναι απόλυτα αναμενόμενα και ερμηνεύσιμα με βάση τα κριτήρια. Η πραγματικότητα είναι πάντοτε πιο πολύπλοκη από τη θεωρία. Ωστόσο κάποια από αυτά είναι δυνατόν να ενταχθούν στο σύνολο των κριτηρίων ή ακόμα και να αναθεωρήσουν κάποιες θέσεις και πρακτικές.

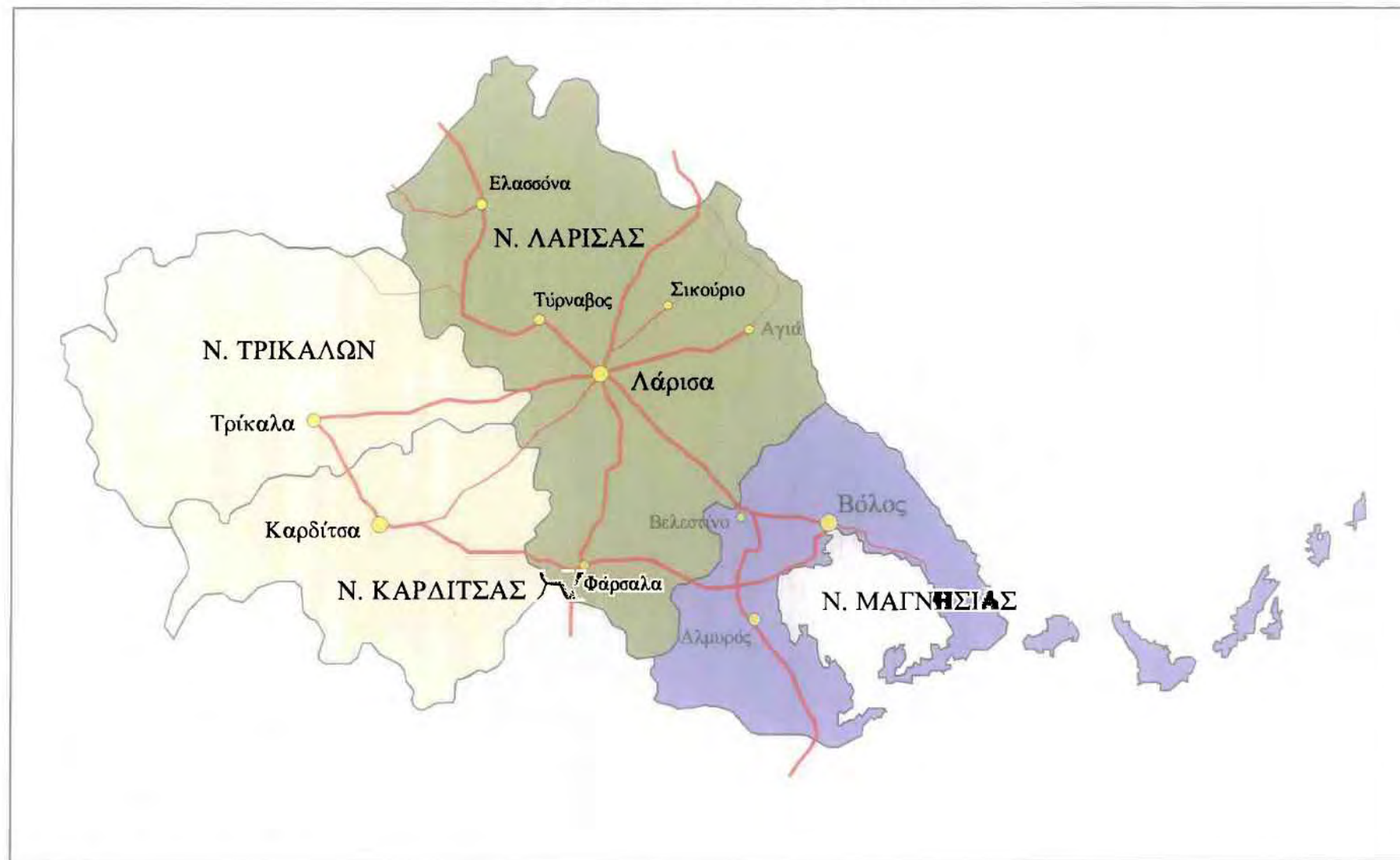
6.1. Βασικά Οικονομικά Χαρακτηριστικά των Δύο Νομών

Οι Νομοί Λάρισας και Μαγνησίας καταλαμβάνουν το Ανατολικό τμήμα της Περιφέρειας Θεσσαλίας και αποτελούν δύο από τους τέσσερις νομούς της· οι άλλοι δύο είναι οι Νομοί Τρικάλων και Καρδίτσας (Χάρτης 6.1.). Ο Νομός Λάρισας, διοικητικό κέντρο της Περιφέρειας Θεσσαλίας, έχει συνολική έκταση 5.381 τ.χλμ., μεγάλο μέρος της οποίας καταλαμβάνει ο Θεσσαλικός κάμπος. Αντίστοιχα για το Νομό Μαγνησίας η έκταση υπολογίζεται σε 2.636 τ.χλμ., περίπου η μισή σε σχέση με αυτή του Ν. Λάρισας, με πολύ μικρότερο ποσοστό πεδινών εκτάσεων.

Οι διοικητικές πρωτεύουσες των Νομών, η Λάρισα και ο Βόλος, αποτελούν τις μεγαλύτερες πόλεις της Κεντρικής Ελλάδας με πληθυσμούς που ξεπερνούν τις 100.000. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράλληλη πορεία ανάπτυξης των δύο αυτών πόλεων που απέχουν μόλις 65χλμ. αλλά διαφέρουν έντονα σε πολλούς τομείς.

Ο Βόλος είναι παραθαλάσσια πόλη, με μεγάλο λιμάνι, χτισμένη στο βάθος του Παγασητικού κόλπου και στους πρόποδες του Πηλίου. Οι αξιόλογες φυσικές αρετές του αποτελούν πόλο έλξης για τουρισμό και αναψυχή. Από τον προηγούμενο αιώνα ξεκίνησε στο Βόλο η ανάπτυξη βιομηχανικής υποδομής στα πρότυπα της Βόρειας Ευρώπης, που τον ανέδειξε σε ένα από τα σημαντικότερα βιομηχανικά κέντρα της χώρας. Στη βιομηχανική δομή της πόλης κυριαρχούσε παραδοσιακά ο κλάδος του μετάλλου, ενώ σημαντική είναι και η παρουσία του κλάδου τροφίμων και ποτών. Η οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αποβιομηχάνιση που επήλθε ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης του τέλους της δεκαετίας του 1970.

Χάρτης 6.1. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας

Από την άλλη πλευρά η Λάρισα πόλη πεδινή, με αρχαία κληρονομιά, χτισμένη κοντά στον Πηνειό ποταμό στα βόρεια του Θεσσαλικού κάμπου, αναπτύχθηκε βασιζόμενη στην αγροτική της ενδοχώρα, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του Εγχώριου Προϊόντος της να προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα. Στην επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων κατευθύνεται και μεγάλο μέρος της μεταποίησης του Νομού (π.χ. βαμβακουργία).

Πληθυσμιακά ο Ν. Λάρισας είναι σημαντικά μεγαλύτερος από το νομό Μαγνησίας, πράγμα αναμενόμενο, εξαιτίας της μεγάλης του έκτασης. Τα στοιχεία του Πίνακα 6.1. αφορούν στα έτη 1971, 1981 και 1991 κατά τις αντίστοιχες απογραφές πληθυσμού και δίνουν την ακριβή εικόνα. Σε επίπεδο μεταβολών οι τάσεις είναι αυξητικές, σε όλη την εικοσαετία και για τους δύο Νομούς, σε ποσοστά μεγαλύτερα του εθνικού αλλά και του περιφερειακού. Φαίνεται ακόμα ότι στη δεκαετία 71-81 και οι δύο Νομοί παρουσίασαν μεγαλύτερη αύξηση από ότι στην επόμενη δεκαετία. Σημαντικό είναι ότι ο Ν. Μαγνησίας στη δεκαετία 71-81 παρουσίασε μια πολύ έντονη αύξηση της τάξης του 13%, η οποία όμως μειώθηκε στο 9% περίπου στην επόμενη δεκαετία. Σε όλη την περίοδο ωστόσο η Μαγνησία παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης από τη Λάρισα.

Πίνακας 6.1. Εξέλιξη πληθυσμού

ΝΟΜΟΙ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΜΕΤΑΒΟΛΗ	
	1971	1981	1991	1971-1981	1981-1991
ΛΑΡΙΣΑ	233.159	254.295	270612	9,06%	6,42%
ΜΑΓΝΗΣΙΑ	161.392	182.222	198.434	12,91%	8,89%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	660.986	695.654	734.846	5,24%	5,63%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.768.641	9.740.417	10.259.900	11,08%	5,33%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971, 1981, 1991

Η κατανομή του πληθυσμού σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό, δίνει μια πρώτη εικόνα της οικονομικής διάρθρωσης των νομών και της εξελικτικής της πορείας στην εικοσαετία (Πίνακας 6.2.). Έτσι το 1971 στο Ν. Λάρισας το 43,78% του πληθυσμού ήταν αγροτικός, το 20,28% ημιαστικός και το 35,93% αστικός. Αντίστοιχα στο Ν. Μαγνησίας το ποσοστό αγροτικού πληθυσμού είναι σαφώς μικρότερο σε αντίθεση με εκείνο του αστικού πληθυσμού, που ξεπερνά ακόμα και το εθνικό. Η δομή αυτή φαίνεται να αλλάζει σημαντικά στις επόμενες

δεκαετίες με τάση μείωσης των διαφορών των δύο νομών, ενώ γενικά το ποσοστό αστικού πληθυσμού αυξάνει. Αυτό συμβαίνει καθώς η έντονα αστική δομή της Μαγνησίας μεταβάλλεται αυξητικά μεν, αλλά με μικρότερα ποσοστά μεταβολής από εκείνη της Λάρισας. Αξιοσημείωτη είναι η μεταβολή στη δομή του πληθυσμού της Λάρισας στη δεκαετία το 1970, όπου εμφανίζεται μια πολύ δυναμική τάση αστικοποίησης, σε βάρος της προηγούμενης αγροτικής δομής.

Πίνακας 6.2. Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού σε αστικό, ημιαστικό, και αγροτικό

ΝΟΜΟΣ	ΑΣΤΙΚΟΣ			ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ			ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ			ΣΥΝΟΛΟ
	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	
ΛΑΡΙΣΑΣ	35,93	44,65	46,26	20,28	17,35	20,20	43,78	38,00	33,54	100
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	54,59	58,94	58,00	15,11	14,30	16,05	30,31	26,70	25,94	100
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	35,35	42,21	43,46	15,61	14,62	16,44	49,04	43,17	40,09	100
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	53,18	58,10	58,74	11,62	11,56	13,03	35,20	30,35	28,23	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971, 1981, 1991

Η εικόνα αυτή δικαιολογεί σε μεγάλο βαθμό την αγροτική παράδοση του Ν. Λάρισας σε αντίθεση με τη βιομηχανική παράδοση της Μαγνησίας¹. Παράλληλα αποδεικνύονται και οι διαφαινόμενες αλλαγές των τελευταίων ετών στην παραγωγική δομή των δύο Νομών, σύμφωνα με τις οποίες η Λάρισα αποκτά μια ολοένα αυξανόμενη ισχύ στο βιομηχανικό τομέα, ενώ η Μαγνησία διέρχεται μια φάση στασιμότητας εξαιτίας της αποβιομηχάνισης που υφίσταται.

Η θέση αυτή ισχυροποιείται στη συνέχεια από τα δεδομένα του Πίνακα 6.3. που αφορούν την εξέλιξη του πληθυσμού των αστικών κέντρων Λάρισας και Βόλου. Ο Βόλος, Πολεοδομικό Συγκρότημα τις τελευταίες δεκαετίες και ανέκαθεν μεγαλύτερη πόλη από τη Λάρισα, με μακρά αστική παράδοση και παραδοσιακά αστικό πληθυσμό, αυξάνεται με σχετικά μικρότερους ρυθμούς από τη Λάρισα, η οποία τείνει να τον αντικαταστήσει ιεραρχικά στο Ελληνικό δίκτυο αστικών κέντρων. Οι δυο πόλεις συνδέονται σε έναν αναπτυξιακό άξονα, έτσι όπως υποστηρίζουν μελέτες αστικών δικτύων², αν και ο ανταγωνισμός που έχει

¹ Μελαχροινός, Κ. (1994)

² - Κατοχιανού, Δ. - Μαρκογιαννάκη, Ε. (1988)

- Κατοχιανού, Δ. (1993)

αναπτυχθεί ανάμεσά τους, περισσότερο εμπόδιο φαίνεται να αποτελεί, παρά αναπτυξιακό κίνητρο³.

Πίνακας 6.3. Εξέλιξη πληθυσμού αστικών κέντρων

ΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		ΜΕΤΑΒΟΛΗ
	1981	1991	1981 - 1991
ΛΑΡΙΣΑΣ	102.426	113.426	10,74 %
Π.Σ. ΒΟΛΟΥ	107.407	116.031	8,02 %

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1981, 1991

Όσο αφορά το ζήτημα της ανεργίας, η Μαγνησία παρουσιάζει μεγαλύτερο ποσοστό (8,81%) ως προς τη Λάρισα (7,08%), αλλά και ως προς τη Θεσσαλία και την Ελλάδα συνολικά. Μια διαφορά που εντοπίζεται είναι ότι στη Μαγνησία η ανεργία αυτή αφορά σε μικρότερο ποσοστό νέους, από ότι στη Λάρισα και στη Θεσσαλία. Ενδεχομένως αυτό να σχετίζεται με την αποβιομηχάνιση του Βόλου που όπως είναι λογικό έπληξε κυρίως τις μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες των απασχολούμενων και όχι τους νέους που είχαν τη δυνατότητα να κατευθυνθούν στον αναπτυσσόμενο τριτογενή τομέα του Νομού (κυρίως τουρισμός).

Πίνακας 6.4. Απασχόληση το 1991

	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΙ						ΟΙΚΟ- ΝΟΜΙΚΑ ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ				ΣΥΝΟΛΟ	
		Σύνολο		Από αυτούς νέοι			
			%		%		
Ν. ΛΑΡΙΣΑΣ	95.386	7.272	7,08	4.637	63,76	102.658	130.560
Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	63.212	6.110	8,81	3.503	57,33	69.322	103.320
ΠΕΡΙΦ. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	245.474	20.460	7,69	13.107	64,06	265.934	371.988
ΕΛΛΑΔΑ	3.571.957	314.200	8,09			3.886.157	

Πηγή: Τσαλίκη, Τζ., Τσιπούρη, Λ., Reid, Α., Κόνσολας, Ν. σελ. 6

³ Για παράδειγμα, η καθυστέρηση στην υλοποίηση του Τεχνολογικού Πάρκου Θεσσαλίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον ανταγωνισμό Βόλου - Λάρισας για τη διεκδίκηση της χωροθέτησης.

Στοιχεία σχετικά με την οικονομική διάρθρωση των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας, παρουσιάζονται στους Πίνακες 6.5. και 6.6., από τους οποίους ο πρώτος δείχνει την τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης στους δύο νομούς κατά τα έτη 1981 και 1991 και ο δεύτερος την τομεακή διάρθρωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Εγχ.Π.).

Όσο αφορά την απασχόληση, παρατηρείται μια γενική τάση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, μετακίνησης του εργατικού δυναμικού από τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα προς τον τριτογενή. Το φαινόμενο αυτό είναι εντονότερο στο Ν. Μαγνησίας, καθώς η αρνητικές μεταβολές στους δύο πρώτους τομείς είναι εντονότερες από ότι στη Λάρισα, ενώ ταυτόχρονα η αύξηση της συνολικής απασχόλησης (4,2%) είναι μικρότερη της αντίστοιχης εθνικής και λιγότερο από μισή σε σχέση με εκείνη της Λάρισας. Αυτό σημαίνει ότι στη Μαγνησία η μετακίνηση εργατικού δυναμικού αποτελεί σημαντικό ποσοστό της αύξησης του τριτογενή τομέα και προέρχεται κατά κύριο λόγο από το δευτερογενή, ενώ στη Λάρισα το ίδιο φαινόμενο οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό σε καθαρή εισροή, δεδομένου ότι η μείωση στους δύο άλλους τομείς είναι σχετικά μικρή.

Παράλληλα γίνεται εμφανής η έντονα αγροτική φυσιογνωμία της Λάρισας το 1981 σε σχέση με τη Μαγνησία και την Ελλάδα, που όμως τείνει να εξισορροπηθεί από μια σημαντική αύξηση της συμμετοχής του τριτογενούς τομέα. Η Μαγνησία το 1981 παρουσίαζε μια ισορροπημένη κατανομή ανάμεσα στο δευτερογενή και τριτογενή που μοιράζονταν το 70% περίπου της συνολικής απασχόλησης και έδιναν στο Νομό αστικό-βιομηχανικό χαρακτήρα. Η ισορροπία αυτή ανάμεσα στους δύο τομείς ανατρέπεται το 1991 υπέρ του τριτογενή τομέα, με αποτέλεσμα ο βιομηχανικός χαρακτήρας του νομού να ατονήσει.

Σε σχέση με το Α.Εγχ.Π., το 1981 η Λάρισα παρουσίαζε μια ισορροπημένη κατανομή και στους τρεις τομείς, με μικρή υστέρηση του δευτερογενούς. Αντίθετα στη Μαγνησία το ίδιο έτος, εμφανίζεται να κυριαρχεί ο δευτερογενής (51,19%) που μαζί με τον τριτογενή καλύπτουν το 88% περίπου της παραγωγής. Το 1991 η δομή του Α.Εγχ.Π. στη Λάρισα αν και δεν παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές, ωστόσο είναι εμφανής η μείωση στον πρωτογενή τομέα και η αύξηση στους δύο άλλους και κύρια στον τριτογενή. Να σημειωθεί ότι η αύξηση της παραγωγής στο δευτερογενή σε συνάρτηση με τη μείωση της απασχόλησης δείχνουν μια αύξηση της παραγωγικότητας στον τομέα.

Πίνακας 6.5. Απασχόληση κατά τομέα, 1981, 1991

ΝΟΜΟΣ	Τ Ο Μ Ε Ι Σ																Σ Υ Ν Ο Λ Ο							
	Πρωτογενής				Δευτερογενής				Τριτογενής				1981		1991		Απόλυτη Μεταβολή '81-'91		% Μεταβολή '81-'91					
	1981	1991	Απόλυτη Μεταβολή '81-'91	% Μεταβολή '81-'91	1981	1991	Απόλυτη Μεταβολή '81-'91	% Μεταβολή '81-'91	1981	1991	Απόλυτη Μεταβολή '81-'91	% Μεταβολή '81-'91												
		%		%			%		%			%		%		%		%		%		%		
ΛΑΡΙΣΑΣ	38.636	44,01	32.506	34,01	-6.130	-15,87	22.743	25,91	22.015	23,08	-728	-3,2	26.409	30,01	40.865	42,84	14.456	54,74	87.788	100	95.386	100	7.598	8,65
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	16.552	27,29	11.144	17,63	-5.408	-32,67	21.837	36,00	17.969	28,43	-3.868	-17,71	22.272	36,72	34.099	53,94	11.827	53,10	60.661	100	63.212	100	2.551	4,20
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	120.755	47,87	80.257	32,69	-40.498	-33,554	60.660	24,05	55.785	22,72	-4.875	-8,04	70.797	28,07	109.432	44,58	38.635	54,57	252.212	100	245.474	100	-6.738	-2,67
ΕΛΛΑΔΑ	1.017.858	30,04	749.050	20,97	-268.808	-26,41	1.011.212	29,84	902.663	25,27	-108.549	-10,73	1.359.448	40,12	1.920.244	53,76	560.796	41,25	3.388.518	100	3.571.957	100	183.439	5,41

Πίνακας 6.6. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Εγχ.Π.) κατά τομέα σε εκατ. δρχ., σταθερές τιμές 1970

ΝΟΜΟΣ	Τ Ο Μ Ε Ι Σ																Σ Υ Ν Ο Λ Ο							
	Πρωτογενής				Δευτερογενής				Τριτογενής				1981		1991		Απόλυτη Μεταβολή '81-'91		% Μεταβολή '81-'91					
	1981	1991	Απόλυτη Μεταβολή '81-'91	% Μεταβολή '81-'91	1981	1991	Απόλυτη Μεταβολή '81-'91	% Μεταβολή '81-'91	1981	1991	Απόλυτη Μεταβολή '81-'91	% Μεταβολή '81-'91												
		%		%			%		%			%		%		%		%		%		%		
ΛΑΡΙΣΑΣ	3.468	34,46	3.326	28,86	-142	-4,09	2.961	29,42	3.376	29,29	415	14,02	3.635	36,02	4.824	41,85	1.189	32,71	10.064	100	11.526	100	1.462	14,53
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	976	11,83	1.134	12,37	158	16,19	4.222	51,19	3.805	41,51	-417	-9,88	3.049	36,97	4.228	46,12	1.179	38,67	8.247	100	9.167	100	920	11,15
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	8.086	30,07	7.961	26,16	-125	-1,55	8.879	33,03	8.970	29,48	91	1,02	9.920	36,90	13.499	44,36	3.579	36,07	26.885	100	30.430	100	3.545	13,18
ΕΛΛΑΔΑ	64.923	15,58	66.527	13,47	1.604	2,47	126.443	30,35	140.870	28,52	14.427	11,41	225.314	54,07	286.531	58,01	61.217	27,17	416.680	100	493.928	100	77.248	18,54

Πηγή: Αθανασίου, Λ., Καβαδιά, Π., Κατοχιανού, Δ., Τονικίδου, Π. (1995)

Στη Μαγνησία οι μεταβολές είναι εντονότερες, αφού μόνο ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει μείωση, της τάξης του 10%, η οποία όμως είναι μικρότερη της αντίστοιχης μείωσης της απασχόλησης, πράγμα που σημαίνει ότι και στη Μαγνησία παρατηρείται αύξηση της παραγωγικότητας. Έντονη αύξηση παρουσιάζει ο τριτογενής τομέας, σε βάρος του δευτερογενούς, ενώ αξιοσημείωτη είναι και η αυξητική μεταβολή στην παραγωγή του πρωτογενούς.

Συνολικά, γίνεται εμφανής η τριτογενοποίηση της οικονομίας και των δύο νομών με εντονότερη την τάση στη Μαγνησία. Σε σχέση με το χαρακτήρα των Νομών, η εικόνα δεν είναι ίδια με εκείνη του 1981. Τότε η Μαγνησία ήταν σαφώς βιομηχανικός νομός και η Λάρισα αγροτικός. Το 1991 η Μαγνησία έχει χάσει σημαντικό μέρος της ισχύος της στο δευτερογενή τομέα, περισσότερο στην απασχόληση, εξαιτίας της παύσης λειτουργίας ενός μεγάλου αριθμού βιομηχανιών. Η Λάρισα από την άλλη δείχνει να μειώνει τον πρότερα έντονο αγροτικό της χαρακτήρα και να αναπτύσσει πιο σύγχρονες δομές.

6.2. Η Βιομηχανία στους Νομούς Λάρισας και Μαγνησίας

Οι Νομοί Λάρισας και Μαγνησίας αποτελούν σημαντικά βιομηχανικά κέντρα της χώρας, όπως άλλωστε δείχνουν και τα ποσοστά βιομηχανικής απασχόλησης και παραγωγής στους Πίνακες 6.7. και 6.8. που ακολουθούν.

Το 1988 (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία ΕΣΥΕ απογραφής καταστημάτων) ο Νομός Μαγνησίας συγκέντρωνε το 2,58% της συνολικής ακαθάριστης αξίας της βιομηχανικής παραγωγής και αντίστοιχα ο Νομός Λάρισας το 2,34%. Τα ποσοστά αυτά τους κατατάσσουν μέσα στους 10 πρώτους νομούς της χώρας ως προς την ακαθάριστη αξία βιομηχανικής παραγωγής. Παρατηρείται ένα μικρό προβάδισμα του Ν. Μαγνησίας.

Την ίδια χρονιά η βιομηχανική απασχόληση ανερχόταν για τη Μαγνησία σε 12.691 άτομα, ποσοστό 1,88% του εθνικού συνόλου βιομηχανικής απασχόλησης, ενώ για τη Λάρισα σε 16.401 άτομα ή ποσοστό 2,43%. Σε σχέση με τα αντίστοιχα μεγέθη του 1984, παρατηρείται μια σημαντική μείωση όσο αφορά το Ν. Μαγνησίας, αποτέλεσμα της γενικά ομολογούμενης αποβιομηχάνισης, ενώ στη Λάρισα τέτοια φαινόμενα δεν υφίστανται και η μείωση της απασχόλησης (0,6%) είναι μικρότερη από την αντίστοιχη εθνική (1,25%).

Πίνακας 6.7. Βιομηχανική παραγωγή και απασχόληση το 1988

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)=(3):(5)
ΝΟΜΟΣ	Ακαθάριστη αξία παραγωγής 1988 (εκατ. δρχ)	%	Βιομηχανική απασχόληση 1988 (άτομα)	%	Δείκτης σχετικής παραγωγικότητας
Μαγνησίας	47.747	2,58	12.691	1,88	1,4
Λάρισας	43.246	2,34	16.401	2,43	1,0
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	1.848.537	100,00	675.606	100,00	1,0

Πηγή: Καυκαλάς, Γ., Φουτάκης, Δ. *Καινοτομία και Μεταφορά Τεχνολογίας στα Παραγωγικά Συστήματα των Ελληνικών Περιφερειών*

Πίνακας 6.8. Μεταβολή της βιομηχανικής απασχόλησης 1988-1984

ΝΟΜΟΣ	Βιομηχανική απασχόληση 1988	Βιομηχανική απασχόληση 1984	Μεταβολή 1988-84	Ποσοστό μεταβολής 1988-84
Λάρισας	16401	16501	-100	-0,61
Μαγνησίας	12691	15507	-2816	-18,16
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	675606	684155	-8549	-1,25

Πηγή: Καυκαλάς, Γ., Φουτάκης, Δ. *Καινοτομία και Μεταφορά Τεχνολογίας στα Παραγωγικά Συστήματα των Ελληνικών Περιφερειών*

Από το συνδυασμό των στοιχείων που μόλις παρουσιάστηκαν προκύπτει και η παραγωγικότητα του κάθε νομού ως ηλίκο αξίας παραγωγής προς αριθμό απασχολούμενων ή ως ηλίκο των αντίστοιχων ποσοστών. Έτσι, στη Λάρισα η ακαθάριστη αξία της βιομηχανικής παραγωγής ανέρχεται σε 2,6 εκατ. δρχ. ανά εργαζόμενο, όσο είναι και ο εθνικός μέσος όρος. Για τη Μαγνησία αντίστοιχα, το ποσό ανέρχεται σε 3,8 εκατ. δρχ. ανά εργαζόμενο και αυτό αντιστοιχεί σε δείκτη σχετικής παραγωγικότητας ίσο με 1,4. Σύμφωνα με αυτές τις ενδείξεις⁴ η Λάρισα χαρακτηρίζεται ως σύστημα μέσης παραγωγικότητας, ενώ η Μαγνησία υψηλής.

Όσο αφορά τέλος, τη δομή που έχει η βιομηχανία στον κάθε νομό, μια καλή εικόνα μπορεί να δώσει η κατάταξη των καταστημάτων με βάση τον αριθμό απασχολούμενων, καθώς επίσης και η ιπποδύναμη. Σύμφωνα με τον Πίνακα 6.9. που ακολουθεί, ο Ν. Λάρισας έχει 938 καταστήματα περισσότερα από το Ν. Μαγνησίας το 1984 και η διαφορά αυτή αυξάνεται το 1988 σε 1.060. Αντίθετα η συνολική ιπποδύναμη των καταστημάτων στη Μαγνησία είναι πολύ μεγαλύτερη από εκείνη των καταστημάτων στη Λάρισα. Σχετικά με το μέγεθος των καταστημάτων η Μαγνησία συγκεντρώνει μεγαλύτερα ποσοστά σε σχέση

⁴ Τιμές αυτού του δείκτη μεγαλύτερες του 1,5 θεωρούνται ένδειξη πολύ υψηλής παραγωγικότητας και έντασης κεφαλαίου, τιμές μεταξύ 1,5 και 1 αποτελούν ένδειξη υψηλής παραγωγικότητας, ενώ τιμές μικρότερες της μονάδας αποτελούν ένδειξη χαμηλής παραγωγικότητας και έντασης εργασίας στο τοπικό παραγωγικό σύστημα (Καυκαλάς Γ., Φουτάκης Δ. *Καινοτομία και Μεταφορά Τεχνολογίας*)

με τη Λάρισα στις δύο πρώτες κατηγορίες (μικρές μονάδες) και στις δύο τελευταίες (μεγάλες μονάδες). Στις μεσαίες κατηγορίες, η Λάρισα παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά. Η δομή αυτή ουσιαστικά παρέμεινε αμετάβλητη από το 1984 στο 1988.

Πίνακας 6.9. Βιομηχανικά-βιοτεχνικά καταστήματα 1984, 1988

Αριθμός Απασχολούμενων	Μαγνησία				Λάρισα			
	1984		1988		1984		1988	
	Καταστήμ	Ποσοστό	Καταστήμ	Ποσοστό	Καταστήμ	Ποσοστό	Καταστήμ	Ποσοστό
0-1,99	1.232	47,7%	1.060	43,3%	1.671	47,5%	1.508	43,0%
2-2,99	675	26,1%	722	29,5%	898	25,5%	977	27,9%
3-4,99	379	14,7%	371	15,2%	506	14,4%	544	15,5%
5-9,99	162	6,3%	160	6,5%	244	6,9%	262	7,5%
10-19,99	61	2,4%	62	2,5%	89	2,5%	91	2,6%
20-29,99	16	0,6%	14	0,6%	39	1,1%	38	1,1%
30-49,99	18	0,7%	20	0,8%	27	0,8%	39	1,1%
50-99,99	17	0,7%	19	0,8%	29	0,8%	29	0,8%
100-199,99	7	0,3%	8	0,3%	8	0,2%	14	0,4%
200-499,99	11	0,4%	9	0,4%	8	0,2%	4	0,1%
500-999,99	3	0,1%	2	0,1%	1	0,0%	2	0,1%
1.000 και άνω	1	0,0%	1	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Σύνολο	2.582	100,0%	2.448	100,0%	3.520	100,0%	3.508	100,0%
Ίπποδύναμη	327.317		343.924		181.837		193.768	

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφές Καταστημάτων 1984, 1988

6.3. Η Χωροθέτηση της Βιομηχανίας και οι ΒΙ.ΠΕ.

Ο τρόπος με τον οποίο χωροθετείται η βιομηχανία στους δύο νομούς είναι πολύ διαφορετικός. Στο Ν. Μαγνησίας η βιομηχανία είναι συγκεντρωμένη κυρίως στις δύο ΒΙ.ΠΕ., ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 20 έως 25% χωροθετείται στην ευρύτερη περιοχή του Π.Σ. Βόλου. Είναι ελάχιστες οι μονάδες που βρίσκονται διάσπαρτες μέσα στα όρια του Νομού, από τις οποίες οι σημαντικότερες εντοπίζονται στην περιοχή του Αλμυρού και της Ν. Αγχιάλου⁵.

Αντίθετα, στο Ν. Λάρισας η βιομηχανία χωροθετείται κυρίως εκτός ΒΙ.ΠΕ. Ενδεικτικό είναι ότι μέσα στη ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας, τον Ιούλιο του 1997 λειτουρ-

⁵ Επεξεργασία στοιχείων από το Σύνδεσμο Βιομηχανιών Θεσσαλίας και Κεντρικής Ελλάδας

γούσαν μόνο 17 επιχειρήσεις. Σε γενικές γραμμές η βιομηχανία είναι διεσπαρμένη κατά μήκος των οδικών αρτηριών και των οικισμών του Νομού.

Πιο συγκεκριμένα, ένα ποσοστό των επιχειρήσεων βρίσκεται μέσα στον ιστό της πόλης της Λάρισας, καθώς και στα όριά της που παρουσιάζουν έντονες τάσεις επέκτασης. Σημαντική είναι η συγκέντρωση στην ευρύτερη περιοχή γύρω από τη συμβολή της Παλαιάς Εθνικής Οδού Λάρισας Βόλου (Π.Ε.Ο. Α-Β) και της Ε.Ο. Αθηνών - Θεσσαλονίκης. Πολύ έντονο είναι γενικά το φαινόμενο της γραμμικής ανάπτυξης βιομηχανικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων κατά μήκος της Εθνικής Οδού Αθηνών - Θεσσαλονίκης, της Π.Ε.Ο. Α-Β, καθώς και στις άλλες οδικές αρτηρίες που εκτείνονται ακτινωτά προς άλλους οικισμούς και πρωτεύουσες Νομών. Οι γραμμικοί αυτοί σχηματισμοί ξεπερνούν τα όρια του Δήμου Λάρισας και εισχωρούν στις γύρω κοινότητες. Σημαντικό επίσης ποσοστό των Λαρισαϊκών βιομηχανιών βρίσκεται στα Φάρσαλα, στην Ελασσόνα, στον Τύρναβο, στην Αγιά και στο Σικούριο⁶.

Στην περιοχή "Τέρμα Βόλου" (4ο χλμ Π.Ε.Ο. Β-Α), όπως και στις άλλες δύο βασικές εξόδους της πόλης (περιοχή Αβέρωφ και βόρειο τμήμα της Ν. Σμύρνης) σχεδιάζονταν σύμφωνα με το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο της Λάρισας, συνολικά τρία βιοτεχνικά πάρκα, με στόχο τη συγκέντρωση της βιοτεχνικής δραστηριότητας και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που συνεπάγεται η διασπορά της μέσα στην πόλη⁷. Αν και τα πάρκα αυτά τελικά δεν θεσμοθετήθηκαν, οι συγκεκριμένες περιοχές παρουσιάζουν συγκέντρωση μεταποιητικών δραστηριοτήτων.

Τίθεται συνεπώς το ερώτημα για ποιο λόγο οι επιχειρήσεις στη Λάρισα δεν είναι εγκατεστημένες μέσα στη ΒΙ.ΠΕ. σε αντίθεση με εκείνες στο Βόλο. Αν οι παράγοντες που ευθύνονται για το φαινόμενο αυτό είναι ενδογενείς της Λαρισαϊκής οικονομίας, τότε πιθανότατα ήταν λανθασμένη επιλογή η χωροθέτηση ΒΙ.ΠΕ. στη Λάρισα.

Προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα αυτό θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα οικονομικά χαρακτηριστικά των δύο νομών, αλλά και να εξεταστούν βασικοί παράγοντες που διαφοροποιούν τις ΒΙ.ΠΕ. των δύο πόλεων.

⁶ Επεξεργασία στοιχείων από το Επιμελητήριο Λάρισας

⁷ Μελέτη Γ.Π.Σ. Λάρισας, Ε.Π.Α. 1984

ΒΙ.ΠΕ. Βόλου

Η ΒΙ.ΠΕ. του Βόλου λειτουργεί από το 1969 και ήδη από την έναρξη της λειτουργίας της αποτέλεσε πόλο έλξης μεγάλων βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων. Η σημαντική ζήτηση γηπέδων είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση της οργάνωσης και σύντομα την ολοκλήρωση της δεύτερης φάσης και τη δημιουργία Παρατήματος για την εγκατάσταση οχλουσών μονάδων. Έχει συνολική έκταση 2.759 στρ. από τα οποία τα 1.672 είναι βιομηχανικά και βιοτεχνικά γήπεδα και τα υπόλοιπα 1.087 (39,4%) κοινόχρηστες εξυπηρετήσεις. Από την έκταση αυτή έχει διατεθεί σχεδόν το σύνολο του διαθέσιμου χώρου (96%)⁸ σε περισσότερες από 70 επιχειρήσεις⁹ στις οποίες ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρουσία του κλάδου του μετάλλου. Να σημειωθεί ότι από τις επιχειρήσεις αυτές σήμερα δεν λειτουργούν όλες, αλλά αυτό αφορά διαφορετική προσέγγιση του θέματος.

Το Παράρτημα εκτείνεται σε 1.680 στρέμματα από τα οποία το 81% είναι ωφέλιμη έκταση και το υπόλοιπο κοινόχρηστες εξυπηρετήσεις. Οργανώθηκε σε δύο φάσεις από τις οποίες η πρώτη αφορούσε έκταση 670 στρ. και η επέκταση 1.010 στρ.

Η συνολική δαπάνη για την οργάνωση της κύριας περιοχής, του Παραρτήματος και των επεκτάσεων ανήλθε στο ποσό των 857.262.643 δρχ. από τα οποία το 45% αφορούσε την απόκτηση της γης, το 43% τα έργα υποδομής, το 9% τις διοικητικές δαπάνες και το 3% τις μελέτες¹⁰.

Ανάμεσα στις επιχειρήσεις που βρίσκονται στο χώρο της ΒΙ.ΠΕ. Βόλου ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρουσία της Εταιρείας Βιομηχανικής Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Μετάλλων (ΕΒΕΤΑΜ Α.Ε.), καθώς πρόκειται για μια σύγχρονη επιχείρηση Ε&Α με κύρος και αξιόλογο ερευνητικό έργο. Η επιχείρηση αυτή επιλέχτηκε ως έδρα του προγραμματιζόμενου Τεχνολογικού Πάρκου Θεσσαλίας και φαίνεται ότι στο μέλλον θα αποτελέσει σημαντικό ερευνητικό πόλο.

Ανάμεσα στα αρκετά προσόντα που διαθέτει η ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, ξεχωρίζει η καλή σύνδεση με το εθνικό οδικό δίκτυο μέσω ανισόπεδου κόμβου, που καθιστά ιδιαίτερα εύκολη την είσοδο και έξοδο των οχημάτων από τη ΒΙ.ΠΕ. και ακόμα η σύνδεση με το σιδηροδρομικό δίκτυο (μετρική γραμμή) και το λιμάνι του Βόλου. Το περιβάλλον της γίνεται σχετικά ευχάριστο με κάποιους χώρους πρασίνου και την καλή ρυμοτομία που διαθέτει¹¹.

⁸ βλ. Πίνακα 3.5. σελ. 80

⁹ Επεξεργασία στοιχείων ΕΤΒΑ (βλ. Κεφάλαιο 3 και Παράρτημα)

¹⁰ βλ. Παράρτημα σελ. 8

¹¹ βλ. Φωτογραφίες από την ΒΙ.ΠΕ. Βόλου - Παράρτημα

Χάρτης 6.2. Ευρύτερη περιοχή της Λάρισας

Χάρτης 6.3. Ευρύτερη περιοχή του Βόλου

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ (1995/96)

Μειονεκτήματα της ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, έτσι όπως αναφέρονται από το Σ.Β.Θ.&Κ.Ε.¹² είναι:

- Η έλλειψη κεντρικής μονάδας βιολογικού καθαρισμού
- Η έλλειψη υπηρεσίας φύλαξης του χώρου - Ασφάλεια επενδεδυμένου κεφαλαίου
- Η έλλειψη οργανωμένου Διοικητηρίου της ΕΤΒΑ και η ανυπαρξία παραρτημάτων Δημοσίων Υπηρεσιών και Τραπεζικών Θυρίδων
- Η πρόσβαση στο λιμάνι δεν θεωρείται ικανοποιητική από τους εγκατεστημένους στη ΒΙ.ΠΕ.
- Η έλλειψη σταθμού Α' Βοηθειών και Πυροσβέσεως
- Το υψηλό κόστος διαχείρισης με το οποίο επιβαρύνει η ΕΤΒΑ τις επιχειρήσεις, χωρίς παράλληλα, σύμφωνα με τους επιχειρηματίες, να παρέχονται αντίστοιχης ποιότητας υπηρεσίες.

ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας

Η ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας λειτουργεί από το 1981 και εκτείνεται σύμφωνα με το θεσμοθετημένο ρυμοτομικό της σχέδιο σε 2.500 στρέμματα περίπου. Από αυτά τα 1.775 προορίζονται για βιομηχανική - βιοτεχνική χρήση (71%) και τα υπόλοιπα για κοινόχρηστες εξυπηρετήσεις. Η περιοχή οργανώνεται σε δύο Φάσεις. Η Α' Φάση αφορά έκταση 1.802 στρ. και η Β' 698 στρ. Μέχρι σήμερα έχουν ολοκληρωθεί τα έργα στην πρώτη μόνο φάση, στην οποία και λειτουργούν 17 επιχειρήσεις.

Η συνολική δαπάνη για την οργάνωση της περιοχής, ανήλθε στο ποσό των 937.941.647 δρχ. από τα οποία το 36% αφορούσε την απόκτηση της γης, το 49% τα έργα υποδομής, το 8% τις διοικητικές δαπάνες και το 7% τις μελέτες¹³.

Βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας, τα οποία και αποτελούν σημαντικούς παράγοντες ανάσχεσης της ανάπτυξης της, εντοπίζονται γύρω από ζητήματα υποδομής και εξυπηρετήσεων, όπως και στην περίπτωση του Βόλου. Συγκεκριμένα, πληροφορίες από τον τοπικό Σύνδεσμο Βιομηχανιών (Λάρισας) αναφέρουν ότι δεν τηρήθηκαν συμβατικές υποχρεώσεις του φορέα ανάπτυξης (ΕΤΒΑ) που αφορούν την παρεχόμενη υποδομή αλλά και

¹² Εφημερίδα Δράση και Ανάπτυξη, σελ. 14-15

¹³ Παράρτημα σελ. 8

τις υπηρεσίες. Διατυπώνεται το αίτημα για την παροχή των υπολειπόμενων έργων για την ολοκλήρωση της ΒΙ.ΠΕ., τα οποία είναι:

- Εγκατάσταση Βιολογικού Καθαρισμού
- Εργαστήριο Ελέγχου Ρύπανσης Περιβάλλοντος
- Δίκτυο Ηλεκτροφωτισμού οδών
- Κέντρο Εξυπηρέτησης
- Ολοκλήρωση εσωτερικού οδικού δικτύου (Β' Φάση)
- Ολοκλήρωση δικτύου ομβρίων - ακαθάρτων (Β' Φάση)
- Οδική σύνδεση με το Εθνικό Οδικό Δίκτυο (νέος κόμβος)
- Πράσινο κοινόχρηστων χώρων
- Περίφραξη Βιομηχανικής Περιοχής

Επιτακτική εμφανίζεται η ανάγκη για την αντιμετώπιση ορισμένων ακόμα ζητημάτων όπως:

- Η συντήρηση των υπαρχουσών εγκαταστάσεων
- Η ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση της παροχής νερού
- Η αποκομιδή απορημάτων
- Σταθμός Α' Βοηθειών και Πυρόσβεσης
- Η αστυνόμευση

Τα έργα αυτά συμπεριλαμβάνονταν στα συμβόλαια πώλησης, ως υποχρεώσεις από πλευράς ΕΤΒΑ και η σημασία τους για την ομαλή λειτουργία των επιχειρήσεων είναι δεδομένη.

Για παράδειγμα το ζήτημα του βιολογικού καθαρισμού, ο οποίος προβλέπεται ως συμβατική υποχρέωση της ΕΤΒΑ, αλλά ποτέ τελικά δεν υλοποιήθηκε. Είναι σαφές ότι αποτελεί δαπανηρή επένδυση που κάθε μια επιχείρηση από μόνη της δεν μπορεί να εξασφαλίσει για την ομαλή λειτουργία της. Αλλωστε αυτός είναι και ο λόγος εγκατάστασης σε μια ΒΙ.ΠΕ. Πολύ πρόσφατα, δημοπρατήθηκε τελικά το έργο του βιολογικού καθαρισμού, μετά από εντονότατες και μακροχρόνιες πιέσεις του τοπικού επιχειρηματικού κόσμου καθώς επίσης του τοπικού Συνδέσμου Βιομηχανιών και του Επιμελητηρίου¹⁴. Παράλληλα δρομολογείται άμεσα η σύσταση Φορέα Διαχείρισης της ΒΙ.ΠΕ., αποτελούμενου από τους παραπάνω τοπικούς φορείς καθώς και από τους εκπροσώπους των εγκατεστημένων επιχειρήσεων, προκειμένου να καλυφθεί η

¹⁴ εφημερίδα Ελευθερία, Λάρισα 3.7.97 σελ. 3

γενικά παρατηρούμενη απουσία του συμβατικά υπεύθυνου φορέα, δηλαδή της ΕΤΒΑ.

Όμοια, η αξία της περιφράξης είναι σημαντική διότι αφ'ενός οριοθετεί το χώρο, δίνοντάς του όχι μόνο θεσμική αλλά και φυσική υπόσταση, αφ'ετέρου συντελεί στον καλύτερο έλεγχο και φύλαξη της περιοχής. Και οι δύο αυτές λειτουργίες της περιφράξης αποτελούν αναμφισβήτητα αξίες για τους επενδυτές, αλλά και ειδοποιό διαφορά για τους εκτός ΒΙ.ΠΕ. εγκατεστημένους. Στην ίδια περίπου κατηγορία βρίσκεται και η διαμόρφωση των ελεύθερων χώρων, ενώ το κτίριο διοίκησης είναι θεμελιώδους σημασίας χώρος στέγασης εργασιών απαραίτητων για την εύρυθμη λειτουργία της ΒΙ.ΠΕ..

Δεν θα πρέπει ακόμα να παραλειφθεί ένα πρόβλημα που είναι μεν δυσδιάκριτο σε πρώτη προσέγγιση, αποτελεί ωστόσο σημαντικό μειονέκτημα για τη ΒΙ.ΠΕ. της Λάρισας. Το πρόβλημα αυτό εντοπίζεται στο οδικό δίκτυο και συγκεκριμένα στον κόμβο της Εθνικής Οδού. Είναι ο κόμβος με τον οποίο η ΒΙ.ΠΕ. συγκοινωνεί με το εθνικό οδικό δίκτυο. Ο κόμβος αυτός είναι ισόπεδος, χωρίς φωτεινούς σηματοδότες, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα τη δυσχέρεια στην είσοδο και έξοδο των φορτηγών αυτοκινήτων. Το πρόβλημα αυτό αναμένεται να λυθεί με τη χάραξη της νέας Εθνικής Οδού, στην οποία η ΒΙ.ΠΕ. θα έχει πρόσβαση μέσω ανισόπεδου κόμβου, περίπου όπως και η ΒΙ.ΠΕ. του Βόλου.

Εξάλλου η διαφορά στην τιμή της γης μέσα και έξω από τη ΒΙ.ΠΕ. δεν φαίνεται να συγκαταλέγεται στα πλεονεκτήματα της ΒΙ.ΠΕ. όπως ισχυρίζεται η ΕΤΒΑ. Στον κάμπο της Λάρισας, ακόμα και σε περιοχές κοντά στη ΒΙ.ΠΕ., η αξία εκτάσεων μη ποτιστικής γης, εκτιμάται σε 300.000 έως 500.000 δρχ. το στρέμμα¹⁵ που συγκριτικά με τα 2.500.000 δρχ που κοστίζει περίπου το στρέμμα στη ΒΙ.ΠΕ.¹⁶, καθιστούν τη χωροθέτηση εκτός αυτής σαφώς πιο συμφέρουσα. Η στάση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η διαφορά τιμής αντιπροσωπεύει τα έργα υποδομής με τα οποία θεωρούνται εξοπλισμένα τα γήπεδα της ΒΙ.ΠΕ., ενώ στην πραγματικότητα η ΒΙ.ΠΕ. της Λάρισας διαθέτει ανεπαρκή εξοπλισμό και τελικά εναποτίθεται στην επιχείρηση να φροντίσει για την εξασφάλιση της απαιτούμενης υποδομής και συνεπώς να επωμιστεί το κόστος υποδομών ουσιαστικά για δεύτερη φορά.

¹⁵ Πληροφορίες από το Σύνδεσμο Βιομηχανιών Λάρισας

¹⁶ Πίνακας 3.6. σελ. 81

Τα προβλήματα ωστόσο αυτά δεν διαφέρουν πολύ από εκείνα της ΒΙ.ΠΕ. Βόλου. Και αυτή παρουσιάζει ελλείψεις υποδομής και υπηρεσιών, αν και όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό. Ωστόσο η ζήτηση γηπέδων στη ΒΙ.ΠΕ. Βόλου ήταν τόσο μεγάλη που τελικά ώθησε την ΕΤΒΑ στην αποπεράτωση του έργου και το σχετικά καλύτερο εξοπλισμό του. Αντίθετα στη Λάρισα μέχρι το 1992 είχαν γίνει μόνο 10 πωλήσεις, πράγμα που μάλλον αποθάρρυνε την ΕΤΒΑ. Μια συγκριτική εξέλιξη της Ζήτησης στο Βόλο και στη Λάρισα φαίνεται στα Διαγράμματα 6.1 και 6.2. που ακολουθούν. Στο πρώτο η ζήτηση εκφράζεται σε αριθμό συμβολαίων ανά έτος, ενώ στο δεύτερο σε αριθμό στρεμμάτων.

Η παρατήρηση των δύο διαγραμμάτων και ιδιαίτερα του 6.2., δείχνει ότι στο Βόλο η "ουσιαστική" ζήτηση ήταν πολύ έντονη στη δεκαετία του 1970 και κάμπτεται αμέσως μετά το 1981. Ο όρος ουσιαστική αναφέρεται για να διαχωρίσει την έκταση από τον αριθμό συμβολαίων, αφού τελικά η έκταση είναι εκείνη που εξαντλούμενη καθιστά επιτυχημένη την ΒΙ.ΠΕ. ως επένδυση. Στη φάση αυτή φαίνεται ότι μεταβιβάστηκε το μεγαλύτερο ποσοστό των εκτάσεων της κύριας ΒΙ.ΠΕ. και όλη η πρώτη φάση του Παραρτήματος. Πρόκειται για μια περίοδο στην οποία μεγάλες βιομηχανίες χωροθετούνται στο Βόλο και αγοράζουν μεγάλες εκτάσεις¹⁷.

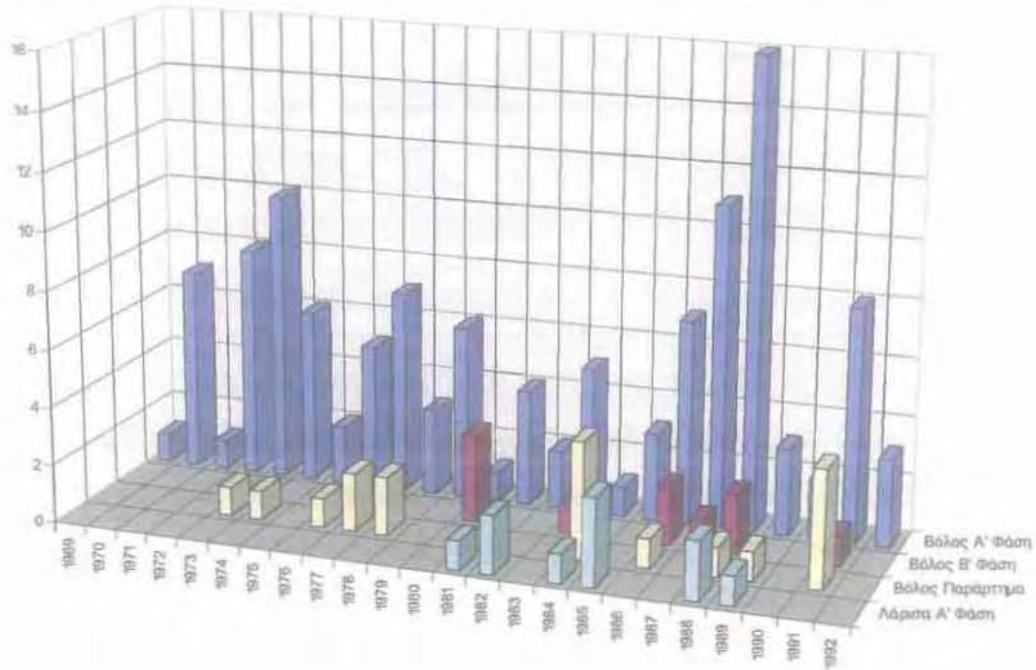
Εξάλλου το χρονικό διάστημα 1969 - 1981 αποτελεί την περίοδο της δυναμικής ανάπτυξης της βιομηχανίας στο Βόλο, όταν στην υπόλοιπη Ελλάδα η οικονομική κατάσταση μετά το 1974 περιγράφεται αρνητική¹⁸. Οι παράγοντες που ερμηνεύουν αυτό το φαινόμενο, δεν είναι μόνο τα πλεονεκτήματα της περιοχής που αφορούν τη βιομηχανία, όπως η ύπαρξη της ΒΙ.ΠΕ., η γεωγραφική θέση, οι υποδομές και η ύπαρξη εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού. Η έντονη αυτή ανάπτυξη οφειλόταν και σε δύο άλλους παράγοντες από τους οποίους ο ένας ήταν τα αυξημένα κίνητρα εγκατάστασης που ίσχυαν για τη Μαγνησία¹⁹ και ο άλλος η ύπαρξη του λιμανιού. Ειδικά ο δεύτερος συνδέεται με τη στροφή της Ελληνικής βιομηχανίας στις εξαγωγές, μετά το 1973 και την κρίση στην εγχώρια αγορά.

¹⁷ ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, ΤΕΟΚΑΡ ΑΒΕΕ, ΧΑΝΔΡΗΣ ΚΑΛΩΔΙΑ ΑΕ, SERVISTEEL ΑΕ, ΑΕ ΠΟΝΤΟΣ, ΒΙΣ ΑΕ, ΒΙΟΣΩΛ ΑΒΕ, ΛΕΒΕΝΤΕΡΗΣ Ν. ΑΕΒΕ, ΧΥΤΗΡΙΑ ΧΑΛΥΒΟΣ ΒΜΤ, ΣΤΑΛΚΟ ΑΒΕ, ΧΥΤΟΧΑΛΥΒΕΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΕ, ΛΟΥΛΗΣ ΑΕ, ΙΜΑΣ ΑΕ, ΙΡΔΑ ΑΕ, ΧΥΤΗΡΙΑ ΒΟΛΟΥ ΑΕ, ΑΒΕΞ ΑΕ, ΕΒΙΕΣΚ ΕΠΕ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Ε. ΑΕ

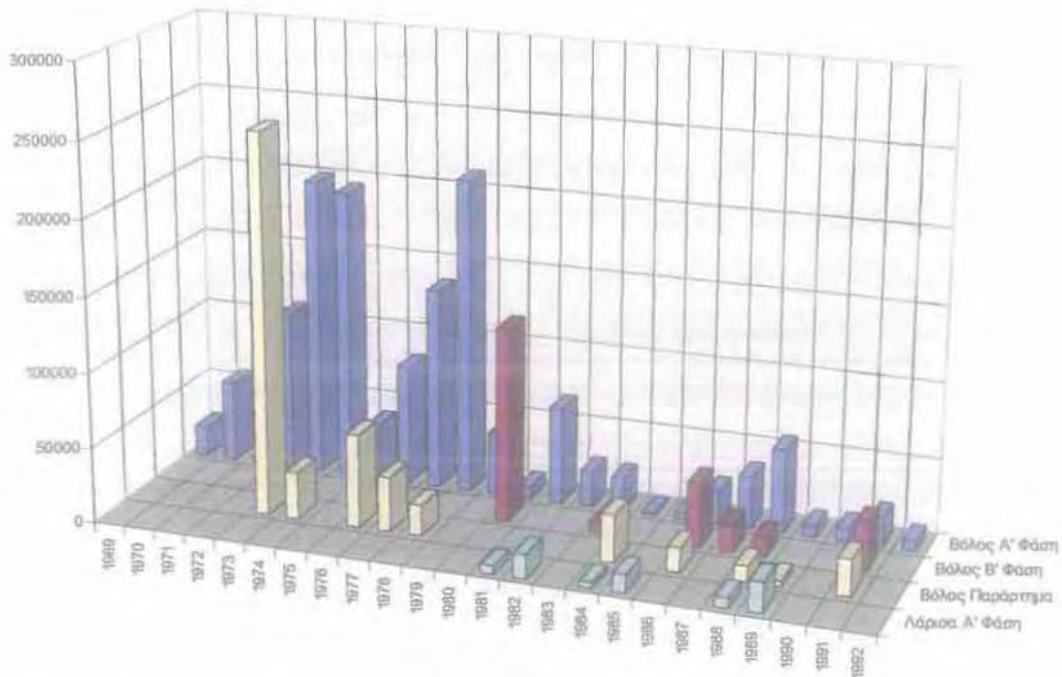
¹⁸ Μελαχροινός, Κ. (1984) σελ. 31

¹⁹ Σύμφωνα με το Π.Δ. 1078/71 η Μαγνησία περιλαμβανόταν στη Γ' περιοχή κινήτρων

Διάγραμμα 6.1. Συγκριτική εξέλιξη πωλήσεων γηπέδων - αριθμός πωλήσεων (συμβόλαια) κατά έτος και κατά ΒΙ.ΠΕ.

Διάγραμμα 6.2. Συγκριτική εξέλιξη πωλήσεων γηπέδων - έκταση σε στέμματα, κατά έτος και κατά ΒΙ.ΠΕ.

Πηγή: ΕΤΒΑ ΑΕ, Καταστάσεις πώλησης γηπέδων, βλ. Παράρτημα

Τα συμπτώματα της γενικότερης κρίσης μετά και τη δεύτερη πετρελαιική κρίση του 1979, πήραν τη μορφή της αποβιομηχάνισης, με την παύση λειτουργίας σημαντικών μονάδων της Βολιώτικης βιομηχανίας²⁰. Κάμφθηκε έτσι αυτή η πορεία πωλήσεων και μόνο στα τέλη της δεκαετίας του 1980 παρατηρείται και πάλι κάποιο ενδιαφέρον, το οποίο όμως αφορά πωλήσεις μικρών γηπέδων. Η αύξηση αυτή των πωλήσεων μικρών εκτάσεων αφορά κατά κύριο λόγο σε επεκτάσεις υπάρχουσών μονάδων²¹, καθώς και σε εγκατάσταση μικρών επιχειρήσεων, με ελάχιστες εξαιρέσεις²².

Αντίστοιχα στη Λάρισα, στη δεκαετία του 1970, δεν υπήρχε ΒΙ.ΠΕ. για να εγκατασταθούν βιομηχανίες. Έτσι εγκαθίστανται εκεί όπου οι επιχειρηματίες πιστεύουν ότι μεγιστοποιούν το συμφέρον τους. Όταν η ΒΙ.ΠΕ. ολοκληρώνεται το 1981, η γενικευμένη ύφεση στην Ελληνική βιομηχανία δεν επιτρέπει σημαντικές επενδύσεις. Στη συνέχεια οι όποιες επενδύσεις ήταν ευκολότερο να κατευθυνθούν σε μια καλά οργανωμένη ΒΙ.ΠΕ. παρά σε μια νεοσύστατη. Εναλλακτικά, εκείνες που ιδρύονταν στη Λάρισα, μπορούσαν να εγκατασταθούν σε εκτάσεις της επιλογής τους, δεδομένου ότι οι τιμές στη ΒΙ.ΠΕ. δεν ήταν συμφέρουσες και παράλληλα δεν υπήρχε θεσμικό εμπόδιο στην εκτός ΒΙ.ΠΕ. χωροθέτηση.

Να σημειωθεί ότι η αγροτική χρήση των εδαφών του κάμπου της Λάρισας διατηρεί σε χαμηλά επίπεδα τις τιμές γής μέσης και χαμηλής παραγωγικότητας, σε αντίθεση με τη Μαγνησία όπου οι λιγοστές πεδινές εκτάσεις διεκδικούνται από αστικές χρήσεις που ανεβάζουν τις τιμές. Έτσι ο επενδυτής που έχει λόγους να επιλέξει τη Μαγνησία δεν βρίσκει εύκολα γη σε συμφέρουσα τιμή, δεδομένου και του κόστους των χωματουργικών εργασιών. Έτσι η επιλογή της εγκατάστασης εκτός οργανωμένου χώρου περιορίζεται σημαντικά στη Μαγνησία, σε αντίθεση με τη Λάρισα.

Η πορεία αυτή δείχνει ότι έχει αρχίσει να αναστρέφεται με την ένταξη των περιοχών του Βόλου και της Λάρισας στις φθίνουσες βιομηχανικές περιοχές στα τέλη του 1995²³ και την ειδική επιχορήγηση των παραγωγικών επενδύσεων με ποσοστά μεγαλύτερα από εκείνα που προέβλεπε ο Ν. 1892/90

²⁰ Μελαχροινός, Κ. (1984) σελ. 39

²¹ Βλ. Παράρτημα Κατάσταση πωλήσεων γηπέδων ΒΙ.ΠΕ. Βόλου

²² π.χ. CAN DRINKS ΕΛΛΑΣ ΑΕ

²³ Υπουργική Απόφαση 29773/30.11.95 (βλ. Παράρτημα σελ. 15)

για τους δύο νομούς, της τάξης του 40% για επενδύσεις εκτός ΒΙ.ΠΕ. και 45% εντός. Εκτός από τη γενικευμένη επενδυτική άνοδο στο χώρο της Θεσσαλίας, την οποία δείχνουν στη συνέχεια οι Πίνακες 6.10. και 6.11., παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον των επενδυτών για βιομηχανικά γήπεδα στη ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας, πράγμα που αναθερμαίνει το ενδιαφέρον της ΕΤΒΑ²⁴. Ενδεχομένως η χαμηλότερη τιμή πώλησης που ισχύει σήμερα στη ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας σε σχέση με αυτή του Βόλου, να προκαλέσει το επενδυτικό ενδιαφέρον σε ποσοστό ικανό να αλλάξει την εικόνα της ΒΙ.ΠΕ.

Πίνακας 6.10. Εγκεκριμένες επενδύσεις Ν. 1892/90 στην Περιφέρεια Θεσσαλίας σε εκατ. δρχ.

ΕΤΟΣ	1995				1996			
	Αριθμός επενδύσεων	Συνολικό κόστος	Επιχορήγηση	Θέσεις εργασίας	Αριθμός επενδύσεων	Συνολικό κόστος	Επιχορήγηση	Θέσεις εργασίας
ΤΟΜΕΑΣ								
Πρωτογενής ΑΤΕ	5	1.284	450	13	3	179	62	6
Δευτερογενής ΥΠΕΘΘ	6	15.522	5.764	536	5	16.517	4.834	177
ΔΙΠΑ Θεσσαλίας	24	5.203	1.757	128	51	10.382	4.174	419
ΕΟΜΜΕΧ Θεσσαλίας	13	756	194	38	45	1.835	713	111
Τριτογενής ΔΙΠΑΘ	4	554	157	13	14	1.752	496	44
ΣΥΝΟΛΟ	52	23.319	8.322	728	118	30.665	10.279	757

Πηγή: Εφημερίδα ΕΞΟΥΣΙΑ, 15.5.1997, σελ. 39

Πίνακας 6.11. Υποβληθείσες αιτήσεις Ν. 1892/90 στην Περιφέρεια Θεσσαλίας σε εκατ. δρχ.

ΤΟΜΕΑΣ	Α' ΕΞΑΜΗΝΟ 1997			
	Αριθμός επενδύσεων	Συνολικό κόστος	Επιχορήγηση	Θέσεις εργασίας
Δευτερογενής				
ΔΙΠΑ Θεσσαλίας	57	16.559	6.518	357
ΕΟΜΜΕΧ Θεσσαλίας	28	1.873	664	86
Τριτογενής	15	2.374	741	62
ΣΥΝΟΛΟ	100	20.806	7.923	505

Πηγή: Εφημερίδα ΕΞΟΥΣΙΑ, 15.5.1997, σελ. 39

²⁴ Εφημερίδα ΕΞΟΥΣΙΑ, 15.5.97, σελ 39,

- Οι πληροφορίες διασταυρώθηκαν με ανάλογες από το Υποκατάστημα της ΕΤΒΑ στο Βόλο

6.4. Διαπιστώσεις και Συμπεράσματα

Είναι γνωστό ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στη Μαγνησία και στη Λάρισα. Οι διαφορές αυτές έχουν οικονομικές, ιστορικές, ακόμα και πολιτικές καταβολές, που αντικατοπτρίζονται στις πρωτεύουσές τους, Βόλο και Λάρισα. Για παράδειγμα, ο Βόλος είναι πόλη παραθαλάσσια, με πολλά φυσικά κάλλη, σημαντικό μέρος των οποίων εντοπίζεται στο Πήλιο. Παράλληλα, έχει μακρά βιομηχανική παράδοση και εργατική κουλτούρα. ο κλάδος που παραδοσιακά κυριαρχεί στη Βολιώτικη οικονομία είναι ο κλάδος του μετάλλου. Η οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αποβιομηχάνιση που επήλθε ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης του τέλους της δεκαετίας του 1970.

Από την άλλη πλευρά, η Λάρισα πεδινή πόλη, χτισμένη κοντά στον Πηνειό ποταμό στα βόρεια του Θεσσαλικού κάμπου, διαθέτει μια δυναμική παραγωγική “ενδοχώρα”, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του Εγχώριου Προϊόντος της να προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα. Οι αντιλήψεις αυτές επιβεβαιώθηκαν από την ανάλυση των οικονομικών χαρακτηριστικών των δυο νομών, αλλά και συμπληρώθηκαν με νέα δεδομένα που δείχνουν ότι και η Λάρισα σήμερα αποτελεί βιομηχανικό κέντρο με δυνατότητες όχι κατώτερες του Βόλου.

Πολύ περισσότερο στην τελευταία δεκαετία παρουσιάζεται μια δυναμική παρουσία της Λάρισας στην Ελληνική βιομηχανία, που σε μεγέθη απασχόλησης ξεπερνά αυτή του Βόλου. Θα πρέπει ακόμα να τονιστεί ότι σύμφωνα με τον αριθμό απασχολούμενων στις μονάδες, η διαφορά των δύο πόλεων δεν είναι τόσο έντονη που να δικαιολογεί σήμερα τη διαφορά στο μοντέλο εκβιομηχάνισης. Η μόνη διαφορά ως προς το μέγεθος είναι στην Ιπποδύναμη, όπου η Μαγνησία υπερέχει.

Ωστόσο οι βασικοί παράγοντες που ερμηνεύουν τη χωροθέτηση της βιομηχανίας στο εσωτερικό του κάθε νομού, δεν αποτελούν αντικείμενο έρευνας στο παρόν, αλλά στο παρελθόν, όταν δηλαδή διαμορφώθηκε η εικόνα που λαμβάνει ο παρατηρητής σήμερα. Έτσι στα τέλη της δεκαετίας το 1960, ο Βόλος ήταν ήδη πόλη με ανεπτυγμένη βιομηχανία και μάλιστα με παράδοση που ξεκινάει από τα τέλη του 19ου αιώνα. Η Λάρισα την ίδια περίοδο έχει σαφώς αγροτική οικονομία και μικρό μόνο μέρος των εισοδημάτων της προέρχεται από το δευτερογενή τομέα. Μεγάλο δε ποσοστό από τις όποιες μεταποιητικές της

μονάδες δραστηριοποιείται στην επεξεργασία αγροτικών προϊόντων. Η ανάπτυξη αργότερα της μεταποίησης στη Λάρισα συνδέεται άμεσα με τον πρωτογενή τομέα και οι επιχειρήσεις έχουν την τάση να χωροθετούνται κοντά στις πηγές των πρώτων υλών. Στα πλαίσια μιας τέτοιας ανάπτυξης η ΒΙ.ΠΕ. δεν είχε να προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες.

Από την άλλη πλευρά το 1969 η ΕΤΒΑ δεν θα μπορούσε να έχει χωροθετήσει τη ΒΙ.ΠΕ. στη Λάρισα, αφού τότε ο Βόλος ήταν εκείνος που πληρούσε της προϋποθέσεις για βιομηχανική συγκέντρωση και ανάπτυξη ενός δυναμικού κέντρου, έτσι όπως αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 5. Η Λάρισα τότε διατηρούσε ακόμα έντονο τον αγροτικό της χαρακτήρα και ο ρόλος του βιομηχανικού κέντρου έδειχνε ασυμβίβαστος με το χώρο της.

Από μια άλλη άποψη η Μαγνησία δεν διαθέτει την αφθονία πεδινής γης που έχει η Λάρισα, πράγμα που περιορίζει τις επιλογές ελεύθερης χωροθέτησης, και κυρίως κοντά στο Βόλο που έχει το λιμάνι. Αντίθετα στη Λάρισα η μεταφορική αρτηρία της Ε.Ο. Αθηνών - Θεσσαλονίκης, που είναι και ο βασικός πόλος έλξης των επιχειρήσεων, απ' ενός διέρχεται από την πόλη, πράγμα που αυξάνει την ελκυστικότητά της, απ'ετέρου περιβάλλεται από εκτάσεις ελεύθερης γης, που κατάλληλες για εγκατάσταση επιχειρήσεων. Παράλληλα δεν υπάρχει θεσμικό μέτρο που να εμποδίζει την ελεύθερη χωροθέτηση όταν λειτουργεί ΒΙ.ΠΕ.

Τελικά όμως αυτό που φαίνεται να είναι ο καθοριστικός παράγοντας για την ερμηνεία της διαφορετικής αντιμετώπισης που είχαν οι ΒΙ.ΠΕ. των δύο Νομών είναι η επιλογή του χρόνου εγκατάστασης και όχι η επιλογή της χωροθέτησης. Δηλαδή το γεγονός ότι η ΒΙ.ΠΕ. Βόλου λειτούργησε το 1969 και ολοκληρώθηκε με τις επεκτάσεις της και το παράρτημά της μέσα στη δεκαετία του 1970. Στη Λάρισα η ΒΙ.ΠΕ. λειτούργησε το 1981, όταν δηλαδή είχαν ήδη μεσολαβήσει δύο πετρελαϊκές κρίσεις (1973 και 1979) και η γενίκευση της κρίσης είχε ρίξει σε παρακμή τη μεγάλη βιομηχανία. Το νέο βιομηχανικό πρότυπο που αναδύθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 βασιζόταν σε βιομηχανίες μικρότερης κλίμακας που δεν είχαν ανάγκη τις υπηρεσίες των ΒΙ.ΠΕ. οι οποίες είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές στην εξυπηρέτηση μεγάλων μονάδων ικανών να προκαλέσουν φαινόμενα βιομηχανικής πόλωσης.

Παράλληλα, η δωδεκαετής εμπειρία από τη λειτουργία της ΒΙ.ΠΕ. Βόλου και των προβλημάτων που παρουσιάζει (ελλείψεις υποδομής), είχε γίνει γνωστή

στον επιχειρηματικό κόσμο, που προτιμούσε την ελεύθερη επιλογή τόπου εγκατάστασης ως πλέον συμφέρουσα.

Ενδεχομένως αυτό που έπρεπε να γίνει μέσα στη δεκαετία του 1970 είναι να επισπευστεί η εγκατάσταση ΒΙ.ΠΕ. στη Λάρισα, πριν ακόμα λειτουργήσει το παράρτημα στο Βόλο. Αυτό βέβαια τότε δεν θα φαινόταν ορθολογικό αφού η ζήτηση για βιομηχανική γη εντοπιζόταν στο Βόλο. Θα ήταν όμως, από πλευράς περιφερειακής πολιτικής, ορθότερη ως επιλογή, αφού θα εξισορροπούσε το δίπολο και θα μείωνε τους κινδύνους της υπερσυγκέντρωσης.

Σε κάθε περίπτωση η οργάνωση ΒΙ.ΠΕ. μετά το 1980 δεν φαίνεται να ήταν σωστή επιλογή αναπτυξιακής πολιτικής, ανεξάρτητα από τη μακρογεωγραφική επιλογή τόπου εγκατάστασης. Χρήσιμο θα ήταν πριν από κάθε χωροθέτηση να προηγείται έρευνα αγοράς, ειδικά όταν η εθνική και τοπική οικονομία δεν διέρχεται περίοδο άνθησης, αλλά αντίθετα διέρχεται μια παρατεταμένη κρίση. Οι τοπικοί παράγοντες θα μπορούσαν έτσι να εκφράσουν τις ανάγκες της περιοχής τους και οι αναπτυξιακές παρεμβάσεις να κατευθυνθούν στην κάλυψη ουσιαστικών αναγκών.

Κεφάλαιο 7

Γενικά Συμπεράσματα

Στόχος της διπλωματικής αυτής εργασίας ήταν η ανάδειξη των βασικών κριτηρίων χωροθέτησης και αξιολόγησης Οργανωμένων Χωρικών Μονάδων (Ο.Χ.Μ.) και συγκεκριμένα Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.), Τεχνολογικών Πάρκων και Τεχνοπόλεων. Η χωροθέτηση της οποίας τα κριτήρια διερευνήθηκαν, αφορά τον προσδιορισμό του ευρύτερου χώρου εγκατάστασης των Ο.Χ.Μ. και όχι την ακριβή τους θέση και τα όρια.

Στην κατεύθυνση αυτή, μετά τη σύντομη αναφορά στις βασικές θεωρίες χωροθέτησης της βιομηχανίας, αναλύθηκαν δύο από τα βασικότερα και πιο διαδεδομένα θεωρητικά πρότυπα, που εντάσσουν τη χωροθέτηση της βιομηχανίας στο πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης. Στη συνέχεια η ανάλυση των βασικών παραμέτρων στην άσκηση περιφερειακής και βιομηχανικής πολιτικής τοποθετεί τις Ο.Χ.Μ. ανάμεσα στα μέσα που χρησιμοποιούνται για την προώθηση των στόχων της και ταυτόχρονα δίνει το πλαίσιο, μέσα στο οποίο εξετάζεται η χωροθέτησή τους στη συγκεκριμένη εργασία.

Το επόμενο βήμα ήταν η ανάλυση των ΒΙ.ΠΕ. αρχικά και των Τεχνολογικών Πάρκων και Τεχνοπόλεων στη συνέχεια σε θεωρητικό επίπεδο αλλά και όσο αφορά την εμπειρία από την εφαρμογή τους στον Ελληνικό κυρίως αλλά και το διεθνή χώρο. Σκοπός ήταν να φανούν τα βασικά χαρακτηριστικά και οι ιδιαιτερότητες των μονάδων αυτών, στη θεωρία και στην πράξη, προκειμένου τελικά να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να χωροθετούνται και να αξιολογείται η προσφορά τους.

Στη συνέχεια αναλύθηκαν τα αποτελέσματα τριών διαφορετικών εμπειρικών ερευνών, σχετικά με τους παράγοντες χωροθέτησης μεταποιητικών επιχειρήσεων και επιχειρήσεων έρευνας και ανάπτυξης, για να συνθέσουν τελικά ένα ιεραρχημένο σύστημα παραγόντων. Από τη διαδικασία αυτή προέκυψε ότι στο σύνολο των επιχειρήσεων, μεταποιητικών και ερευνητικών, ο

παράγοντας της εγγύτητας σε μεγάλες αγορές, αναδείχτηκε ως ο πλέον σημαντικός.

Ειδικότερα για τις μεταποιητικές επιχειρήσεις, σημαντικοί αναδείχθηκαν οι παράγοντες της διαθεσιμότητας εργατικού δυναμικού, της μεταφορικής υποδομής, της χρηματοδοτικής ενίσχυσης, της συγκέντρωσης επιχειρήσεων στην περιοχή και βέβαια οι προσωπικοί παράγοντες. Τα αποτελέσματα αυτά ήταν περίπου σύμφωνα με τα όσα προβλέπονται θεωρητικά.

Στις επιχειρήσεις ερευνητικής δραστηριότητας, το δείγμα ήταν πολύ μικρό για να τεκμηριώσει γενικά συμπεράσματα. Ωστόσο, φάνηκε η ειδοποιός διαφορά από τις μεταποιητικές, καθώς αναδείχθηκαν παράγοντες όπως η γειτνίαση με Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα και η ποιότητα του εργατικού δυναμικού. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν φάνηκε να αξιολογούνται παράγοντες όπως η ποιότητα ζωής και η ελκυστικότητα της περιοχής, καθώς και η χρηματοδότηση, που σύμφωνα με το χαρακτήρα των ερευνητικών δραστηριοτήτων, θα έπρεπε να αποτελούν κυρίαρχους παράγοντες χωροθέτησης.

Οι παράγοντες που ανέδειξε η διαδικασία αυτή, με την επίδραση του θεωρητικού πλαισίου μετασχηματίστηκαν κατάλληλα και εμπλουτίστηκαν για να πάρουν τη μορφή κριτηρίων χωροθέτησης Ο.Χ.Μ. Έτσι διακρίνονται σε γενικό επίπεδο τα εξής:

- Εγγύτητα σε μεγάλες αγορές
- Εγγύτητα σε συγκοινωνιακούς κόμβους (οδικές αρτηρίες, λιμάνια, αεροδρόμια, σιδηροδρομικοί σταθμοί) με υψηλής ποιότητας υπηρεσίες και δυνατότητα συνδυασμένων μεταφορών.
- Εγγύτητα σε αστικό κέντρο ικανού μεγέθους, ώστε να τροφοδοτήσει τις επιχειρήσεις με το κατάλληλο, ποσοτικά και ποιοτικά, εργατικό δυναμικό, και παράλληλα να παρέχει τις αναγκαίες εξυπηρετήσεις.
- Εγγύτητα και καλή επικοινωνία με κέντρα λήψης αποφάσεων
- Ύπαρξη ελεύθερης γης ικανού μεγέθους και κατάλληλης μορφολογίας
- Η δυνατότητα / καταλληλότητα της περιοχής για την ανάπτυξη διακλαδικών και τομεακών διασυνδέσεων, ικανών να εκμεταλλευτούν και να προωθήσουν την αναπτυξιακή δραστηριότητα

Ειδικότερα, αν πρόκειται για ΒΙ.ΠΕ. στην παραπάνω ομάδα προστίθενται:

- Η ύπαρξη τοπικών πρώτων υλών
- Η παραγωγική και κοινωνικοοικονομική δομή της περιοχής θα πρέπει να ταιριάζει με το είδος της μεταποιητικής δραστηριότητας για το οποίο προορίζεται η ΒΙ.ΠΕ.

Αν πρόκειται για Τεχνοπόλεις ή Τεχνολογικά Πάρκα, προστίθενται:

- Εγγύτητα σε Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα και γενικά χώρους έρευνας και γνώσης
- Ποιότητα ζωής, ελκυστικό φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, και γενική ελκυστικότητα της περιοχής
- Περιοχή με καλή φήμη και παράδοση στις δραστηριότητες Έρευνας & Ανάπτυξης

Σχετικά με την αξιολόγηση των Ο.Χ.Μ. ως μέτρο περιφερειακής πολιτικής, η μέθοδος βασίζεται στη ανάλυση κοινωνικών κόστων - ωφελειών. Τα βασικά κριτήρια εξαρτώνται από τους σκοπούς που καλούνται να υπηρετήσουν οι Ο.Χ.Μ. με τη χωροθέτησή τους σε μια περιφέρεια. Γενικά το βασικότερο ίσως κριτήριο είναι η αύξηση της αποδοτικότητας, με την οποία η κοινωνία χρησιμοποιεί τους πόρους της για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, και τελικά η ευημερία των πολιτών. Η ανάπτυξη και ευημερία μιας περιφέρειας μπορούν να μετρηθούν με διάφορα ποσοτικά μεγέθη, μεταξύ των οποίων σημαντικά είναι η μείωση της ανεργίας, η αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και η μείωση της αρνητικής μετανάστευσης.

Από μια άλλη προσέγγιση, ένας χωρικός υποδοχέας δραστηριοτήτων θα πρέπει να θεωρείται επιτυχής ως δημόσια επένδυση εφόσον διετεθήσαν όλα σχεδόν τα διαθέσιμα γήπεδα και η σημαντική ζήτηση επέτρεψε τη διατήρηση του επιπέδου τιμών πάνω από το επίπεδο του κατά μονάδα κόστους. Η ζήτηση από μόνη της αποτελεί ενδεχόμενα τη σημαντικότερη έκφραση της κοινωνικής αποδοχής για ένα μέτρο περιφερειακής πολιτικής, με την προϋπόθεση ότι στόχος είναι η εγκατάσταση παραγωγικών επενδύσεων και όχι η πρόσκαιρη εκμετάλλευση χρηματοδοτικών κινήτρων.

Τελικό βήμα στην πορεία της εργασίας αυτής αποτέλεσε η συγκριτική ανάλυση των Νομών Λάρισας και Μαγνησίας. Στόχος ήταν η εξακρίβωση της

λειτουργικότητας και ορθότητας του παραπάνω συνόλου κριτηρίων σε δύο περιπτώσεις χωροθέτησης ΒΙ.ΠΕ., από τις οποίες η μία θεωρείται επιτυχής (του Βόλου) και η άλλη όχι. Υποθετικά θα έπρεπε να ευθύνονται ενδογενείς οικονομικοί παράγοντες των δύο Νομών και των αντίστοιχων πόλεων για την επιτυχία της μιας και όχι της άλλης ΒΙ.ΠΕ.

Έτσι αναλύθηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά των νομών καθώς και εκείνα των δύο ΒΙ.ΠΕ. Εντοπίστηκαν αρκετές διαφορές που δικαιολογούν τον τρόπο με τον οποίο αναπτύχθηκε η βιομηχανία στην κάθε πόλη. Τελικά όμως εκείνο που αποδείχτηκε ως ο πλέον καθοριστικός παράγοντας για την ερμηνεία της διαφορετικής αποδοχής που είχαν οι ΒΙ.ΠΕ. των δύο Νομών είναι η επιλογή του χρόνου εγκατάστασης και όχι η επιλογή της χωροθέτησης. Δηλαδή το γεγονός ότι η ΒΙ.ΠΕ. Βόλου λειτούργησε το 1969 και ολοκληρώθηκε με τις επεκτάσεις της και το παράρτημά της μέσα στη δεκαετία του 1970. Στη Λάρισα η ΒΙ.ΠΕ. λειτούργησε το 1981, όταν δηλαδή είχαν ήδη μεσολαβήσει δύο πετρελαϊκές κρίσεις (1973 και 1979) και η γενίκευση της κρίσης είχε οδηγήσει σε παρακμή τη μεγάλη βιομηχανία.

Εξάλλου και η ΒΙ.ΠΕ. του Βόλου μετά το 1981 έπαψε να εξελίσσεται με τους ραγδαίους ρυθμούς της προηγούμενης δεκαετίας, ακολουθώντας τη γενικότερη κρίση στη βιομηχανία. Το νέο βιομηχανικό πρότυπο που αναδύθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 βασιζόταν σε βιομηχανίες μικρότερης κλίμακας που δεν είχαν ανάγκη τις υπηρεσίες των ΒΙ.ΠΕ. οι οποίες είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές στην εξυπηρέτηση μεγάλων μονάδων ικανών να προκαλέσουν φαινόμενα βιομηχανικής πόλωσης.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν, η οργάνωση ΒΙ.ΠΕ. μετά το 1980 φαίνεται να αποτελεί αμφισβητήσιμη επιλογή αναπτυξιακής πολιτικής, ανεξάρτητα από τη μακρογεωγραφική επιλογή τόπου εγκατάστασης. Ενδεχομένως, άλλες χωρικές μονάδες πιο ευέλικτες, ικανές να μορφοποιούνται ανάλογα με τις τοπικές οικονομικές ανάγκες και τις τάσεις που διαμορφώνονται, να ήταν περισσότερο αποτελεσματικές ως μέσα ανάπτυξης, εκεί όπου δεν επιδιώκεται ή δεν αποδίδει η δημιουργία πολικών συγκεντρώσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αθανασίου, Α., Καββαδία, Π., Κατοχιανού, Δ., Τονικίδου, Π. (1995): *Διαπεριφερειακή Ανάλυση και Πολιτική και Βασικά στοιχεία κατά περιφέρεια και Νομό - Εκθέσεις 19*, Αθήνα: Κ.Ε.Π.Ε.
- Barquero, A.V. (1991): *Τοπική Ανάπτυξη. Μια Στρατηγική για τη Δημιουργία Απασχόλησης*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βλιάμος, Σ. (1988): *Οι Βιομηχανικές Περιοχές και η Βιομηχανική Πολιτική στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ).
- Βλιάμος, Σ. (1991): «Οι Βιομηχανικές Περιοχές στην Ελλάδα: Εξέλιξη και Αξιολόγηση» στο Καρκαζής, Ι., Βλιάμος, Σ., Μπαμπανάσης, Σ. (Επιμ.) *Μελέτες στη Χωρική Ανάλυση τόμος 2: Βιομηχανικές Περιοχές: Προβλήματα και προοπτικές*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου και Πανεπιστήμιο του Λίβερπουλ.
- Βλιάμος, Σ. Γεωργούλης, Δ. και Κουρλιούρος, Η. (1991): *Βιομηχανικά Πάρκα θεσμοί, θεωρία και μεθοδολογία σχεδιασμού*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βλιάμος, Σ. (1992): «Η Ενεργοποίηση του Ενδογενούς Δυναμικού: Οι Αναπτυξιακές Εταιρείες και η ΕΤΒΑ ως Φορείς Τοπικής Ανάπτυξης», *Επιστημονική Επετηρίδα*, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Βλιάμος, Σ. (Επιστ.Υπεύθ.) (1997): «Ανάπτυξη Μεθόδου Πρόβλεψης Αναγκών σε Ειδικότητες», Μελέτη συγχρηματοδοτούμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόγραμμα Leonardo Da Vinci.
- Δενιόζος, Δ. (1992): «Τεχνολογικά Πάρκα στην Ελλάδα», *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών*, Τεύχος 5/92 σελ. 133-140
- Δράση και Ανάπτυξη, Διμηνιαία εφημερίδα του Επιμελητηρίου Μαγνησίας, Τεύχος 4, Οκτώβριος 1996.
- Dunford, M. (1991): «Ενδογενής Ανάπτυξη, Αναπτυξιακό Κράτος και Παγκόσμιες Αγορές», *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών*, Τεύχος 2/91
- Ε.Τ.Β.Α. (1973): *Κανονισμός Λειτουργίας Βιομηχανικών Περιοχών*. Αθήνα: ΕΤΒΑ Α.Ε.
- Ε.Τ.Β.Α. (1981): «Οι Βιομηχανικές Περιοχές» *Οικονομικό Δελτίο*, τεύχος 1981/2, Απρίλιος - Ιούνιος, σελ. 1-9.
- Ε.Τ.Β.Α. (1992): *Περί Βιομηχανικών Περιοχών: Νόμοι υπ' Αριθμ. 4458/1965 και 742/1977*. Αθήνα: ΕΤΒΑ Α.Ε.

- Ε.Τ.Β.Α. (1993): *Οδηγός Επενδύσεων*, Αθήνα: ΕΤΒΑ Α.Ε.
- Ε.Τ.Β.Α. (1995/96): *Επενδύστε στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΕΤΒΑ Α.Ε.
- Καρκαζής, Ι. (Επιστ.Υπεύθ.) (1991): *Η Σκοπιμότητα και η Οικονομική Βιωσιμότητα ίδρυσης Βιοτεχνικού Πάρκου στη Χίο*. Μελέτη που εκπονήθηκε με ανάθεση της ΕΤΒΑ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Επιτροπή Ερευνών.
- Καρκαζής, Ι. (1993): «Ο Θεσμός των Βιομηχανικών Περιοχών στην Ελλάδα: Προβλήματα και Προοπτικές» στο Καρκαζής, Ι., Μπαμπανάσης, Σ., Κοκκώσης, Χ. (Επιμ.), Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συμποσίου, με θέμα *Βιομηχανικές Περιοχές: Προβλήματα και Προοπτικές*. Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου σε συνεργασία με την ΕΤΒΑ
- Κατοχιανού, Δ. - Θεοδωρή-Μαρκογιαννάκη, Ε. (1988): *Το Ελληνικό Σύστημα Αστικών Κέντρων - Επιστημονικές Μελέτες 29*, Αθήνα: Κ.Ε.Π.Ε.
- Κατοχιανού, Δ. (1993): «Το Ελληνικό Δίκτυο Αστικών Κέντρων», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο *Η Ελλάδα στην Ευρώπη: Χωροταξία και Περιφερειακή Πολιτική προς το 2000*, Αθήνα: Νοέμβριος.
- Καυκαλάς, Γ., Φουτάκης, Δ. *Καινοτομία και Μεταφορά Τεχνολογίας στα Παραγωγικά Συστήματα των Ελληνικών Περιφερειών*.
http://rtp.rc.auth.gr/rtp_docs/greek/www-geget/inovreg.html
- Καφφές, Π. και Νασιού, Β. (1997): *Τεχνοπόλεις: Εκσυγχρονισμός της Βιομηχανίας και Τοπική Ανάπτυξη. Η Δημιουργία Τεχνόπολης στη Θεσσαλία*. Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Κομνηνός, Ν. (1991): «Από τις ΒΙ.ΠΕ. στα Επιστημονικά Πάρκα. Η οργάνωση της ευέλικτης παραγωγής στην Ελλάδα» στο Καρκαζής, Ι., Βλιάμος, Σ., Μπαμπανάσης, Σ.(Επιμ.) *Μελέτες στη Χωρική Ανάλυση τόμος 2: Βιομηχανικές Περιοχές: Προβλήματα και προοπτικές*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου και Πανεπιστήμιο του Λίβερπουλ.
- Κομνηνός, Ν., Σεφερτζή, Έ. (1992): «Επιστημονικά Πάρκα και η Ανάπτυξη της Μεταφορντικής Βιομηχανίας», *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών*, Τεύχος 5/92, σελ.7-28
- Κομνηνός, Ν. (1993): *Τεχνοπόλεις και Στρατηγικές Ανάπτυξης στην Ευρώπη*, Αθήνα: Gutenberg.
- Κόνσολας, Ν. (1985): *Μελέτη Αξιολόγησης και Αναπροσαρμογής του Προγράμματος Χωροθέτησης και Ανάπτυξης των Βιομηχανικών Περιοχών*, Θέματα Προγραμματισμού 14, Αθήνα: Κ.Ε.Π.Ε.
- Κουρλιούρος, Η. (1996): «Διαφάνειες Βιομηχανικών Πάρκων και Τεχνολογικών Πάρκων», Διάλεξη στο Τμήμα Ανθρωπογεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, της 24/5/96, Αδημοσίευτο.

- Κωστής, Χ. (1993): «Η Χωροθέτηση Βιομηχανιών Υψηλής Τεχνολογίας» στο Καρκαζής, Ι., Μπαμπανάσης, Σ., Κοκκώσης, Χ. (Επιμ.), Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συμποσίου, με θέμα *Βιομηχανικές Περιοχές: Προβλήματα και Προοπτικές*. Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου σε συνεργασία με την ΕΤΒΑ.
- Λαμπριανίδης, Λ. (1990): «Κρίση της Θεωρίας για τη Χωροθέτηση της Βιομηχανίας» στο Χατζημιχάλης, Κ. (επιμέλεια-εισαγωγή) (1992): *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική: Κείμενα από τη διεθνή εμπειρία*, Αθήνα: Εξάντας.
- Λουκίσσας, Φ. (1992): «Η Ένταξη μιας Τεχνόπολης στη Θεσσαλία: Μια Προκαταρκτική Διερεύνηση» στο Λουκίσσας, Φ. (επιμ.) *Μια Τεχνόπολη στη Θεσσαλία*, Πρακτικά Ημερίδας 14 Δεκεμβρίου 1992, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Λυμπεράκη, Α. (1992): *Η Πρόκληση της Ανάπτυξης σε Μικρή Κλίμακα: οικονομική ευελιξία και κοινωνικές δυσκαμψίες*, Αθήνα: Παπαζήσης
- Μαγγανά - Κακαουνάκη, Σ., (1991): *Η Χωροθέτηση των Βιομηχανικών Περιοχών στην Ελλάδα και των Μεταποιητικών Μονάδων Μέσα σ' Αυτές*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μελαχροινός, Κ. (1994): «Αποβιομηχάνιση και Προοπτικές Βιομηχανικής Απασχόλησης στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Βόλου», Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Αδημοσίευτο.
- Μπαμπανάσης, Σ. (1993): «Η Ιστορική Εξέλιξη των Βιομηχανικών Περιοχών στην Ελλάδα» στο Καρκαζής, Ι., Μπαμπανάσης, Σ., Κοκκώσης, Χ. (Επιμ.), Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συμποσίου, με θέμα *Βιομηχανικές Περιοχές: Προβλήματα και Προοπτικές*. Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου σε συνεργασία με την ΕΤΒΑ.
- Νικηταρίδης, Μ. (1993): «Οριοθέτηση της Έννοιας των Τεχνοπόλεων», Ησήγηση στη Ημερίδα με θέμα *Τεχνοπόλεις*, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Αθήνα 28-5-93.
- Οικονόμου, Δ. (1990): «Σύγχρονες Τάσεις στη Χωροταξική Οργάνωση της Ελληνικής Βιομηχανίας: Αναδιάρθρωση του κεφαλαίου, αποκέντρωση και χωρικός καταμερισμός της εργασίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχος 76, Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (1995): *Ανάπτυξη Τεχνολογικού Πάρκου Βόλου*, Τελική Έκθεση, Φορέας Μελέτης: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας, Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Αναπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1984): *Οριοθέτηση και Αξιολόγηση της Διαδικασίας της Πολιτικής Ανάπτυξης στον Ελλαδικό Χώρο και Χάραξη μιας Στρατηγικής Πολιτικής Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης*, Διδ. διατριβή, ΠΑΣΠΕ, Αθήνα: Παπαζήσης.

- Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1990): *Βασικές Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1993): «Η Χωροθέτηση της Βιομηχανίας» στο Καρκαζής, Ι., Μπαμπανάσης, Σ., Κοκκώσης, Χ. (Επιμ.), Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συμποσίου, με θέμα *Βιομηχανικές Περιοχές: Προβλήματα και Προοπτικές*. Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου σε συνεργασία με την ΕΤΒΑ.
- Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1995): *Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Πετράκος, Γ. και Σπανός, Σ. (1996): «Οι Προσδιοριστικοί Παράγοντες Εγκατάστασης Βιομηχανικών Επιχειρήσεων στο Βόλο», *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, Τεύχος 96-09, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Πετρίδης, Ε. (1992): «Οροι και Προϋποθέσεις Δημιουργίας των Τεχνοπόλεων», *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετών*, Τεύχος 5/92, σελ. 141-148
- Πολύζος, Σ. (1997): «Εμπειρική Διερεύνηση Παραγόντων που Επηρεάζουν τον Τόπο Εγκατάστασης Επιχειρήσεων», *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, Τεύχος 97-12, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Πυργιώτης, Ι. (1991): «Θεσμοί και Πρακτική Χωροθέτησης Επιχειρήσεων και Βιομηχανικών Περιοχών» στο Καρκαζής, Ι., Βλιάμος, Σ., Μπαμπανάσης, Σ.(Επιμ.) *Μελέτες στη Χωρική Ανάλυση τόμος 2: Βιομηχανικές Περιοχές: Προβλήματα και προοπτικές.*: Πανεπιστήμιο Αιγαίου και Πανεπιστήμιο του Λίβερπουλ.
- Richardson, H.W. (1972): *Περιφερειακή Οικονομική*, (μετάφραση στα Ελληνικά), Αθήνα: Παπαζήσης.
- Rogan και Συνεργάτες (1990): *Προσδιορισμός των Επενδυτικών Ευκαιριών για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης*, ΕΤΒΑ
- Σκούντζος, Θ. (1993): *Περιφερειακή Οικονομική Ανάλυση και Πολιτική*, τόμος Β, Αθήνα: Α. Σταμούλης.
- Thomson, C. (1996): «Θεωρίες Υψηλής Τεχνολογίας και Κρατική Πολιτική» στο Κυλιπάρη, Ντ. - Νικηταρίδης, Μ. (επιμ.) *Τεχνοπόλεις: Νέο Μέσο της Περιφερειακής Πολιτικής*, Αθήνα: Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 15-51.
- Τσαλίκη, Τζ. (1993): «Περιφερειακός Προγραμματισμός και Σχεδιασμός των Τεχνοπόλεων», Ησγήση στη Ημερίδα με θέμα *Τεχνοπόλεις*, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Αθήνα 28-5-93.

- Τσαλίκη, Τζ., Τσιπούρη, Λ., Reid, A., Κόνσολας, Ν.( ): *Έκθεση για την Πρώτη Φάση του RITTS Θεσσαλίας, Πρόγραμμα Εργασίας για τη Δεύτερη φάση του RITTS*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας ΚΕΚΑΝΑΜ Α.Ε.
- Χατζημιχάλης, Κ. (1992): «Βασικές Προσεγγίσεις στις Θεωρίες και Πολιτικές» στο Χατζημιχάλης, Κ. (επιμέλεια-εισαγωγή) (1992): *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική: Κείμενα από τη διεθνή εμπειρία*, Αθήνα: Εξάντας.

Ξενόγλωσση

- Armstrong, H. and Taylor, J. (1993): *Regional Economics and Policy*, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Asheim, B. (1996): "Industrial Districts as «Learning Regions»: a Condition for Prosperity" *European Planning Studies*, Vol. 4, No 4, 1996
- CEC (1993): "New Location Factors for Mobile Investment in Europe", Final Report, *Regional Development Studies*, No 6, Commission of the European Communities, DG XVI, Brussels.
- Dunford, M. (1992): "Technopoles: research, innovation and skills in comparative perspective" *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετων*, Τεύχος 5/92 σελ. 29-54
- Dalton I.G. (1992): "Science Parks: a mechanism for technology transfer", *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετων*, Τεύχος 5/92 σελ. 55-70
- Holmes, T. J. (1996): "The Effect of State Policies on the Location of Industry: Evidence from State Borders", Staff Report 205, Federal Reserve Bank of Minneapolis - Research Department.
- Klurfain-Spyridakis, L. (1992): "Technopoles and Science Parcs: the European experiance", *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετων*, Τεύχος 5/92 σελ. 71-92
- Loukissas, P. and Foss, M. (1987): "Private Sector Initiatives in the US: The case of the Philadelphia Industrial Development Corporation", Conference Proceedings of the European Congress of the Regional Science Association, Athens, Greece: August 1987.
- Markusen, A. (1996): "Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial Districts", *Economic Geography*, Vol. 72, No 3, July 1996.
- Nijkamp, P., Oirschot, G. and Oosterman, A. (1992) "Technopolis and Spatial Development", *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών Μελετων*, Τεύχος 5/92

Piore, M. and Sabel, C. (1984): *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, New York: Basic Books

Rice Center (1987): *Private Sector Initiatives in Economic Development*, US Department of Commerce, Economic Development Administration, Houston: October 1987

Sophia-Antipolis S.A.E.M. ( ): *Sophia-Antipolis, Tomorrow's Companies Today*, Ενημερωτική Έκδοση, Sophia-Antipolis S.A.E.M.

Vagionis, N. and Spence, N. (1995): "Cost-Benefit Appraisal of the Industrial Areas Programme in Greece: Aims, Methodologies and Assumptions", *European Planning Studies*, Vol. 3, No. 1, pp. 47-62.

Vagionis, N. and Spence, N. (1995): "Cost-Benefit Appraisal of the Industrial Areas Programme in Greece: Findings and Implications", *European Planning Studies*, Vol. 3, No. 4, pp. 465-487.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- Πίνακας 1: Φθίνουσες Βιομηχανικές Περιοχές της 29773/30.11.95 Απόφασης και Παρεχόμενα Κίνητρα Επιχορήγησης - Επιδότησης Επτοκίου, σελ. 1-2
- Πίνακας 2: Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ.) ΕΤΒΑ σε Λειτουργία και Παρεχόμενα σε Αυτές Κίνητρα, σελ. 3-4
- Πίνακας 3: Ανάλυση Απόκλισης - Συμμετοχής Βιομηχανικής Απασχόλησης, σελ. 5
- Αποτελέσματα Στατιστικής Ανάλυσης των Δεδομένων του Πίνακα 3 για τη Διερεύνηση της Σχέσης των ΒΙ.ΠΕ. με τη Βιομηχανική Απασχόληση, σελ. 6
- Πίνακες 4.1 έως 4.17: Ανάλυση Δαπανών Οργάνωσης για 17 ΒΙ.ΠΕ., σελ. 7-14
- Υπουργική Απόφαση 4843/91 (ΦΕΚ 384/Β/91) σελ., 15
- Πίνακας 5: Σημαντικότεροι Παράγοντες Χωροθέτησης Για Μεταποιητικές Βιομηχανίες στην Ευρώπη, σελ. 16
- Πίνακας 6: Σημαντικότεροι παράγοντες χωροθέτησης δραστηριοτήτων Ε&Α στην Ευρώπη, σελ. 17
- Πίνακας 7: Παράγοντες που επέδρασαν σημαντικά ή καθοριστικά στην επιλογή του Βόλου ως τόπου εγκατάστασης της επιχείρησης, σελ. 18
- Πίνακας 8: Παράγοντες που αποτελούν σοβαρό μειονέκτημα για το Βόλο και εμποδίζουν την προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων, σελ. 19
- Πίνακας 9: Εγκατεστημένες επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας, σελ. 20
- Πίνακας 10: Εγκατεστημένες επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Βόλου, σελ. 21-22
- * Ρυμοτομικό Σχέδιο ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας
- * Ρυμοτομικό Σχέδιο ΒΙ.ΠΕ. Βόλου και Παραρτήματος
- * Φωτογραφίες από τη ΒΙ.ΠΕ. Βόλου
- * Πίνακες προσφοράς και ζήτησης βιομηχανικών και βιοτεχνικών γηπέδων κατά έτος και κατά ΒΙ.ΠΕ.
- * Καταστάσεις πωληθέντων γηπέδων και προεγκατεστημένων μονάδων, των ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας και Βόλου

8) Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ: Ο Δήμος Νάουσας	25%	35%	35%
9) Ν.ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ: Ο Δήμος Καστοριάς	30%	35%	35%
10) Ν. ΔΡΑΜΑΣ: α) Ο Δήμος Δράμας	30%	35%	35%
β) Η ΒΙΠΕ ΕΤΒΑ	-	-	40%
11) Ν. ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ: Οι Κοινότητες Στρατονίου, Στρατονίκης, Γοματίου, Βαρβάρας, Σταγίων, Παλαιοχωρίου, Ολυμπιάδος, Νεοχωρίου, Μεγάλης Παναγιάς & ο Δήμος Αρναίας	25%	35%	45% για επενδύσεις εξόρυξης και επεξεργασίας μεταλλευμάτων, βιομηχανικών ορυκτών και πετρωμάτων & για την παραγωγή προϊόντων από παράγωγα αυτών ή από παραπροϊόντα. 40% για τις λοιπές επενδύσεις
12) Ν. ΑΧΑΪΑΣ: α) Η πόλη της Πάτρας σε ακτίνα 20 χιλ. από το νομαρχιακό κατάστημα της πόλης και η πόλη του Αιγίου 8 χιλ. από το δημοτικό κατάστημα της πόλης.	25%	35%	40%
β) Η ΒΙΠΕ ΕΤΒΑ	-	-	45%
13) Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ: α) Οι δύο ΒΙΠΕ ΕΤΒΑ του νομού	-	-	50% [45+5]
β) Το ΒΙΟΠΑ Καλαμάτας	30% [25+5] [προσθήκη 5 μονάδων επιχορήγησης, λόγω ειδικής ζώνης της Δ' περιοχής]	40% [35+5] [προσθήκη 5 μονάδων επιχορήγησης, λόγω ειδικής ζώνης της Δ' περιοχής]	50% [45+5] [προσθήκη 5 μονάδων επιχορήγησης, λόγω ειδικής ζώνης της Δ' περιοχής]
14) Ν. ΚΥΚΛΑΔΩΝ: Η Νήσος Σύρος	35%	35%	45%

Σημειώσεις:

1. Τα ποσοστά αυτά ισχύουν για επενδύσεις ή τμήμα τους ύψους μέχρι 5 δισ. δρχ.
  2. Αν για κάποια επένδυση, βάσει των διατάξεων του νόμου προκύπτει εξαρχής μεγαλύτερο ποσοστό επιχορήγησης - επιδότησης από εκείνο της φθίνουσας, παρέχεται το μεγαλύτερο αυτό ποσοστό.
  3. Αν κάποια επένδυση, βάσει των διατάξεων του νόμου δικαιούται πρόσθετων μονάδων επιχορήγησης, οι μονάδες αυτές προστίθενται στο ποσοστό επιχορήγησης της φθίνουσας περιοχής.
- Βλ. παράγ. 7 της 28823/9.11.1995 εγκυκλίου.

Πηγή: Περιοδικό ACCOUNT Ηπειρωτική Α.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙ.ΠΕ.) ΕΤΒΑ σε Λειτουργία
και Παρεχόμενα σε Αυτές Κίνητρα

ΝΟΜΟΣ / ΠΟΛΗ ή ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΑ ΚΙΝΗΤΡΑ		ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
	ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ-ΕΠΙΔΟΤΗΣΗ	ΑΦΟΡΟΛ. ΕΚΠΤΩΣΗ	
1. ΒΙΠΕ Ν. ΕΒΡΟΥ Αλεξανδρούπολη	62 % (55% ποσ. Θράκης +7 ποσοστ. μονάδες)	% ΘΡΑΚΗΣ	Το ποσοστό 55% της Θράκης προκύπτει λόγω της προσθήκης 5 επιπλέον ποσοστ. μονάδων λόγω ενιαίας νομαρχιακής αυτοδιοίκησης
2. ΒΙΠΕ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ Κομοτηνή	_ // _	_ // _	_ // _ // _
3. ΒΙΠΕ Ν. ΞΑΝΘΗΣ Ξάνθη	_ // _	_ // _	_ // _ // _
4. ΒΙΠΕ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ Περιοχή: Ποντολίβαδο - Πετροπηγή	40% (Δ' περ. +5 ποσοστιαίες μονάδες)	% Δ' ΠΕΡ.	* Λαμβάνει 5 επιπλέον ποσ. μονάδες λόγω ενιαίας νομαρχ. αυτοδιοίκησης. * Βλ. διάταξη όγδοου εδαφίου παρ. 2 άρθρου 9 με την οποία παρέχονται 10 επιπλέον ποσ. μονάδες για ορισμένες επενδύσεις.
5. ΒΙΠΕ Ν. ΔΡΑΜΑΣ Δράμα	45%	% Δ' ΠΕΡ.	* Λαμβάνει ποσοστό επιχ/σης-επιδότσης 40% λόγω ένταξης της στις φθίνουσες περιοχές, και 5 ποσοστιαίες μονάδες λόγω ενιαίας νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. * Για ορισμένες κατηγορίες επενδύσεων παρέχεται ποσοστό επιχ/σης-επιδότσης 45% (βλ. όγδοο εδάφιο παρ.2 άρθρου 9) και 5 ποσοστιαίες μονάδες λόγω ενιαίας νομαρχιακής αυτοδιοίκησης.
6. ΒΙΠΕ Ν. ΣΕΡΡΩΝ Περιοχή: Λευκώνας	35% (Δ' ΠΕΡ.)	% Δ' ΠΕΡ.	
7. ΒΙΠΕ Ν. ΚΙΛΚΙΣ Περιοχή: Σταυροχώρι	40%	% Δ' ΠΕΡ.	Λαμβάνει ποσ. επιχορήγησης και επιδότησης 40% λόγω του ότι βρίσκεται στη ζώνη των 20 km από τα σύνορα.
8. ΒΙΠΕ Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Σίνδος	15% (Β' ΠΕΡ.)	% Β' ΠΕΡ.	Παρέχονται για ορισμένες μόνο επενδύσεις, από περιορισμούς. Βλ. παρ. 5α άρθρου 3.
9. ΒΙΠΕ Ν. ΠΕΛΛΗΣ Περιοχή: Αρμισσα	40%	% Δ' ΠΕΡ.	Λαμβάνει ποσ. επιχορήγησης - επιδότησης 40% λόγω του ότι βρίσκεται στη ζώνη των 20 km από τα σύνορα.
10. ΒΙΠΕ Ν. ΦΛΩΡΙΝΗΣ Φλώρινα	40%	% Δ' ΠΕΡ.	Λαμβάνει ποσ. επιχορήγησης - επιδότησης 40% λόγω του ότι βρίσκεται στη ζώνη των 20 km από τα σύνορα.
11. ΒΙΠΕ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Περιοχή: Ροδοτόπι- Ζωοδόχος	35% (Δ' ΠΕΡ.)	% Δ' ΠΕΡ.	
12. ΒΙΠΕ Ν. ΛΑΡΙΣΗΣ Περιοχή: Μακρυχώρι	45%	% Γ' ΠΕΡ.	Λαμβάνει ποσ. επιχορήγησης - επιδότησης 45% λόγω ένταξης της και στις φθίνουσες περιοχές.

13.ΒΙΠΕ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Περιοχή: Μύτικας	35% (Δ' ΠΕΡ.)	% Δ' ΠΕΡ.	
14.ΒΙΠΕ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ Καινότητα Γοργαβητών	35% (Δ' ΠΕΡ.)	% Δ' ΠΕΡ.	
15.Α' ΒΙΠΕ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ Περιοχή: Διμηνιο	45%	% Γ' ΠΕΡ.	Λαμβάνουν ποσοστό επιχ/σης-επιδότησης 45% λόγω ένταξης τους και στις φθίνουσες περιοχές.
16.Β' ΒΙΠΕ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ Περιοχή: Βελεστίνο	45%	% Γ' ΠΕΡ.	
17.ΒΙΠΕ Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ Περιοχή: Αγ. Παρασκευή	35% (Δ' ΠΕΡ.)	% Δ' ΠΕΡ.	
18.ΒΙΠΕ Ν. ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ Αργοστόλι	35% (Δ' ΠΕΡ.)	% Δ' ΠΕΡ.	
19.ΒΙΠΕ Ν. ΑΧΑΪΑΣ Κοιν. Αγ. Στεφάνου	45%	% Γ' ΠΕΡ.	Λαμβάνει ποσοστό επιχ/σης-επιδότησης 45% λόγω ένταξης και στις φθίνουσες περιοχές.
20.ΒΙΠΕ Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ Τρίπολη	35% (Δ' ΠΕΡ.)	% Δ' ΠΕΡ.	
21.Α' ΒΙΠΕ Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ Καλαμάτα	50%	% ΘΡΑΚΗΣ	Το ποσοστό επιχ/σης - επιδότησης 50% προκύπτει αφ' ενός λόγω της ένταξης τους στις φθίνουσες περιοχές(45%) και αφ' ετέρου λόγω του ότι είναι και ειδική ζώνη Δ'περ. (+5 ποσοστιαίες μονάδες).
22.Β' ΒΙΠΕ Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ Μελιγαλά	50%	% ΘΡΑΚΗΣ	
23.ΒΙΠΕ Ν. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ Ηράκλειο	25% (Γ' ΠΕΡ.)	% Γ' ΠΕΡ.	
24. ΒΙΠΕ Ν. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ Ρόδος	25% (Γ' ΠΕΡ.)	% Γ' ΠΕΡ.	

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1.Τα ποσοστά αυτά ισχύουν για επενδύσεις ή τμήμα τους ύψους μέχρι 5 δισ.δρχ.

2.Αν κάποια επένδυση, βάσει των διατάξεων του Νόμου δικαιούται πρόσθετων μονάδων επιχορήγησης, οι μονάδες αυτές προστίθενται στα καθοριζόμενα

Πηγή: Περιοδικό ACCOUNT Ηπειρωτική Α.Ε.

Αποτελέσματα Στατιστικής Ανάλυσης των Δεδομένων του Πίνακα 3 για τη Διερεύνηση της Σχέσης των ΒΙ.ΠΕ. με τη Βιομηχανική Απασχόληση

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics	
Multiple R	0,101653685
R Square	0,010333472 (πολύ μικρό, ως εκτιμητής της ερμηνευτικότητας του μοντέλου)
Adjusted R Square	-0,009863804
Standard Error	0,225696885
Observations	51

ANOVA

	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	0,026061811	0,02606181	0,511627	0,4778299
Residual	49	2,496015117	0,05093908		
Total	50	2,522076928			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	1,110594409	0,042652702	26,0380786	2,3531E-30	1,0248806	1,1963082	1,02488065	1,19630817
Υπαρξη ΒΙ.ΠΕ.	0,045430179	0,063513745	0,7152811	0,47782991	-0,0822054	0,1730658	-0,0822054	0,17306575

Παλινδρόμηση

Δείκτης Απόκλισης = εξαρτημένη μεταβλητή (x)

Υπαρξη ΒΙ.ΠΕ. = ανεξάρτητη μεταβλητή (y)

Για να υπάρχει σχέση ανάμεσα στη λειτουργία ΒΙ.ΠΕ. και στην αύξηση της απασχόλησης (δείκτης απόκλισης), πρέπει ο συντελεστής να είναι θετικός και $t > 2$.

covariance

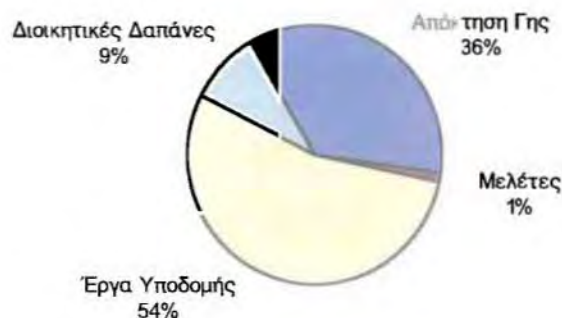
	Δείκτης Απόκλισης	Υπαρξη ΒΙ.ΠΕ.
Δείκτης Απόκλισης	1	
Υπαρξη ΒΙ.ΠΕ.	0,101653685	1

Correlation

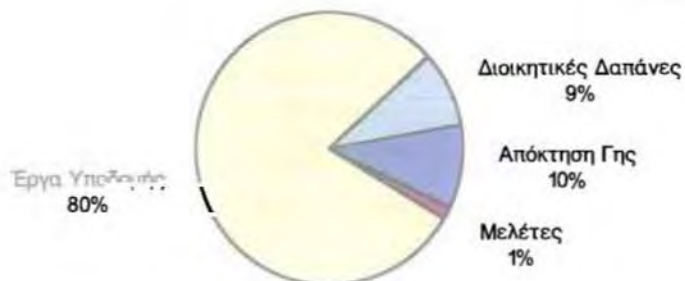
	Υπαρξη ΒΙ.ΠΕ.	logic
Υπαρξη ΒΙ.ΠΕ.	1	
logic	0,12784839	1

Πίνακες 4.1 έως 4.17
Ανάλυση Δαπανών Οργάνωσης για 17 ΒΙ.ΠΕ.
Στοιχεία Διεύθυνσης Π.Α.Β.Υ. ΕΤΒΑ ΑΕ 1989

Πίνακας 4.1						
ΒΙΠΕ						
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ						
Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.						
Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	527.961.760	29,25%	517.916.090	45,65%	1.045.877.850	35,58%
Μελέτες	32.462.701	1,80%	544.204	0,05%	33.006.905	1,12%
Έργα Υποδομής	1.172.791.004	64,97%	414.417.650	36,53%	1.587.208.654	53,99%
Διοικητικές Δαπάνες	71.849.213	3,98%	201.642.924	17,77%	273.492.137	9,30%
ΣΥΝΟΛΟ	1.805.064.678	100,00%	1.134.520.868	100,00%	2.939.585.546	100,00%

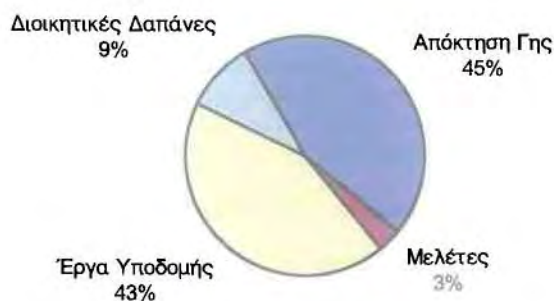

Πίνακας 4.2						
ΒΙΠΕ						
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ						
Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.						
Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	126.493.711	21,20%	16.652.648	1,96%	143.146.359	9,90%
Μελέτες	6.157.768	1,03%	13.507.748	1,59%	19.665.516	1,36%
Έργα Υποδομής	435.007.026	72,90%	719.672.794	84,80%	1.154.679.820	79,89%
Διοικητικές Δαπάνες	29.041.912	4,87%	98.827.088	11,65%	127.869.000	8,85%
ΣΥΝΟΛΟ	596.700.417	100,00%	848.660.278	100,00%	1.445.360.695	100,00%

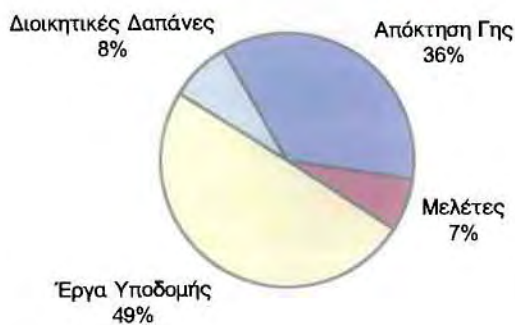
Πίνακας 4.3
ΒΙΠΕ
ΒΟΛΟΥ Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	137.632.496	30,17%	239.832.483	59,80%	377.464.979	44,03%
Μελέτες	17.982.944	3,94%	11.773.863	2,94%	29.756.807	3,47%
Έργα Υποδομής	279.136.711	61,19%	89.929.954	22,42%	369.066.665	43,05%
Διοικητικές Δαπάνες	21.464.602	4,70%	59.509.590	14,84%	80.974.192	9,45%
ΣΥΝΟΛΟ	456.216.753	100,00%	401.045.890	100,00%	857.262.643	100,00%

Πίνακας 4.4
ΒΙΠΕ
ΛΑΡΙΣΑΣ Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

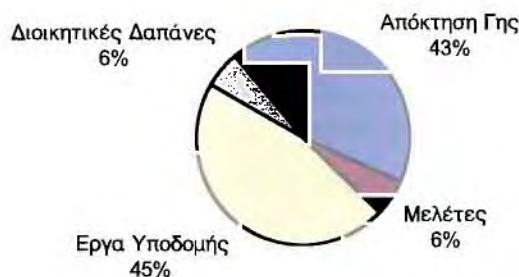
Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	326.806.138	92,48%	9.593.634	1,64%	336.399.772	35,87%
Μελέτες	10.833.613	3,07%	51.229.589	8,76%	62.063.202	6,62%
Έργα Υποδομής	10.725.620	3,04%	455.339.540	77,90%	466.065.160	49,69%
Διοικητικές Δαπάνες	5.023.505	1,42%	68.390.008	11,70%	73.413.513	7,83%
ΣΥΝΟΛΟ	353.388.876	100,00%	584.552.771	100,00%	937.941.647	100,00%

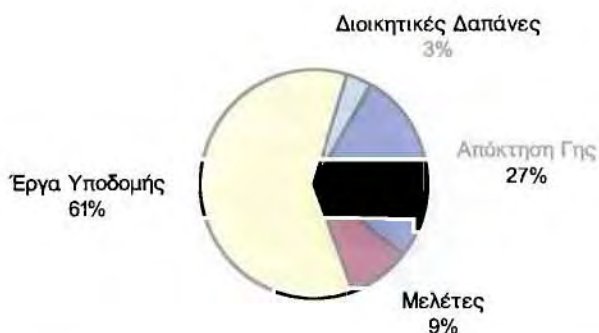
Πίνακας 4.5
ΒΙΠΕ
ΛΑΜΙΑΣ Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	241.751.185	85,17%	68.158.755	15,41%	309.909.940	42,69%
Μελέτες	2.536.375	0,89%	39.206.771	8,87%	41.743.146	5,75%
Έργα Υποδομής	36.157.000	12,74%	298.006.979	67,39%	334.163.979	46,03%
Διοικητικές Δαπάνες	3.393.202	1,20%	36.820.772	8,33%	40.213.974	5,54%
ΣΥΝΟΛΟ	283.837.762	100,00%	442.193.277	100,00%	726.031.039	100,00%

Πίνακας 4.6
ΒΙΠΕ
ΤΡΙΠΟΛΗΣ Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	22.085.320	76,84%	194.046.426	25,35%	216.131.746	27,21%
Μελέτες	1.207.651	4,20%	69.688.487	9,10%	70.896.138	8,93%
Έργα Υποδομής	4.046.890	14,08%	475.337.553	62,10%	479.384.443	60,36%
Διοικητικές Δαπάνες	1.403.716	4,88%	26.366.841	3,44%	27.770.557	3,50%
ΣΥΝΟΛΟ	28.743.577	100,00%	765.439.307	100,00%	794.182.884	100,00%

Πίνακας 4.7

ΒΙΠΕ

ΠΡΕΒΕΖΑΣ Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	266.235.774	92,52%	18.470.506	8,84%	284.706.280	57,32%
Μελέτες	12.836.644	4,46%	2.954.714	1,41%	15.791.358	3,18%
Έργα Υποδομής	149.758	0,05%	155.837.244	74,60%	155.987.002	31,41%
Διοικητικές Δαπάνες	8.550.395	2,97%	31.642.509	15,15%	40.192.904	8,09%
ΣΥΝΟΛΟ	287.772.571	100,00%	208.904.973	100,00%	496.677.544	100,00%

Πίνακας 4.8

ΒΙΠΕ

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

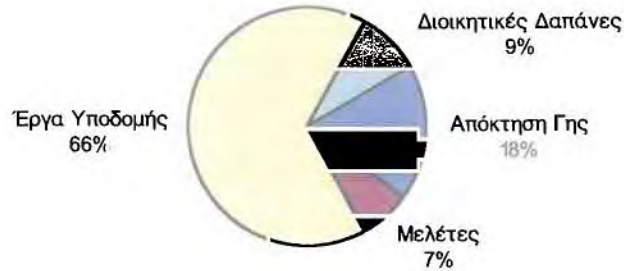
Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	342.983.036	96,53%	17.420.935	2,92%	360.403.971	37,85%
Μελέτες	7.121.828	2,00%	48.015.821	8,04%	55.137.649	5,79%
Έργα Υποδομής	175.290	0,05%	457.584.286	76,67%	457.759.576	48,08%
Διοικητικές Δαπάνες	5.021.492	1,41%	73.826.484	12,37%	78.847.976	8,28%
ΣΥΝΟΛΟ	355.301.646	100,00%	596.847.526	100,00%	952.149.172	100,00%

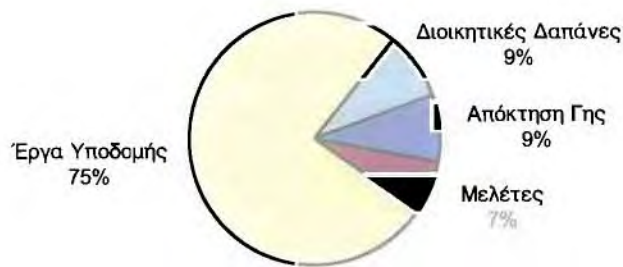
Πίνακας 4.9
ΒΙΓΠΕ
ΚΑΒΑΛΑΣ   **Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.**

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	150.510.931	44,70%	1.311.920	0,26%	151.822.851	18,25%
Μελέτες	14.414.632	4,28%	43.249.015	8,73%	57.663.647	6,93%
Έργα Υποδομής	161.289.671	47,90%	389.570.563	78,66%	550.860.234	66,21%
Διοικητικές Δαπάνες	10.473.240	3,11%	61.134.582	12,34%	71.607.822	8,61%
ΣΥΝΟΛΟ	336.688.474	100,00%	495.266.080	100,00%	831.954.554	100,00%

Πίνακας 4.10
ΒΙΓΠΕ
ΔΡΑΜΑΣ   **Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.**

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	38.045.321	95,52%	8.876.080	1,77%	46.921.401	8,66%
Μελέτες	20.000	0,05%	36.474.355	7,27%	36.494.355	6,74%
Έργα Υποδομής	254.500	0,64%	410.759.052	81,84%	411.013.552	75,87%
Διοικητικές Δαπάνες	1.508.231	3,79%	45.805.448	9,13%	47.313.679	8,73%
ΣΥΝΟΛΟ	39.828.052	100,00%	501.914.935	100,00%	541.742.987	100,00%

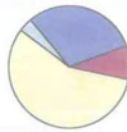
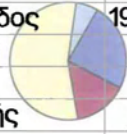
Πίνακας 4.11

ΒΙΠΕ

ΞΑΝΘΗΣ

Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	7.543.087	67,11%	60.354.768	22,27%	67.897.855	24,05%
Μελέτες	1.263.263	11,24%	40.277.216	14,86%	41.540.479	14,72%
Έργα Υποδομής	527.126	4,69%	155.034.509	57,20%	155.561.635	55,11%
Διοικητικές Δαπάνες	1.906.828	16,96%	15.393.268	5,68%	17.300.096	6,13%
ΣΥΝΟΛΟ	11.240.304	100,00%	271.059.761	100,00%	282.300.065	100,00%

Διοικητικές Δαπάνες
6%

Απόκτηση Γης
24%

Μελέτες
15%

Έργα Υποδομής
55%

Πίνακας 4.12

ΒΙΠΕ

ΑΛΕΞ/ΠΟΛΗΣ

Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.

Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	135.319.223	96,93%	24.668.679	6,41%	159.987.902	30,52%
Μελέτες	2.974.370	2,13%	43.812.377	11,39%	46.786.747	8,93%
Έργα Υποδομής	6.552	0,00%	298.080.472	77,51%	298.087.024	56,87%
Διοικητικές Δαπάνες	1.299.921	0,93%	18.002.499	4,68%	19.302.420	3,68%
ΣΥΝΟΛΟ	139.600.066	100,00%	384.564.027	100,00%	524.164.093	100,00%

Διοικητικές Δαπάνες
4%

Απόκτηση Γης
31%

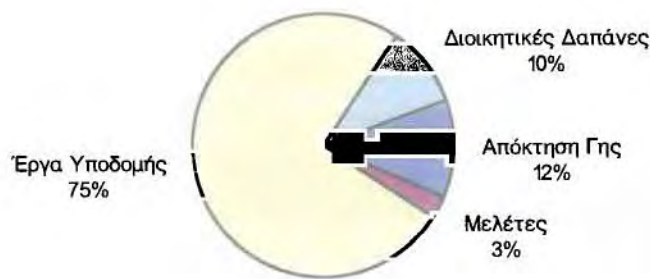
Μελέτες
9%

Έργα Υποδομής
56%

Πίνακας 4.13						
ΒΙΠΕ						
ΣΕΡΡΩΝ						
Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.						
Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	69.969.144	81,11%	11.664.725	1,94%	81.633.869	11,88%
Μελέτες	11.077.947	12,84%	62.901.701	10,46%	73.979.648	10,76%
Έργα Υποδομής	1.199.639	1,39%	483.553.761	80,45%	484.753.400	70,53%
Διοικητικές Δαπάνες	4.019.010	4,66%	42.949.461	7,15%	46.968.471	6,83%
ΣΥΝΟΛΟ	86.265.740	100,00%	601.069.648	100,00%	687.335.388	100,00%

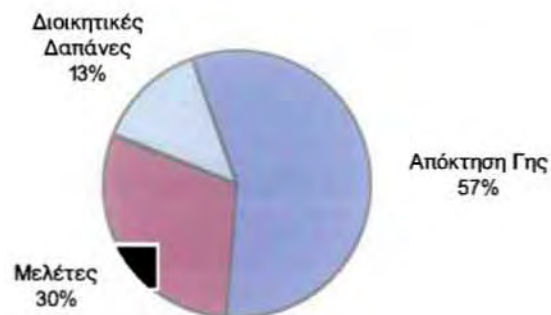
Πίνακας 4.14						
ΒΙΠΕ						
ΚΙΛΚΙΣ						
Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.						
Χρονική Περίοδος	1965-1981	Ποσοστό %	1982-1988	Ποσοστό %	1965-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	62.570.949	91,02%	208.548	0,05%	62.779.497	11,88%
Μελέτες	2.618.123	3,81%	11.899.524	2,59%	14.517.647	2,75%
Έργα Υποδομής	2.753.166	4,00%	395.488.662	86,03%	398.241.828	75,36%
Διοικητικές Δαπάνες	802.530	1,17%	52.106.648	11,33%	52.909.178	10,01%
ΣΥΝΟΛΟ	68.744.768	100,00%	459.703.382	100,00%	528.448.150	100,00%

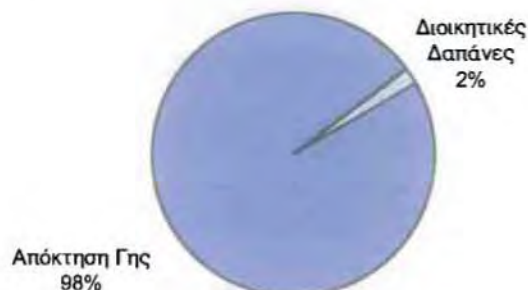
Πίνακας 4.15
ΒΙ.ΠΕ.

ΕΔΕΣΣΑΣ (Δροσιά)	Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.	
Χρονική Περίοδος	1982-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	67.752.706	56,75%
Μελέτες	35.318.909	29,58%
Έργα Υποδομής	379.861	0,32%
Διοικητικές Δαπάνες	15.936.171	13,35%
ΣΥΝΟΛΟ	119.387.647	100,00%

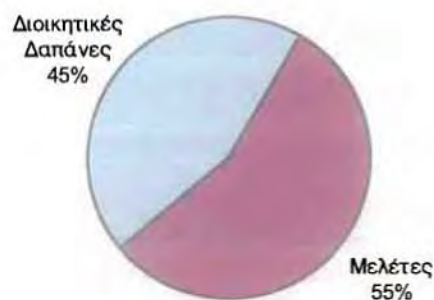
Πίνακας 4.16
ΒΙ.ΠΕ.

ΠΕΛΛΑΣ - ΗΜΑΘΙΑΣ	Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.	
Χρονική Περίοδος	1982-1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	78.540.405	98,12%
Μελέτες	21.662	0,03%
Έργα Υποδομής	0	0,00%
Διοικητικές Δαπάνες	1.487.232	1,86%
ΣΥΝΟΛΟ	80.049.299	100,00%

Πίνακας 4.17
ΒΙΠΕ

ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	Δαπανηθέντα ποσά σε Δρχ.	
Χρονική Περίοδος	1987 & 1988	Ποσοστό %
Απόκτηση Γης	0	0,00%
Μελέτες	1.045.430	55,44%
Έργα Υποδομής	0	0,00%
Διοικητικές Δαπάνες	840.398	44,56%
ΣΥΝΟΛΟ	1.885.828	100,00%

**Υπουργική Απόφαση 4843/91
(ΦΕΚ 384/Β/91)**

[1] Α. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΜΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ, ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΟ ΣΤΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΚΑΙ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΑΡΚΟ (Ε.Π.)

Το Ε.Π. είναι μια περιοχή ή δίκτυο περιοχών διαμορφωμένων εν είδει πάρκου όπου επιχειρήσεις ερευνητικού προσανατολισμού ή τμήματα μεγαλύτερων εταιρειών ασχολούμενα με ερευνητικές ή αναπτυξιακές δραστηριότητες, βρίσκουν ελκυστικές συνθήκες εργασίας, είτε λόγω της γειτνίασης με κάποιο πανεπιστήμιο ή ερευνητικό ίδρυμα, είτε απλώς και μόνο λόγω των ποιοτικών πλεονεκτημάτων του χώρου.

Κύριος στόχος των Ε.Π. είναι η έρευνα, ο σχεδιασμός νέων προϊόντων και η ανάπτυξη τους, έως ότου είναι πλέον έτοιμα για να διατεθούν στην αγορά. Συχνά, οι ερευνητικές και αναπτυξιακές δραστηριότητες των εταιρειών στο Ε.Π. περιορίζονται στο σχεδιασμό πρωτοτύπων, ενώ η κατασκευή των τελικών προϊόντων γίνεται αλλού, αν και ορισμένες επιχειρήσεις που στεγάζονται σε Ε.Π. ασχολούνται και με την παραγωγή περίπλοκων τελικών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας.

Η ανάπτυξη του Ε.Π. υποστηρίζεται από νομικό πρόσωπο οποιασδήποτε μορφής, με κερδοσκοπικό ή μη χαρακτήρα, ή από κοινοπραξία νομικών ή φυσικών προσώπων που αναλαμβάνουν επενδυτικές πρωτοβουλίες με σκοπό:

- την εξασφάλιση λειτουργικών δεσμών μεταξύ όλων των φορέων που συμμετέχουν στις δραστηριότητες του Ε.Π.
- την ενθάρρυνση της δημιουργίας και ανάπτυξης εταιρειών τεχνολογικού προσανατολισμού.
- την διευκόλυνση, με δραστήριες παρεμβάσεις, της επιτόπου μεταφοράς τεχνολογίας από τα ερευνητικά και πανεπιστημιακά ιδρύματα στις εταιρείες και οργανισμούς που στεγάζονται στο Ε.Π. ή στα περίχωρά του.

Β. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΜΕ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ (Τ.Π.)

Το Τ.Π. είναι μια περιοχή ή δίκτυο περιοχών διαμορφωμένων κατά τρόπο ώστε να φιλοξενούν εταιρείες που ασχολούνται με τις εμπορικές εφαρμογές της υψηλής τεχνολογίας, με αναπτυξιακές και ερευνητικές δραστηριότητες, καθώς και με την πώληση και συντήρηση (τεχνική εξυπηρέτηση) προϊόντων. Διακρίνεται από το Ε.Π. λόγω της μεγαλύτερης έμφασης που δίνει στην εφαρμοσμένη έρευνα και την παραγωγή. Επίσης, η ύπαρξη δεσμών με πανεπιστημιακό ίδρυμα δεν είναι τόσο σημαντική όσο στο Ε.Π.

Το Τ.Π. πληροί τις εξειδικευμένες προδιαγραφές στέγασης εταιρειών υψηλής τεχνολογίας, αλλά προσφέρει μεγαλύτερη αναλογία χώρου αφιερωμένου σε μη παραγωγικές δραστηριότητες παρά σε παραγωγικές. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η γειτνίαση με εταιρείες υψηλής τεχνολογίας που ασκούν παρόμοιες δραστηριότητες. Η σημασία του ακαδημαϊκού δεσμού μπορεί να είναι μικρότερη από ό,τι στα επιστημονικά και τα ερευνητικά πάρκα. Μπορούν να τίθενται περιορισμοί στους μισθωτές όπως κυρίως, η απαίτηση να παρουσιάζουν κάποια παραγωγή-έρευνα στον τομέα της υψηλής τεχνολογίας. Η ανάπτυξη του Τ.Π. υποστηρίζεται από νομικό πρόσωπο οποιασδήποτε μορφής, με κερδοσκοπικό ή μη χαρακτήρα, ή από κοινοπραξία νομικών ή και φυσικών προσώπων.

[2] Είναι δυνατή η ανάπτυξη στον ίδιο χώρο υποδομών που καλύπτουν και τις δύο ανωτέρω κατηγορίες.

[3] Η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας γνωματεύει για το χαρακτηρισμό συγκεκριμένων επενδυτικών δραστηριοτήτων ως Ε.Π. και Τ.Π. προκειμένου αυτές να εξομοιωθούν ως προς το καθεστώς ενισχύσεων του Ν. 1892/90 με τις ΒΙ.ΠΕ. ΕΤΒΑ.

Πηγή ΕΤΒΑ ΑΕ (1995/96)

Πίνακας 5
Σημαντικότεροι Παράγοντες Χωροθέτησης Για Μεταποιητικές Βιομηχανίες
Στην Ευρώπη

	Επιχειρήσεις που αναγνωρίζουν σαν καθοριστικούς ή σημαντικούς παράγοντες στην επιλογή χωροθέτησης σε:				
	Χώρα		Περιφέρεια		
	Καθοριστικός %	Σημαντικός %	Καθοριστικός %	Σημαντικός %	
Επιχειρηματικοί παράγοντες					
1	Εγγύτητα σε αγορές	34	51	19	31
2	Διαθεσιμότητα πρώτων υλών	9	23	12	17
3	Εγγύτητα σε σημαντικούς πελάτες	17	14	18	6
4	Διαθεσιμότητα χώρου	5	5	17	17
Εθνικοί και τοπικοί παράγοντες					
5	Χρηματοδοτική υποστήριξη	11	20	19	20
6	Ενθάρρυνση / θετική συμπεριφορά κυβερνητικών και τοπικών φορέων	6	19	9	23
7	Επίσημη γλώσσα / γλωσσικές ικανότητες	15	14	2	2
8	Εταιρική φορολογία	6	15	3	-
Παράγοντες εργατικού δυναμικού					
9	Γενική διαθεσιμότητα	8	26	15	32
10	Ποιότητα	8	22	9	29
11	Διαθεσιμότητα Ειδικευμένου εργ.δυν.	9	19	11	22
12	Σχέσεις εργατικού δυναμικού	6	17	5	6
13	Συμπεριφορά εργατικού δυναμικού	8	14	0	17
Παράγοντες κόστους					
14	Κόστος γής / κτιριακού εξοπλισμού	5	17	11	18
15	Κόστος εργατικών	11	22	9	17
Υποδομές					
16	Ποιότητα οδικών / σιδηροδρομικών υπηρεσιών	23	20	15	32
17	Εγγύτητα σε λιμάνι	8	11	6	15
18	Εγγύτητα σε μεγάλα αεροδρόμια	9	14	6	31
19	Ποιότητα τηλεπικοινωνιών	5	12	2	11
Ποιότητα ζωής και προσωπικοί παράγοντες					
20	Πολιτισμικοί παράγοντες	5	17	0	23
21	Σχολεία για αλλοδαπούς	2	11	2	9
22	Εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις	0	6	2	12
23	Γενική ελκυστικότητα της περιοχής	5	6	6	8

Πηγή: CEC (1993)

Πίνακας 6
Σημαντικότεροι παράγοντες χωροθέτησης δραστηριοτήτων E&A
στην Ευρώπη

	Επιχειρήσεις που αναγνωρίζουν σαν καθοριστικούς ή σημαντικούς παράγοντες στην επιλογή χωροθέτησης σε:				
	Χώρα		Περιφέρεια		
	Καθοριστικός %	Σημαντικός %	Καθοριστικός %	Σημαντικός %	
Επιχειρηματικοί παράγοντες					
1	Εγγύτητα σε αγορές	60	20	60	40
2	Παρουσία ξένων επιχειρήσεων	20	0	20	0
3	Παρουσία παρόμοιων επιχειρήσεων	20	0	0	0
Εθνικοί και τοπικοί παράγοντες					
4	Ενθάρρυνση / θετική συμπεριφορά κυβερνητικών και τοπικών φορέων	20	40	-	40
5	Καλή φήμη στην E&A	60	20	-	60
6	Χρηματοδοτική υποστήριξη	0	60	-	0
7	Γειτνίαση με Πανεπιστήμιο / Επιστημονικό πάρκο	-	-	40	40
Παράγοντες εργατικού δυναμικού					
8	Διαθεσιμότητα τοπικού εργ.δυν.	0	20	40	40
9	Ποιότητα εργατικού δυναμικού	20	40	20	60
10	Διαθεσιμότητα συγκεκριμένων ειδικοτήτων	0	40	20	0
11	Εργ.δυν. με εμπειρία από βιομηχανία	20	0	20	20
Παράγοντες κόστους					
12	Κόστος γής / κτιριακού εξοπλισμού	40	0	40	0
13	Κόστος εργατικών	20	0	20	20
Ποιότητα ζωής					
14	Εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις	0	20	0	20
15	Γενική ελκυστικότητα της περιοχής	0	0	20	20
16	Ψυχαγωγικές / αθλητικές / πολιτιστικές εγκαταστάσεις	0	0	0	40

Πηγή: CEC (1993)

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Παράγοντες που επέδρασαν σημαντικά ή καθοριστικά στην επιλογή του Βόλου ως τόπου εγκατάστασης της επιχείρησης

	Παράγοντες	Καθοριστικά		Σημαντικά		Σύνολο	
		Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
1	Συγκέντρωση σημαντικού αριθμού εταιρειών στην περιοχή	6	10,2%	9	15,3%	15	25,4%
2	Ύπαρξη σημαντικών προμηθευτών ή διαθεσιμότητα πρώτων υλών	5	8,5%	7	11,9%	12	20,3%
3	Ύπαρξη σημαντικών πελατών στην περιοχή	12	20,3%	10	16,9%	22	37,3%
4	Ύπαρξη στην περιοχή επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου	2	3,4%	6	10,2%	8	13,6%
5	Ύπαρξη ΒΙ.ΠΕ.	17	28,8%	10	16,9%	27	45,8%
6	Ύπαρξη μεγάλου λιμανιού	14	23,7%	14	23,7%	28	47,5%
7	Οικονομικά κίνητρα που προσέφερε η περιοχή μέσω των εκάστοτε αναπτυξιακών νόμων	9	15,3%	4	6,8%	13	22,0%
8	Η θέση της περιοχής στο κέντρο της χώρας και η προσπελασιμότητα της στις μεγάλες ελληνικές αγορές	18	30,5%	12	20,3%	30	50,8%
9	Η διαθεσιμότητα και η εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού της	13	22,0%	7	11,9%	20	33,9%
10	Η διαθεσιμότητα εμπειρων και ικανών στελεχών στην τοπική αγορά	6	10,2%	4	6,8%	10	16,9%
11	Η ποιότητα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής και η ποιότητα ζωής	2	3,4%	8	13,6%	10	16,9%
12	Η στάση του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού της περιοχής απέναντι στην βιομηχανία	3	5,1%	7	11,9%	10	16,9%
13	Προσωπικοί λόγοι	17	28,8%	7	11,9%	24	40,7%
14	Άλλοι λόγοι	3	5,1%	4	6,8%	7	11,9%

Πηγή: Πετράκος, Γ. και Σπανός, Σ. (1996)

ΠΙΝΑΚΑΣ 8
Παράγοντες που αποτελούν σοβαρό μειονέκτημα για το Βόλο και εμποδίζουν την προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων

	Παράγοντες	Καθοριστικά		Σημαντικά		Σύνολο	
		Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
1	Το μικρό μέγεθος της πόλης	2	3,4%	9	15,3%	11	18,6%
2	Η απόσταση από τις αγορές της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης	8	13,6%	11	18,6%	19	32,2%
3	Η έλλειψη εμπορικού και επιβατικού αεροδρομίου	12	20,3%	9	15,3%	21	35,6%
4	Η ελλιπής εξυπηρέτηση του σιδηροδρομικού δικτύου	7	11,9%	9	15,3%	16	27,1%
5	Το υψηλό κόστος και η ελλιπής υποδομή του λιμανιού	9	15,3%	17	28,8%	26	44,1%
6	Ο τρόπος λειτουργίας και διαχείρισης της ΒΙ.ΠΕ.	3	5,1%	7	11,9%	10	16,9%
7	Η υψηλή τοπική φορολογία	2	3,4%	4	6,8%	6	10,2%
8	Η έλλειψη ενός τοπικού μηχανισμού υποστήριξης και προβολής της επιχειρηματικής δραστηριότητας	12	20,3%	17	28,8%	29	49,2%
9	Η έλλειψη σύγχρονων υπηρεσιών από το τοπικό τραπεζικό δίκτυο	8	13,6%	1	1,7%	9	15,3%
10	Η έλλειψη σαφούς βιομηχανικής πολιτικής από τους τοπικούς φορείς	19	32,2%	10	16,9%	29	49,2%
11	Το υψηλό κόστος γης	5	8,5%	4	6,8%	9	15,3%
12	Η έλλειψη κατάλληλων εξειδικεύσεων στο εργατικό δυναμικό της περιοχής	6	10,2%	3	5,1%	9	15,3%
13	Οι εργασιακές σχέσεις (στάση του συνδικαλιστικού κινήματος)	4	6,8%	2	3,4%	6	10,2%
14	Η έλλειψη έμπειρων και ικανών στελεχών στην τοπική αγορά	3	5,1%	5	8,5%	8	13,6%
15	Η έλλειψη ερευνητικών κέντρων, κέντρου βιομηχανικού σχεδιασμού και εφαρμογών, εργαστηρίων ποιοτικού ελέγχου, κέντρου ανάπτυξης και κατασκευής προτύπων κ.α.	7	11,9%	15	25,4%	22	37,3%
16	Το κλείσιμο μεγάλων εργοστασίων της περιοχής	19	32,2%	15	25,4%	34	57,6%
17	Η απόσταση από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Αθήνα	13	22,0%	13	22,0%	26	44,1%
18	Άλλο μειονέκτημα	0	0,0%	19	32,2%	19	32,2%
19	Κανένα μειονέκτημα	1	1,7%			1	1,7%

Πηγή: Πετράκος, Γ. και Σπανός, Σ. (1996)

Πίνακας 9
Εγκατεστημένες επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Λάρισας
Στοιχεία 29.7.1997

Επωνυμία	Αντικείμενο Εργασιών
A.B.A. A.E.	Αφρώδες πλαστικό
ΑΣΕΠΤ A.E.	Επεξ/σία αγροτικών προϊόντων
ΒΙΟΜΕΤΑΛΚΟ	Μεταλλικές κατασκευές
ΕΛΓΕΚ	Αρδευτικά συστήματα
ΖΙΚΚΟΣ-ΛΟΛΛΑΣ Ο.Ε.	Αγροτικά μηχανήματα
ΚΑΡΚΑΝΙΑΣ Ε.Π.Ε.	Βιολογικοί καθαρισμοί
ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	Τυποποίηση ελαιολάδου
ΛΑΒΥΣ Α.Ε.	Ζωικά λίπη
ΟΣΚΑΡ ΑΕΒΕ	Ανυψωτικά μηχανήματα
ΣΙΟΥΡΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ	Αλευρόμυλος
STAFF A.E.	Έτοιμο ένδυμα
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ	Αλλαντικά
Νέες Επιχειρήσεις	
ΒΙΟΜΑΡ Α.Ε.	Μαρμελάδα
ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΞΥΛΟΤΕΧΝΙΚΗ ⁽¹⁾	Έπιπλο-ξύλο
ΡΟΛΟΧΑΡΤΙΚΗ	Παραγωγή χαρτιού
FISCOP-TECNICA	Υλικά συσκευασίας
ΒΕΤΤΙΝΑ ΑΕΒΕΕ ⁽¹⁾	Προϊόντα πλεκτικής
SIN HELLAS Ε.Π.Ε. ⁽²⁾	Κτηνοτροφικές πλάκες λήξεως
SIPLAST HELLAS Α.Ε. ⁽²⁾	Πλαστικές σωλήνες
D.S. STEEL Ε.Π.Ε. ⁽²⁾	Μεταλλικές κατασκευές

⁽¹⁾ Από μετεγκατάσταση

⁽²⁾ Υπό σύσταση

Να σημειωθεί ότι η Εθνική Φαρμακοβιομηχανία, ενώ αγόρασε γη στη ΒΙ.ΠΕ. και μάλιστα σημαντική έκταση, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 6 του παραρτήματος στην οποία εγκατέστησε μια σύγχρονη μονάδα κατασκευής φίλτρων για τεχνητούς νεφρούς, που θα απασχολούσε περί τα 300 άτομα, τελικά δεν λειτούργησε ποτέ. Βρίσκεται σε καθεστώς αναστολής λειτουργιών εξαιτίας κάποιων εσωτερικών προβλημάτων. Ακόμα στον Πίνακα 6 εντοπίζεται και η επωνυμία Μεταναστευτικές Επιχειρήσεις η οποία ειδικευόταν στην παραγωγή προϊόντων κεριού. Η επιχείρηση όμως έπεσε σε αδράνεια για άγνωστους λόγους και σχετικά πρόσφατα οι εγκαταστάσεις της εξαγοράστηκαν από την COMPACT.

Πηγή: Στοιχεία από το Σύνδεσμο Θεσσαλικών Βιομηχανιών (Λάρισα)

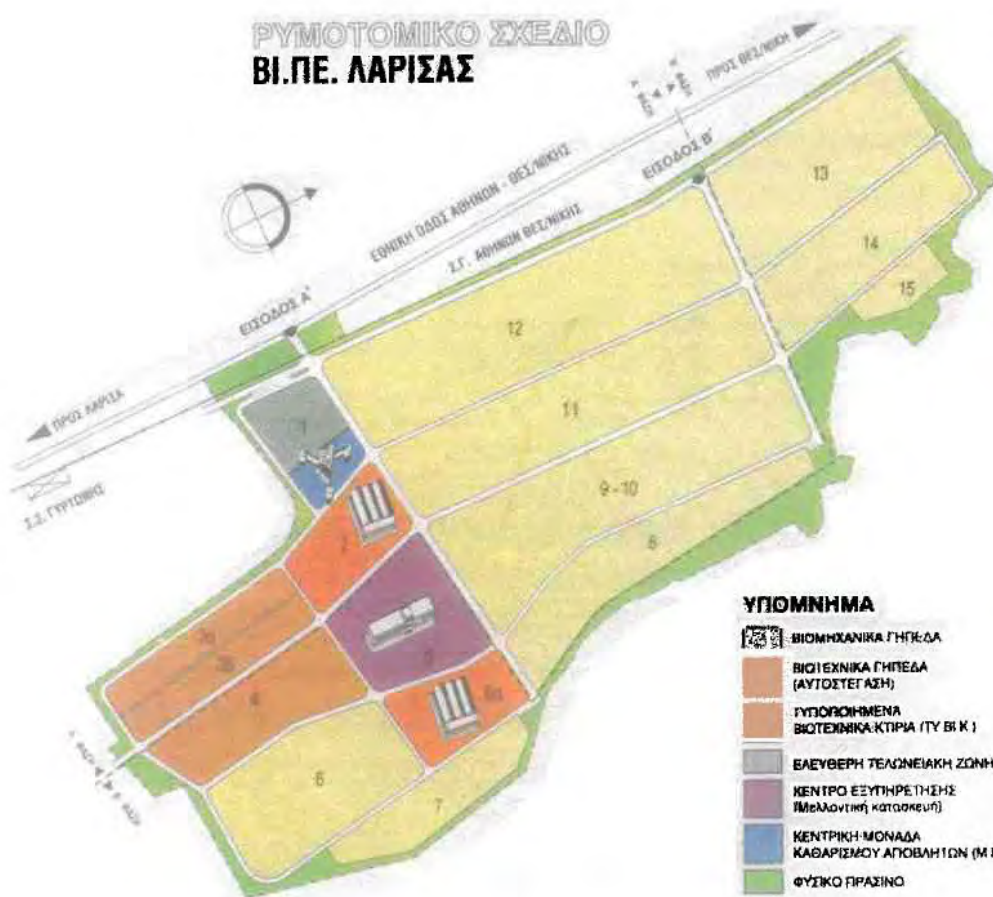
Πίνακας 10
Εγκατεστημένες επιχειρήσεις στη ΒΙ.ΠΕ. Βόλου
Στοιχεία 01.9.1997

	ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ m2
1	ΑΕ ΙΜΑΣ	35.340
2	ΑΕ ΒΙΟΠΑΛ ΤΣΙΠΛΑΚΟΣ	86.440
3	ΑΒΕ ΦΑΜΑΡ (HOFMAN LA ROSS (IN...	10.999
4	ΣΕΝΤΟΥΞΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	5.241
5	ΑΕ ΖΑΧΑΡΙΟΥ	10.469
6	ΣΕΝΤΟΥΞΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ (NOV)	5.240
7	ΕΠΕ "ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΤΑΜΠΑΚΙΩΤΗΣ ΚΑΙ ...	6.000
8	ΑΕ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ	10.112
9	ΑΦΟΙ ΣΑΜΑΡΑ ΑΕ (ΟΒΕΕ Δ. ΓΕΩΡΓ...	10.301
10	ΒΟΣΑ - ΒΑΝΕΤΑΣ (ΟΕ Β. & Α. ΚΟΥΤ...	3.568
11	ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΛΗΜΕΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	6.258
12	ΑΕ ΣΗΛΜΑΝ	5.052
13	ΑΒΕΕ ΒΙΟΣΩΛ	63.660
14	ΟΕ Α. ΦΟΡΟΥΛΗΣ & ΥΙΟΙ	17.472
15	ΟΕ ΑΦΟΙ ΡΟΥΣΜΕΝΗ	9.458
16	Α.Ε. "ΧΡΩΤΕΧ" (Ν. ΤΣΙΑΝΑΚΑΣ ΑΕ)	6.687
17	ΑΒΕΕ ΤΕΟΚΑΡ	200.380
18	ΑΒΕΕ ΚΥΗΛΕΡ HELLAS	8.459
19	ΑΕ ΕΒΕΤΑΜ (ΠΡΩΗΝ ΧΥΤΗΡΙΑ)	31.830
20	ΑΕ "ΚΥΛΙΝΔΡΟΜΥΛΟΙ ΛΟΥΛΗ"	41.280
21	ΑΕ ΜΕΚΑΒΟ	8.150
22	ΟΕ ΥΙΟΙ Π. ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ	4.000
23	ΑΒΕ ΣΤΑΛΚΟ	52.830
24	ΑΕ ΧΑΝΔΡΗΣ ΚΑΛΩΔΙΑ	124.928
25	ΙΝΑ - ΘΑΣΙΤΗΣ (ΙΟΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ)	13.000
26	INTERFASHION (ΟΕ ΧΡ. ΓΕΡΟΒΑΣΙ...	7.760
27	ΑΕ ΙΡΔΑ	31.830
28	ΑΕ ΒΙΣ	71.314
29	ΑΕ ΕΒΙΕΣΚ	26.960
30	ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ (ΑΕ ΑΒΕΞ)	27.874
31	ΕΠΕ ΕΝΩΣΗ ΠΟΤΟΠΟΙΩΝ (ΙΩΚΛΟΣ)	2.006
32	ΠΑΕ ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ	12.000
33	ΑΕ ΕΥΡΗΚΑ	27.252

34	ΑΕ ΣΤΕΦΑΝΟΥ	7.107
35	ΕΠΕ ΨΥΓΕΙΑ ΜΠΙΣΑΚΟΥ	7.200
36	ΑΕ ΛΕΒΕΝΤΕΡΗΣ	63.546
37	ΟΕ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΗΣ - ΔΟΔΟΛΙΑΣ	8.565
38	ΑΕ Ε. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	25.294
39	ΑΒΕΤΕ ΤΕΚΟΜ	56.311
40	ΕΝΩΣΗ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤ. ΕΒΟΛ	20.210
41	ΑΕ ΧΡΩΤΕΞ	13.772
42	Α.Ε. "ΟΕΣΣΑΛΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ"	9.848
43	ΑΒΕΕ ΕΛΒΑΝ (ΤΣΟΥΓΚΟΣ)	8.459
44	ΑΕ SERVISTEEL	103.431
45	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	21.600
46	ΔΕΗ	26.000
47	ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ (ΑΕ TODAY)	15.732
48	ΕΠΕ ΒΕΚ	12.131
49	ΚΑΝ ΝΤΡΙΝΚΣ ΕΛΛΑΣ	55.492
50	ΑΕ ΣΩΛΗΝ	5.014
51	ΜΕΚ ΑΦΟΙ ΛΕΜΟΝΙΑ	2.800
52	ΑΕ ΟΤΕ	2.000
53	ΝΕΜΠΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	2.120
54	ΠΟΤΟΠΟΙΙΑ ΚΟΥΤΣΙΚΟΣ Κ.Γ. ΕΠΕ	21.252
55	ΟΕ ΗΛΙΑΣ ΛΑΜΠΟΥ	7.807
56	ΟΕ ΑΦΟΙ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ	2.277
57	ΙΒΕΠΕ	300
58	ΔΕΠΑ	31.000
59	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΦΙΑΣ ΑΕ	5.633
60	ΑΕ ΣΥΡΜΑ	21.103
61	Α.Γ.Β.Ε. "ΣΙΟΥΡΑΣ"	18.305
62	ΑΒΕΕ "ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΩΤ. & ΜΑΡΙΑ"	4.179
63	ΟΡΓΑΝΙΚΑ ΕΠΕ	3.474
64	ΟΕ "ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ & ΣΙΑ"	4.795
65	ΕΠΕ "ΕΛΕΝ"	3.127
66	ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΞΥΛΟΥ	9.178
67	ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΑΥΡΑΤΖΑΣ	3.626
68	ΝΕΑ MEDIA - ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΕΥΛΟΓΗ...	4.254
	ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	1.591.092

Πηγή: Στοιχεία από την ΕΤΒΑ ΑΕ Υποκατάστημα Βόλου

ΡΥΘΜΟΤΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΒΙ.ΠΕ. ΛΑΡΙΣΑΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ
- ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ (ΑΥΤΟΣΤΕΓΑΣΗ)
- ΓΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ (ΤΥ ΒΙ Κ)
- ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΗ ΖΩΝΗ
- ΚΕΝΤΡΟ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ (Μελλοντική κατασκευή)
- ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ (Μ.Κ.Α.)
- ΦΥΣΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ

ΥΠΟΔΟΜΗ

- Εσωτερικό οδικό δίκτυο
- Δίκτυο ύδρευσης
- Δίκτυο αποχέτευσης αμβριών και ακαθάρτων
- Κεντρική Μονάδα Καθαρισμού Αποβλήτων (Μελλοντική λειτουργία)
- Εργαστήρια ελέγχου ρυπαντών περιβάλλοντος (Μελλοντική λειτουργία)
- Δίκτυο ηλεκτροφωτισμού οδών (Μελλοντική λειτουργία)
- Ηλεκτροδότηση (Μέση τάση)
- Τηλεφωνοδότηση
- Οδική σύνδεση με εθνικό δίκτυο

ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΕΙΣ

- Εξυπηρέτηση με λεωφορειακή γραμμή
- Σιδηροδρομική εξυπηρέτηση
- Αεροπορική εξυπηρέτηση

ΡΥΘΜΟΤΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΒΙ.ΠΕ. ΒΟΛΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ
- ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ
- ΚΕΝΤΡΟ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ
- ΦΥΣΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ

ΥΠΟΔΟΜΗ

- Εσωτερικό οδικό δίκτυο
- Δίκτυο ύδρευσης
- Δίκτυο αποχέτευσης ομβρίων και ακαθάρτων
- Δίκτυο ηλεκτροφωτισμού οδών
- Ηλεκτροδότηση (Μέση και Υψηλή τάση)
- Τηλεφωνοδότηση

- Οδική σύνδεση με εθνικό δίκτυο
- Σιδηροδρομική σύνδεση με εθνικό δίκτυο

ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΕΙΣ

- Εξυπηρέτηση με λεωφορειακή γραμμή
- Λιμενική εξυπηρέτηση από λιμάνι με εξοπλισμό φορτοεκφόρτωσης
- Γραφείο Διοίκησης/Διαχείρισης ΒΙ.Π.Ε.
- Σταθμός Α' Βοηθειών (ΙΚΑ)
- Εταιρεία Βιομηχ. Έρευνας και Τεχνολ. Ανάπτυξης Μετάλλων (ΕΒΕΤΑΜ Α.Ε.)
- Παράρτημα Ινστιτούτου Βιομηχανικής και Επαγγελματικής Επιμόρφωσης (ΙΒΕΠΕ)
- Αποκομιδή απορριμμάτων

ΡΥΘΜΟΤΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΒΙ.ΠΕ. ΒΟΛΟΥ

ΥΠΟΔΟΜΗ

- Εσωτερικό οδικό δίκτυο
- Δίκτυο ύδρευσης
- Δίκτυο αποχέτευσης ομβρίων και ακαθάρτων
- Δίκτυο ηλεκτροφωτισμού οδών (Μελλοντική κατασκευή)
- Ηλεκτροδότηση (Μέση τάση)
- Τηλεφωνοδότηση
- Οδική σύνδεση με εθνικό δίκτυο

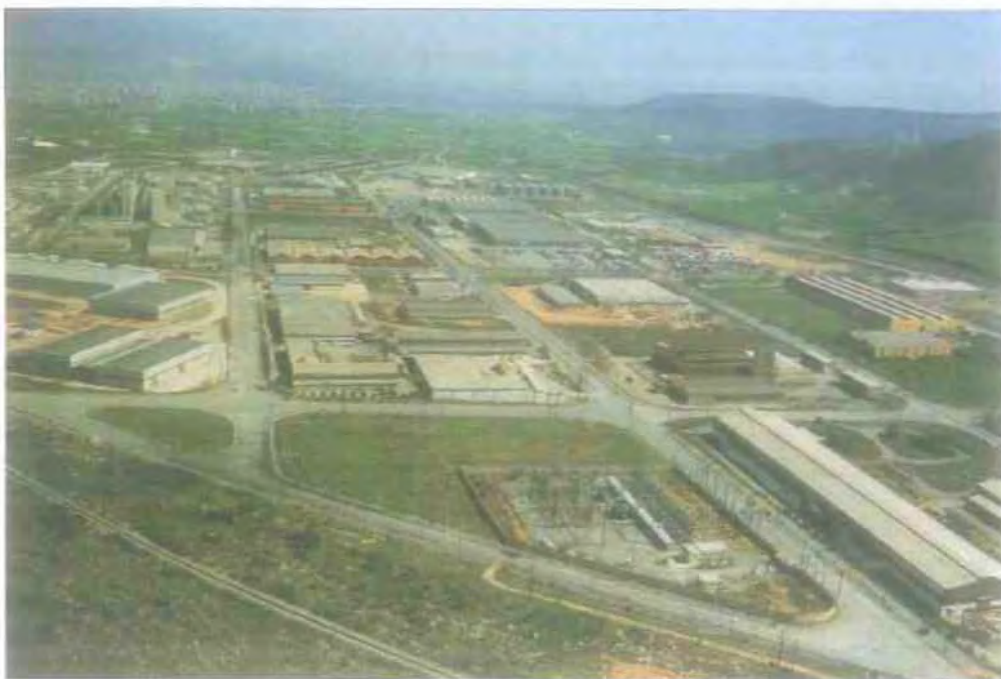
ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΕΙΣ

- Εξυπηρέτηση με λεωφορειακή γραμμή
- Σιδηροδρομική εξυπηρέτηση
- Λιμενική εξυπηρέτηση από λιμάνι με εξοπλισμό φορτοεκφόρτωσης

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ
- ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΓΗΠΕΔΑ (ΑΥΤΟΣΤΕΓΑΣΗ)
- ΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ (ΤΥ.ΒΙ.Κ.)
- ΚΕΝΤΡΟ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ (ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ)
- ΦΥΣΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ
- ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΜΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

Φωτογραφίες από τη ΒΙ.ΠΕ. Βόλου

Πίνακας Προσφοράς και Ζήτησης Βιομηχανικών και Βιοτεχνικών γηπέδων κατά έτος και κατά ΒΙ.ΠΕ.												
ΒΙ.ΠΕ.	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (Α',Β',Γ')			ΒΟΛΟΥ (Α',Β',Π)			ΠΑΤΡΩΝ (Α',Β')			ΚΑΒΑΛΑΣ		
	ΠΡΟΣΦΟΡΑ*	ΖΗΤΗΣΗ		ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ		ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ		ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ	
ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ**	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)
1964		1	15,00									
1965		1	24,32									
1966		1	15,56									
1967			0,00									
1968			0,00									
1969	2358	2	321,00	1407	1	20,80						
1970		6	145,38		7	54,60						
1971		2	15,14		1	4,00						
1972		6	50,74		8	107,31						
1973		5	223,80		11	452,68						
1974		5	314,24	568	7	224,89	1348					
1975		5	64,88		2	37,75						
1976		6	50,76		6	142,24						
1977		6	46,04		9	171,00						
1978		8	92,20		5	230,95						
1979	1553	8	179,47		6	42,11		4	295,46		2	25,02
1980		7	53,39	265	4	137,47		9	137,79	1486	2	43,96
1981		3	29,65		4	64,53		7	35,82		1	10,00
1982		8	37,08		2	24,10	1506	4	40,55			0,00
1983		6	41,10		6	30,29		5	38,79		1	5,13
1984		8	45,61		5	33,42		5	36,80		5	32,15
1985		6	17,43		3	4,03		8	92,41		1	4,27
1986		12	143,57		10	80,65		7	78,92		1	10,00
1987		14	98,29		12	52,51		11	58,34		1	15,01
1988		26	218,52		19	78,06		2	65,61		3	49,57
1989		25	134,44		4	11,31		3	18,01		5	10,99
1990		33	183,47		2	8,84		3	10,30			
1991		38	147,84		13	73,83		1	2,00			
1992		11	44,64		3	6,97						
ΣΥΝΟΛΟ	3911	259	2753,55	2240	150	2094,32	2854	69	910,80	1486	22	206,09
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Διεύθυνσης Π.Α.Β.Υ. ΕΤΒΑ ΑΕ												
(Καταστάσεις πωληθέντων γηπέδων και προεγκατεστημένων μονάδων 1992)												
* Στοιχεία Προσφοράς μέχρι 1988 από Σ. Μαγκανά - Κακαουνάκη (1991)												
** Αριθμός Συμβολαίων ανά έτος												

ΒΙ.Π.Ε.	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (Α', Β')			ΚΙΛΚΙΣ			ΞΑΝΘΗΣ (Α',Β')			ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ		
	ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ		ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ		ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ		ΠΡΟΣΦΟΡΑ	ΖΗΤΗΣΗ***	
	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)	ΣΥΜΒΟΛ. /ΕΤΟΣ	ΕΚΤΑΣΗ (ΣΤΡ)
1964												
1965												
1966												
1967												
1968												
1969												
1970												
1971												
1972												
1973												
1974		1	4,56									
1975			0,00									
1976			0,00									
1977		1	3,79									
1978			0,00									
1979			0,00				341					
1980			0,00					2	130,63			
1981		3	15,27					1	8,00			
1982			2,92					0	0,00			
1983		3	17,21	685	8	114,25		0	0,00			
1984	903	2	9,19		2	11,83		1	12,00			
1985		6	23,17		3	12,81		1	12,05	784		
1986		6	116,58		1	4,87		0	0,00			
1987		4	11,28		7	75,01		0	0,00			
1988		6	15,61		12	128,41		1	10,72			
1989		4	16,70		6	35,90						
1990		4	19,88			0,00						
1991		4	5,12		3	37,75						
1992		6	12,75									
ΣΥΝΟΛΟ	903	50	274,03	685	42	420,84	341	6	173,40	784	0	0
										*** Δεν Βρέθηκαν στοιχεία		

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΩΛΗΘΕΝΤΩΝ ΓΗΠΕΔΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ									
01 ΒΙΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ Α ΦΑΣΗ									
ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
200	040082	ΛΑΒΥΣ Α. ΕΑΝ ΑΕ ΛΑΒΥΣ	9.692		2.471.333	2.471.333		6032	11.06.1982
200	120420	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΑΡΤ.	3.821		885.978	265.793		9564	04.11.1985
300	120380	PLASTWOOD HELLAS	5.031		1.358.500	407.550		9242	18.07.1985
310	040083	ΑΡΟΦΑΡΜ ΑΕ	6.016	4.000	1.867.969	477.969	27.07.1989	5852	30.03.1982
310	120164	ΓΟΥΖΙΟΣ-ΖΑΧΑΡΕΛΗΣ	3.281		885.978	221.495		8663	21.01.1985
310	121163	ΕΘΝΙΚΗ ΦΑΡΜΑΚΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	20.002	17.510	23.725.680	23.725.680	27.02.1990	9305	27.02.1989
310	121478	ΕΛΛ. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤ. ΕΠΙΧ.	4.049	3.518	1.862.480	1.862.480	12.11.1988	3296	11.03.1988
350	040081	ΒΙΟΜΕΤΑΛΚΟ ΕΠΕ	5.303		1.446.190	1.446.190		70622	07.10.1981
360	120165	ΜΑΝΘΟΣ-ΜΑΡΣΙΤΟΠΟΥΛΟΣ	3.718		1.004.108	1.004.108		8362	19.10.1984
390	121764	ΕΠΕ Α. ΚΑΡΚΑΝΙΑΣ	2.335	2.005	1.786.275	893.138	12.05.1989	13974	30.08.1988
			63.248	27.033	37.294.491	32.775.736			
02 ΒΙΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ Β ΦΑΣΗ									
ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
			0	0					

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΩΛΗΘΕΝΤΩΝ ΓΗΠΕΔΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ					ΕΤΒΑ ΑΕ ΗΜ/ΝΙΑ ΕΚΤΥΠ. 9/06/92 Κ214					
01 ΒΙΠΕ ΒΟΛΟΥ Α ΦΑΣΗ										
ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΓΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	
000	120187	ΟΤΕ	2.006		1.403.906		1	8202	23.08.1984	
200	011585	ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	10.112		808.960			8530	18.01.1972	
200	011592	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Ε ΑΕ	25.294		2.009.120	2.009.120		1861	25.04.1972	
200	040041	ΛΟΥΛΗ ΑΕ ΚΥΛΙΝΔΡΟΜΥΛΟΙ	20.800		1.664.000	499.200		6970	15.12.1969	
200	040041	ΛΟΥΛΗ ΑΕ ΚΥΛΙΝΔΡΟΜΥΛΟΙ	4.000		580.000	232.000		85403	15.02.1977	
200	040050	ΨΥΓΕΙΑ ΒΟΛΟΥ ΕΠΕ	7.200		576.000	172.800		2768	15.07.1970	
200	040057	ΤΟΥΛΙΑΤΟΣ Γ	4.000		320.000			7413	28.08.1972	
200	040057	ΤΟΥΛΙΑΤΟΣ Γ	2.000		1.900.000	570.000		11285	05.02.1987	
200	040058	ΒΟΛΟΥ ΕΝ ΓΕΩΡΓ ΣΥΝ	20.210		1.616.800			1968	11.08.1972	
200	040062	ΓΕΩΡΓΟΥΔΗΣ-ΔΙΑΝΕΛΟΣ	8.102		583.344	583.344		33359	31.01.1974	
200	040062	ΓΕΩΡΓΟΥΔΗΣ-ΔΙΑΝΕΛΟΣ	2.199		263.880	263.880		33918	12.08.1974	
200	040063	ΛΟΥΛΗΣ Α.Ε.	12.260		1.777.740	1.777.740		35813	02.02.1976	
200	040066	ΤΣΟΥΓΚΟΣ ΕΠΕ	8.459		2.283.930	2.283.930		44110	28.02.1980	
200	040074	ΚΕΔ	21.600		7.128.000	7.128.000		10349	16.12.1982	
200	040077	ΨΥΓΕΙΑ ΔΙΑΛΟΓ. ΒΟΛΟΥ	11.965		9.213.050	2.763.915		339	07.04.1983	
200	120704	ΦΡΙΞΟΣ Ο.Ε.	2.579		1.263.710	1.263.710		10080	28.03.1986	
200	120998	ΣΙΑΚΑ ΕΠΕ	3.240		1.587.845	1.587.845		10574	02.09.1986	
200	121052	ΤΣΑΡΔΑΚΑΣ Δ	3.000		1.965.000	1.965.000		12038	12.05.1987	
200	121153	ΜΩΡΑΪΤΗΣ Κ	2.600		1.911.000	1.911.000		11295	09.02.1987	
210	040073	ΙΩΛΚΟΣ ΕΠΕ	2.006		802.600	802.600		5418	30.01.1981	
210	121202	ΚΟΥΤΣΙΚΟΣ Κ.Γ.Ε.Π.Ε	21.252	9.846	20.189.400	6.056.820	31.03.1990	3175	04.01.1988	
230	040042	ΓΚΑΤΖΟΦΛΙΑΣ Γ & ΥΙΟΙ	7.975		1.794.375	538.313		8316	07.12.1978	
230	040061	ΝΤΟΒΑΣ-ΒΑΝΕΖΗΣ	13.000		936.000	936.000		16400	16.11.1973	
230	121688	ΑΕ ΠΟΝΤΟΣ	86.440		12.533.800	5.013.520		38027	29.01.1977	
240	011204	ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΝΙΚ ΑΕ	10.469		1.518.005	607.202		2769	11.03.1976	
250	012047	ΔΑΜΙΓΟΣ ΣΠΥΡ ΑΕ ΚΗΜ	4.879		285.440	85.632		10786	28.09.1973	
250	040044	ΔΟΔΟΛΙΑΣ-ΧΡΙΣΤΟΦΥΛΛΗ	4.220		337.600			1821	28.03.1972	
250	040044	ΔΟΔΟΛΙΑΣ-ΧΡΙΣΤΟΦΥΛΛΗ	4.566		13.696.650	13.696.650		18250	20.12.1991	
250	121011	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΣΩΤ	1.895		549.579	549.579		11231	22.01.1987	
250	121011	ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΣΩΤ	727		355.946	106.784		13976	30.08.1988	
250	122462	ΟΕ ΤΖΟΥΜΑΣ-ΑΛΕΞΙΟΥ	3.173		5.172.800	1.551.800		17412	26.04.1991	
260	040017	ΚΛΗΜΕΝΤΟΠΟΥΛΟΣ & ΥΙΟΣ	6.258		500.640		1	6187	07.12.1970	
260	120858	Ε ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ ΕΕ	2.681		2.187.941	656.382		10528	14.08.1986	
260	121702	ΤΡΙΑΝΤ. ΜΗΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ	2.873		1.407.868	422.360		13979	31.08.1988	
270	011415	ΒΙΣ ΑΕ ΒΙΟΜ. ΣΥΣΚΕΥΑΣ	27.004		1.944.000			2259	09.05.1973	
270	011415	ΒΙΣ ΑΕ ΒΙΟΜ. ΣΥΣΚΕΥΑΣ	22.440		1.615.680	1.615.680		2717	04.09.1974	
270	011415	ΒΙΣ ΑΕ ΒΙΟΜ. ΣΥΣΚΕΥΑΣ	21.878		3.172.310	1.268.924		3071	05.02.1976	

ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
280	121054	ΠΑΡΑΣΚ/ΛΟΥ ΥΙΟΙ ΕΠΕ	4.000		6.400.000	1.920.000		12982	03.12.1987
300	040060	ΙΜΑΣ ΑΕ	29.840		2.148.480	2.148.480		16435	03.08.1973
300	040060	ΙΜΑΣ ΑΕ	3.465		5.544.000	5.544.000		12663	16.10.1987
300	040060	ΙΜΑΣ ΑΕ	2.035		386.650	386.650		56830	02.10.1978
300	120769	ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΝΤΩΝΗΣ	1.843		903.511	903.511		12070	21.05.1987
300	120769	ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΝΤΩΝΗΣ	1.801		883.504	265.051		13302	11.03.1988
300	121122	ΤΣΙΜΑΣ Α.Α ΣΙΑ Ο.Ε.	2.400		1.764.000	663.600		13440	06.05.1988
300	122093	ΣΠΥΡΕΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡ. ΟΕ	2.600		3.575.000	3.575.000		15558	27.11.1989
310	011868	ΠΕΡΦΕΚΤΑ ΕΛΛΑΣ ΑΕ	3.300		891.000	356.500		17048	03.10.1979
310	011860	ΠΕΡΦΕΚΤΑ ΕΛΛΑΣ ΑΕ	2.497		998.800	998.800		5789	04.03.1982
310	040049	INCO HELLAS ΑΕ	5.305		381.960	381.960		13013	20.04.1973
310	040049	INCO HELLAS ΑΕ	5.694		2.277.600	911.040		28011	12.10.1981
310	040064	ΕΥΡΗΚΑ ΕΛΛΑΣ ΑΕ	15.273		2.214.585	2.214.585		3671	20.10.1977
310	040064	ΕΥΡΗΚΑ ΕΛΛΑΣ ΑΕ	4.179		2.925.300	2.925.300		6807	31.05.1983
310	040064	ΕΥΡΗΚΑ ΕΛΛΑΣ ΑΕ	7.542		7.552.068	7.552.068		12025	06.05.1987
310	040097	ΜΕΦΣΟΥΤ ΛΑΥΡΕΝΤΗΣ	2.954		1.772.700	1.772.700		6632	23.03.1983
310	040097	ΜΕΦΣΟΥΤ ΛΑΥΡΕΝΤΗΣ	3.304		1.784.133	535.240		9842	27.01.1986
330	040059	ΙΡΔΑ ΑΕ ΚΡΥΣΤΑΛΛΑ	31.830		2.291.760	2.291.760		2125	19.01.1973
330	120846	ΚΟΥΡΕΠΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	2.529		733.555	220.067		10757	09.10.1986
330	120847	ΚΩΦΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ	4.733		591.663	591.663		10784	20.10.1986
330	120847	ΚΩΦΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ	1.522		2.480.860	744.258		17676	09.07.1991
330	121168	ΝΤΙΝΑΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΟΣ	5.040		4.158.000	1.247.400		13318	21.03.1988
340	040072	ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ ΟΕ	3.568		404.080			6166	27.11.1970
340	120770	ΦΑΝΙΑΣ Γ.	2.883		836.070	836.070		10589	04.09.1986
340	120957	ΤΣΑΓΚΑΡΑΣ ΔΗΜ	2.646		767.456	230.237		12210	07.07.1987
340	121155	ΘΕΚΑΜΕΤ ΕΠΕ	2.944		2.402.549	2.402.549		12010	04.05.1987
340	121155	ΘΕΚΑΜΕΤ ΕΠΕ	2.085		3.399.039	1.019.712		17689	11.07.1991
340	121168	ΝΤΙΝΑΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΟΣ	2.400		3.912.000	1.173.600		17829	05.09.1991
340	121570	ΠΑΠΑΡΗΓΑ ΓΚΙΟΥΛΑΚΗ	2.520		1.234.800	1.234.800		13927	21.07.1988
340	121574	ΒΕΜΕΚΕΠ ΕΠΕ	2.438		1.194.620	1.194.620		13495	19.05.1988
340	121574	ΒΕΜΕΚΕΠ ΕΠΕ	2.042		1.246.047	1.246.047		15032	26.06.1989
340	121703	ΟΕ ΑΦΟΙ ΦΡΑΓΚΟΥ	1.718		368.822	368.822		13975	30.08.1988
340	121703	ΟΕ ΑΦΟΙ ΦΡΑΓΚΟΥ	1.029		504.200	504.200		13975	30.08.1988
340	121703	ΟΕ ΑΦΟΙ ΦΡΑΓΚΟΥ	230		375.715	375.715		17272	21.03.1991
340	121766	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΛΗΚΑΡΙΔΗΣ	2.400		2.640.000	2.640.000		13981	31.08.1988
340	122629	ΡΕΠΑΝΕΛΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	2.400		3.912.000	3.912.000		18448	14.02.1992
340	122630	ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΦΟΙ ΟΕ	2.400		3.912.000	1.173.600		17721	23.07.1991
340	122753	ΠΑΝΤΕΛΟΓΛΟΥ ΙΑΚΩΒΟΣ	2.520		4.108.000	1.232.000		18468	21.02.1992
350	011162	ΛΕΒΕΝΤΕΡΗΣ Ν ΑΕΒΕ	25.316		2.025.280			6016	02.11.1970

ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
350	011162	ΛΕΒΕΝΤΕΡΗΣ Ν ΑΕΒΕ	15.040		1.203.200			9719	11.08.1972
350	011162	ΛΕΒΕΝΤΕΡΗΣ Ν ΑΕΒΕ	23.190		1.855.200	556.560		10201	17.11.1972
350	011566	ΒΙΟΣΩΛ ΑΒΕ	39.830		3.186.400	955.920		2479	28.11.1973
350	011566	ΒΙΟΣΩΛ ΑΒΕ	23.830		3.455.350	1.382.140		3089	04.03.1976
350	011854	ΑΒΕΞ ΑΕ	17.752		2.130.288	852.115		2276	27.11.1975
350	011854	ΑΒΕΞ ΑΕ	10.040		2.259.000	677.700		2765	04.04.1979
350	040043	ΦΟΡΟΥΛΗΣ Α & ΥΙΟΙ ΟΕ	5.810		418.320	418.320		6605	15.02.1973
350	040043	ΦΟΡΟΥΛΗΣ Α & ΥΙΟΙ ΟΕ	4.192		335.360	100.608		8267	22.02.1974
350	040043	ΦΟΡΟΥΛΗΣ Α & ΥΙΟΙ ΟΕ	7.470		1.083.150	433.260		14320	16.03.1977
350	040052	ΧΥΤΗΡΙΑ ΒΟΛΟΥ ΑΕ	31.830		3.190.000	1.528.000		33586	30.04.1974
350	040053	ΕΒΙΕΣΚ ΕΠΕ	20.000		2.400.000	960.000		2348	18.07.1975
350	040053	ΕΒΙΕΣΚ ΕΠΕ	320		54.400	54.400		2559	20.10.1977
350	040053	ΕΒΙΕΣΚ ΕΠΕ	6.640		1.494.000	1.494.000		2757	29.03.1979
350	040054	ΣΙΕΛΜΑΝ ΑΕ	5.052		416.000	416.000		2827	12.08.1970
350	040056	ΝΟΒΟΤΗΡΜ	5.240		377.280			11977	09.05.1972
350	040100	ΤΖΕΡΑΧΟΓΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣ	2.400		1.440.000	1.440.000		7151	14.10.1983
350	121154	ΚΑΠΟΤΣΗΣ Δ	2.800		1.834.000	550.200		11507	13.04.1987
350	121510	ΛΕΜΟΝΙΑΣ & ΥΙΟΙ	2.800		4.480.000	1.344.000		13114	12.01.1988
350	121701	ΟΕ ΘΕΟΣΤΥΛ	2.800		3.458.000	1.037.400		13943	28.07.1988
350	121701	ΟΕ ΘΕΟΣΤΥΛ	2.800		3.850.000	1.155.000		15688	22.12.1989
350	122754	ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΔΗΜ. ΕΕ	2.045		3.333.350	1.000.005		18521	20.03.1992
360	040030	ΡΟΥΣΜΕΝΗ ΔΗΜ ΑΦΟΙ ΟΕ	5.108		408.640			5678	14.09.1970
360	040030	ΡΟΥΣΜΕΝΗ ΔΗΜ ΑΦΟΙ ΟΕ	2.100		168.000			6148	14.11.1970
360	040030	ΡΟΥΣΜΕΝΗ ΔΗΜ ΑΦΟΙ ΟΕ	2.250		326.250	130.500		14376	30.03.1977
360	040037	ΚΑΡΑΚΙΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ	5.914		1.330.650	1.330.650		58289	10.08.1979
360	040037	ΚΑΡΑΚΙΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ	518		207.200	207.200		63299	05.10.1981
360	040096	ΚΑΡΑΤΟΣΙΔΗΣ ΙΩΑΚΕΙΜ	1.084		650.280	650.280		6903	08.07.1983
360	040096	ΚΑΡΑΤΟΣΙΔΗΣ ΙΩΑΚΕΙΜ	240		86.256	86.256		9169	28.06.1985
360	120309	ΜΕ.ΚΑ.ΒΟ. ΑΕ	8.150		652.000	195.600		3211	20.07.1973
360	120997	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. & ΥΙΟΣ	2.905		2.396.873	719.062		13980	31.08.1988
360	121805	ΑΕ Ν. ΤΣΙΑΝΑΚΑΣ	6.000		14.712.390	14.712.390		16155	10.05.1990
360	122235	ΔΗΜΗΚΙΟΥΝΗ ΜΑΡΙΑ	2.839		2.923.861	2.923.861		16081	20.04.1990
370	011185	ΧΑΝΔΡΗΣ ΚΑΛΩΔΙΑ ΑΕ	124.928		8.994.816	8.994.816		2546	30.01.1974
370	040031	ΣΤΑΛΚΟ ΑΒΕ	33.800		2.704.000	811.200		3011	05.06.1973
370	040031	ΣΤΑΛΚΟ ΑΒΕ	19.030		3.255.100	1.294.040		55073	15.10.1977
370	040045	ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓ	4.000		320.000			1666	19.10.1971
370	120362	ΜΩΥΣΑΚΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ	2.759		579.495	579.495		9449	27.09.1985
370	120381	ΚΕΝΤΙΟΓΛΟΥ ΑΛΕΞ/ΔΡΟΣ	1.035		372.816	111.845		9143	21.06.1985
370	120381	ΚΕΝΤΙΟΓΛΟΥ ΑΛΕΞ/ΔΡΟΣ	198		97.133	97.133		13159	27.01.1988

ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
370	121573	Γ. ΣΑΛΜΑΣ	2.510		2.520.000	624.000		13554	08.06.1988
370	122461	ΑΝ. - ΓΡΗΓ. ΣΑΜΟΥΗΛ	2.400		3.912.000	1.173.600		17561	06.06.1991
380	040033	ΤΕΟΚΑΡ ΑΒΕΕ	200.380		50.159.624	50.159.624		8075	29.09.1978
380	040038	ΚΥΗΕΛΕΡ ΗΕΛΛΑΣ	8.459		2.283.930	2.283.930		59016	21.12.1979
380	040039	ΓΕΡΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡ & ΣΙΑ	7.760		1.746.000			1023	20.02.1979
380	040071	ΤΕΚΟΜ ΑΒΕΤΕ	56.311		22.524.480	22.524.480		13980	15.10.1981
720	011626	ΠΑΕΓΑΕ	12.000		1.740.000	696.000		2330	15.04.1976
			1.365.146	9.846	361.083.818	243.274.927			
02 ΒΙΠΕ ΒΟΛΟΥ Β ΦΑΣΗ									
ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
200	040067	ΝΤΑΒΟΣ-ΕΛΛ. ΜΠΙΣΚΟΤΑ	15.732		5.191.560	5.191.560		6803	08.07.1980
210	120999	ΚΑΝ ΝΤΡΙΝΚΣ ΕΛΛΑΣ	37.718		36.602.265	36.602.265		2548	08.12.1986
210	120999	ΚΑΝ ΝΤΡΙΝΚΣ ΕΛΛΑΣ	17.773		17.654.648	17.654.648		2764	13.04.1987
230	121765	ΟΕ ΗΛΙΑΣ ΛΑΜΠΟΥ	7.807		12.491.200	3.747.360		13982	31.08.1988
300	040112	ΣΩΛΗΝ ΑΕ ΚΥΡΙΤΣΗΣ ΡΟ	5.014	4.886	5.028.160	1.508.448	16.10.1987	2443	16.10.1986
310	122776	ΔΕΠΑ ΑΕ	31.000		79.050.000	79.050.000		5684	19.12.1991
350	040040	ΤΡΑΓΟΥΔΑΡΑΣ Ν ΣΙΑ ΕΕ	9.848		2.658.960	2.658.960		59232	04.02.1980
350	040076	ΒΕΚ ΕΠΕ	7.703		5.391.750	1.617.525		477	04.08.1983
350	040076	ΒΕΚ ΕΠΕ	4.428		7.085.760	2.125.728		3444	01.06.1988
350	040108	SERVISTEEL ΑΕ	103.431		34.132.230	34.132.230		60392	13.06.1980
			240.454	4.886	205.286.533	184.288.724			
03 ΒΙΠΕ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΒΟΛΟΥ									
ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
200	122092	ALEXANDER FOOD ΑΕ	3.864		3.284.000	985.320		15086	05.07.1989
200	122336	ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ ΑΕ	7.500		12.750.600	3.825.000		17429	30.04.1991
250	122355	ΕΥΛΙΟΠΑΛΕΤ ΑΕ	6.472	8.000	11.002.400	11.002.400	06.09.1991	17138	08.02.1991
270	011415	ΒΙΣ ΑΕ ΒΙΟΜ ΣΥΣΚΕΥΑΣ	31.200		2.277.600	2.277.600		359	24.04.1974
270	011415	ΒΙΣ ΑΕ ΒΙΟΜ ΣΥΣΚΕΥΑΣ	7.800		1.092.000	327.600		2573	22.12.1977
310	040094	ΧΗΠΡΟ ΕΠΕ	7.500		3.000.000	3.000.000		825	19.03.1984
310	040094	ΧΗΠΡΟ ΕΠΕ	2.164		3.677.950	1.103.385		17690	11.07.1991
330	040095	ΠΕΤΡΙΝΟ ΣΤΟΛΙΔΙ ΜΑΡΜ	5.674		2.269.600	2.269.600		7441	19.01.1984
340	120609	CONTI STEEL HELLAS	10.415	6.000	6.735.000	6.735.000	17.03.1989	3311	17.03.1988
340	122775	ΠΕΡΛΙΤ ΑΕ	7.920	3.675	13.108.700	13.108.700	24.07.1992	7546	02.09.1991
350	011653	ΕΛΙΚΑ ΤΕΜΕΚ ΑΕ	12.497		1.749.650	1.749.650		4581	10.07.1978
350	011834	ΧΥΤΟΧΑΛΥΒΕΣ ΕΛΛΑΔ ΑΕ	28.418		3.978.520	1.591.408		8605	05.05.1977

ΚΛΑΔΟΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΛΑΤΗ	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ (Μ2) ΠΩΛΗΘΕΙΣΑ	ΟΡΤΙΟΝ	ΑΞΙΑ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ	ΑΞΙΑ ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΙΣΑ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΛΗΞ. ΟΡΤ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ	ΗΜΕΡ/ΝΙΑ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
350	011834	ΧΥΤΟΧΑΛΥΒΕΣ ΕΛΛΑΔ ΑΕ	8.060		1.289.600	386.880		12660	13.07.1978
350	040068	ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	253.230		20.385.015	20.358.015		12653	31.12.1973
350	040068	ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	11.890		4.756.000	4.756.000		1068	10.09.1984
350	040069	ΧΥΤΗΡΙΑ ΧΑΛΥΒΟΣ ΒΜΤ	61.800		5.562.000	5.562.000		2365	16.07.1976
380	011653	ΕΛΙΚΑ ΤΕΜΕΚ ΑΕ	6.350		1			4581	10.03.1984
390	120752	ΛΙΝΤΕ ΕΛΛΑΣ	15.966		8.052.480	8.052.480		2326	24.07.1986
			488.720	17.675	104.971.116				